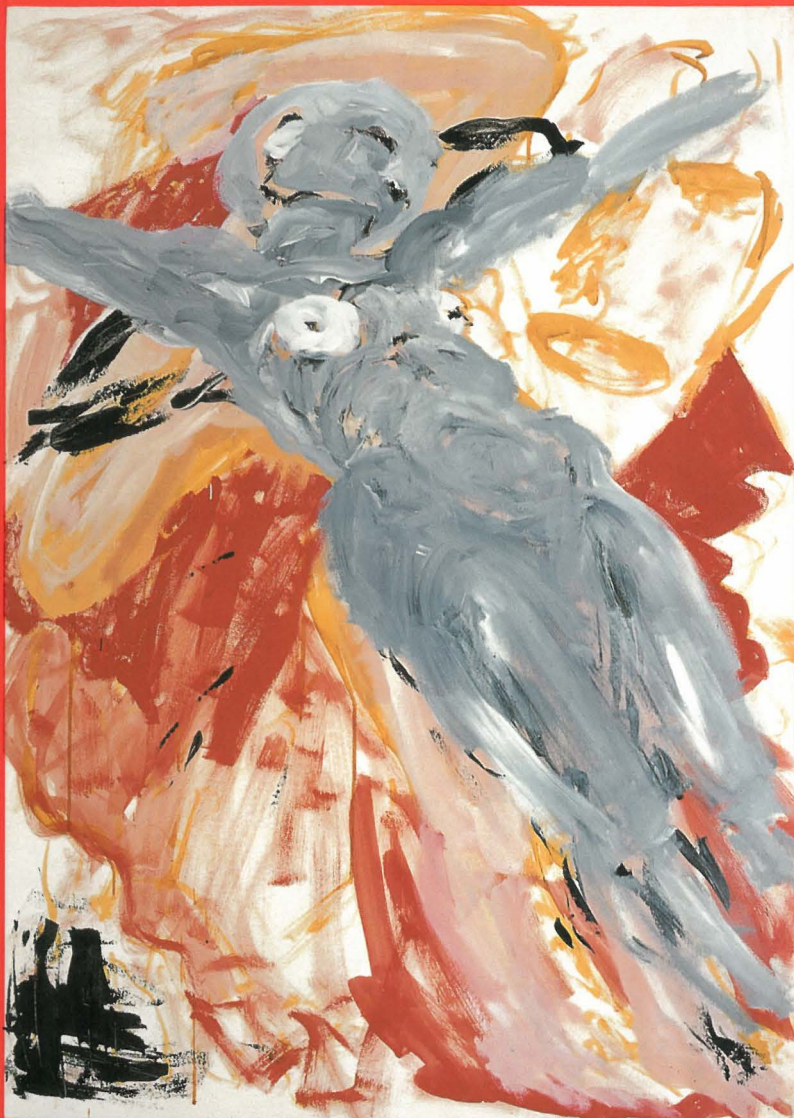

SLOVENSKO PESNIŠTVO UPORA

**ZAPORNIŠKE IN TABORIŠČNE,
IZGNANSKE, IZ TUJIH ENOT**

...Nobena resna veda ne more mimo pojavov, do katerih je med NOB objektivno prišlo: prišlo pa je do silovitega vala ljudskega verzificiranja, ki predstavlja nespregljiv segment slovenske ljudskoslovstvene tradicije...

Zbirka pesmi upora v štirih predvidenih zvezkih je po svoje nekakšno nadaljevanje Štrekljeve zbirke slovenskih ljudskih pesmi, le da kajpada prilagojeno značaju gradiva ter načinu obstajanja (avtorji pogosto znani, večina besedil ohranjena v avtentičnih zapisih ali celo natisih, manj različic ipd.) V celoti pa je slovstven dokument, kakršnega sodobna Evropa, še posebej pa ne tista iz protifašistične rezistence, ne pozna, saj govori o izjemni moralni in kulturni energiji na iztrebljenje obsojenega naroda, o njegovi globoki vezanosti na lastno jezikovno in vsakršno identiteto, o ustvarjalnosti, ki se v njem porodi sredi katastrofičnega položaja.

Izbor je tudi skrbno dokumentiran in komentiran in je tudi po tej strani zgledno tekstnokritično in literarnozgodovinsko dejanje.

mejnica

Slovensko pesništvo

1941-1945

upora

Četrta knjiga

ZAPORNIŠKE IN TABORIŠČNE, IZGNANSKE, IZ TUJIH ENOT

Izbral in uredil

Boris Paternu

Sodelovala

Irena Novak-Popov

Novo mesto 1997

Tiskarna Novo mesto
DOLENJSKA ZALOŽBA
Znanstveni inštitut
Filozofske fakultete

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6-194"1941/1945"

SLOVENSKO pesništvo upora : 1941-1945 / izbral in uredil Boris
Paternu. - Ljubljana : Mladinska knjiga : Partizanska knjiga,
1987-<1997>

Knj. 4: Zaporniške in taboriščne, izgnanske, iz tujih enot /
sodelovala Irena Novak-Popov. - Novo mesto : Tiskarna Novo mesto,
Dolenjska založba ; Ljubljana : Znanstveni inštitut Filozofske
fakultete, 1997

ISBN 961-6000-80-2 (zv. 4)
1. Paternu, Boris

16870913

Uvod

Četrta knjiga zbirke **Slovensko pesništvo upora 1941–1945** je urejena v vsebinske sklope, ki so jih narekovale usode piscev. Prinaša najizrazitejše pesmi, napisane v skrajnih razmerah nesvobode, v zaporih in koncentracijskih taboriščih, v izgnanstvu in na daljnih vojnih frontah. Ocenjeno je, da je eno izmed teh oblik nasilne nesvobode doživelo okrog 40.000 interniranih, 79.000 izgnanih in beguncev, 35.000 mobiliziranih v tuje vojske ter neugotovljivo število zaprtih Slovencev.

V prvem sklopu so predstavljena besedila iz zaporov, ki so jih za nevarno pokončne ljudi organizirali nemški, italijanski in madžarski okupatorji. V zapore so spreminjali nekdanje vojašnice, gimnazije, gradove, župnišča in samostane. Največkrat je bila ječa prehodna postaja, od koder je pot vodila v drugo, strožjo in bolj oddaljeno, v izgnanstvo ali koncentracijsko taborišče, mnoge tudi na strelišča talcev. Pesmi dokumentirajo otipljive zaporniške okoliščine, ki se tičejo higiene, hrane, načinov ustrahovanja in mučenja. Še večjo vrednost pa ima enkratno osebno pričevanje o premagovanju malodušja z vizijami drugačnega sveta ali spominjanjem na življenje onstran zidov. Verzificirane kronike prikazujejo odnose med ljudmi, ki so jih nagnetli v isti tesen prostor, mučne, nerodne in smešne dogodke, posebneže, drobne zmage in razočaranja nemočnih. Med jetniškimi so tudi poslovilni grafiti na smrt obsojenih, ki so za sabo puščali zadnjo človeško sled, spomin nase, svoj jezik in kulturo, kot bi hoteli zbuditi sočutje ali vzdržljivost v naslednjih nesrečnikih. Malokdo je premogel papir in pisalo, pisanje je bilo praviloma prepovedano, a jetniki so se znašli: kruh so zamenjali za svinčnik, poravnali ovojni in toaletni papir, kradli pisarniške obrazce, šivali spominske knjižice in v perilo zašite pesmi naskrivaj pošiljali iz zapora.

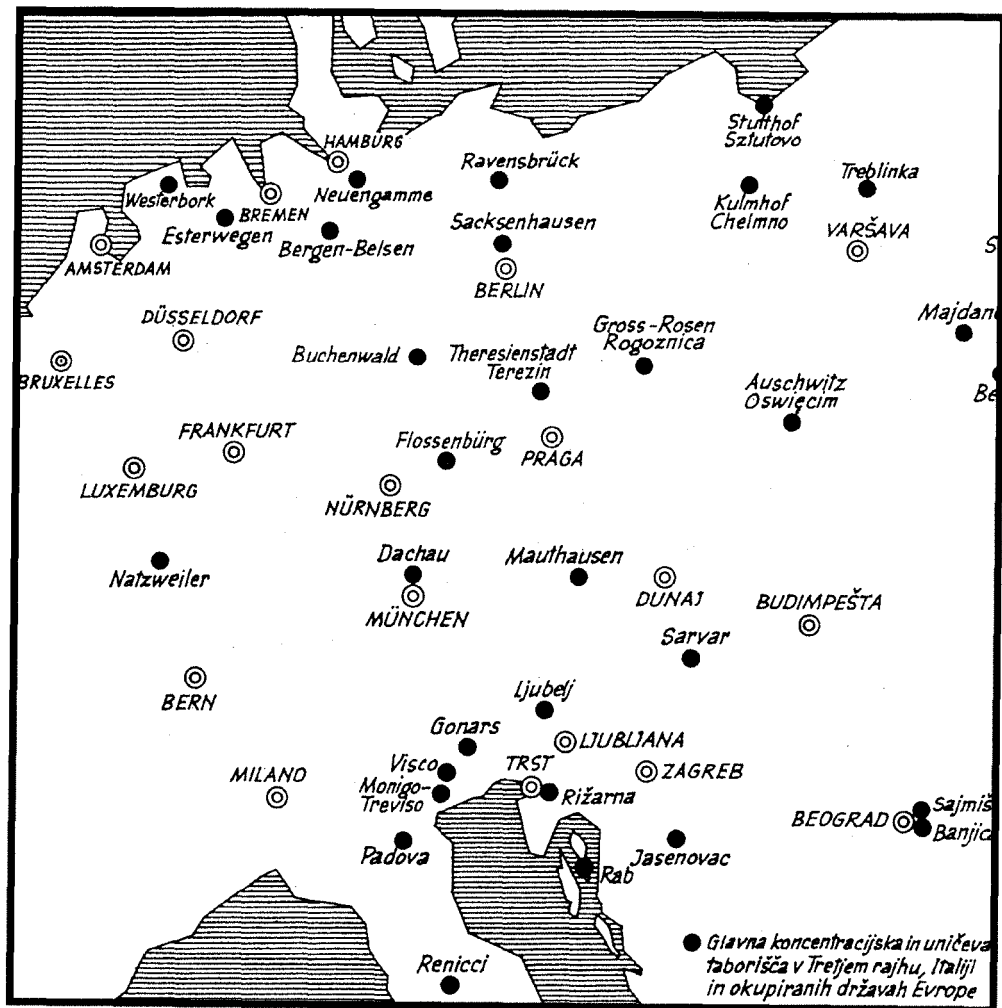
V istem sklopu so pesniška pričevanja iz koncentracijskih taborišč. Gosta mreža taborišč na priloženih zemljevidih zajema bližnje kraje (Ljubelj, Begunje, Rab, Rižarna v Trstu, Gonars, Monigo, Chiesanuova) in bolj oddaljene, uničevalne – Dachau, Buchenwald, Mauthausen, Ravensbrück, Auschwitz s podružnicami. V Dachauu so bili Slovenci četrti najštevilčnejši slovanski narod, zato so se povezovali in organizirali, v drugih taboriščih so bili razpršeni v prisilnem Babilonu bednih človeških senc. Načini zapisoovanja in hranjenja besedil so tu še bolj nenavadni, saj je bilo pisanje v mnogih taboriščih smrtno nevarno početje in je zahtevalo izjemno spretno skrivanje. Toda taboriščnikom je pomenilo duhovno preživetje, ohranitev identitete, ki so jim jo ob vstopu odvzeli skupaj z osebnim imenom in lastnino. Pesmi so opogumljale pisce in sotrpine, tolažile in moralno dvigale ob najbolj pošastnih prizorih trpinčenja, poniževanja in množičnega umiranja od izčrpanosti, bolezni in podhranjenosti. Vzdrževale so človeško dostojanstvo sredi pekla, izražale odpor do načrtnega razčlovečenja in notranji boj z razdiralnim brezupom v pustem in tujem okolju.

Nemški raznarodovalni načrti so predvidevali v nekaj mesecih izprazniti Štajersko, Posavje in Obsotelje in v te plodne pokrajine naseliti Nemce.

Najprej so izgon v tujino namenili izobražencem, ki so ohranjali in spodbujali slovensko zavest. Spiske z imeni učiteljev, profesorjev in duhovnikov so jim vnaprej pripravili zaupniki. Nato so se lotili nekdanjih beguncev s Primorske pa prebivalcev "obmejnega pasu" med Nemčijo in Italijo, slovensko zavednih Korošcev, nazadnje privržencev vstaje, svojcev partizanov in talcev. Pesmi izgnancev beležijo dogodke, ki so jih takoj po zasedbi doživljale tisočere družine: vojaki so obkolili vas, ljudem dali uro ali dve časa za pripravo najnujnejše popotnice, jih zbrali na kamione in vozove, prepeljali v preselitvena taborišča, kjer so jih popisali in ocenili njihovo "rasno" primernost, nato pa z železniškimi transporti poslali kot zastonj delovno silo v delovna taborišča nemškega rajha, v vasi in mesteca Nezavisne države Hrvatske in južne Srbije. Tudi nekoliko bližja tujina in toplejši sprejem izgnancem nista mogla nadomestiti tega, kar so izgubili in kar jim je predstavljala gruda domače prsti, odnešena v robcu. Ko so se stopnjevali vojaški spopadi, so bili v tujih in drugače civiliziranih krajih brezpravne priče nasilju in umiranju. Zato sta bila domotožje in želja po vrnitvi v ljubljeni domači kraj najsilnejša spodbuda za oblikovanje pesmi. Usoda slovenskih fantov in mož, ki so jih kot nove državljane in vojaške obveznike Italije, Nemčije in Madžarske oblekli v tuje uniforme in poslali v osvajalne bitke, je tragična zaostritev usode slovenskih vojakov v prvi svetovni vojni in ponovitev shizoidne situacije. Vojaki, ki so morali streljati z vsiljenim orožjem, da ne bi bili sami ustreljeni, so doživljali razcep med besom in obupno nemočjo. Iz njihovih pesmi govori trpljenje v orodje ponižanih, zatrt odpor, občutek tujstva in nesmisla, groza pred nasiljem, pritajena zaskrbljenost za dom in domovino, pa tudi upanje v preobrat, ko bo mogoče svoje moči usmeriti v skladu s prepričanjem in čustvovanjem. Pesmi so zgovorne same po sebi, vendar ima ob njih še posebno težo komentar, ki skicira dejstva, se pravi položaj pisca ter okoliščine nastanka, ohranjanja in kroženja besedil. Zapis teh izjemnih okoliščin in reprodukcija nekaterih rokopisov sta resonančno okolje, ki krepi vsebinsko moč sporočila. Krepi zato, da bi se nas zagotovo dotaknilo, nas spomnilo človeških muk in vere, podlosti in veličine in nas prek spomina naredilo občutljive za naše lastne tukaj in zdaj.

Ljubljana, maja 1997

Irena Novak-Popov

Ko me je mati rodila

Besedilo je vrezano v steno
šeste celice v nemškem
zaporu v Begunjah.
De 10.

Ko me je mati rodila,
ni vedela kolk bom trpel.
Tako bi me v grob položila,
da ne bi gledal ta grozni pekel.

Umreti težko ni

Besedilo je vrezano v steno
osme celice v nemškem
zaporu v Begunjah.
De 11.

Umreti težko ni –
pustiti drage svoje,
to boli.

Danes mi, jutri vi

Besedilo neznanega jetnika
je vrezano na steno četrte
celice v nemškem zaporu v
Begunjah.
De 7.

Danes mi, jutri vi –
kolo sreče se vrti.

Begunjski zvon

Pesem begunjskih
zapornikov, ki se je pela
po napevu ljudske Večerni
zvon, je med vojno
zapisalo več v Begunjah
zaprtih ljudi. Ohranjena sta
zapis Franca Ovsenika v
rokopisni pesmarici (Muzej
ljudske revolucije v Ljubljani
- Begunje) in zapis Rozke
Škofic (Gorenjski muzej v
Kranju, odd. NOB
18/71). Eno od variant
je po pričevanju Ivke
Križnar napisala Marija
Filec-Barbara in podobno
po vojni Marija Podjed iz
Olševka pri Kranju. Še l.
1977 so Valensu Vodušku
pesem zapeli Ana
Zupančič, Janko in Lado
Podbevšek in Marija
Močnik v Vrhopolju. Zapis
pričujočega besedila in
tanski posnetek pesmi hrani
GNL, zv. 6, Vodušek T. 6.
Primerjaj tudi besedilo z
enakim naslovom in
podobnimi motivi Dore
Trtnik-Zlate.
Va 2, Bo D 70, SM II 86,
Vi 284.

Begunjski zvon, pozdravljen mi,
Slovencev rod, ki v njem trpi.
Begunjski zvon gre do srca,
Slovencev jok pa do neba!

Ko ključi se zaslišijo,
že v bunker te odpeljejo
in tam sediš dan za nočjo,
sanjariš, kaj je nekda b'lo.

In kadar pa skoz linico
sovražno gleda te oko,
srce drhti in pest grozi,
le čakaj, čakaj Švaba ti!

Oh, njih zadnji dom!

Besedilo neznanega
avtorja je nastalo v okolici
Drage na gorenjskem.
Rokopis, zapisan s finim
svinčnikom na prepognjene
strani pisemskega papirja,
hrani Tržiški muzej.
Mapa 104.
SM 682 – 683, De 94.

Oj ti Draga, si zelena,
nekdaj ti cvetoči raj,
vsa s krvjo si prepojena,
nedolžne kličemo nazaj.

Gluha zdaj so njih ušesa,
ne bije zlato srce več,
ne vidijo steklena očesa,
kako še kosi smrtni meč.

Ob robu groba medli mati,
obupno joka in ječi.
V naročju plaka sinko zlati:
mi v grobu dragi atek spi.

Po poti pride stara mama,
od solz krvavo ima oko.
A tu je tista strašna jama?
Mi spava v nji srce zlato.

Kakor ploha iz oblaka
se ji prelivajo solze,
brezumno in sočutno plaka,
bolestno vije si roke.

Se zbudi, vstani sinko zlati,
te srčno poljubila bom,
pri tebi hočem jaz ostati,
tu naj bo moj zadnji dom.

Ne sliši sinko in ne sluti,
pri grobu mamica kleči,
nedolžno srce zdaj ne čuti,
kaj uboga mati tu trpi.

Tam za grmom nekaj išče
lepa mlada deklica,
tudi ona naj obišče
zaročenca svojega.

Pri svežem grobu glasno joče,
da se sliši do neba,
njega obuditi hoče,
ki ga ljubi iz srca.

Planinke rožce bom nabrala,
da mu šopek naredim,
do groba zvesta bom ostala,
se v nebesih sklenem z njim.

O ti deva uboga mlada,
biserni slovenski cvet,
po vodi splavala je nada –
predragi moral je umret.

Boste rekli: Bog se usmili,
kdo pa zopet tam ihti;
ne veste pa, da moj edini
dragi bratec tukaj spi.

Se zdrami bratec moj nesrečni,
podaj še enkrat mi roko,
ti že uživaš raj nebeški,
jaz prišla sem po slovo.

Ne vemo družga si želeti
nesrečni mi sorodniki,
da bili skoraj vsi sprejeti
gor v nebeški radosti.

Zbogom Draga ti nesrečna,
naj v miru tu počivajo,
sveti naj jim lučka večna,
nebeški raj naj uživajo.

Zakličem
nad temi mrtvimi:
»Nasvidenje
nad zvezdami!«

Podpis pa moj naj bo tako:
Na cesti je blo najdeno.

Ptice selivke

Besedilo je bilo objavljeno
v humorističnem glasilu
zapornikov v kapucinskem
samostanu v Celju
Kapucinski toči, 1. l., št. 2,
12. maj 1941.
Go 92.

Ti tički brez peruti
še vedno se sele...
V kapucinarski se uti
za hip utabore.

Na kocih in na slami
izmenoma leže,
vsak šum jih že predrami,
"habt acht" vsi stoje.

Se dalje še selijo?
Pač nihče še ne ve!
Nervozni skup sedijo
in stikajo glave...

Pod kapucinskim zuonom

Tam pod smuklavškim hribom
en kloster stoji,
v njem se tuma lačna
na tuj način gosti.

Ta naučili so jih krajost
priguglali v kloster sam,
Slovence tu je, Nemce,
med njima tioli »Pom«.

»Kaj si tukaj?« vpraša
Hmann čuv in miki.
»Ne vem!« glasi odgovor
odločen se mu v biki.

To ni odgovor pravi,
zdaj pride občasno:
»Kasch, kasch« na dvorcu
gre skozi dvorja dno.

Menih, duhovnik pravi
in v njimi vsi pospeh
tu čučajo pokorno,
spuste se v realji teh.

Ko pride ura polnurne,
za vse najlepši čas,
debelata, slabi, žene
prihajajo v pas.

Lesjak drvi po stengah,
za njim Sagaj, Cini,
Kovčari, mali Pavlič.
gre na pomoč, v sil!

Pepetav, zoren turing
za stare je kosi,
čigane krošnjar po mestu,
da lačne pososti.

Ko ura je deveta
zavlaula v kloster mir,
iz bližnjega gordiča
oglaša se skovir.

Komu le smrtno pesem
zda, poje nočni tič?
Kedo drvi v pogubo,
kdo v plovni, strašni nič?!

Le krišila srca, bratje,
v prostosti zleti naš zbor.
Spet vrne se veselje
in pride z njim humot.

Dollej, očetje dobri,
na čelu Kapucin:
zahvala vre za srca
od naših vseh skupin!

— o p o —

Pod kapucinskim zvonom

Besedilo je bilo objavljeno v humorističnem glasilu zapornikov v kapucinskem samostanu v Celju. Kapucinski toči, 1. t, št. 2, 12. maj 1941, Go 85.

Tam pod šmiklavškim hribom
en kloster stoji,
v njem se truma lačna
na tuj račun gosti.

Iz raznih so jih krajev
prignali v kloster sem,
Slovenec tu je, Nemec,
med njima tudi "Pem".

»Zakaj si tukaj?« vpraša
SS-Mann črn in mrk.
»Ne vem!« glasi odgovor
odločen se mu v brk.

To ni odgovor pravi,
zdaj pride eksercir:
»Rasch, rascher« na dvorišče
gre vse v divji dir.

Menih, duhovnik pravi,
in z njimi vsi povprek
tu čučajo pokorno,
spuste se v žabji tek.

Ko pride ura poldne,
za vse najlepši čas,
dekleta, starši, žene
prihajajo v vas.

Lesjak drvi po štengah,
za njim Sagaj, Ciril,
Kovačič, mali Pavlič
gre na pomč v sil'.

Popoldne zopet trening
za stare je kosti,
Cijan krošnjar' po mestu,
da lačne pogosti.

Ko ura je deveta,
zavlada v kloštru mir,
iz bližnjega gozdiča
oglaša se skovir.

Komu le smrtno pesem
zdaj poje nočni tič?
Kedo drvi v pogubo,
kdo v prazni, strašni nič?!

Le kvišku srca, bratje,
v prostost zleti naš zbor.
Spet vrne se veselje
in pride z njim humor.

Dotlej, očetje dobri,
na čelu kapucin:
zahvala vre iz srca
od naših vseh skupin!

Naš doktor

Dvajsetosem še nas je v kapali,
doktor cveč je družbi čeli.
Vse zabava, pesmi zлага,
iz komarja ustvari vraga.

V spanju prav krepko smrči,
da pod njim kar pod ječi,
v sanjah se lepo smehlja,
da trebusček mu skahlja.

Če pa kaj ga ujezi
vzame metlo in kriči:
„Presneti kloster pojdi v r.,
jaz tebe davno sem že sit!“

Naš doktor

Besedilo je bilo objavljeno v humorističnem glasilu zapornikov v kapucinskem samostanu v Celju Kapucinski toči, 1. l., št. 4, na binkoštni praznik 1941. Go 9.

Dvajsetosem še nas je v "kapeli",
doktor cvet je družbi celi.
Vse zabava, pesmi zлага,
iz komarja ustvari vraga.

V spanju prav krepko smrči,
da pod njim kar pod ječi,
v sanjah se lepo smehlja,
da trebušček mu skaklja.

Če pa kaj ga ujezi,
vzame metlo in kriči:
»Presneti kloster pojdi v r.,
jaz tebe davno sem že sit!«

Bog se nas usmili

Zapis neznane slovenske jetnice iz obdobja 1944–1945 na steni zloglasne tržaške Rižarne si je kmalu po vojni prepisal zbiralec dokumentacije o fašističnih zločinih Diego de Henriquez. Med pripravami na proces o zločinih v Rižarni je l. 1974 zbiralec v nepojasnjenih okoliščinah umrl, njegovi dokumenti pa so izginili. Ohranjena je fotokopija zvezka s prepisi napisov na stenah Rižarne. Pričujoči napis ima št. 312, str. 17312. Gr 49.

Bog se nas usmili,
reši iz te ječe strahovite.

Marija, pomagaj nam, vojskin je čas

Prva kitico prirejene cerkvene pesmi Marija, pomagaj nam sleherni čas je na steno tržaške Rižarne zapisala neznana slovenska jetnica. Varianta na steni Rižarne je morala biti že sama po sebi pravopisno negotova, razen tega jo je prepisal Diego de Henriquez, ki ni znal slovensko, zato je njegov prepis fragmentaren, pričujoče besedilo pa je rekonstruirano. Prepisovalec de Henriquez je v času priprav na proces o zločinih v Rižarni v sumljivih okoliščinah umrl, njegova dokumentacija pa je izginila iz trezorja. Prepisi so se ohranili v fotokopiji, pričujoče besedilo je označeno s št. 275, str. 17301.
Gr 55.

Marija, pomagaj nam, vojskin je čas,
na tebe ozira se vsak izmed nas,
Marija, vse ljudstvo ječi,
Marija, pomagaj nam ti.

Le za Jezusom hodimo

Štirivrstičnica je varianta ljudske mrliške in romarske pesmi, ki jo je na steno tržaške Rižarne zapisala neznana slovenska jetnica. Znani antimilitarist in zbiralec dokumentacije o vojnih zločinih Diego de Henriquez, ki sicer ni znal slovensko, si je takoj po vojni prepisal zapise na stenah Rižarne. Med pripravami na proces o zločinih v Rižarni l. 1974 je de Henriquez v sumljivih okoliščinah umrl, iz trezorja pa je izginila vsa dokumentacija. Ohranila se je v fotokopijah, ki jih je prepisovalec izročil Albinu Bubniču. Besedilo je numerirano s št. 277, str. 17302.
Gr 50.

Le za Jezusom hodimo,
dokler še na svet' živimo;
kaj pomaga nam ta svet,
kmalu treba bo umret.

Arestantke

Že v prejšnjem stoletju nastala pesem ljudskega pesnika in tesarja Vojteha Kurnika (1826–1886) je postala med zaporniki in zapornicami spet aktualna. Pela se je po napevu ljudske pesmi Za vasjo je čredo pasla. Primorske variante so se od prvotnega besedila zelo oddaljile in ohranile le dve Kurnikovi kitici, tri pa so oblikovane na novo. Eno varianto besedila je zapisala v tržaškem Coroneu ali jezuitskem zaporu Vekoslava Slavec. Njen rokopisni zapis hrani NSKT v Trstu, Odsek za zgodovino, eksponati. Pričujoče besedilo je iz rokopisnega zvezka Ane Kavčič, ki je nastal l. 1943 v Fraschetti. Tretjo varianto v rokopisu, ki se tako kot Kurnikovo besedilo nanaša na zapornike, hrani Goriški muzej. Primerjaj tudi besedilo Arestantovska. Bo 2, Gr 57, Vo 35.

Ko bi moja mamca vedli,
kak se meni tu godi,
bi ne pili, bi ne jedli,
samo jokali se bi.

Zunaj ptički žvrgolijo,
lepe pesmi pojejo,
me uboge arestantke
nikdar jih ne slišimo.

Ko dekleta grejo k maši,
lepo so oblečena,
me uboge arestantke
nikdar jih ne vidimo.

Naša hiša črna jama,
naša postelj trdi ploh,
naša pijača čista voda,
naša jed je črni kruh.

Me uboge arestantke
vedno smo zaklenjene,
me uboge arestantke
s tremi ključ' zaklenjene.

Me svobode si želimo,
naše brate čakamo,
me uboge arestantke
vedno pričakujemo.

Gonarska reportaža

Dve varianti besedila
neznane avtorja hrani v
tipkopisu Muzej ljudske
revolucije v Ljubljani, mapa
Gonars.
Vi 478, 916.

Tale pesem vam pokaže,
kak' živi se v tistem kraj',
s k' terga sleherni Slovenec
si želi čim prej nazaj.

Zjutraj prvo, ko vstaneš,
čaka figov te kofe,
tisti, ki so bolj podjetni,
ga dve porciji dobe.

Po kofetu konfiniranc
spet na pograd se zvali,
mal' pomisli na Ljubljano
in lepo nazaj zaspi.

Koj po osmih pa zasliši
se trobente glas tra-tra,
v zbor nas kliče na preštetje,
če se kdo ni vdrl v tla.

Po apelu vsak po svoje
pohiti zapravljat čas,
krog kantine koj zbero se
reflektanti antipast.

Gonarsu dolžan bo hvalo
marsikdo za nov poklic,
ko ga v članstvo izvolilo
društvo l'blanskih bo peric.

Tam v baraki dvaindvajset
en frizerski je salon,
ki za liro brije, striže,
če s' pa suh, pa tud' zastonj.

Nekdo v prvi a baraki
industrijo srčkov ima,
v dober kraj se je naselil,
tu jih dost' je brez srca.

Da še lušno in prijetno
je na tem pregrešnem svet',
konštatoroš enkrat v mescu,
takrat, ko dobiš paket.

Če si pameten, ga suni,
izogibaj se kontrol,
sicer roma med gospodo
teb' namenjen alkohol.

Suha hrana je v paketih
strogo prepovedan sad
od tedaj, ko narod lačen
tok je speljal na svoj drat.

Ob desetih po barakah
skrbna roka kruh deli,
koj nato brlizg piščali
te na župco zapodi.

Zadnje čase greš h kosilu
v novem redu – tri po tri –
kakor da bi makaroni
bili zato kaj bolj gosti.

Dvakrat dnevno župco fašeš,
da nis' lačen in ne sit,
ene žene na latrino,
drugim pa zapira rit.

Na latrino prejšnji mesec
bil grozanski je naval,
driskarji so v celih masah
se krog lukenj prerival'.

V ambulantni so z bolniki
b'li kar najbolj postrežljiv',
kolikor le kdo je hotel,
lahk' se purge je napil.

Najrazličnejše načine
je pogruntal narod naš,
da preganja dolge ure
zdaj, ko se nahaja v kaš'.

Iz čentezimov ti riba
potrpljenjev na milijon,
tam ob pumpi cifro, glavo
za dekletov medaljon.

Eden riše ti najraje,
drugi spet je portretist,
Pirnat ves dan modelira,
Sevček pa je kitarist.

Če pa kdo korupcionira
al' če je dolžan ostal,
je 'z barake ekspediran,
za štir' ure gre na kol.

Po večerji zanimivo
promenada oživi,
bataljone moških vidiš,
frajlic pa nikjer nič ni.

Na ljubljanski promenadi
pa obraten je slučaj,
same dame, fant edini
je pred pošto policaj.

Ko deseta ura mine,
na slamnjačo se zvališ,
v upanju na boljše čase
vse pozabiš in zaspiš.

Takšenle, tovariš dragi,
naš vsakdanji je program,
do tedaj, ko bodo rekli,
fantje, jutri greste dam!

Pesem slovenskih internirancev

Besedilo neznanega avtorja ali avtorice je označeno z zapisom na koncu: »Ta nesrečna Moni-
ga, dne 28. 10. 1942. Hrani ga Franci Sali, urednik založbe. Iz taborišča je besedilo prinesla
njegova mati Jožica Sali.

Pesem slovenskih internirancev

1. Slovenski internati
med prostovoljnimi Slovenci
vsi plečajo glavo in vrnemo
spomine naše mladosti.
2. Pridržani v internatu
prejemo nič, ni lepo
vse polno kajenja
ki nas tu mučijo.
3. Prej lepa je Italija
pa tiste ki je tu dom
je mnogo sadje kupa
v internatu ga skoraj ne poma.
4. Prva naša ko v Tivoli
pomoči vsemu prišli
pomoči gladni debeli
oj plati dnu kam pte bli.
5. Dobili smo prvo prvo polno
pa lepa tla velika skena
dobili vseh prvo prvo prostelj
pa pod glavo pr. uho.
6. Lel kakor prva tista tista
pa zlatih plah pe metodi
bolile pa niso vse kosti
na spornje mti misliti ni.
7. Zelo prostelj imamo na pilot
v našo plah je pa hrana
je prvo prava prava kava
leja vseh glav je prava.
8. To tista kava spijemo
pro polni pi prava prava
hranike se namijemo
stranica tudi prava.
9. A kakor naj bolj vse leži
premetaj, pilaj, čisti pi
tolerati naj večkrat vde ni
v. polaj bres nje prava pi.
10. To je prva prava prava
vse plepi niso ven prava
v vster tri in tri kam sto
pa j tukaj pi kot mter str.
11. Po ale prva tam stojimo
v tri gube se dvajmo
pa lačen je med nas je vseh
naj bo prva ali bogat.
12. Sam Bog se kolikrat je v
pravo pravo prava prava
je imamo tu prava prava
prava brate in prava.

13. Ko rendar vsi izmuceni
petradani ko lačni psi
niso bili vsi popisani
memorije prav se mi, se mi.

14. Pa poput v vrtu tri in tri
vode pravo gorito v polji deli
vročine prave nas mori
v hvala je pravašamo vsi

15. Psi se ptim tobožimost
soli obleti kotle gledamo
da bomo kmalu jeseni
da bomo vsi ~~moški~~
mošičini

16. Kačine se pravirovanje
med praskam je gošernome
vode hodi imeti pravi malovani
v kotel polni je pome vode.

17. Potem dobi vake hlebič kure
ker bila je preretko juha
in pravi hodi je pome
pi nje mamozemo polni se pome

18. In vedno vsi kot mrtvi stoji
vsi delamo po vsiji volji
vedno v vrtu tri in tri
v vode obmori pi le peli.

19. Kje pi obmori na naše
tujine tebe na praveš
res pomene je obmori
je lepša sadye polnega

20. In lepše pome tamkaj pije
in veter hlapneše hudi
lepše pite tam kaj kelje
v delu hodi pome mi ston

21. V kamni sadi tako kasan
obrobljaš koronike mizajo
dvain Bog b. to manin delj
se enkrat priti nam
v domaci kraj.

Go naprime obmori dne, 28.10.1942.

Musolini, kralj fašistov

Že pred vojno je bila znana varianta te pesmi, interniranci v Reniciju pa so l. 1943 v pričakovanju padca fašizma zložili pričujoče besedilo, tako da je vsak nekaj dodal. Peli so ga po napevu ljudske pesmi Kmetič v Ljubljanco pride. Sodelavcem GNI sta pesem zapela Franc Krmeč in Vinko Gorenc v Osredku pri vasi Osrečje med Šmarjeto in Škocjanom. Zapis besedila v zvezku 9, str. 69 in magnetofonski posnetek na traku 112/B hrani GNI. Va 35.

Musolini, kralj fašistov,
v manever se j' podal,
atentata se je ustrašil,
železno srajco gor je djal.

Al' je nor, al' je nor,
ker je dal to srajco gor,
mar bi rajš', mar bi rajš'
on prišel po svoj korajž.

Musolini 'ma kanone,
prevrtane vse makarone;
Musolin', Musolin',
ali boš že skoraj hin.

Musolini ima granate –
vse od starh bab copate;
Musolin', Musolin',
ali boš že skoraj hin.

Noč soparna

Besedilo neznanega avtorja si je v svoj rokopisni zvezek taboriščnih pesmi zapisala Alenka Kagojeva. CT 140.

Noč soparna skozi okno gleda,
tam za blokom luna bleđa
od noči slovo že jemlje.
Daleč onkraj polja
zora dneva dremlje.
V spanju mi nemirnem
roka po odeji grebe,
le še kratko uro
pa mi sirena z rezkim krikom
novi težki dan naznani,
mi raztrgal sanje bo o domu.
Noč soparna skozi okno gleda,
ne poslavljalj se še, luna bleđa,
večnost vso predremliji, zora dneva,
večnost dolgo morala bi spati,
da telo in duša bi se mi spočila!

Bunko deklet pripomni!

Šest sem imel deset mui
na gostem golu prečala
tam s bunkerju brez vse jedi
s 20 deset serjo in pomis.

Če pelniš ssemnajst sem star
to kazen prav sem prestal
čisto so s kazenstvom dali stok
in ob jeseni nasipen

obgrizel me je polniti pes
V trehuh razvil mi strupene je čelone.

Ima na razvilu ngale same rone
pes. lagerski je ob postaji stal
strupeni rlobo so me je smelgel
"Če dvajset bi imel lot

steboj bi kratek bi proces
dobro kregjo bi v glavo.

Tako pa kazen mika smo ti presodili

če prežura jo, prou, če me
od bunkerja do krematorija
je kratka pot.

Teodaj razceno drugmle sem glavno
Ter s srdom in pomsem nariskemu pos
korpiti v idajelaki sem obre
peresen - peresen -

Rusko dekle pripoveduje

Besedilo je moralo nastati v nekem nemškem taborišču in je iz rokopisnega zvezka, kamor si je Alenka Kogojeva zapisovala različna pesemska besedila, nastala med vojno. O pomenu sklepnega vzklika "perescen, perescen" lahko bolj ali manj ustrezno ugibamo. Besede ne najdemo v nobenem ruskem slovarju – mogoče Slovenka izraza ni prav zapisala, lahko pa da ga je "Rusinja" izgovorila v svojem narečju. Še najbližje in vsebinsi pesmi primerno bi bilo slovensko "golazen pasja; pasja zalega" – če se opremo na glagol "pereščiniti 'sja", ki ju je v zvezi s "ščenok" – cucek. (Mnenje profesorja Franca Jakopina.) CT 29.

Devet sem dni, devet noči
na golem gola preležala
tam v bunkerju brez vse jedi
za drznost svojo in ponos.
Ne polnih osemnajst sem stara,
to kazen prvo sem prestala.
Nato so v kazenski me dali blok
in ob jezera nasipu
obgrizel me je policijski pes.
V trebuh zasadil mi strupene je čekane.
In ko na revirju žgale so me rane,
pes lagerski je ob postelji stal,
strupeno zlobno se mi je smehljal:
»Če dvajset bi imela let,
s teboj bi kratek bil proces,
dobila kroglo bi v glavo.
Tako pa kazen milo smo ti prisodili,
če preživiš jo, prav, če ne
od bunkerja do krematorija
je kratka pot.«
Tedaj vročično dvignila sem glavo
ter s srdom in ponosom nacističnemu psu
zavpila v izdajalski sem obraz
perescen - perescen!

Štirje mrličiči

Besedilo neznanega avtorja, ki je nastalo v nekem nemškem taborišču, si je v svoj rokopisni zvezek pesmi zapisala Alenka Kogojeva.
CT 231.

Štirje mrličiči –
štiri so truge.
Na severu v mrzli pomladi
končala se težka je pot.
Štirje mrličiči,
štiri so truge,
štiri so jame –
sestra, med njimi
morda so mi brata nocoj pokopali!

Zajokal je veter v sveti večer...

Besedilo neznanega Prekmurca, verjetno interniranca v kakem nemškem taborišču je poleti 1945 prepisala Nada Verbič v jugoslovanskem taborišču Churchill Camp No 227 v Hamburgu – Altoni. Prepisovalka o avtorju besedila nima nobenih podatkov, hrani le rokopisni prepis.
Vr 6.

Vlak udarja v noč težko boleče,
kakor bi materi srce rezali,
kot bi otrokom oči izkopal.
V noč, na pomoč
rjove vlak
in korak mu je težji, težji.

Zrem skozi špranjo na steni vlaka.
Iz dalje prihaja božje dete,
(...) svoje male svete
je položilo na tihe koč
in kakor vse šepečejo vroče:
Danes je sveti večer.

Kruha! Kruha! Kruha!
tolče vlak in vsak korak
mu je še težji, težji...

V dalji je sveti večer kot nekoč.
Vem, domači so pravkar zmolili,
morda so zame zdravo Marijo 'zročili.

V meni je noč brez luči.
Slišim, v sveti večer zajokalo je,
tisoč in tisoč bratov in sester
danes z menoj gladovalo je.

Izza suženjskih oken ...

Besedilo neznanega
Prekmurca, verjetno
interniranega v kakem
nemškem taborišču, je
poleti 1945 prepisala
Nada Verbič v
jugoslovanskem taborišču
Churchill Camp No 227
v Hamburgu – Altoni,
kamor se je za tri dni
zatekel tudi avtor besedila.
Drugih podatkov o njem
prepisovalka nima, hrani
le svoj prepis.
Vr 8.

Domov! mi udarja po žilah –
pokril sem se s slamo.
Utrujeni konji ubrano
ob moji strani smrčijo.

V daljavi zatulil je pes zamolklo,
oči v mesečino zapičil je bele.
Predvčeraj so tri mu mladiče ubili
in v zvezde zdaj bol svojo cvili.

Dvanajst je že ura v stolpu odbila
in noč mi je sanje v oči natrosila:

Zagledal sem ženo do neba rastočo,
na rokah je dete držala,
na čelo poljub mu je dala
in dete je pilo
polja našega diha,
smehljaj tih
mu blisknil čez drobno telo je.
Pšenično ga klasje objame,
jagnedi ga vitki pobožajo sveto
in dete, dete slovansko je zajokalo,
zajokalo v svojo zmago.

Zbudim se. Bela cesta je znova –
in – (...) – mi je v duši lahko...

NEKAJ ME VABI MOČNO, MOČNO

Pridi!

Zašumela vrbe so ob skrinji,
Lotos se strl na reki,
beli golubi lebdejo v soncu presuki,
Pridi! Gopila je mati med drevi.

Pridi!

Zemlja je odprla prsi,
Koca je v ogradi zakrivala,
Okolica so v soncu zamizala,
Grozda se plavi na trti.

Pridi! Klče mati, klče zemlja,
Pridi! Žice domovine.

Bd-wd 20. VII. 1943) tu na vsem,
Katera letnica
je prava 43
ali 44

Nekaj me vabi močno, močno...

Besedilo neznanega avtorja, verjetno Prekmurca, interniranega v nekem nemškem taborišču, je nastalo 20. avgusta 1943 ali 1944. Po osvoboditvi poleti 1945 ga je prepisala Nada Verbič v jugoslovanskem zbirnem taborišču Churchill Camp No 227 v Hamburgu – Altoni, kamor se je za tri dni zatekel tudi avtor besedila. Na kraj nastanka navajajo kratice Bd – VVd v prepisu, ki pa jih tudi prepisovalka ni več dešifrirala. Drugih podatkov o avtorju nima.
Vr 10.

Pridi!

Zašumele vrbe so ob Muri.

Lotos se odprl na reki,

beli golobi lebdijo v sončni pripeki.

Pridi! Stopila je mati med duri.

Pridi!

Zemlja je odprla prsi,

deca je v ogradi zakričala,

okenca so v soncu zamižala,

grozdje že plavi na trti.

Pridi! Kliče mati, kliče zemlja.

Pridi! Joče domovina.

Oh, kako je dolga pot

Besedilo neznanega avtorja, znano tudi pod naslovom Interniranska ali Beleckova tožba, je nastalo proti koncu vojne na ljudsko z enakim začetnim verzom. Največ ohranjenih zapisov je z obrobja slovenskega ozemlja: rokopisni zapis iz Trsta hrani NSKT, odsek za zgodovino, NOB 8, tipkopis s Primorske Goriški muzej, arhiv NOB 96, okrog l. 1946 pa sta najbolj osebno varianta v prekmurskem narečju in z madžarskim zapisom sičnikov in šumevcev zapisali kmečki dekleti z Gornjega Senika 18-letna Teréz in 16-letna Ana Bajzek, ki sta se pesmi naučili med vojno od prekmurskih partizanov, ki so prihajali na Gornji Senik v Porabju.
Tr 166, Vo 59, Gr 78,
Bo 173, Mu 11–12.

Oh, kako je dolga, dolga pot

iz tujine daleč pa do doma,

ceste bele so tako, sonce sije premočno

vso to dolgo, dolgo pot.

Le pospeši urno korak,

ker pred nami je še dosti truda, mrak.

Oh, kako je dolga pot

iz tujine daleč pa do doma,

ceste bele so tako, sonce sije premočno

vso to dolgo, dolgo pot.

Le postojte, bratje, sestre,

da počije to nemirno mi srce.

Oh, kako je dolga, dolga pot

in počivati ni več mogoče.

Domovina svobodna

se iz dalje mi smehlja

vso to dolgo, dolgo pot.

Arrestantovska.

I.

Mi smo ubogi arestantje
v bunkarjih smo, noč in dan
not je mraz in taka temna
da ne vemo kdaj je dan.

II.

Nasa parča vsa slama
nasa jed je trda kruha
nasa pijača morda vsa
umrla se nas reši Bog.

III.

Čo bi moja mamca stali
kak se meni kaj godi
bi me rajši stopili
ko me prouč hropeli.

IV

IV.

Čo bi moj oče sedel
kak se meni kaj godi
bi me rajši ustrelili
na zelene travice.

V.

Čo bi moja sestra sedla
kak se meni kaj godi
bi me jidla bi me pila
samo jokala bi se.

VI.

Čo bi moji bratci stali
kak se meni kaj godi
bi me prepevali ne rviž
samo na mene mudili.

Tovarna D.

Arestantovska

Pisec privatnega besedila je Vojteh Kurnik (1826–1886), ljudski pesnik in tesar. Svoje pesmi je zapisoval kar na deske, ki jih je kasneje zoblal. Med domačini pa so živele v peti obliki. Rokopis našega besedila, ki je verjetno najbližji izvirniku, hrani Muzej v Trzinu, mapa 104. Varianta, ki je kot naša povezana z begunjskimi zapori, je izpod peresa nekega **Miloša** in ima naslov Pesem slovenskih fantov v Begunjah. Tipkopis hrani IZDG, 697 II 2 a. SM 473, De 72; var. SM 473 A.

Mi smo ubogi arestantje,
v bunkerjih smo noč in dan,
not je mraz in taka tema,
da ne vemo, kdaj je dan.

Naša postlja – trda slama,
naša jed je trdi kruh,
naša pijača – mrzla voda,
usmili se nas večni Bog.

Ko bi moja mamca vedli,
kak se meni zdaj godi,
bi me rajši utopili,
ko me prvič so kopali.

Ko bi moj očka vedli,
kak se meni zdaj godi,
bi me rajši ustrelili
na zeleni tratici.

Ko bi moja sestra vedla,
kak se meni zdaj godi,
bi ne jedla, bi ne pila,
se samo jokala bi.

Ko bi moji bratci vedli,
kak se meni zdaj godi,
bi ne peli ne žvižgali,
samo name mislili.

Ranjena so naša srca

Angela, zaprta v Begunjah, je besedilo zapisala 11. 8. 1944 v ročno sešito spominsko knjižico materi Borisa Kidriča v spomin. Rokopis hrani Muzej ljudske revolucije v Ljubljani, spominska knjiga Kidričeve mame. Vi 765.

Ranjena so naša srca,
iz njih kaplja rudeča kri;
a še tli v njih, upajoč na boljše dni.

Pesem talca

Besedilo neznanega jetnika **Iva**, ki je bil zaprt v Štorem piskru v Celju, prevzemamo iz objave v TV-15, Partizanska ljudska pesem, št. 23, 11. 6. 1968, str. 7, Se 68.

V večer se skríl je majski dan,
cvetel je v vrtu jorgovan,
z dobrane slavec drobno pel
in nama srečno noč želel.

Prižel sem k sebi te v slovo,
bilo mi v srcu je težko
in ti prosila si z očmi,
naj zvest ostanem ti vse dni.

V zidovju hladnem dan za dnem
zdaj čakam tvojih krizantem
in vem, da smrt – moj mrzli gost –
mi pokosila bo mladost.

Na zidu tam bo rdeč plakat,
na pesku bo krvi škrlat:
ko brala moje boš ime,
pogumno naj ti bo srce!

Veš, strnil se je zlobni svet
in strl sanje mladih let;
o spomni name se še kdaj,
ko bo cvetel v deželi maj.

Ko spet cvetel bo jorgovan,
škrjanček pel iznad poljan,
cvetel v bregu rdeč češmin –
dekle, prikliči me v spomin.

To tloris naše je sobane

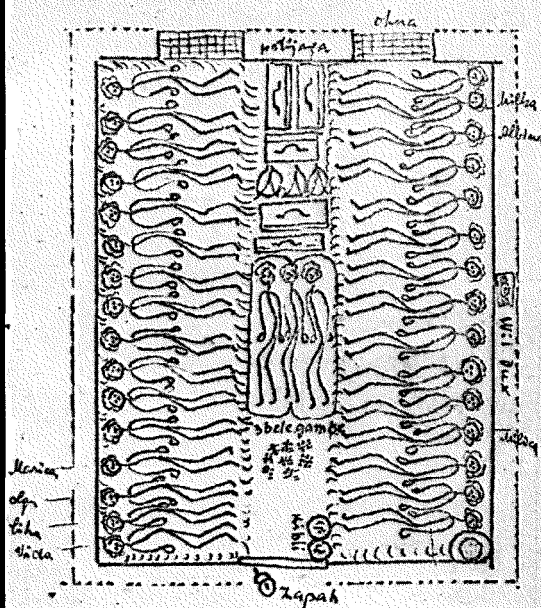
Besedilo **Olge**, ki so jo od začetka l. 1943 selili iz enega italijanskega zapora v drugega in je o vsakem napisala šaljivo pesem, je zapisano s črnilom na toaletni papir. Zraven je narisano tloris tesne sobe z dvajsetimi jeticami. Rokopis in tipkopijski prepis je Muzeju ljudske revolucije izročil Franc Zorko. Vi 617–618.

To tloris naše je sobane,
v njej ženske raznih sort so zbrane:
velike, majhne, suhe in debele,
nedolžne vse – le krive ni nobene.
Kako se – glej nas – tlačimo,
grdo ves dan rentočimo.

Pohodiš eni kurje oko,
se oprustiš – a kaj bi to –
med tem že tretja te porine,
z dišečo kiblo te polije.
A floris to ni od podnev',
je slika nočnih naših rev.
Na tleh tu vidiš šest slamnjač,
udobno tam dvanajst spi krač.
Je punčka kratka – dobro spi,
dolginka pa se pokori,
kompete dolge ven molijo
in bolhe nanje se lovijo.
Pet ozkih jaslic prvo je nadstropje,
pri dveh najožjih vmes po ena klop je.
Načine vse smo poskušale,
kak' bi najbolje se naspale.
Nek'tere glave vkup tišče,
a na trebuih le leže.
Midve pa s Francko glava – noga,
poleni dve – je lega toga.
Če malo z nogo le pomigam,
že Francki zvezdice prižigam;
po nosu rev'ci šnopsa dam
al' pa ji trebuh pomečkam.
Zato na hrbtu le leživa,
dokler vsled bolh se ne zbudiva.
Hudo naj' ščiplje, leze, pika,
to so stenice – lej hudika.
Potem se praskava, vrtiva,
a končno kar nazaj zaspiva.
Se Francka skrči – ven noge moli,
a meni pol domovine dol štrli.
Kljub temu usta se na smeh drže,
o njem sanjava do bel'ga dne.
Sta Cika, Milček mož in žena
prav toplo gnezdece si splela:
ponoči se objemata,
podnevi pa se kregata.
Stenice, bolhe morata loviti,
mesar nobena noče biti.
Smeh v sobi dostikrat odmeva,
fižolček tega kriv seveda,
se čuje večkrat godrnjanje,
ne veš od kod – a glas ti znan je.

Ist

V.

od 24. II. 1913 - i. III. 43.

Priča mumske opelnica, ohra velika,
od strani in vidi morje. Krav in miral
ku zapira got natlebi enkur. Thraem
dren in mirjarija. Sve hili za mo
armado - urri naka 3 ktre! Domesi
stems in ston. Delite za kosma -
taka vilno ptepena - da so me ene
in bolne. Kame budelne kat vragi.

Ja koga mami pot pre v Ist.
Tem ni prostora niti v Ist!
Ist. si jukli stanic
in armado kpih stanic.
od kusa stika je estimo
pobitost v masi rski lilo.

Ka koga stanic so se vbrali
stemic in se parset'vale:
kopa ki majpej in lotile
in kje majpej in ki ne pije.
komeo tri so si vbrali,
ki na vreck so krali.
Pute tri so "famba kelle",
ki za "amore" so tjele.

Prilno mo se podavle,
hikica jik in matije,

Trst

Olga, (glej spredaj).
Besedilo in tloris bivše
nunske spalnice,
spremenjene v jetniško
celico, sta nastala med
24. 2. in 1. 3. 1943 v
Trstu. S črnilom zapisani
rokopis na toaletnem
papirju hrani Muzej ljudske
revolucije v Ljubljani, mapa
Gonars.
Vi 623.

Iz Kopra naša pot gre v Trst.
Tam ni prostora več za prst!
Pest je puhlih slamic
za armado lepih damic.
Od Musa slika je edino
pohištvo v naši sobi bilo.

Na kraju slamce so se zbrale
stenice in se posvet'vale:
koga bi najprej se lotile
in kje najslajša kri se pije.

Končno tri so si izbrale,
ki na sredi so ležale.
Bile tri so "gambe belle",
ki za "amore" so trpele.

Predno smo se poslovile,
Milica jih še nabije.

Komaj v Trstu smo čakale

Olga, (glej spredaj).
Besedilo s tlorisom celice
samice, prirejene v
transportno celico, je
nastalo med 1. 3. in
8. 3. 1943 v Benetkah.
Zapisano je s črnilom na
toaletni papir. Izvirni
rokopis je Muzeju ljudske
revolucije v Ljubljani izročil
Franc Zorko.
Vi 624.

Komaj v Trstu smo čakale,
da naprej bi se podale.
Prišle smo z dežja pod kap.
Vas Benetke nosi vrag!

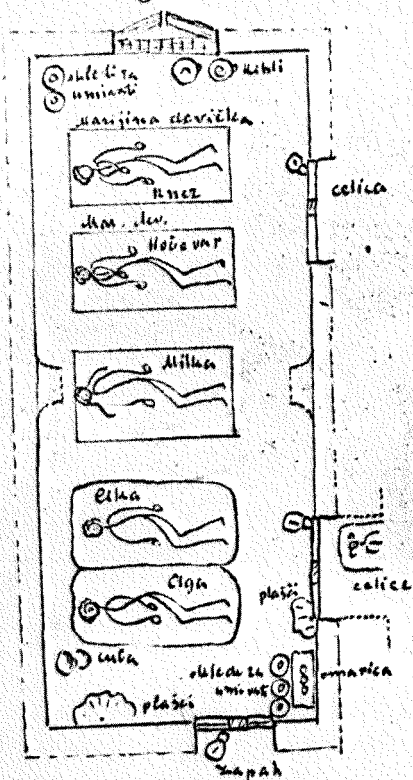
Bila soba mal' sekret,
uši, stenice zad' in spred'!
Štiri so blazine gnile
na cementu vlažnem bile.

Ščurkov kar je mrgolelo
pod kiblo, stolom in skodelo.
Zato najrajši smo mižale,
četudi nismo dosti spale.

Ves dan na kupčku smo čepele,
za urico le oživele,
ko na dvorišče smo prišle:
Dekleta krasna smo našle!

Bologna

VII.

6а 8. II. 1943 - 12. III. 43.

Priora vert., cincta, pupa, tunc in
a strongly elliptical crinoidal (the
crinoidal bract.)

In Belyne state in an opinion
that Llo & his great name.

I tako ova na tih lica
itih dni - oduzeta.

Oves manjini devični
opita v postelji kot gospični.

Ummam hā' ita oljūbūlū;
k mā'ī Bora res hūbūlū!

Da najin sta predlagati:
naj komunisti na tleh živijo!

Take a taxi & go to ...

O. to me here possible.

Pārsi mēdz bēdīgi mūdien,
 tie strigļi būs mē balin

Bologna

Olga, (glej spredaj).
Besedilo s tlorisom veže,
spremenjene v jetniško
celico, je nastalo v Bologni
med 8. in 12. marcem
1943. Zapisano je s
črnilom na toaletni papir.
Rokopis hrani Muzej ljudske
revolucije v Ljubljani, mapa
Gonars.
Vi 625.

Iz Bologne slabe imam spomine.
Mraz bilo je kot sredi zime.
S Ciko sva na tleh ležali
štiri dni in drgetali.
Dve Marijini devički
spita v post'lji kot grofički.

Nunam brž sta obljubili:
»K maši bova res hodili!«
Za naju sta predlagali:
»Naj komunist na tleh leži!«

Tako se tudi je zgodilo...
O, to ne bo se pozabilo!
Počasi melje božji mlin,
še strigle bomo na balin!

Železo

Besedilo **Tonka**,
zapornika v Alessandriji v
Italiji, si je v miniaturno
rokopisno pesmarico in
zbirko zapisal Lajze Kump.
Zbirka je od l. 1980
shranjena v Dolenjskem
muzeju v Novem mestu.
Kl 153.

Kopano,	Lito,
peljano,	kovano,
taljeno železo!	kaljeno železo!
Prekleta železo, prekleta!	Prekleta železo, prekleta!
Puška,	Mir,
granata,	Svoboda,
kanon, železo!	Lepota – železo!
Stokrat železo! Prekleta!	Pozdrav železo! Pozdrav!

Stroj,
delo,
kovač, železo!
Delo, železo! Lepota! Svoboda!

Belokranjcem

Besedilo **Krtka**,
konfiniranega v Alessandriji
v Italiji, si je l. 1943 ali
1944 zapisal Iojze Kump v
miniaturni zvezek svojih in
pesmi sojetnikov. Po refrenu
sodeč se je šaljiva
predstavitel belokranjskega
"konvoja", ki jo je avtor
označil za kuplet, tudi pela.
Rokopis v zvezku je Pavel
Lešnjak l. 1980 izročil
Dolenjskemu muzeju v
Novem mestu.
KI 98.

Belokranjci, to so lodi,
kar pogledjte jih sami,
niso beli ne gospodi,
kolektivci so pa vsi.

Treba ni, treba ni
delat zanje si skrbi,
ker nikdar, ker nikdar
Belokranjci se ne pokvar'.

Malerič je mojster šaha,
"Črni laufar" mu je ime,
kadar se na koga spravi,
mat je, predno se zave.

Treba ni, treba ni...

Pretepač je prve vrste,
dobro vsak ga že pozna,
če zabavljaš Belokranjce,
Vele precej te zlasa.

Treba ni, treba ni...

Šimec Milan, "Stara klada",
v ljubezni nepoznan,
kadarkoli ga pogledaš,
je brkljavec neugnan.

Treba ni, treba ni...

Zgodaj vstaja, drgne, pere,
čisti, šiva celi dan,
vzor nam je njegov kubikel,
ko zvoni, še ni zaspan.

Treba ni, treba ni...

Brat njegov je duša tiha,
kaj bo z Ančko, ga skrbi,
če mu prav ni, nos zaviha,
pa ti kmalu odpusti.

Treba ni, treba ni...

Duško je ljubimec večni,
Zvab se tudi pravi mu,
danes piše Silvi srečni,
Majdici ne da miru.

Treba ni, treba ni...

Mirko zadnji je v konvoju,
nemščina mu nič ni mar,
vnetost nam njegova kaže,
da v peklu bo ključar.

Treba ni, treba ni...

Vojno kolo

Besedilo neznanega slovenskega zapornika v italijanski ječi v Alessandriji je v droben zvezek svojih in pesmi svojih sotrpinov zapisal Lojze Kump, ki je avtorja označil s kratico **B. M.** Rokopis v zvezku hrani Dolenjski muzej v Novem mestu.
Kl 124.

Glasni "Deutschland über alles"
vedno Hitler je kričal,
širil glas se v svet je daleč,
rad bi vse na boj pozval.

Najprej Češko je raztrgal,
Chamberlain jo je izdal.
Ker Poljak se mu je mrdal,
ga z "Blitzkriegom" je požgal.

Drugo pomlad na zapadno
se Evropo je podal
in Francoze stolkel jadno,
že je čez Kanal zijal.

Hitro je še Finsko, Dansko
s križem kljukastim pokrtil,
vojsko je jugoslovansko
že v desetih dneh razbil.

Na vajejih vse države
Hitler trdno je držal,
zvezdne čutil je višave,
drzno Ruse je napal.

"Blitzkrieg" brž čez široke stepe
ukrajinske je začel,
tolkel komuniste klete,
Moskvo skoraj je zavzel.

Na Kavkazu se je ustavil,
v prah spremenil Stalingrad,
majki Volgi se predstavil –
svet prevzel je grozen strah.

»Novi red bom zdaj postavil«,
mislil Hitler je vesel,
»Slave sužnje spet napravil,
Sase bo hudič vzel.«

Ali glej ga zdaj Slovana,
komaj prišel zimski čas,
se spustila je Morana
nemškim hordam je v vas.

Ruski ogenj in železo
bruhala sta v Nemce smrt,
Stalin dal jim še zavezo,
nemški "Volk" bo kmalu str

In sedaj nazaj bežijo,
kar jih noge le neso,
komaj Rusi jim sledijo,
zdaj se oni njim smejo.

Zbogom zdaj, fašisti kleti,
nemški in 'talijanski psi,
revolucije zatreti
naše niste mogli vi.

Francka piše iz internacije

Besedilo **Božene**, verjetno internirane v Nemčiji, je objavljeno v glasilu Protifašistične ženske zveze Našim ženam, št. 7, maj 1943. Po vojni je predelanega objavil Črtomir Sinkovec v TV-15, št. 1, 11. 1. 1979, str. 9. Sc G 304, var. Kl 325.

V teh barakah rjavih za nas ni pomladi –
saj ne more mimo straž in čez bodeče žice –
le tam zunaj ščebetajo ptice,
da je drevje že zeleno in cveto nasadi.

Rada bi s tem pismom pohitela
ven od tod, tja na domače trate.
Ali se je že pred hišo češnja razcvetela,
bodo jablane in hruške spet tako bogate?

Kdo vam, mati, polja preoral je?
Oče v grobu, fantje v zaporih –
sami stopali ste po razorih.
Bog vam srečo daj in zdravje!

Sosed naš, ki bil je tukaj z mano,
je pred smrtjo sanjal, da doma orje.
Klical je, zahteval plug in brano...
S svojim truplom tujo zdaj gnoji zemljo.

Poskrbite za njegove otročiče!
Tu je vedno slabše nam iz dneva v dan.
Izpreminjamo v žive se mrličke.
Gorje tistim, ki so krivi naših ran!

Dobro vemo, kdo izdal je v naši vasi,
tisočkrat smo mu prisegli maščevanje;
zdaj se bližajo že tisti časi,
ko se bodo izpolnile naše sanje.

Kar sem vam včasih, mati, pripovedovala,
kmalu zdaj izpolnjena resnica bo postala.
Tudi tisti, ki do zdaj smo le garali in trpeli,
bomo lepše dneve doživeli.

Ne tožite! Tudi jaz ne plakam,
ampak se tolažim z mislijo na tiste dni,
ko na tujem odrešenje čakam.
Do takrat vas vse pozdravlja vaša vdana hči.

Heda. Besedilo,
"posvečeno tovarišici v
KZtu", je nastalo januarja
1945 v nemškem taborišču
Neustadt-Glewe. Tipkopi
je iz uredništva revije Naša
žena posredovala Erna
Muserjeva.
CT 90.

Kraguljčkov cing in drič sani
in mraza valovanje.

Drevo, ki v ivju se beli,
in zvezdic migotanje.

Doma pa jabolka se cvro
in samovar ubran je.
Mamuša s čarovno roko
pripravlja gostovanje.

K apelu žvižg – v resničnost skok,
ki Neustadt-Glewski dan je.
Kje dom je zdaj, sani, otrok?
Ah, sanje, sanje, sanje...

jesen

4. III. 45

b. d.

chajda

chaj

na potu iz Arvica Slzija

(~~hryz~~ franc. ~~Wono~~ mesto
11. III. 45)

Iz Auschwitza

Tipkopolis besedila nekdane
preživele interniranke v
Auschwitzu, ki se skriva
za psevdonimom
**Interniranka iz
Solčave**, hrani arhiv
NOB pesništva na
Filozofski fakulteti.
JA 158.

Zunaj je tema, tujina in mrak.
Kako mi je v duši, ve Bog le in jaz.
Mesec za mescem žareče kamine,
s človeškim pepelom posute ledine,
trpinčenje strašno, glad in mraz
so gledali tisoči, ne samo jaz.

Grozno renčanje dresiranih psov
in divje zmerjanje SS-arjev,
njih grozni pretep in zasmeh
bil dnevni je delež jetnikov vseh.
S pestmi so nas divje bili v obraz,
to pričajo tisoči, ne samo jaz.

Pljuča moreči duh žganih teles,
človeškega blata in mrtvecev vmes,
grozni pogled živih, polgnilih ljudi,
črvov si videl kar cele pesti
in rane odprte prav do kosti,
tovariš, verjemi, to močno boli.

SS-arji so vino in žganje pili,
bolniki, jetniki z urinom si žejo gasili.
Pakete nam kradli, iz njih se nažrli
najboljših jedi se vsak dan do vratu,
dajali so kruh in meso še vsak svojemu psu,
jetniki pred njimi umirali so od gladu.

Nacistov, ki siti so naše krvi,
zdaj mnogo na klopi zatožni sedi,
zverinsko hudobna so vsa njih dejanja,
zato ne zaslužijo pomilovanja.
Na tisoče kliče jih danes na glas,
obsoja jih celi svet, ne samo jaz.

Naš lager

Mavrič.

Besedilo je nastalo
2. 2. 1942 v taborišču
Schellklingen blizu Ulma.
Po spominu ga je zapisala
Štefka Slemenik, ki je bila
internirana skupaj z
avtorjem. Zapis je izročila
Muzeju ljudske revolucije
Slovenj Gradec.
Am 120.

Schellklingen je en čuden lager,
tac'ga ni na celem svet',
vseh vrst folka tu se zbira,
Evropejcev tu je cvet.

Kranjci, Štajerci, Primorci
to premajhna je še zmes,
so Poljake nam poslali
in Madžar je tu zares.

Vsak sposoben za "ein deutschung",
naj trgovec bo al' kmet,
doktor, knap al' pa učitelj
tudi niso za izvzet.

Ruse skoraj bi pozabil,
tud' brez njih naš lager ni,
niso pristni za ponemčit',
kava z njimi se sladi.

Vseh stanov in vseh starosti
tu je zbran mladine cvet,
brez razlike vere, spola,
manjka nam le še poet.

Pridi, Cankar, k nam v naš lager
in opiši nori svet,
saj za današnjo norijo
splaća se ti oživet'.

B'la dolina Šentflorjanska
proti tej pravcati vzor,
kajti, kdor tu semkaj pride,
če še ni, postane nor.

Problem preteklosti

Besedilo, podpisano z imenom **Slavko**, – morda Slavko Demšar – je bilo objavljeno v glasilu jugoslovanske antifašistične mladine Razsvit, št. 5, Dachau, 2. junij 1945. L. 296.

V tovarni spet stroji stoje,
možje vsi premrzli in lačni
molčijo, golčijo – srce
jim spet bega v bodočnosti mračni.

»Zasluzek, obleka in kruh«,
jim vest narekuje, »saj lačni
jedo ga, četudi je suh!«

Zaskrbljena mati spet ždi
in pije iz kupe trpljenja:
otroci bosi in nagi,
in lakota, stiska ne jenja...

Na mizi pa prazne so sklede –
šest žlic po njih bi planilo,
a kaj, ko so polne le – bede...

Rime

Besedilo s podpisom **Gh.** je bilo objavljeno v dachauskem glasilu Jež za žico, izdal jugoslovanski narodni odbor v Dachau, prva in – upajmo – poslovilna številka, 1. 6. 1945, str. 2. L. 28, CT 42.

Fašist – sadist.
Os Rim-Berlin – skupen zločin.
"Nova ureditev" – sveta oplnitev.
Hitlerjeva oblast – Nemčije propast.
Nacistična kultura – splošna tortura.
Italijansko-nemško osišče – koncentracijsko taborišče.

Nagrobni napis

Besedilo neznanega avtorja, ki se je podpisal le s kratico **E. S.**, je bilo objavljeno v glasilu Jež za žico, izdal jugoslovanski narodni odbor v Dachau, 1. junija 1945, prva in – upajmo – poslovilna številka.
Lo 180, Sc D 407.

Popotnik, obrni v ta kamen oči,
pod njim zdaj evropski fašizem leži.
A buden ostani, nikar ne zaspi,
da kuga morilska se spet ne zbudi!

Maček

Travestija Jenkovega besedila Naš maček je bila objavljena v dachauskem časopisu na štirih straneh Jež za žico, prva in – upajmo – poslovilna številka, 1. 6. 1945, str. 1. Avtor se je podpisal s kratico **E. S.**
CT 59, Šu 29. Sc D 275, lo 82.

Je Maček v Kupincu sedel,
skrivaj je s Poglavnikom šel,
podnevi je predel zaspan,
da zveza ne pride na dan.

Zbolela "Horvatska" močno,
ojoj, če več zdrava ne bo,
naš Maček je jokati začel,
nobene ni misli več ujel.

"Nezávisno" vzame mu smrt,
s Poglavnikom zgine ko krt,
a kmalu, ne imej nič skrbi –
ju roka pravice dobi.

To žalost v eksempel povem
politično "srednjim" ljudem:
če dolgo živet' vam je mar,
s fašisti se vezat' nikar!

Simon Kos,

29-letni kmet, pripadnik narodno-revolucionarne stranke TiGR, zaprt v Coroneu v Trstu, obsojen na smrt od Posebnega sodišča in ustreljen na Opcinah 15. 12. 1941. Besedilo je nastalo v tržaških zaporih Coroneo I. 1941 med čakanjem na II. tržaški proces. Fotografijo izvirnega rokopisa besedila hrani NŠKT, Odsek za zgodovino, II. Trž. proces. Gr 3.

Lansko leto na Tolminskem,
sredi naših lepih gor,
v Nemškem Rutu zgodovinskem
smo pripravljali upor.

Kot je znano, dedje naši
iz Tirolov so prišli,
b'li so Nemci v onem časi,
toda zdaj več nismo mi.

Hitler pa nekoč prav lahko
bi izvedel še za nas,
pa povedal kar na kratko:
»V Rajh imeti hočem vas!«

Vsepovsodi je zdaj vojna,
ker pač moda taka je,
pa je naša vas pokojna
slednjič prebudila se.

Pa smo neki dan seveda
v kup se zbrali na posvet,
besedo dala je beseda,
izvolili komitet.

Za upor pa, strela božja,
je potreben municijon,
treba drugega orožja,
treba tudi je patron.

Ta problem pa prek konfina
se je ugodno uredil,
pričala bo zgodovina,
če bo zmagal sir Črčil.

Neki dan pa kar nenadno
je med člane treščil glas,
prezident je šel na hladno,
prišli bodo še po nas.

»Slabo rado se uresniči«,
star pregovor govori,
res dospeli so biriči
in odgnali pol vasi.

Bil zaprt je Daksov Tone,
ki nikoli sanjal ni,
da v Rutu ribeljone
drugi so pripravljali.

In Dominik, ki ponoči
lojtre v okno je postavljaj,
on republiki bodoči
nikdar ni poti pripravljaj.

O Francu Kleču kaj bi pravil,
ni bil štet med naše vrste,
ni s politiko se baval,
a ima prav dolge prste.

Dolgi Angel po pomoti
je dva mesca v ječi sedel,
on nedvomno o zaroti
ni popolnoma nič vedel.

Poleg teh je tudi Lado
bil dejan med štiri stene,
pa se izmazal je še gladko,
kot da skuhal ni nobene.

Od vojakov iz Turina
brat Ciril je bil prigan,
češ, gotovo vsa družina
delala je proti nam.

Lahko rečem, brez podlage,
ali bolje, radi ničā,
radi neke rdeče špage
so prijeli moj'ga strica.

Vsi, ki so do tu našteti,
kmalu so spuščeni bili,
smo pa huje prizadeti
ti, ki bodo zdaj sledili.

Tone Koder iznenada
jo čez mejo je pobrisal,
čez par dni iz Beograda
materi je pismo pisal.

In zaradi neke škatle
je v konfinu Miha Beguš,
ta zdaj misli na prjatl'e
kakor abesinski neguš.

Zdaj pa čaka nas obsodba,
ki bo v Rimu izrečena,
še le takrat naša zgodba
bo dokončno dovršena.

Ludvika in Franca tudi
je kvestura obdolžila,
da sta pri zaroti hudi
tudi udeležena bila.

Še bo lušno, le z nasmehom
Rutarji, ker še veseli
tam pod Rejčevim orehom
zbrani bomo vsi sedeli.

Brata mojega in mene
so tu notri obdržali,
zdaj pa nade ni nobene,
da bi prosti bli kaj kmalu.

Slednjič tudi Rejc in Mirko
za zidove sta dospela,
ker sta baje celo zbirko
raznega orožja imela...

Na kvesturi ni človeško,
so nas topli kot živali,
mučili po srednjeveško
in poleg zasramovali.

Pred sodniki pa je bolje
kakor na kvesturi bilo,
kar priznal si proste volje,
niso delali nam sile.

Ludvik, ta ti je od sile,
še gospode je nabrisal,
»E un grosso imbecile«,
je sodnika reči slišal.

Franc se dobro je obnašal,
so se mu samo smejali,
kadar je sodnika prašal,
kol'ko let mu bodo dali.

Meni je sodnik omenil,
da me ima za špijona,
pa sem sam pri sebi sklenil,
da se bom naredil (mona).

Pro bod nam rastira
sonrak stoletnih sten
Te dobe ki odмира
mi smo poslednji plen!

Č volje naše jeklo
prebilo bo kido
rastresilo kot steklo
Hlači teljev okove

^{Prebrnoge naše arte}
~~Prebrnoge naše arte~~
~~so pokrade~~
cena, ni je zmaga:

mi stali bomo silo
in stali ale sovraže

Bodocnost čudovita -
tovariši v jeci -

pred nami se že svita

Zivi naj priporočiti!

Svobodo nam zastira

Pino Tomažič,

26-letni študent, voditelj KPI, zaprt v Coroneu v Trstu, obsojen od Posebnega sodišča in ustreljen na Opčinah 15. 12. 1941. Besedilo je nastalo l. 1941 v Tržaških zaporih med čakanjem na II. tržaški proces. Izvirni rokopis, zapisan s črnilom in svinčnikom, na katerem je tudi avtorjev zapis melodije – za Tržaški partizanski pevski zbor jo je priredil Oskar Kjuder – hrani NSKT. Odsek za zgodovino, II. trž. proces. Gr 2.

Svobodo nam zastira
somrak stoletnih sten.
Te dobe, ki odmira,
mi smo poslednji plen!

A volje naše jeklo
prebilo bo zidove,
raztreščilo kot steklo
tlačiteljev okove.

Premnoge naše žrtve
so cena nujna zmage:
mi strli bomo silo
in strli zle sovrage.

Bodočnost čudovita –
tovariši v ječi –
pred nami se že svita.
Živi naj prapor rdeči!

Ko smrtna groza me objame

Štirivrstičnica je del cerkvene pesmi, ki jo je na steno Rižarne zapisala 21-letna **Ivanka Surina** v avgustu ali septembru 1944. Takoj po vojni si je zbiralec in raziskovalec dokumentacije o vojnih zločinih Diego de Henriquez v zvezek prepisal napise na stenah Rižarne. Med pripravami na proces o zločinih v Rižarni pa je 2. 5. 1974 v nepojasnjenih okoliščinah umrl in njegova dokumentacija je izginila iz trezorja. Ohranjena je v fotokopiji, kjer ima pričujoči napis št. 274, str. 17301. Gr 52.

Ko smrtna groza me objame,
takrat Marija prosi zame,
o tebe mati in kraljica
bodi mi resnica.

Dio, non abandonarmi
fino ultimo momento.

)) -
Življenje je moje
le borba odup
premoči t'ubem
ostol je le up.))

Piscom moj,
spomin dragi
Korovin.

Rais Lucija
Kubec Ktna

dec 11. IV. 15 n Korovin

Življenje je moje

Lucija Rojc iz Kubeđa je 11. 4. 1945 v tržaškem zaporu Coroneo zapisala pričujoče verze v ročno sešiti zveščič – nekakšno spominsko knjigo sojetnici Vekoslavi Slavec. Ta je rokopis odstopila Narodni in študijski knjižnici v Trstu, ki ga hrani v Odseku za zgodovino, eksponati. Gr 62.

Življenje je moje
le borba, obup,
premalo ljubezni,
ostal je le up.

Lepo je živeti

Pričujoče verze je **Branka Špacapan** zapisala 21. 4. 1945 v tržaškem zaporu Coroneo sojetnici Vekoslavi Slavec v spominsko knjigo. Spominska knjiga je na roko sešit zvezek, ki ga je lastnica po vojni odstopila narodni in študijski knjižnici v Trstu. Hranijo ga v Odseku za zgodovino med eksponati. Gr 63.

Lepo je živeti,
a za našo stvar
lepo je tudi umreti.

Uj! dom!
Svaka celica, istini zidi.
Oko ramena stoji
se mi ne vidi!
Zibla v kotu stoji!
V majhni celici,
istini slovenke tuje...
Buna črna mate voljina
in znanen z glavo kima:
Sia bohte veseli bristo!
Pomni tiste nam vrole
in vate pred našim men
zapre zapre!
Čo črnica stari
polizajot;
Zesi nas ga, o gospod
Zavijaj: zavijaj
fermice spisal in
znanen vam povale
tehle noč!
Vedno in čisto bošite pred
in vedno da ma pri našim.
Počar je glava po dolo
tehle misel, kar to met tem
ne upa prejeti toli
prej dom

opragi domo želim da tu
bi v mi sporočate na te
našim danuče norice.
Ajam da mi te inchi več
drugi obiskov domo vol
kar sem jaz pro? -
Hda poprosi maresala v
portah se en teologiv.
Sponimi kaj bo odgovoril
se mi je potrebno ker vol
tega bom vedla il me take
il kakšno "sp. nas evanij
kateraga se stnaš no boji
il želim odstopiti v maj
voljne tuje ne kakor eno
sp. nas evanije. - Hup je te
kaj rekel vol mene ineste?
Jako se obnaša čarila?
Zmerite vsi moje sl. he in
pisma. Slišitemi se kaj kno
lv. zgodovine. Sli je prišl
chini? - e ne tla telefon
kaj je in jimi. Hup
stak denja kolo.

Moj dom

Vekoslava Slavec-

-Mitja, 24-letna frizerka, referentka za agitprop pri odboru SPZZ v Boljuncu, zaprta v Coroneu. Besedilo je nastalo februarja ali marca 1945 v tržaškem zaporu Coroneo. S tintnim svinčnikom je zapisano na krpico blaga, ki jo je avtorica všila v rob krila in tako poslala domačim. Po vojni je rokopis odstopila Odseku za zgodovino pri NŠKT. Gr 60.

Ozka celica, štirje zidi.
Okno zamreženo, skozi
se nič ne vidi!
Kibla v kotu stoji!
V majhni celici
štiri Slovenke trpe...
Črna nuna vrata odpira
in zraven z glavo kima:
Sia lodato Jesu Cristo!
Ponudi čiste nam vode
in vrata pred nosom nam
zapre!
Na dvorišču straži
policajot,
reši nas ga, o Gospod.

Ker sem domovini vdana

Vekoslava Slavec-

Mitja, (glej spredaj).
Besedilo je nastalo po
10. 1. 1945 v zaporu pri
jezuitih v Trstu, ko so
Collottijevi agenti avtorico
pri zasliševanju mučili z
elektriko. Zapisano je na
krpico blaga, ki jo je
avtorica všila v rob krila in
poslala domačim prat. Po
vojni je rokopis odstopila
Odseku za zgodovino pri
NŠKT. Gr 59.

Ker sem domovini vdana,
zato od doma sem pregnana
in ker ljubim domovino,
izgnana bom v tujino.

Iznajdljivi sovragi
za uničenje naših ljudi,
a močnejše od njihovih straž
so Slovencev moči.

Elektrika brni, udarci padajo.
Čuješ krik Slovenke, ki ječi.
Trpi, ječi, umira, a molči,
brata ne izda tujcu zločincu.
Oni občudujejo vztrajnost
naroda trpina,
ki umira, kot bi poln bil zločina;
a svoboda je draga,
s krvjo, trpljenjem in mučenjem
si jo boš, Slovenec, priboril.
Vztrajajte in ne izdajajte!!!

Dragim domačim in vaščanom

Gabrijela Mržek,
25-letna kmečko dekle,
sekretarka SKOJ-a v
Ivanjem Gradu na Krasu,
pomožna učiteljica v
ilegalni partizanski šoli,
zaprta v tržaškem zaporu
Coroneo. Besedilo je
nastalo 12. 12. 1944 v
zaporu Coroneo v Trstu, tik
preden so avtorico trans-
portirali v koncentracijsko
taborišče Ravensbrück v
Nemčiji. Rokopis, zapisan
s svinčnikom, hrani
avtorica.
Ca 71.

Naš lepi dom zapustile smo,
v tej strašni hiši trinajst dni prebile smo.

Sedem bilo nas je skupaj,
pa kakor da bi bila ena tukaj.

Vse radovoljno prenesemo,
samo če domov se vrnemo.

Pa če v domači kraj vrnemo se ne,
za nas življenje končano je.

Težko po rodni zemlji nam je,
ker za nas tista zemlja bila je vse.

Danes odpotujemo v daljno Nemčijo,
kamor na tisoče njih je šlo.

Bodite močno veseli vsi,
ker denarja veliko od nas boste prejeli.

Kako naša družina srečna je b'la,
dokler smo b'le še vse doma,

pa naša vasica ravno tako,
pa nikdar pomislila ni na to.

Sedaj sedem delavk manj ima,
gotovo bolj težko ora.

Pridno delajte ostali vsi,
da bomo dosti pridelali.

Pa tudi me druge, ki smo delale za klas,
kadar bo dozorel, hočemo biti pri vas.

Sedem vaščank pozdravljamo vas,
da ne pozabite nikoli na nas.

Zbogom ata, mama, sestre in brat,
Rozina, Milka in Gabrijela grejo od vas.

Begunjski zvon

Dora Trtnik-Zlata,

15-letna četna bolničarka,
zaprta v Begunjah.

Besedilo je nastalo l. 1943
v begunjskem zaporu.

Objavljeno v Novi besedi,
glasilu IV. operativne cone

NOV in POS, št. 1, 1. maj
1944, str. 4. Izvirni

tipkopis v zbirki iz težkih
dni hrani Gorenjski muzej v

Kranju, odd. NOB 18/71.
Ks 197, CT 182, Go 45,

Ce D 91; var. SM 830.

Pozdravljen, o begunjski zvon,
pozdravljamo te iz okov in spon.
Slovencev gorje kipi do neba!
O, begunjski zvon, ti greš do srca.

Ko v celici gineš dan za nočjo,
premišljaš nazaj, kar nekdanj je bilo.
Srce onemoglo nam v prsih drhti
in stisnjena pest grozi ... grozi!

Skoz mreže žalostna gledam na vrt.
Tam fantje slovenski v redovih stoje
in mirno uklenjene roke drže,
a avto že čaka, da pelje jih v smrt.

Sama sem obsojena na smrt

Napis je vrezala v steno
celice smrti v begunjskih
zaporih na smrt obsojena
Francka Naglič iz
Radovljice. Pozneje je bila
pomiloščena in odpeljana
v nemško taborišče, od
koder je pobegnila in se
pridružila partizanom,
vendar so jo še pred
koncem vojne ujeli in ubili
domobranci.
De 8/II.

Sama sem obsojena na smrt.
Kje je moj mili dom,
moja ljuba mamica?

Če ti srce v bolesti mre

Besedilo je vrezala na vrata
in zid tretje celice zapora v
Begunjah jetnica **Tinka
Dolinar-Hudinca**.
De 12.

Če ti srce v bolesti mre,
če stre se ti v veliki boli,
če slednja nada se podre –
obupati nikdar, nikoli!

Slovo na smrt obsojenega

Janez Sajovic iz Srednje
vasi v Bohinju je svoje
poslovilne verze vrezal v
zid celice zloglasnega
begunjskega zapora med
7. julijem, ko je bil obsojen
na smrt, in 31. julijem
1944, ko je bila obsodba
izvršena. Verze in podatke
o avtorju najdemo v
antologiji Partizanska
ljudska pesem, zbral in
uredil Črtomir Sinkovec,
1970, str. 99.

To so moji dnevi,
sedaj tu v grobnici
čakam in premišljujem
mojo usodo, ko ... sem bil
obsojen na smrt 7. 7. 44.

Mater prijatelj.

Prijatelj moj, mi zdaj molimo,
o pri nepoznanu silo vgrizli smo se v to zemljo,
saj daleč smo ji vse ni vrnjo padli smo voljo,
proč naše sanyt so, ni hroščke mladost je naša
Tudi dobro je, in mi več ne trpimo,
za nas je restno, kar prej želimo
Čakali smo, da pride pred nočjo,
zdaj le začudenje se v vas stannimo,
ce praznili boste prsem naši žalostnih stopinj
bi mnogo nas je tu v bežnjah dragi,
mi smo očajne, mislmo le spomni
besede vaše tihotamo na obitih in vaji,
Prihajte, hako molimo iz globin:
Ne kloni, kadar kmr je naše sin!

Bežnja, 25. 1. 92.

Ure

Mrtvi prijatelji

Stanko Kocelj,

29-letni občinski tajnik, zaprt v begunjskih zaporih, ustreljen kot talec v tescah 15. 1. 1944. Besedilo je nastalo 25. januarja 1942 v Begunjah. Avtor ga je skril v srajčni ovratnik in poslal sestri Milki, ki še vedno hrani izvirni rokopis. Objavljeno je v Kamniškem zborniku, 1963, str. 113. Ma 57.

Prijatelj moj, mi zdaj molčimo,
s prej nepoznano silo zagrizli smo se v to zemljo,
saj dali smo ji vse, in vanjo padli smo voljno,
proč naše sanje so, in hušknila mladost je naša tiho mimo.
Tod dobro je in nič več ne trpimo,
za nas je rešeno, kar prej željno
čakali smo, da pride pred nočjo,
zdaj le začudeni še v vas strmimo,
če razumeli boste pesem naših žalostnih stopinj.
Oj, mnogo nas je tu v begunjski Dragi,
mi smo dejanje, nismo le spomin,
besede vaše tehtamo na občutljivi vagi –
prisluhnite, kako molčimo iz globin:
ne kloni, kdor krvi je naše sin!

Najdražja

Marija Filec-Marga, Barbara,

23-letna nameščenka, blagajničarka odbora OF, zaprta v Begunjah od maja do decembra 1943, nato partizanska učiteljica v vaseh v Selski dolini. Besedilo je nastalo 16. novembra 1943 v Begunjah. Povzemamo ga iz povojne objave v zborniku Slovenke v NOB, 1970, str. 91. Ma 352.

Ne vem, koliko je ura,
a to vidim, da dan medli.
Sedim v ječi, mama,
in čas beži.
Počasi, polzko,
in sivi kamen pije kri.
Mama,
saj tudi ti si sama –
vzdih tvoj kliče, ti me vabiš k sebi,
čuješ li, da v duhu sem pri tebi.
Sloniš ob oknu –
zreš v zasneženo streho,
v belem snegu iščeš si uteho,
v naročju tvoje trudne, bolne roke ti ležijo,
miru ne najdeš, ker si sama,
po licih velih solze ti polzijo,
trpinka si, o moja mama!
In v duhu sklanjam nad tvojim se naročjem,
poljubljam dobre roke te,
ti v dušo šepetam besede,
mama, saj kmalu pridem,
ne joči se!

Je. Ljubicu

5

Vsotražnik z oblaka
voda naj našga treš

prost, ko je bit oča kor
naprej naj bo

Slovenec doma!

(Prešeren)

Vajnsala

Silva Lepardiceva

Beq., 13. VII. 1914.

V sovražnike z oblakov

Odlomek Prešernove
Zdravljice je zapisala
Silva Lenardičeva
13. 8. 1944 v Begunjah
sojetnici, ženi prešerno-
slovca profesorja Franceta
Kidriča, ki je bil tudi zaprt v
Begunjah, in materi Borisa
Kidriča v ročno sešito
spominsko knjigo. Rokopis
hrani Muzej ljudske
revolucije v Ljubljani.
Vi 773.

V sovražnike z oblakov
rodu naj naš'ga trešči grom,
prost, ko je bil očkakov,
naprej naj bo Slovencev dom!

Mrje mi v ječi srce ubogo

Kitlco Gregorčičeve pesmi
Ujetega pliča tožba je
zapisala **Majda Sajovic**
29. 8. 1944 v Begunjah
internirani materi Borisa
Kidriča v ročno izdelano
spominsko knjigo.
S črnilom zapisani rokopis
v spominski knjigi hrani
Muzej ljudske revolucije v
Ljubljani.
Vi 770.

Mrje mi v ječi srce ubogo,
brezskrbna gine mi mladost.
O mnogo ste mi vzeli, mnogo,
ko zlato vzeli ste prostost.

Alti omnia in laudibus
tu gloriam habere
et dantes bonis
et laudibus
Mare et
kompany
quodammodo
et

Yse mine, Yse
Sprengel, Yse
upna Svoobda
et dantes
et dantes
et dantes
et dantes

Mi smo zdaj pa

Justina Jurač.

Besedilo je zapisano s
tintnim svinčnikom na
okenski podboj v 3. celici
gestlapovske ječe v
Dravogradu. Fotografijo
zapiša hrani Muzej ljudske
revolucije Slovenj Gradec.
Am 127.

Mi smo zdaj pa
tu doma – kjer
je daleč do boga,
do boga in do
Marije, do njegove
kompanije.

Vse mine, vse se

Vida Kovač.

Besedilo je zapisano s
tintnim svinčnikom na
okenskem podboju v 3.
celici gestlapovske ječe v
Dravogradu. Fotografijo
zapiša hrani Muzej ljudske
revolucije Slovenj Gradec.
Am 129.

Vse mine, vse se
spremeni, saj
up na Svobodo
tak daleč
več ni.

Begunje

Franc Ovsenik.

S črnim zapisani rokopis
besedila v pesmarici hrani
Muzej ljudske revolucije v
Ljubljani.
Vi 285 – 286.

Begunje, nekdam vas prijazna,
ti moja ječa si sedaj,
ko tare sila me sovražna,
gredo mi misli v rodni kraj.

Na ravnem polju žitno klasje
v poletnem soncu zdaj zori,
na holmu iznad hiš v zelenju
mogočno božji hram stoji.

V ozadju snežnobelega gore
razgrinjajo se krog in krog,
prepevajoče ptičje zборе
zagrinja temni gozd in log.

Pred lepim vrtom te krasote
podoba ta je pravi raj,
iz ječe hrepene sirote:
Oj kje si, ljubi rodni kraj?

Oj kje ste, ljubi dragi,
oj kje si, ljubi dragi dom;
ko strti bodo nemški vrage,
kedaj vas zopet videl bom?

Čuj, domovina poteptana,
na boj svobode klic doni,
pobijmo nemškega pesjana,
naj naša pest ga razdrobi!

Poslušajte, vasice drage,
kaj moje srce vam veli:
Srčno borite se do zmage,
na vzhodu zvezda že žari!

Takrat iz ječ in iz pregnanstva
vnemo se zopet k vam,
da izvršimo odposlanstva,
ljubezni, bratstva sen krasan.

Pod srpom, klad'vom, zvezde znakom,
pod križem se zberimo vsi,
da skoro sužnim vsem rojakom
zasije zvezda srečnih dni.

Olga Križanovski-

-Stanka, 20-letna
uradnica, aktivistka.
Besedilo je nastalo
novembra 1944 v zaporu
v Dravogradu, kjer so
avtorico tako mučili, da je
bila prepričana, da jo
bodo ubili. Materi v
tolažbo je na star oguljen
košček papirja napisala to
pesem in jo ves čas, kar je
bila v ječi, nosila skrito pri
sebi. Prvotni zapis je
izgubljen, zato je avtorica
besedilo zapisala po
spominu in ga izročila
Muzeju ljudske revolucije v
Slovenj Gradcu.
Am 57.

Mati, čuješ li, čuješ, povej,
tvoja hčerka te kliče!
V zaporih fašistov grdo po njej
udrihajo bikovk konice.

Mati, za te darovala
bom mlado življenje svojó,
ne boj se, ne bom te izdala,
molčala in nesla skrivnost bom v zemljó.

Vidim te, mati, vso onemoglo,
ko roke v molitvi dvigaš v nebo.
A vedi, da tvoja hčerka ti draga
pravi v tolažbo danes tako:

Mati, zame ne boj se,
bodi trdna, vztrajna in močna,
daruj za svobodo še me,
saj dva sinova si dala ponosna.

Če pa uniči zverina me kruta,
ne jokaj, ne išči tolažbe drugod;
v zavesti, da smrtna bo muka,
zate dokazána ljubezen povsod.

Spomini predragi ti name naj bodo,
da življenje za svobodo smo dali!
V svobodi pa tebi v čast vsekdar bo,
mlada življenja – sinova in hči za pravico
so žrtvovali.

21. II. 1912.

Kje si domovina!

1.

Kje si domovina
Ti lepa rajska ravnina
lepa pa ni drugje
kateri „Prekmurje“ je

2.

Pas odzeli so Tebi
ker si nam bla ljubljena Ti
Oh ti naša lepa domovina
kateri je na svetu lepaš nina.

3.

Kje si domovina
Tam daleč kraj naše
ne kraj blo lučar Tam živet
kraj norde lom pa prišel ta-le umret.

Kapitol sem tek par vstic
o domovini edaj se jo vsem
prav za prav ceniti

K. L.

Kje si, domovina

Ladislav Könje-Laci,

20-letni kmečki fant,
l. 1941 obsojen na štiri
leta zaporne kazni, ki jo je
prestajal v Vácu na
Madžarskem. Oktobra
1942 so ga kot
političnega jetnika poslali
na vzhodno fronto, od
koder se ni vrnil.
Besedilo je nastalo 21. 2.
1942 v zaporu v Vácu.
"Napisal sem teh par vrstic
o domovini zdaj še jo
znam pravzaprav ceniti".
Avtorjev rokopis je l. 1943
prepisal Franček Šiftar, ki je
v vojni padel, njegov brat
Vanek Šiftar hrani bratov
prepis, ki je nastal po
avtorjevem izvirniku.
HE 4.

Kje si, domovina,
ti lepa rajska ravnina?
Lepše pa ni drugje,
kakor Prekmurje je.

Nas odvzeli so tebi,
ker si nam b'la ljubljena ti.
Oh, ti naša lepa domovina,
kakor je na svetu lepše nima.

Kje si, domovina?
Tam daleč kraj Mure
nekdaj b'lo lušno tam živet,
zdaj morda bom pa prišel ta le umret.

Spomin

Ladislav Könje-Laci,

(glej spredaj).
Besedilo je nastalo
l. 8. 1942 v zaporu v
Vácu. To je začetek
dnevniških zapiskov, ki
segajo do 17. 10. 1942
Rokopisni prepis izvirnika je
delo Frančka Šiftarja, ki je
med vojno padel, hrani pa
ga njegov brat
Vanek Šiftar.
HE 2.

Hladen novembrski dan, veter tuli svojo divjo pesem po
mestu. Sneg pada, vse hiti, vse se skriva pod mrazom, le
čuden sprevod stopa z lancami eden k drugemu priklen-
jen po cesti. Čuje se le odmev korakov in pesem vetra in
klic žandarjev, ki imajo na glavi perjanice, in že ob pogledu
nanje...

Kako ti čadam, dragi!

Če sem uročil tvoj uenitveni
v uročil, pi sem pila tvoje & bližnje,
vračati mi, hili sem uročada!
Prostojena jaz, vol jaja sem uročena.
Glej, čadem te kličo & pade,
-pres to o sem bi dale boleline.

Ne moreš & vrniti ti, moj dragi?

O vem, da uročil uenim!
In ko na vas bi uročene & podelje
i tvoj daj & dolgo podeljeja,
Ja tibi vžela bi ves svet me janie,
ko si tibi, oče mi odgovarja
podeljeja, & pod ssem podelje.

Jakej ne vrniti se, moj dragi?

Jč uročil sedem je uročilo,
vračati & Tvoja bi je v uročilo glila
in Rado čud v glila se podelja.

Če jč pod ssem bi mi tibi vžela
in ti je tibi tibi tibi,
kot bi tibi, & vžela tibi tibi!

Kaj uročil & vrniti, dragi?

Če volja Tvoja podaj podelja
in uročil tibi, vem - tibi bi se podelje!
Ja tibi, dragi pa ne ssem podelje!
Morda podelje uročilo volja bi podelja
in uročil bi vžela v tibi vžela.
Ja tibi tibi, ko bi pame v tibi podelje.

Če pa ne moreš ti, bom uročila podelje!

Kako te čakam, dragi!

Naci Kranjec-Pajlin,

25-letni pravnik, brat
pripovednika Miška
Kranjca, zaprt v Vácu na
Madžarskem, 4. maja
1945 umrl za jetiko v
taborišču Dachau.
Besedilo je nastalo jeseni
1941, v zaporu. Avtor ga
je poslal v pismu svoji ženi
Francki, ki si ga je
prepisala, še preden se je
prvotni zapis izgubil.
Rokopisni prepis hrani
avtorjeva žena.
CT 15.

Če sem nekoč bila nemirna
v nočeh in sem želela tvoje si bližine,
oprosti mi, bila sem mlada!
Spokojna zdaj kot zarja sem večerna.
Glej, čakam te težko, a rada,
čeprav so v srcu bridke bolečine.

Ne moreš se vrniti še, moj dragi?

O, vem, da misliš name!
In ko na vas sij mesečine se razlije,
s teboj srce se dolgo pogovarja.
Za tebe vzela bi ves svet na rame,
ko slišim, da mi odgovarja
življenje, ki pod srcem klije.

Zakaj ne vrneš se, moj dragi?

Že mescev sedem je minilo,
odkar se tvoja kri je v mojo zlila
in kakor ena v žilah se pretaka.
Če rož pod srcem bi mi tisoč vzknilo
ne bi jih toliko ljubila,
kot bitje, ki vstajenje čaka!

Kaj nočeš se vrniti, dragi?

Če solza topla kdaj kanila
na mrtve rože, vem – spet bi se razcvetele!
Za tabo, dragi, pa ne smem jokati.
Morda življenje mlado solza bi ranila
in mogla bi otroku v očeh ostati
še takrat, ko bi rane več ne krvavele.

Če pa ne vrneš se, bom morala jokati!

LEVELEZŐLAP

92.

M. kir. állami nyomda, Budapest, 1912.

Kemény Ignácra

Bothorny

Munkács - József utca

Feladó: Kemény Ignác
Sopron - Fűző

Handwritten notes in the left margin, including a circular diagram with numbers and text.

Handwritten letter text in the main body of the page, starting with 'Kedves barátom...'.

Odkar so strašnega trpljenja dnevi se nad me zgrnili

Naci Kranjec-Pajlin,

(glej spredaj).
Besedilo je nastalo
27. 11. 1942 v Vácu, kjer
je tedaj hudo bolni avtor
prestajal zaporo kazen. Po
prijatelju je poslal dopisnico
s pričujočimi verzij svojih
ženi. Izvirni rokopis na
dopisnici in prepis besedila
hrani Francka Kranjec.
CT 150.

Odkar so strašnega trpljenja dnevi se nad me zgmili
in mlado mi srce diha smrti je poljubil,
kričim umirajoč: Kdaj bratje mi vrnil
svobodo bodete in zdravje, ki sem ga izgubil?
Kaj vedno verovati v zarjo je mogoče
in v njo, ki nikdar nisem videl je, le zreti?
Kako utešiti srce, ki bridko joče,
in v skorajšnji nje svit ne more več verjeti?
Konec!
Nad Donavo razliva svit se lune pozne,
odmev korakov več stražarjevih ne čujem.
Noči minevajo poslednje ure grozne,
umirajoč, razbičan svitu zarje kličem: spet verujem!

Materi za god

Kristi Markovič-Mato,

18-letni gozdarski tehnik,
zaprt v gestapovski ječi na
Prevaljah, padel avgusta
1944 v bitki pri Bistri kot
namestnik politikomisarja
II. batalijona
Vzhodnokoroškega
odreda.
Besedilo je nastalo 3. 5.
1942 v ječi. Izvirni rokopis,
zapisani s svinčnikom, in
rokopisni prepis, ki je nastal
po prihodu iz ječe, hrani
Muzej ljudske revolucije
Slovenj Gradec.
Am 49.

God svoj praznuješ danes, o mati;
s čim naj ti napravim veselje?
Glej, kar imam, to hočem ti dati:
srce in misli, voščila in želje.

Srce, ki samo za te je gorelo,
ni nehalo biti za tebe nikdar;
ki vedno po tebi je hrepenelo.
Srce ljubeče – mati, moj dar.

Misli, v katerih spominjam se tebe,
in gledam v njih tvoj mili obraz.
Misli hvaležne – tebi posvečene,
misli, o mati – ljubljeni izraz.

Voščila bogata, prisrčna, iskrena:
zdravja in sreče ti obilo želim.
Želja – večja kot ta ni nobena,
ki v molitvi jo Bogu izročim:

O Vsemogočni, usliši me, čuj,
mamico mojo čuvaj in brani,
vodi jo zvesto, skrbno varuj
in nam še dolgo, dolgo ohrani.

Sonet

Igor Vidic, 41-letni svetnik pri državni železnici, zaprt v šentiviškem zaporu. Besedilo je iz rokopisnega zaporniškega glasila Kibla prepisal Ivo Bajec in rokopis izročil Muzeju ljudske revolucije v Ljubljani. Pesnika Vidica omenja tudi Franc Trefalt v Kartajski inventuri, nastali l. 1941, v kateri popisuje svoje sotrpine iz šentiviškega zapora: "Vrgel Vidic je peresnik / in v Ljubljano je odšel...". Vi 467.

Že majsko sonce hrib in dol zlati,
zelenje mlado bujno se razrašča.
Daj Bog, da bo v jeseni polna kašča.
Na poljih pa čebelic roj brenči.

Pokojno v soncu leha se smeji,
kot da je mir. A v dušah skrb narašča,
src naših se obup polašča,
ko vidimo, da konca ni in ni!

Kdaj bo prepoln ta kelih naš pelina,
ki je napoj nam v teh temnih dneh,
ko je na križ razpeta domovina?

Pomlad, pokaži svojo staro moč,
kar zdravih je sokov v dnu tvojih leh,
naj zakipi, prežene sužno noč.

Snoči sta pod mojim oknom

Ivan Vidali, 19-letni dijak, zaprt v šentpetrski vojašnici v Ljubljani. Besedilo je nastalo 20. 7. 1942 v šentpetrski vojašnici v Ljubljani. Tega dne je ena izmed jetnic dobila šopek nageljnov, jih razdelila sojetnicam in na veliko jezo Italijanov so si jih pripele na prsi ter demonstrativno odšle na sprehod po dvorišču. Naslednji dan je rokopis besedila na listu iz karirastega notesa prejela Vera Hutarž, ki ga hrani še danes. Oc 146.

Snoči sta pod mojim oknom
mladi deklici hodili
in v svojih belih rokah
nageljčka nosili.

Plaho sta se sklanjali
nad cvetova rdeča,
iz obraza jima je sijala
tiha, mlada sreča.

Ves večer pod mojim oknom
sta sprehajali se sem in tja,
kaj bi dal vse, da tedaj
bi videl jima v dno srca.

Sodba in obsodba

26. 2. – 7. 3. 1942

Filip Rihar je bil v času, ki ga zajema besedilo, dvajsetletni učitelj. Po napadu krimskih borcev na Preserski most je bil pri Borovnici zajet in zaradi krivega pričanja ter bralovega delovanja v partizanih obsojen na smrt. Smrtno obsodbo so mu spremenili v dosmrtno ječo, ki jo je skoraj dve leti prestajal v italijanskem zaporu v Volterri. Besedilo je uvrstil v svojo rokopisno zbirko V smrtni celici, ki je nastajala že v Volterri, dokončno pa so bila besedila v njej oblikovana po vojni. Zbirko hrani avtor. Oc.

Deset dni policija bije...
Deset dni se proces razvije
v proces o Preserskem mostu.
Pravice čut se je žalóstil...

Devetinšestdeset jetnikov,
devetinšestdeset obsodb
in šestnajst mrtvih – preveliko
bilo je s smrtjo teh pogodb!

Kup advokatov je prihajal
zaslužiti si krvavih lir,
Borcati z Reke je razgrajal;
kdo je razumel njih prepir?

Ves dan govoril je tožilec,
zahteval smrtnih sodb preveč!
Njegovo mnenje – Vsak je krivec!
Slovenec beli ali rdeč!

Je Drušković hotel odnesti
iz naše hiše ves denar.
Potuhnil se je brž ob vesti:
Pri nas denarja zanj – nikdar!

Deset dni vsako jutro skupno
smo šli morda na zadnjo pot,
uklenjeni v verige grupno,
rožljaj je mrki naš sprevod.

Visoka miza, pet sodnikov!
Talijanski vojni tribunal.
Za nami molk – ljudi veliko,
na desni stol, par obešal...

Na mizi stal je križ visoki
in priče gledale so vanj,
v tišini smrtni in globoki
povedale resnico zanj.

A ni odtehtala resnica
slovenska ta volkulji red.
Pretežka je bila "pravica
prarimska za dva tisoč let."

Pred mizo sodno stal sem reven.
Je Lihtenberg pritrdil "Da!"
Takrat pa nisem bil pohleven,
razjezil sem se v mislih, da:

Prekleta reva, kreatura,
ki služiš si krvav denar!
Slabo plačala je kvestura,
sto lir – umazan honorar!

Ta hip sem se okrenil urno,
odskočil je ta konfident;
najraje usekal bi odurno
to prase – jaz ubog študent.

Se ni ozrl na razpelo
"pravični" vojni tribunal,
ko sodbo bral je kolonelo.
Odzadaj se je dvignil val

ogorčenja in jeze, joka,
je marsikdo od nas rožljaj,
nekdo v predsmrtni slutnji stokal,
ko je med dolgo sodbo stal.

Obsojenih "al fine morte"
osemindvajset je ljudi,
zatresle so se njih aorte,
v sencá pa hud naval krvi.

Zdaj pišem njihova imena,
obrazi v meni se bude,
ko jih objema smrt ledena...
Kako trpeli so ljudje!

Anton Miklavič – kolovodja –
na vratu brazgotine sled,
in Ernest Godec, tiskovodja,
v obraz papirnato je bled.

In Jakob Kraševc – strojevodja –
čez most je zadnji vlak spustil,
kot tretja žrtev pravosodja
je smrtni stok iz prs izvil.

Pretegnjen Žigmanovi Janez,
mu krik je v ustih onemel,
in Rihar Franc in Miha, danes
je njun obraz siv – prebledel.

Vrhovec Franc, Debevec Tone
in sključen Tomažin Martin,
njegov brat Avgust, Troha Tom
prav vse ohranil je spomin!

Ta Gabrovšek Ciril tršati
in Palčič Alojz, Babšak Franc,
Ogrinov Vinko – trepetati
pričel je kot Letonja Franc.

Tedaj vse v nas se je zrušilo,
nas strl je že sam ta hip,
kako se je vsesal z vso silo
trepet pred smrtjo kot polip.

Za sebe mi ni čisto jasno,
menda sem se smejal na glas?
misleč, da sodba je začasno,
neobčutljiv sem bil ta čas.

Ne more mladi fant umreti,
da s sodbo je življenje preč!
Res, enkrat treba bo umreti!
Samo ne zdaj! To je preveč!

Deset dni traja ta satira,
opravičilo za umor,
osemindvajset nas umira!
V spomin vklesani ta prizor!

Zabučale gore

Filip Rihar,

(glej spredaj).

Besedilo je iz avtorjeve rokopisne zbirke V smrtni celici, ki je deloma nastala že l. 1943 v Volterri, več besedil iz nje pa je na podlagi spominskega gradiva avtor oblikoval šele po vojni. Zadnja redakcija je zapisana v tipkopisni zbirki z naslovom Na smrt obsojen. Oc.

Odgnali so nas preklinjaje
na hodnik ločeni, samotni,
v tišini smrtni in zlohotni
je bil vsak sam najraje...

Nekdo je jokal, drug ihtel,
je skozi okno ta strmel,
poslavljal se je zdaj od vsega
kot utopljenec stran od brega.

Zakaj kazali bi fašistom,
da nam je vsem hudo?
Zapojmo raje pesem tisto
o gorah, mladosti lepo!

Bila je pesem sprva plašna,
boječa kot tepen otrok,
nazadnje gromka, neustrašna
odmevala je vsepovsod.

Odmev dobila v srcih strtih,
ne samo v nas, povsod za zidi,
naj okupator le sprevidi,
pogumni smo, čeprav zatrti.

So se obrazi razjasnili
in mora zginila je iz srca
in v ožji krog smo se strnili
in peli iz vsega srca.

Zato še danes rad zapojem
to pesem mladih, srečnih dni,
spominja me mladosti moje,
tovarišev, ki jih več ni...

V smrtni celici

Filip Rihar,

(glej spredaj).

Spomin na čas od 7. do

17. marca 1942, ko

je avtor skupaj z

osemindvajsetimi obsojenci

v samici čakal na izvršitev

smrtne obsodbe, je

oblikoval v dveh pesmih.

Pričujoča je iz rokopisne

zbirke V smrtni celici. V

drugo, naslovljeno Celica

Smrti, je pritegnil tudi usode

ostalih obsojenih. Obe

zbirki hrani doma.

Oc.

Zaprto sem v celici – in – čakam,
kdaj pride pome smrt – birič –
in ure gor in dol korakam,
devet dni ne zgodi se nič.

Vsiljiva žarnica nad mano
me ostro moti noč in dan,
pred celico pa neprestano
me straži črni Italijan.

Skozi luknjo line zevajoče
motri njegov pazljiv pogled,
njegov korak v možgane tolče
in moj korak tja v nedogled.

In od vsega pijan, utrujen,
na postelji sedim, molčim
in dremajoč, na pol prebujen,
obrnjen v steno – zamižim.

Nasproti vrat visoka lina,
poševni rob, železni križ...
Tu v prsih čudna bolečina.
Kdaj v tole glavo strel dobiš?

Železna postelja ob steni
trdno pritrjena je v zid.
Železo zdaj! se misel zmeni,
in od železa boš ubit!

Čez posteljo jetniška deka
pognjena skoro do tal.
Mi bo fašistična pokveka
čez mrtvo glavo krpo dal?

Premakniti te postelje
ne moreš in – ne smeš!
Ne sodbe te, usode ne,
ne ugameš ti, da veš!

Ta miza s čvrstimi vijaki
pritrjena na tla in stol.
Tako na teje smrtni tlaki
mi ne uide smrtni kol!

Ta miza prazno zevajoča
brez prta, vaze, tenkih knjig!
Brezdelnost vseubijajoča
praznote smrtne je namig?

Samo ta luč neugasljiva,
samo koraki črnih straž
in misel težka in vsiljiva:
Zakaj? Čemu življenje daš?

Pater Krizostom

Filip Rihar,

(glej spredaj).

Besedilo sodi v čas
mučnega čakanja izvršitve
smrtne kazni v ljubljanskih
sodnih zaporih. Zapisano
je po vojni v rokopisni
zbirki V smrti celici, ki jo
hrani avtor.
Oč.

Deveti dan in zadnji dan
čakanja na streljanje!
V samico stopi frančiškan
preizkusit verovanje.

Krizóstom – pater? Ga poznam –
sloveči pridigar ljubljanski,
velikokrat poslušal tam
ga v cerkvi frančiškanski.

Krizostom – starček osivel:
»Mir s tabo, sin!« želi mi.
»Pomagat sem ti jaz prišel
v predsmrtni silni plimi.

Odrezan od sveta in svojih,
predan peklenski sili,
veruj v Boga v duševnih bojih!
Po smrti se te On usmili.«

In gledam v drobne ga oči,
v obraz ta plemeniti,
potem mi hostijo deli,
"duhovno" me nasiti.

Dolžnost cerkveno uredi,
potem se usede k meni,
razgovor se o tem vrti,
kar novega je zunaj meni.

Nazadnje stisne mi roko,
po bratovsko objame,
obema je bilo hudo,
in k vratom pater plane.

Potolče in stražar nared
uslužno mu odklene,
a starčka dobrega pogled
še enkrat me zadene.

Votlo je v vratih zarožljaj
bradačev ključ trikrat,
zapisan smrti sem postal,
stopila mi je že za vrat.

Pripravi se!

Filip Rihar,

(glej spredaj). Avtor je na izvršitev smrtne obsodbe čakal v samici ljubljanskih sodnijskih zaporov, končno pa je izvedel, da so mu smrtno kazen spremenili v dosmrtno ječo. Besedilo se nanaša na čas od marca do aprila 1942, oblikovano pa je bilo po vojni in uvrščeno v rokopisno zbirko V smrtne celici, ki jo avtor še hrani. Oc.

Andiamo! Pronto! Kriči fašist,
režeč obraz in v roki list...
Zbudim se in zatrepetam...
Zdaj vem, da sem že tam...

Oblečem se, ne vem, kako,
in drgeta mi vse telo,
sem neplavalec, ki v vodo
pogreza se, v črno temo.

Tedaj obstane mi pogled
na kupu belih cigaret
in eno vzamem, jo prižge
stražar, ki opazuje me.

Obup, slabost prevzame me,
na posteljo uležem se
in čakam in poslušam, kdaj
dospe peklenski direndaj.

Moj sosed Tone zakriči,
že ven ga vlečejo zveri...
Hudiči črni so že tu.
Mižim in čakam na hrbtu.

Ni pravi, reče poglavar,
in že k sosеду dre vihar,
mesarjev, krvi željnih, krik,
ječanje in žvenket verig...

In štirikrat se ponovi
v sencah utripanje krvi,
pogrezanje v tolmun globok,
srce vrh grla, vzdih in stok...

Odgon talcev

Filip Rihar,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo
10. 3. 1944 ob drugi
obletnici streljanja
šestnajstih talcev v
Gramozni jami, ki so bili
pred smrtjo zaprti skupaj
z avtorjem in obsojeni na
istem procesu. Avtor hrani
rokopis v zbirki V smrti
celici, ki je večinoma
zapisana po vojni.
OC.

Ob štirih zjutraj črni krvoloki
po vrsti hrupno vdirajo v samice,
hodnik bobni pod svojimi oboki –
vmes spuščajo vreščeče, pasje klice:

Andiamo fuori! Morte, morte! Presto!
Verig rožljanje, divji krik zverine,
ko fante vklepajo, vleko na cesto,
na voz jih krvolok surovo zrine.

Ob zori prvi – prvemu kamionu
v ovinku divje cvilijo zavore,
po Miklošičevi proti peronu
zapelje naglo, kolikor premore.

Tišina! – Kakor na pokopališču...
Mori molk! Reže skozi vse telo...
Kaj se dogaja tamkaj na morišču?
Kdo pride zdaj na vrsto? Kdaj in kdo?

Je že odgovor tu! Drugič bobnenje
vozila divjega se približuje...
Zavore na ovinku! To cviljenje!
V jetnišnico krvnikov trop prihruje.

Po hodniku prihaja spet rjojenje
zveri z verige divjih izpuščenih.
Obsojencev ponovljeno ihtenje
fašistom krvolokom prepuščenih.

Verig žvenket, kričanje in zavore,
klic na pomaganje, jok in ječanje!
Nihče pomagati jim več ne more!
Trpljenje talcev kliče – maščevanje!

Neznanemu talcu

Filip Rihar,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo

3. 8. 1942 v samici

ljubljskega sodniškega

zapora v spomin na talce,

ki so bili ob preserskem

procesu obsojeni na smrt in

ustreljeni v Gramozni jami.

Povojni zapis v rokopisni

zbirki Celica smrti

hrani avtor.

Oc.

Zli duh – karabinjer visoki
med vrati vzame list in bere
priimek in ime "con tutta roba"
in talec vstane, vztrepeta in – gre...

Nasvidenje trpini! zašepeče.
Nasvidenje trpin! dodamo,
oči odtrgati od njega – nemogoče,
najbližji krepko stisne mu roké.

Koraka k selu črne smrti,
ki nejevoljno in nestrpno čaka,
zagrabi ga, surovo venkaj pahne
in vrata zadega mimogrede.

V čast mrtvemu še sorojaku
stojimo vsi – okameneli...
Morda čez eno uro pridemo na vrsto?
In negotovost nam šibi nogé...

Nekje v Ljubljani spet drdrajo strel
v gramozni jami ali na strelišču,
omahne v krvi brat – trpin neznani,
kot prestreljeno moje je srce.

Pistoja

Dogodek v mestu pod
Apenini je avtor **Filip
Rihar** (glej spredaj)
doživel na poti v italijanski
zapor v Volterri jeseni
1942. Šele po vojni ga je
oblikoval v pesem in jo
uvrstil v rokopisno zbirko
Bil sem številka 9488.
Rokopis hrani doma.
Oc.

V Pistoji lepi pod gorami
ustavi se drveči vlak,
stojimo na postaji sami
in straži nas – molčeč vojak.

Pa tudi v lepi tej deželi
že od nekod pridere vrag
in že so kamni prileteli,
ljudi in vpitja poln je zrak.

Z verigami smo se branili
kot mal' obupani ostrog,
rožljali divje in prevpili
obsedenih ljudi naskok.

Zagledamo na slepi progi
sam samcat zapuščen vagon,
v najhujši stiski in nadlogi
se rešimo v njegov zaklon.

Minut le dvajset te "lepote"
in nas pobere drugi vlak,
a za sprejem – dokaz sramote –
jetnika tolče star vojak.

Volterra, ki pomeni "obljubljena dežela" je starodavno, že v času Etruščanov ustanovljeno mesto. V njem so Medičejci zgradili največjo trdnjavo v Italiji, ki je med drugo svetovno vojno služila kot zapor. Tu je avtor besedila **Filip Rihar** (glej spredaj) prestopal šestnajsti mesecev dosmrtno ječe. Že v zaporu je skrivaj zapisoval verze v star italijanski koledarček, ki pa se ni ohranil, po vojni je svoje spomine spet oblikoval v dve pesmi z istim naslovom in ju uvrstil v rokopisno zbirko Bil sem številka 9488 in tipkopisno Na smrt obsojen. Besedili se med seboj precej razlikujeta, obe pa hrani avtor. Zbiralec in urednik partizanskega pesništva Črtomir Šinkovec je besedilo skrajšal na dvanajst kitic, ga ponekod spremenil in objavil v TV-15, 8. 4. 1976, št. 14, str. 7. Oc, var. Kl 310, 310 A.

V polnočni senci kot pošast
stoji na skali grad,
nad mestecem drži oblast,
stopnic več stotin zad.

Kako smo trudni stopali
po teh stopnicah v vice,
so nekateri stokali
in kleli te stopnice.

Nad vhodom, glej, napis blešči:
Lasciate la speranza!
Tu upanje naj vsak pusti
na vrhu tega klanca!

Ogromna stolpa kot stražarja,
to vhodni je mastio,
karabinjer na zvon udarja
in vošči nam adio.

Nazobčana grmada zidov,
grozeči velikan,
odpro se vrata v svet prividov –
globok hodnik teman.

Udarci, kletve padajo,
če vsi ne pohitimo,
občutki grenki zbadajo
nas vso voltersko zimo.

Hodnik ogromen samih vrat,
desetkrat sto, še mnogo več,
začutim smrt na vratu zad,
ni volja močna več.

Čez petsto metrov dolg je grad,
polkilometrsko dvorišče,
oko se utruđi, sem kot pišče,
zaprta vrata spred in zad.

Za tisto noč v številko sedem
so nas zaprli ti hudiči,
obupan kar na tla se usedem,
kaj smo že res mrlič?

Čez dan nam vse poberejo,
izgine vse v zidove,
pretepajo, se derejo,
če vprašaš kaj te nove.

A drugo noč prisujejo
nas nage po hodniku,
še usta preiskujejo
prav vsakemu jetniku,

boječ se, da bi kak papir
in mino svinčnika kam skrili.
A tretji dan že na večer
v samice nas pahnili.

Ostrigli glave, pisane
smo cunje nataknili,
postali smo številke le,
na prsih jih nosili.

Postal številka gola sem –
NOVANTA KVATRO OTANTOTO –
stražarja "rad" ubogal sem,
"sladil" mi je samoto:

Če vprašam ga – »Sta cito« reče,
me gleda kot krvnik,
če prosim ga, ustreči neče.
Ne veš, da si jetnik?

Če se premakneš zadaj v kot,
skoz lino srep pogled,
in sredi zidanih samot
samo za psa obed.

Skupna soba

Filip Rihar [glej spredaj]
je dosmrtno ječo do
januarja 1944 prestajal v
Volterri, kjer so bili med
jetniki tudi številni
Jugoslovani, razporejeni v
samice, srečevali so se le
na dvorišču in v skupni
sobi in se kratkočasili z
igranjem šaha. Šahovske
figure so si zgnetli iz kruha.
Že v ječi si je avtor
zapisoval pesmi v star
italijanski koledar, ki se ni
ohranil. Po vojni je
besedila zapisal po
spominu ali jih oblikoval
na novo. Uredil jih je v
rokopisno zbirko Bil sem
številka 9488, ki jo hrani
doma.
OC.

Kot tigri se sprehajamo
v betonskem zverinjaku,
prihajamo, odhajamo,
čepimo na tem tlaku...

Šestnajst nas je iz vseh strani,
Slovenci, Črnogorci,
visoki in koščeni vsi,
in dalmatinski borci.

Izdelan primitivni šah
iz kruhovih figuric,
je skrajšal dolgi čas na mah
v niz zanimivih uric.

Pojedli smo figurice,
ko je prišla vizita,
potem pa zopet vsakdo je
dal mrvo kruha – kita.

Nekoč nam knjige razdele
za razvedrilo malo,
prihodnji dan pa nas dobe,
da knjige so – sedalo.

Fašist direktor pride vpit:
»Barbari jugošlavi!«
Stražar največji, razborit
»Majali!« brž pristavi.

Pogreb

Besedilo **Filipa Riharja**
je nastalo v spomin na
mladega črnogorskega
pastirja, ki je umrl za jetiko
v volterski ječi in bil tam
pokopan brez človeku
primerne pogreba. Dve
varianti, zapisani po vojni,
najdemo v avtorjevih
zbirkah Bil sem številka
9488 in Na smrt obsojen.
Rokopis in tipkopis
besedila hrani avtor.
Oc.

Ti, Črnogorec, mlad pastir,
venel si ti v Volterri,
dobil v Volterri zadnji mir,
je jokal marsik'teri.

Te vidim še – pri vratih stal
in si starejšemu grgral,
govoril nisi zadnje dni,
ker jetični te vrat boli.

Pobrala te je kruta smrt,
zahrbtne jetike si žrtev,
tvoj stari drug je bil potr,
od žalosti napol že mrtev.

Stražar slovesno je pozvonil
z zamolklim zvonom na dvorišču,
far Konjski zob je glavo sklonil
in kriminalci na dvorišču.

Sta kriminalca dva nosila
zaboj s teboj – zaboj od mila,
nikjer ne sveče ne kadila,
nobena duša ni molila.

Nobeden spremil ni od tod
na žalostno te zadnjo pot,
le cokel žalostni topot
zavil je za vogal, za plot.

Le par stražarjev za teboj
je šlo trdo hlačaje,
tvoj stari drug je za teboj
ihtel in klel te kraje.

Za zidom mrkim ječe tuje
so te fašisti pokopali.
Kako te mama pričakuje:
Se bo kdaj vrnil sinek mali?

Ti bil navajen si planot,
skalovja, zraka domovine;
kako samotni je tvoj grob
tam daleč sred tujine!

Istrijanec

Filip Rihar, [glej spredaj]
hrani dve precej različni
besedili z istim naslovom,
posvečeni staremu
istrskemu borcu, ki ga je
ugonobil zloglasni zapor,
v neobjavljenih zbirkah
Bil sem številka 9488 in
Na smrt obsojen.
Oc.

Star Istrijanec siv, že sklonjen
je večkrat mimo nas prišel,
nam rekel par besed vesel,
stražar kriči nanj nenaklonjen.

V besedah skopih naskrivaj
nam razodene položaj,
kako je prišel sem v temnico,
seznanil z rimsko se pravico.

Mlad fant boril se je zares
tam v tožni Istri kameniti,
ko je pohod na Rim sloviti
fašizem dvignil do nebes.

Fašisti vdoro v njegovo vas,
a on ubije pravi čas
moža, ki vodil je okrožje,
in mu pobere vse orožje.

Nato zbeži pod goro Učko,
a črnosrajčniki za njim,
sedmerici življenjsko lučko
upihne – pobesnel je Rim.

Cel bataljon goro obkoli,
nevaren jim kot stekel pes,
umakne trikrat se okoli
gore, izmučen, lačen ves.

V trenutku spanja, v črni noči
cel kup na njega naglo skoči,
bijo ga besno, je pol mrtev,
na smrt obsodijo ga – prva
žrtev.

A le slučajna amnestija
mu smrt v dosmrtno spre-
meni,
stražarjev črnih tiranija
telo in duh ojekleni.

Iz ječe v ječo ga selili,
povsod organizator bil
odpora proti mračni sili,
ves skrivljen, a neuničljiv.

Še nam bodrilno je besedo
mimogrede v srce vlil,
pozabljaajoč na svojo bedo,
nas bedne živo je bodril:

Mi Istrijani smo trpeli,
ko ni bilo nikjer še vas,
vi boste kmalu doživeli,
Slovenci, lepših časov čas!

Ne bojte, dečki, se, saj vzide
svobodno sonce skoraj že,
fašiste kmalu strah obide,
pokažejo pete, zbeže.

Čeprav čez dvajset let trohnim
v fašističnih temnicah,
dogodke sveže vse izvem
po listkih in v novicah.

Poznam govnače dobro te,
slabo jim gre, zato kriče,
kapitulacija je tu,
prav kmalu boste šli domu.

Roko nam je nato podal
skozi rešetko naših vrat,
čeprav ga je stražar pehal
in kričal, tolkel ga odzad.

Pogledal nas je prav toplo
koščen obraz, izžet in bled.
Odslej naprej ga ni bilo
nikoli več na izpregled.

Nadžkof

Filip Rihar, [glej spredaj]
Besedilo je nastalo, ko je
volterski zapor obiskal
nadškof iz Pize. V opombi
k besedilu, ki ga je avtor
po vojni znova zapisal,
ker je prvotni zapis v
italijanskem koledarčku
izgubil, beremo, da sta
po zgodovinski pripovedki
zaščitnika Volterre Servacij
in Bonifacij rešila mesto
pred Vandali tako, da sta
oblegovalcem čez obzidje
vrgla zadnjo vrečo kruha
in jih prepričala, da ima
oblegano mesto dovolj
hrane. Rokopis v zbirki
Bił sem številka 9488
hrani avtor.
Oc.

Obišče nas nadškof iz Pize,
zelo bogat cerkveni knez;
dva dni bile so "prazne mize",
čakanje, glad in – jeza vmes.

Ves dan pometajo dvorišče,
skrbno pomijejo beton,
naslednji dan pa nas obišče
Volterre skalnate patron.

Lesena vrata se odprejo,
v oči se mi kar zablešči
in diamantni križ uzrejo,
se gledamo iz oči v oči...

Prevzvišeno roko iztegne
"težko" od samih prstanov,
stražar pa vame se obregne,
priliznjen hkrati in surov.

»Vsi kape dol in – na kolena,
lepo in hitro kar se da,
da vidi milost vas ognjena,
poslanec samega Boga!«

Kako imate se, ragazzi?
Imate boljšo jed kot mi!
Odpusti sveti Bonifacij
vam grehe, potrpite vi!

Sta se soseda priklonila,
odkrila na surov ukaz,
hinavščina me je zjezila,
obrnil vstran sem svoj obraz...

Živimo psi neelegantni
za petsto kalorij na dan!
Za dragoceni križ demantni
lahko bi jedli kot kristjan!

Leteče trdnjave

Filip Rihar, (glej spredaj)
je zaprt v Volterra doživel
zavezniško bombardiranje
toskanskih mest. Svoje
doživetje je oblikoval v
dveh besedilih z enakim
naslovom, ki ju je uvrstil v
tipkopisni zbirki Bil sem
številka 9488 in Na smrt
obsojen. Zapisal hrani
avtor.
Oc.

Skozi nočno lino lučk nebroj
hiti po nebu tja nocoj,
kjer so Firenze in Ankona,
kako jih stresajo, madona!

Saj bodo vso Italijo
pogreznili v temo in grob!
In vsako noč svetlo nebo
se bliska za goro.

Stražarji ne puste nas dol
v podzemlje, kjer oboki so,
stražarjev par namesto sto –
v hodnikih čisto tihi so.

Grmenje to čez grad buči
in stresa bobniče ušes,
kot miške tihi smo prav vsi –
drget izstradanih teles.

Za uro ura – vsepovsod
grmenje porohneva,
čez italijanski nočni svod
eksplozij jek odmeva.

Zavezniki prinašajo
Italiji plačilo,
še samo smrt prekašajo...
usmiljenje minilo...

Livorno, Čečina, Pistoja,
La Spezia, Firenze...
objele so toskanske sence
mrtvaške brez zastoja.

A mi se v srcu veselimo:
Bo kmalu konec vojne,
počakamo še tole zimo
do svobode spokojne.

Iz Volterre

Filip Rihar,

(glej spredaj).

Po šestnajstih mesecih so v
začetku l. 1944, že precej
po kapitulaciji Italije,
avtorja izpustili iz ječe.
V spomin na to je po vojni
oblikoval pričujoče
besedilo in ga uvrstil v
rokopisno zbirko Bil sem
številka 9488, ki jo še
danes hrani.
Oc.

To mesto pusto, brez ometa
in prazno, mrtvo, brez ljudi,
le ženska šminkana, zavzeta
za nami gleda in strmi...

Nas je mrtvakov čudna četa!
Kako gore nam vsem oči!
In kamor koli se ozreta
očesi, novo vse se zdi.

Šestnajst smo mesecev odljudno
živel v gradu kakor psi.
A takšno je to mesto čudno!
Kako korak nam vsem drhti!

Kako v oči svetloba bode,
navajene teme temnic!
Kako uživaš dih svobode
tovariš ti, ko greva vstric?

Kako težak je kovček prazni,
roke brez mišic in lisic!
Se opotekamo – prikazni
izčrpanih, koščenih lic!

Pročelje cerkve svetega Justa!
Na samem kvader rdečkasti,
komande nemške hiša pusta;
"pasiršajn" tu vodič dobi.

Pod bregom doli je postaja,
kjer vlak že čaka na ljudi,
a strojevodja z glavo maja
in miga nam, se mu mudi.

Pa stečemo opletajoče,
da ne uide prvi vlak,
ki čaka nas sopihajoče,
na sedež zgrudi se prav vsak.

Tako, sedaj smo pa gotovi,
da pridemo iz teh temnic,
obdajajo ljudje nas novi,
začudenih, veselih lic.

Izginejo sivi zidovi,
v ovinku vlaka živi klic...
Nasproti gremo dobi novi
brez straže, straha in lisic...

Besedilo **Filipa Riharja**
(glej spredaj) sega v čas,
ko se je avtor po šestnajstih
mesecih zapora v Volterri vračal
v domovino. Zapisano je v povojno
rokopisno zbirko z naslovom Bil
sem številka 9488 in v še kasneje
nastalo tipkopisno zbirko
Na smrt obsojen. Obe hrani avtor.
Oc.

Polnoč na kolodvoru v Trstu!
Beguncev poln, Primork in cul.
German se je močno učvrstil,
povsod težak korak patrolj...

Na gorkem pred ledeno zimo
ljudje sred cul slone in spe,
pri šanku v kotu mi sedimo,
natakarica zeha že...

Dežurni oficir visoki
točiti vino prepove,
v tišini smrtni pod oboki
ostro pove, skoz vrata gre.

Kasneje vstopi Nemec mladi,
nekoliko že okajen,
na šank nasloni se v navadi,
zahteva vina fant zelen.

Dekle pojasni, prebledeva,
vojak s pištolo ji grozi
in že – en, dva in tri – odšteva...
Tedaj odprejo se dveri.

Dežurni tiho prikorači,
trdó zagrabi ga za vrat,
ga dvigne in na tla potlači,
zapiskajoč na glas dvakrat.

Brž prihitita dva vojaka,
mlahavo vlečeta telo...
Dežurni gleda nas in čaka,
preteč rožlja z verižico.

Izpod čelade kot ujede
zapiči v nas pogled leden
in odkoraka brez besede,
le ploščice kovinske zven

s številko, svastiko mrtvaško
Sloencem jasno govori:
»Le z neizprosnostjo vojaško
krotiti znamo podljudi.«

Filip Rihar, [glej spredaj]
se je januarja 1944 po
šestnajstih mesecih zapora
vračal iz Italije domov.
Svoje občutke ob snidenju
z domačimi kraji in ljudmi
je vsaj trikrat oblikoval v
pesem z naslovom Domov
oziroma Doma. Rokopisne
in tipkopišne zapise hrani
v zbirki Bil sem številka
9488 in Na smrt obsojen.
Zbiralec in urednik
partizanskega pesništva
Črtomir Šinkovec je
besedilo, ki mu ga je za
objavo poslal avtor,
predelal in ga pod
naslovom Vrnitev objavil v
rubriki Partizanska ljudska
pesem v tedniku TV-15,
15. 4. 1976, str. 8.
Oc., var. Kl 130 A,
130 B.

Hlepeče gledali smo Kras,
čutili radost dvojno,
gozdovi notranjski so nas
pozdravljali spokojno.

Kako so žametne te gore,
odete v sneg, zelenje!
Nagledati se jih ne morem,
mi obude življenje.

Logatec, Verd in Borovnica,
preljubi moj domači kraj!
Predelala me je temnica,
drugačen vračam se nazaj.

Na Verdu se ustavi vlak,
vendar že v domovini!
Kako je negotov korak,
adijo sotrpini!

Tako vse novo se mi zdi,
me vzhičenja oblije val,
a na postaji v me strmi
uniformirani vazal:

Spet eden je domov prišel,
en komunist odveč,
kako, da ni ga vrag že vzel,
gotovo ves je rdeč!

Kaj če ga zdajle počim?
Nameri puško, ustreli,
a jaz pod progo naglo skočim;
kako se satan tam reži!

Po dolgih mesecih tujine
od domačina tak pozdrav?!
Kot nož se bol v srce zarine:
Brat bratu je krvnik postal!!

Vse zimske mesece domači
so hlapci stražili naš dom,
da ne bi brat prišel ponoči,
me v gozd odpeljal bi s seboj.

A njih bojazen vsa zaman,
je Jako ubila mina,
na mojega povratka dan
zapustil nam je sina...

Ta pretek me bo spominjal na
vse moje teske dneve, kotih sem moral
prestati po jciak, v internaciji, in
na potovanja. Bili so tudi teski
dnevi; kadar mi je bilo preveč težko
biti; sem ušel skozi in skozi - prišel
tudi po moji želji krajini in po spe-
lyani prici. Prestal sem mnogo
v tem času sem naredil mnustok
medega trpljenja.

~~Prejeto je bilo mnogo pism in~~
~~listov, in tudi mnogo pism in~~

Se kadar kipek sem je pre-
se bom krepel po belki. Tudi
sepani, da kipek bom prejel
kajsto kraj. Kakor kadar nastane
nove pisme.

~~Prejeto je bilo mnogo pism in~~
~~listov, in tudi mnogo pism in~~

~~Prejeto je bilo mnogo pism in~~
~~listov, in tudi mnogo pism in~~

Ta zvezek me bo spominjal

Besedilo je prazni uvod v rokopisni zvezek pesmi **Slava Orliča**, 20-letnega kmeta iz Bele krajine. Vanj si je avtor zapisoval pesmi, nastale v letih 1942–1944, ko so ga imeli zaprtega v Metliki, Ljubljani, Kopru in italijanskem Passiranu blizu Brescie. Sc V 01.

Ta zvezek me bo spominjal na vse moje težke dneve, katere sem moral prestati po ječah, v internaciji in na potovanjih. Bili so črni, težki časi; kadar mi je bilo srce polno bridkosti, sem vzel pero in pisal – pisal, tožil po moji Beli krajini in po izgubljeni sreči. Prestal sem mnogo – v tem zvezku sem naredil osnutek mojega trpljenja.

Še bodo kipele pesmi iz srca – še bom hrepenel po Metliki. Toda upam, da kmalu bom zagledal rojstni kraj. Potem bodo nastale nove pesmi.

Lastovkam

Slavo Orlič,
(glej spredaj).
Besedilo je nastalo v septembru 1942 v ljubljanskem zaporu ob pogledu na lastovke, ki so se blizu jetniškega dvorišča zbiral za polet na jug. Zapisano je v avtorjev rokopisni zvezek pesmi. Izvirni rokopis in tipkopis hrani avtor. Sc V 5 b, var. 5 a.

Kaj letate mi lastovke tak' smelo
in zbirate v velike se skupine?
Mar čutite otožnost domovine,
ki zdaj zajela našo je deželo?

Že mnogo jat na jug je odletelo,
kjer tople in cveteče so doline;
in zdaj še ve, o srečne in edine,
ki vam srce v svobodi bo živelo.

Ko z vami bi jaz mogel odleteti
v dežele tam, kjer lepše sonce sije!
V prostosti zlati ko bi smel živeti

in smel poslušat' vaše melodije!
in z vami, ptice, ko bi smel zapeti,
bile bi jasne moje poezije.

Casa penale

Slavo Orlič,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo
decembra 1942 v zaporu
v Kopru. Izvirni rokopis,
zapisan v zvezku pesmi,
in tipkopi besedila hrani
avtor.

Sc V 12 b, var. 12 a.

Tiho sanjale so breze ob poti,
hrastje mogočni šumeli močno;
šmarnice bele so cvele v samoti,
ko od Metlike jemal sem slovo.

Ko sem odhajal od tiste dežele,
v kateri je meni minila mladost,
v kateri preživel sem ure vesele
in kjer sem užival ljubezni sladkost.

Nemila usoda je v cvetju mladosti
nad mano razvijala temno perot;
srce je b'lo polno nesreče, bridkosti,
bilo mi je skrito v prostore temot.

Zapustil sem tebe, predraga Metlika!,
v jutro pomladno odšel sem od te.
Vedno prikaže se tvoja mi slika
in misli mi vedno le k tebi hite.

Kje ste, vi grički, ve mile planjave,
kje si ti, Kolpa, in jez ti šumeč?
Kje ste vi, časi, ko dneve sanjave
mirmo sem sanjal nič hud'ga sluteč?

Kje ste vi, slavčki, ki milo ste peli
meni ob oknu cele noči?
Srečo, veselje ste meni želeli –
veselje odšlo je in sreče več ni.

Minili so dnevi te sreče velike,
objel me trpljenja je grenkega val;
odkar sem se ločil od drage Metlike,
bridkosti in strup sem življenja spoznal!

Debeli zidovi in mreže jeklene
zaprli so zlato svobode mi s'jaj;
kdaj v sreči spet gledal bom trate zelene,
kdaj vrnil se v Belo krajino nazaj?

Maj v internaciji

Slavo Orlič,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo

17. 5. 1943 v Passiranu.

Izvirni rokopis, zapisan s

črnilom v zvezek pesmi,

hrani avtor.

Sc V 36.

Je sonce že vstalo, že beli je dan,
že poje škrjanček v višavi,
že v sončnih je žarkih vse polje, ravan,
na delo že kmet se odpravi.

Očaran se oziram v zeleno poljan,
oči mi prevzame lepota:
na levi so hribi, na desno se stran
razgrinja prekrasna planota.

Al' zame planota ta pusti je kraj
in puste so te mi ravnine
in pust mi cvetoči je mesec zdaj maj,
ker daleč sem od domovine.

Bil maj je cvetoči, ko šel sem od vas,
prekrasne domače ravnine!
Oko mi je solzno in v duši si jaz
obujam te bridke spomine.

Ne morem bit' srečen in ne bit' vesel,
ne slišim slovenske besede;
minilo je leto, ker jaz sem odšel
iz vaše, tovariši, srede.

Ti sonce vzhajajoče, povej mi, kedaj
bom vrnil se v drago Metliko,
kedaj bom zagledal slovenski spet kraj
in krasno njegovo obliko?

A sonce vzdiguje se više – molči,
ne spolni mi prošnje edine;
srce je krvavo, a motne oči
mi zrejo v prekrasne planine.

Kaveljinski TOTI

- v Celju -

Leto I in-uprmo-zacanje!

22. maja 1941
še vedno pri oo. Kapucinih

Št. 3

Situacija pri kapucinih.

Oberst po arest' špancira,
noge dolge res ima,
ovčja koža njega drži,
ki lepo se mu poda.

Slimšek kolne: "Ach, Herrgott!"
kadar v tobi sunka ni,
če pa malce šunko grizu,
takrat mošnja ga ed.

Tam na črni dvorani dremlje,
Deželak mu sosed in
takoj za njim se Ros posreje,
pomaga mu pri tem jerše.

Se Peter je pri njem vlabovil,
češ, to njegov je "Lebensraum",
"Ne boš ti tukaj sam sotoril!"
pregnal mu Vilhar laje "Traum".

Tako pomešani so tukaj:
J.N.S. in J.R.Z. - J.R.Z. in J.N.S.,
bi prej pod njim' se slama vnela,
ne vohla zdaj jih "Čaró"-pes.

Da se politika ne vrame
poslanec Tavlič zdaj skrbi,
ki nosi juhe jim prežgane,
da vsakemu se milo stavi.

"Reanti dentro in caverna!"
"Žager - komendant kriči:
ko ba la čon ga ne uboga,
povelje dvakrat ponovi.

Tako je vodil vojsko svojo
in izgubil vojna je na mah,
usoda se nad njim maščuje,
prišel major je v kloster, - plah.

Situacija pri kapucinih

Jože Gračner, 39-letni
odvetnik.
Besedilo je bilo objavljeno
v humorističnem glasilu
zapornikov v kapucinskem
samostanu v Celju
Kapucinski tofi, l. l., št. 3,
22. maj 1941.
Go 51.

Oberst po arest' špancira,
noge dolge res ima,
ovčja koža njega diči,
ki lepo se mu poda.

Slimšek kolne: "Buh, Madona!"
kadar v torbi šunke ni,
če pa "malar" šunko grize,
takrat mošnja ga boli.

Tam na slami Herlah dremlje,
Deželak mu sosed je,
tako j za njim si Roš postilja,
pomaga mu pri tem Jerše.

Se Peter je pri njem utaboril,
češ to njegov je "Lebensraum".
»Ne boš ti tukaj sam šotoril!«
pregnal mu Vilhar ta je "Traum".

Tako pomešani so tukaj:
J.N.S. in J.R.Z. – J.R.Z. in J. N. S.,
bi prej pod njim' se slama vnela,
ne voha zdaj jih "Caro" – pes.

Da se politika ne vname,
poslanec Pavlič zdaj skrbi,
ki nosi juhe jim prežgane,
da vsakemu se milo stri.

»Avanti dentro in caverna!«
Žager – komandant kriči;
ko bataljon ga ne uboga,
povelje dvakrat ponovi.

Tako je vodil vojsko svojo
in izgubil vojno je na mah,
usoda se nad njim maščuje,
prišel major je v kloster plah.

Epigram

Jaka Sem, 33-letni duhovnik, izgnan v Lohor pri Varaždinu, ubit septembra 1942 na Gradinskih poljih pri Jesenovcu. Besedilo je bilo objavljeno v humorističnem glasilu zapornikov v kapucinskem samostanu v Celju Kapucinski toji, 1. l., št. 2, 12. maj 1941. Go 70.

Prej Sunčič je duše v Frankolovem pasel,
sedaj pa je posel hvaležnejši našel:
Z modrocev in kocev preganja bolhé
in z "Radensko" lajša si ure bridké.

V ječi

Ivan Šepetavc-Ivo, 31-letni trgovski pomočnik, politični delavec in aktivist v Celju. Besedilo je nastalo l. 1943 v Celju v zvezi z gestapovsko metodo mučenja v Storem piskru zaprtih zavednih Slovencev. Pretepenega ali mrtvega sorodnika ali soborca so pokazali zaporniku, da bi ga s tem ustražovali in od njega izsilili izdajo svojih sodelavcev. Izvirni rokopis je avtor pred odhodom v partizane l. 1944 skril v kovček in zakopal, vendar ga je načela vlaga, tako da danes hrani tipkopijsni prepis besedila. Šl 189.

Temni zid dvorišča vsa obdaja,
a za temi mračnimi zidovi
se počasi, s težkimi okovi
jetnik tiho kakor duh sprehaja!

Zobe stiska, brani se obupa,
sončni žarek nikdar tja ne sine,
mračne celice so male line,
ni svobode, radosti, ne hrupa!

Skozi line misel drobna uide,
v svobodo skrivne steze išče,
ali kdaj ta srečna ura pride,
ko odpro zapora mu dvorišče?

Ali teh vezi ne bo še konca,
vzdihne skoro ob minuti vsaki,
rad bi čutil tople žarke sonca,
od nekod se bližajo koraki...

Na stežaj odpro se težka vrata,
zastrmel se jetnik je v nosila,
mrtvega na njih spoznal je brata,
duša se okov mu je sprostila.

**Darinka Fortunat
(Vizjak) – Manja,**

23-letna študentka,
obveščevalka, telegrafistka
na celjski postaji, zaprta v
Starem piskru v Celju.
Besedilo je nastalo po
20. maju 1944 v Starem
piskru, v spomin jetnici, ki
se je v sosednji celici
obesila. Izvirni rokopis je
avtorica podarila
prijateljem, sama pa hrani
rokopisni prepis besedila.
Tipkopis je uredništvu
Naše žene posredovala
Erna Muserjeva.
JA 169 A, CT 185,
var. JA 169.

Prihuljeno plazeč vampir noči
tipalke že razteza v celici.
Železne – okno kletke preprezajo – vrvi,
preizkušene zaman bile
dovoljkrat njih moči
ob misli so ubežniški...

»Ste bunker ob križpotju izpraznili?
Morda celo tiskarno umaknili;
o slutim, vem, da vame vero ste izgubili...«

Na prsi,
ki izžgali
z ogorki so jih cigaretnimi,
prileplja obleka se jetnici
in njenih zagrizlih usten kri
je priča nema – trdnosti...

»Skico samo bunkerja imate.
A kraj njegov hoteli ste.
Maja, Iztok, Veljko,
vsi tovariši,
rotim vas, bodite brez skrbi,
nisem pozabila
tovarištva krvi,
vendar izčrpane že moje so moči;
ne sodite, tovariši – jermenastih vrvi!«

Trenutki pred smrtjo

Tone Mernik,
s Padeškega Vrha na
Pohorju, obdolžen
sodelovanja v
osvobodilnem gibanju
in z bratom Jurijem ter 29
drugimi talci 29. marca
1944 ustreljen v Zrečah.
V zaporu napisano
verzificirano poslovilno
pismo je avtor skrivaj
poslal svojim domačim.
Besedilo in podatki
o avtorju so iz antologije
Partizanska ljudska
pesem, zbral in uredil
Crtomir Sinkovec,
970, str. 98.

Srce, življenja željno...
zaklenjeno v mrak štirih sten,
v njem neugasljiva želja vzplapolava.
Pred vrati smrt in glad – ječar.
Nevidni duh prišepetava,
že bliža se svoboda...

Poldan je, zvon v Mariboru poje...
in straža bega misli moje,
v puški si ravna naboje...

Draga žena in vsi domači!
Sprejmite to pismo, v žalosti rojeno.
Naj vam bodo te vrstice v spomin
in kot zrcalo mojih bolečin.

Hrepenenje

Marica Kotnik,

21-letna delavska hči,
mladinska aktivistka,
skojevka, zaprta v
mariborskih zaporih in
poslana na prisilno delo v
delovno taborišče Strnišče.
Besedilo je nastalo
februaria 1945 v zaporu
v Mariboru. Izvirni rokopis,
zapisan na ovitke
marmelade, paketa in
vrečke, ki ga je avtorica
po zavedni paznici
prethotapila iz zapora, je
izgubljen. Zapisano je po
spominu.
Su 157.

Tu v zaporu pisemce bi rada napisala,
golobčku drobnemu ga v kljunček dala,
da bi ga ponesel v gore
v tisti kraj,
kjer hodiš sin – partizan – moj zdaj.
A tega storiti ne morem, ne smem,
zato trpim, a molčim!

V hrepenenju tone mi srce,
vse bolj te videti želim;
kako rada privila na svoje bi te srce,
da moja roka pogladila tvoje črne bi lase.
A tega storiti ne morem,
zato trpim, a molčim!

Sleherno si noč v sanjah ti z meno,
po poteh partizanskih hodim s teboj,
a ko prebudi se mi oko, te ni,
zato trpim, a molčim!

Čez dan mi v mislih mojih blodiš,
oko pijano od solza
skozi rešetke strmi v daljo,
tvojih nežnih si želi oči,
a zaman strmi –
zato trpim, a molčim!

Letnik: 1.

Številka: 1.

Zeja.

list za pouk in zabavo

Cena: 1ℓ.

(Izhaja 2 krat tedno)

Dne: 24. X. 1942.

Sebina:

1.) Uvodnik

2.) Literatura

3.) Humor

4.) Uganke

Opomba ur: Dopisi se ne vračajo.

posvetilo:

Zeja velika
po zraku svobode
rodila je časnik,
ki vsem nam bo glasnik!

„Ka delo!“ nam kliče,
„če ljubite vince“,
nam, Zejinim svobode
v Vipavski dolince!

XX
Rodila slovenska
nas mati je, miha
do narode svoj
ljuboten vepila

Kaj, Zeja nas v
do končne svobode
za paradi sloven
~~na konce~~
obrediš res bode

Krizantema v jeseni

**Janko Valentincič-
-Soški**, 27-letni delavec,
predsednik rajonskega
odbora OF za Kanalsko
dolino.
Besedilo je bilo
27. oktobra 1942
zapisano v časopisu Žeja,
ki so ga izdajali konec
l. 1942 na pobudo članov
KPS v goriških pomožnih
zaporih v Zdravščini in
Zagradu. Enkrat ali dvakrat
na teden so časopis v
enem izvodu pisali v debel
platnen zvezek, ki je romal
od jetnika do jetnika. Ob
vsaki "izdaji" pa so en
prepis ilegalno poslali v
Kanal na Soči, tako da se
je ohranil do konca vojne.
Pr 110.

Temni oblaki od morja se vale,
čez polja, griče, travnike
gre duh po smrti...
Praznik mrtvih bliža se!

Kam si šla, bogata mi narava?
Kje razkošje, cvetje tvoje?
Izmed cvetlic
krizantema sama je ostala.

Lepa krizantema si in zala,
a duh po smrti iz tebe veje,
ti – znanilka nam noči,
žalosten si s tabo brisal bom oči!

Slabi časi

Dragotin Čepar,

53-letni kmet in lovski čuvaj
z Barke, soorganizator OF,
zaprt v sežanskem gradu.
Besedilo je nastalo
22. 12. 1942 v Sežani.
Na koncu omenjeni paznik
Stanko je avtorju in
njegovim sojetnikom
omogočil, da so se med
seboj in z vaščani
dogovorili, kaj bodo
izjavili na zaslišanju. Ker
so se tako njihove izjave
ujemale, so jih kmalu
izpustili. Izvirni rokopis naj
bi vaški učitelj poslal
muzeju, prepis hrani
avtorjev vnuk, še nedavno
pa so pesem nekateri
vaščani Barke znali na
pamet.
Če 1–2.

Slabi so začeli časi
po Brkinih in po Krasi.
Naj bo star al' tudi mlad
pride tu v sežanski grad.

Tukaj dolgo se odlaša,
preden te kedo vpraša,
zakaj si tu in kaj si kriv –
láhko še postaneš siv.

Tu si v celico zaprt,
duševno in telesno strt.
In še druge bolečine
nam delajo doma družine.

Žena joka se in plaka,
vsako delo le njo čaka.
Toliko dela in napore
malo katera žena zmore.

Tudi otročiči mali
niso prej gladu poznali.
Zdaj za mano letajo,
dajte kruha, vekajo.

Doma živina v hlevu muka,
se okrog praznih jasli suka,
ker ne vidi gospodarja,
ki se vedno z njo ukvarja.

Ubogi zajci in lisice,
srne in tud' jerebice,
kdo za vas sedaj skrbi,
mene ko doma več ni?

Vendar tudi ti hudi časi
enkrat bodo le minili.
Kraševci in tudi mi
bodemo še skupaj pili.

Pil ga bode Stanko tudi,
ker se tol'ko z nami trudi.
Čeravno on je iz Sežane,
vendar nam je namesto mame.

Dragi Stanko, Bog te živi,
da lasje ti bodo sivi,
da prišel bi do boljše službe,
želim v imenu naše družbe.

Stoji tam mala vasica

Besedilo sta zložili dekleti
Marija Ferfila in
Slava Antončič iz vasi
Gabrče pri Divači, ko so
ju zaprli v sežanski zapor
in sta s še šestimi dekleti
čakali na transport na
prisilno delo v Nemčijo.
Pesem so dekleta
prepevala, verjetno po
kakem ljudskem napevu.
Besedila se je l. 1959
spomnila Antonija Kalan
iz Gabrč, objavljeno je
ob članku Primorska
dekleta so morala v
Nemčijo na prisilno delo,
zbornik Slovenke v NOB,
Ljubljana 1970, str. 186.
Ma 41.

Stoji tam mala vasica,
prekrasne gore so nad njo,
lepo krog nje se razvija
prelepo zeleno polje.

Vasico obdaja mal gozdič,
prijetno je blo v njem živet,
a kar prihrumel je sovražnik,
odgnal je osmero deklet.

Kot bile bi same zločinke,
v zapore pognali so nas.
Tu čakamo sodnega dneva,
da v Nemčijo peljejo nas.

Tam dosti je naših Slovencev,
ki v pregnanstvu veliko trpe.
Ker ljubimo zvesto svoj narod,
zato nas preganjajo vse.

O, pridi, svoboda, že kmalu,
razženi to črno meglo,
da zopet se vrnemo srečno
na našo slovensko zemljo.

Rab

Anica Brožič.

Besedilo je nastalo do 22. 4. 1943 na Rabu. V objavi v Naši ženi, 1. II, št. 9, julij 1943, str. 15 so kot avtorico navedli "trpinko z Raba". V rokopisnem zvezku avtoričinih pesmi, ki ga hrani Belokranjski muzej v Metliki, ima naslov Slovencem in sodi v cikel Rabska poezija. Pm 1, Še 6, Če D 18-19. Besedilo je v nekoliko drugačni varianti zapisala tudi rabska interniranka

Ana Janež-Poje.

Ej Slovenci, kaj ste dočakali,
na otok Rab so vas prignali.
Petnajst tisoč mož, žena,
dosti bo gorja!

Tu bogatini, siromaki
vsi do las smo si enaki.
Vse stanove tu dobiš,
tud' revne kot cerkvena miš.

Okrog nas žična je ovira,
vihar šotore nam podira.
Lačni, žejni in v skrbeh
polegamo po tleh.

Sonce peče, k tlom pritiska,
glad in mraz vse nas stiska.
Mnoge je že smrt rešila,
mnoge čaka še, nemila.

Vendar pa velja korajža,
samo kloniti nam nikdar,
saj prišel bo konec,
ko spet naš rod bo gospodar.

Stanislav Novak,

19–20-letni kmečki fant s
Preloke v Beli krajini,
interniran v italijanskem
taborišču na Rabu.
Besedilo je nastalo v
letih 1942–1943 na
Rabu. Rokopis, zapisan s
svinčnikom, hrani arhiv
IZDG, 380 a/IX.
Po vojni je objavljeno v
rubriki Partizanska ljudska
pesem, TV-15, št. 35,
2. 9. 1976, str. 13.
Pr 75, var. K1 235.

Prišla jesen je v deželo,
na vsakem drevesu je sad,
a fanti odgnani so v sužnost,
kjer žejo trpijo in glad.

Jesen preljuba, bogata,
ki kmetom radost deliš,
zakaj si zdaj tako kruta,
da fante nedolžne moriš?

Ni slišati petja v vasi
razen ptičic in žab,
ker v njej ni nobenega fanta,
vsi so odgnani na Rab.

Poglejte vasico nedolžno,
v njej je žalost doma,
kjer jokajo starši za sina
in žena za svoj'ga moža.

Od doma smo bili izgnani,
na Rab nesrečni smo šli,
ko smo zagledali žico,
začeli smo jokati vsi.

Le ena tolažba je bila:
da dolgo ne bomo mi tu,
dva meseca bomo trpeli,
potem bomo prišli domu.

Tolažba se ni izpolnila –
minilo je mesecev pet,
preveliko je bilo trpljenje,
začel je umirati svet.

Doma zdaj jokajo starši
za svojega rajnega sina,
ni umrl sinek en sam,
umrla jih je tretjina.

Kdo je tujec ta grozni,
kdo je ta kruti tiran,
ki je te fante trpinčil?
Tujec je bil Italijan.

Otok Arbe

Besedilo je zapisal
rabski interniraneec
Alojz Miklič, doma iz
Starega Kola
(obč. Kočevje). Odvedli
so ga 29. 7. 1942
in je bil 8. 8. 1942 zaprt
v Bakru, zatem pa
na Rabu interniran od
8. 8. 1942 do
15. 9. 1943.
V rokopisnem zvezku je
še vrsta njegovih pesmi
z Raba, ki imajo na
koncu pripis datuma:
»dne 1. VIII. 1943«.
Besedilo sta posredovala
Herman Janež, predsednik
Odbora rabskih
internirancev, in Dušan
Marinšek, prinesel ga je
z Raba njegov oče Anton
(roj. 1878), prav tako
interniraneec. Vendar se
besedili ne ujemata
v svoji dolžini.
Za predlogo smo vzeli
krajšo, Mikličevo
različico. Arbe je
italijansko ime za otok
Rab.

Otok Arbe letovišče,
kras Jadranskega morja,
zdaj postal si zbirališče
naroda slovenskega.

Tu so zbrani vsi stanovi,
uradnik, kmet in advokat.
Tu so naši že grobovi,
kdaj se vrne nam pomlad?

Za sedaj so hudi časi,
naša je usoda glad,
kje so vsi nekdANJI krasi,
ko jih užival star in mlad?

Tu uživa se menaža,
slabša je kot sam hudič,
vsak dan je ta ista plaža,
za trebušček prav zanič.

Cerkev sveta, naša mati,
ki zamorčke oskrbi,
kaj v pomoč nam hoče dati,
oj te pildke nam deli.

Otok Arbe letovišče,
cvet jadranskega morja,
zdaj postal si ti morišče
naroda slovenskega.

Tu najlepši so sekreti,
ki jih ni še videl svet,
tu je lahko vsem umreti,
ko na stran gre rod preklet.

Za priboljšek je kantina,
prazna je kot votli sod,
dosti nam je prazna slina,
naj jo hitro vzame zlod.

Naša radost, to so boni,
ki dobiti jih ni moč,
zanje se dobe bonboni,
ki so uteha naših dni.

Naše koče so kolibe,
dosti slabše kot za pse,
proti dežju so brez hibe,
notri lahko se umre.

Kaj prihodnost nam prinese,
v strahu se vprašuje vsak,
kakšne še dobimo bese,
kam nas vodi še korak?

Vendar pa velja korajža,
le kloniti nam nikar.
Prišla nam domov bo rajža,
spet naš rod bo gospodar.

Marija pomagaj

Besedilo **Anice Janež-Poje** iz vasi Stari Kot (obč. Kačevje).
Od 29. 7. do 5. 8. 1942
zaprta v Bakru, od
5. 8. 1942 do
6. 12. 1942 internirana
na Rabu in od 7. 12.
1942 do 18. 9. 1943
v Gonarsu.
Izvirno besedilo hrani
Herman Janež,
predsednik Odbora
rabskih internirancev.

Marija pomagaj rodovom zemlje,
ki v vojski zdaj strašno veliko trpe.
Marija, vse ljudstvo ječi,
Marija, pomagaj nam ti.

Marija pomagaj, te prosimo vsi,
ki dom zapustili, na vojsko so šli.
Marija, vse ljudstvo ječi,
Marija, pomagaj nam ti.

Marija pomagaj, te prosimo vsi,
ki dom zapustili, v pregnanstvo smo šli.
Marija, vse ljudstvo ječi,
Marija, pomagaj nam ti.

Marija pomagaj, vse k tebi hiti,
ki v sili veliki pomoči dobi.
Marija, vse ljudstvo ječi,
Marija pomagaj nam ti.

Še enkrat zakličem in prosim na glas,
nikdar ne zapusti Marija ti nas.
Marija, vse ljudstvo ječi,
Marija, pomagaj nam ti.

Marija, pomagaj nam v vojskinem čas,
na tebe ozira se vsak izmed nas.
Marija, vse ljudstvo ječi,
Marija, pomagaj nam ti.

Oh mamica, kako želim!

Angela Šorli, 19-letna
služkinja, obveščevalka
internirana v Gonarsu.
Besedilo je nastalo junija
1943 v taborišču Gonars
v Italiji. Rokopis, zapisan s
svinčnikom, hrani avtorica.
Če 46.

Oh mamica, kako želim
še enkrat vas objeti,
v oči vam svetle zreti,
oh mamica, kako želim...

Oh, mamica, zastonj želim.
Čeprav so želje vroče,
priti do rodne kože
meni ni mogoče,
zato tožim in ihtim.

Ženki!

Slavko Satošek,
36-letni frizer, interniran v
Gonarsu.
Besedilo je nastalo
29. 7. 1943 v Gonarsu.
Rokopis, zapisan s črnilom
hrani avtorjeva žena.
Fi 104.

Nate mislim, ljuba moja,
nate mislim noč in dan,
vidim v mislih tvoje očke,
vidim tvoj pogled mi vdan.

Koder hodim po tujini,
vedno si mi pred očmi,
srce moje tebe ljubi –
le po tebi hrepeni.

Oh kak' lepi b'li so časi,
kadar sem ob tebi bil,
sem prižemal te na prsi
in ljubezen tvojo pil.

Skupjaj šla sva v gorice,
gori v lepi vinski svet,
preživela lepe ur'ce –
oh kedaj jih bova spet?

Živ-žav gledala čebelic
sva in njihov direndaj,
ah prelepi zlati časi,
prid'te kmalu spet nazaj.

Glej in moje svete želje
kmalu bodo uslišane,
ker že krha se tiranstvo,
ki nas razdvojilo je.

In vesel bom prišel k tebi,
da bom spet ob tebi bil,
bom prižemal te na grudi
in ljubezen tvojo pil.

V internaciji

Angela Lenar, 19-letna
internirana aktivistka OF.
Besedilo je nastalo junija
1943 v civilnem
koncentracijskem taborišču
v Gonarsu ob pogledu na
izstradane čabranske
otroke. Avtorica ga je
zapisala po spominu leta
1975.
Bo 345.

Širna Furlanska ravnina.
Na njej zelena koruza,
rumena pšenica,
lesene barake,
bodeča žica.

Za žico dekleta in žene
in čabranski otroci,
ki v njih ni več volje nobene,
da bi se igrali,
saj so strahote Raba prestali.

Mirno na soncu
pred barako sedijo.
Njihove roke in noge
so same koščice,
zgubana koža,
udrto lice.
Le oči so še take
kakor nekdaj...
ki nemo prosijo:
"Kruha nam daj!"

Čistača

Junij 1942

Veter groz čer gordov, kiti pado v vojsko,
v temi ognji gorijo in človeki žijejo
plavšči koraki v gozdu, črna tihota je mlaka kova
plamenj pršara in veter izkusi sijo.

Gori domačije, jok je. Tam strela in moka...
Hram boja. Keri s otroci in tvari čerijo.
Dlana so polne bisage, Motri malajo!
Mihnil je krik, končana je kromiška kletka.

S puško v roki prisegli smo kani,
na mučimke, sirote brez doma in padle s boju.
Na grobovih, kjer spijo v mrenem pokopju.
S puško v roki prisegli smo maščevanje!

Boris Ranež

Parma, 10. nov. 1943

Polubi nas moryjo,
steti pikolar!
(Lion Grezarino)

V Parini 1. Novembra 1943

Snigelj Klavž

Knjiga tebi bom po tihil
moje tuge in gorje
v tebi vedno se tolažil
že me bolelo bo srce.

Parma. 10. 11. 43

Pustoslavnik Anton

10. 11. 43
10. 11. 43

Knjiga mi pravi, da
jaj pa kanišča, da
ker je pisan v jui
a kanišča se kani.
...
Knjiga nam kani
da kanišča
v jui kanišča
da kanišča kani.

Pustoslavnik Anton

Parma 10. 11. 43

Vstaja

Besedilo s podnaslovom
Jesen 1942 je zapisal

Boris Režek

10. 11. 1943 v taborišču
v Parmi sotrpinu Antonu
Pustoslemšku v spominsko
knjigo.

S črnilom zapisani rokopis
hrani Muzej ljudske
revolucije v Ljubljani.
Vi 758.

Veter gre čez gozdove, listje pada z veje;
v temi ognji gorijo in človek ječi –
plazeči koraki v gošči, na tleh je mlaka krvi,
plameni požara in veter iskre seje.

Goré domačije: jok je. Tam streli iz mraka...
Hrum boja. Žene z otroki in starci bežijo.
Plena so polne bisage. Mrtvi molčijo!
Utihnil je krik, končana je krvniška tlaka.

S puško v roki prisegli smo zanje,
za mučenike, sirote brez doma in padle v boju.
Na grobovih, kjer spijo v večnem pokoju:
s puško v roki prisegli smo maščevanje!

Potreti nas morejo

Stane Švigelj,

interniranec v Parmi, je
1. 11. 1943 v parmskem
taborišču zapisal aktualno
prirejeni Gregorčičev verz
iz pesmi Na bregu Antonu
Pustoslemšku v spominsko
knjigo. Rokopis hrani
Muzej ljudske revolucije v
Ljubljani.
Vi 726.

Potreti nas morejo,
streti nikdar!

Knjiga, tebi bom potožil

Anton Pustoslemšek,

interniranec v Parmi, si je
zapisal pričujoče verze
16. 11. 1943 v Parmi v
spominsko knjigo. Rokopis,
zapisan s črnilom, hrani
Muzej ljudske revolucije v
Ljubljani.
Vi 755.

Knjiga, tebi bom potožil
moje tuge in gorje,
v tebi vedno se tolažil,
če me bolelo bo srce.

Ko se boš spominjal

Emil Jager, interniranec v taborišču v Parmii, je besedilo zapisal 7. 11. 1943 sotrpinu Antonu Pustoslemšku v spoinsko knjigo. S črnilom zapisani rokopis hrani Muzej ljudske revolucije v Ljubljani. Vi 760.

Ko se boš spominjal
nekdanjih težkih dni,
vedi, da le v borbi
naš duh se jekleni.

Hčerki izgnanki

Besedilo kmečke žene **Doroteje Benet**, ki so ji moža ubili kot talca in ji je sin padel v partizanih, je nastalo po smrti hčere v CC (Compo di Concentramento) Monigo Treviso. Prevezto je po objavi v Naši ženi, l. 1947, str. 309. Oc 54, Se 46.

Taborišče ti daljno, Monigo – Treviso,
kje je, kje to mesto gorja,
tamkaj izgnana otroka sta moja,
tja odpeljana sreča je vsa.

Tam za zidovi hira, umira
na tisoče naših nedolžnih ljudi,
tamkaj otroka moja trpita,
štejeta ure, štejeta dni.

tam v Trevisu, taborišču daljnem,
deklica moja bolna leži,
v zadnjih dnevih so ure ji štete,
duša kliče – srce ječi.

Kliče v trpljenju mamico svojo,
kliče očeta, brate, sestre,
ve, da odnesli kmalu jo bojo,
a izpolnili niso želje.

Rada bi v zemlji slovenski ležala,
tam bi imela mirnejši dom,
v zemlji domači bi počivala,
tam, kjer jo čakata mati in dom.

Hčerki se solza je utrnila,
tiho je vzela v pregnanstvu slovo,
mamica v mislih poleg je bila,
v silni bolesi se sklanja nad njo.

Le za trenutek se sklonil je tilnik –
z večjim zdaj ognjem hitela bo v boj,
z zemlje slovenske mora nasilnik –
prisego to vzela je hčerka s seboj.

Lojze, Milana in Janez

Božo Podkrajšek,

34-letni interniranec v Reniciju v Italiji. Besedilo je nastalo spomladi l. 1943 v Reniciju. Verzi so napisani na ilustraciji, ki jo je v italijanskem taborišču narisal Janez Vidic, pozneje akademski slikar. Izvirnik ilustracije in rokopisa hrani Milan Vidic. SM 422.

Lojze, Milana in Janez,
to so štirje brumni tiči,
vsi ljubljanske so vam srajce,
internirane v Renicci.

Kuharji so, kvartopirci
in paketožerci vneti
in, pomislite, v kvartetu
znajo lepe pesmi peti.

Vse tegobe tega kampa
družba ta prenaša vdano,
s srčno željo, da bi v kratkem
jo poslali tja v Ljubljano.

Kajti tam v Ljubljani beli
čakajo vas ljube zveste,
Bog daj, da odpro vam žice,
da doma se spet najeste.

Drugod

Vladimir Lovišček- Vilinsky,

najprej interniran v "Campo concentramento Urbisaglia, Provincia Macerata" v Italiji, nato pri italijanskih partizanih, padel v osvobodilnem boju v vasi Piobico spomladi l. 1944. Besedilo, nastalo verjetno v letih 1942–43, je bilo najprej objavljeno v rokopisnem glasilu v enem izvodu Rdeči cvet, v katerega so pisali interniranci v Urbisaglii, št. 5–6, julij 1943, str. 9; ko se je izvedelo, da je avtor padel, pa so v njegov spomin objavili to besedilo v glasilu Naša borba, izdalo taborišče NOVJ Gravina, št. 2, 1944, str. 13. Sc 180, to 146, SM 2033.

»Oblaček mili, kam hitiš
po širnem nebu, v daljavo
hrepeniš, bežiš od vetra gnan?
Pod tabo hrib, dolina,
zeleni holmi in planina
se dvigajo.«

»Me veter žene v daljo,
planina, hrib mi nista mar,
minuta teče, ura gre,
ne vmem se več nikdar.
Le ti ostal boš sred tujine.
Poljub, pozdrav prinesem ti
iz domovine.«

Odšel oblak je
in jaz ostal sem sam v tuji zemlji,
mi veter tiho šepetal,
poljub mi dal in lahko je odšel
drugam.

Ganotje

Franci Prajs, 24-letni študent filozofije, od 1941 do 1943 interniran v koncentracijskem taborišču S. Angelo v Italiji, od koder je pobegnil v partizane. Besedilo je nastalo v letih 1941–1943 v taborišču S. Angelo. Tipkopis hrani IZDG, 290 III 5 in fasc. 91/I–13. Ko 195, Ce 116.

Se ti ne zdi,
srce moje,
da smo mi
mrtve sveče?
Se ti ne zdi,
srce moje,
da smo ugasli mi
sred noči
in ni več zla ne sreče,
ki nas peče ali veseli?
Se ti ne zdi,
srce moje?

Pa zakaj,
srce moje,
raztopi
ves tvoj led
en pogled
iz tovariških oči?
Kita poezije
ali en edin poljub
ali samo kaplja melodije
tako so sladek strup?
Le zakaj,
srce moje?

Le zakaj
se tedaj izvije
ti vzdihljaj,
krog usten trpko zadržti
in iz oči
solza zasije?
Le zakaj?!

Drita Kosturi

Zmagoslava Židanik,

kaznjenka v rimski
kaznilnici.
Besedilo je nastalo konec
julija 1942 v rimski
kaznilnici Regina Coeli.
Avtorica se je sprehajala
po dvorišču zapora in na
betonskem zidu zagledala
s svinčnikom napisano ime
Drita Kosturi. Bila je
prepričana, da gre za
njej enako politično
zapornico, ki so jo
pregnali zaradi
domovinske in nacionalne
zvestobe.
Po avtoričinem spominu je
besedilo zapisala Olga
Rebula.
Re 174.

Odkod te vihra je sem vrgla,
da si pustila ime na stenah teh betonskih?
Enaka meni, Drita draga!
Albanskega rodu boriš se za svobodo!
Kot jaz Slovenka –
si ti Albanka v njihovih rokah.
Naj le vedo krvniki kleti,
da za svobodo umirava stoje!

Ecco vero

Zmagoslava Židanik,

(glej spredaj).
Besedilo je nastalo
l. 1943 v beneški ženski
kaznilnici na otoku
Giudecca na rovaš matere
prednice, ki so jo jetnice
poimenoval po njenem
značilnem začenjanju
pogovora z ...ecco vero
(vidite resnično) in
direktorja kaznilnice, ki
so ga krstile za Pierina
Pinciera. Besedilo je po
avtoričinem spominu
zapisala Olga Rebula.
Re 175.

Kakor tank se po dvorišču
Ecco vero k nam vali,
a za njo Pierin Pinciera
perutnice ji drži.

Skupaj kujeta načrte,
skupno si delita vse;
kar iztisneta iz kaznjenk,
jim za blagor njun cvete.

Svobodni ptičici

Marija Škapin,

43-letna gospodinja in
mati petih otrok, zaprta
v fašističnem zaporu v
Vicenzi v Italiji.

Besedilo je nastalo
28. 7. 1943 v Vicenzi.

Rokopis je zapisan s
svinčnikom na ovojni
papir, v katerega so jim
zavijali polmesečni
obrok sladkorja.

Izvirni rokopis hrani
avtorica. Besedilo v
rokopisnem zvezku pesmi
Anastazije Jelušič,
avtoričine sojetnice, je
verjetno prepis.

Hrani ga Muzej v Kopru.
Bo 111, Ko 141.

Oj ptičica v logu zelenem,
kako ti zavidam, ne znaš,
ker vsak dan v poletu veselem
družbo ti drago imaš.

Kako v logu zelenem ti srečna
si, ptičica sama ne znaš,
mene v kletki žalost pretresa,
čeprav jo varuje svet' Blaž.

Sonca in zraka se tička naučiješ
v logu zelenem slednjega dne,
ko noč se razgrne, si v miru počiješ,
v jasno bodočnost ti sniva srce.

Meni pa zrak je pičlo odmerjen,
svobode že dolgo več ne poznam,
mesece dolge v kletki ginevam,
zgubila že sliko jasnih sem sanj.

Povodenj

Marija Škapin,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo

13. 5. 1943 v Vicenzi.

Izvirni rokopis je zapisan

na ovojni papir, v katerega

so jeticam zavijali

polmesečni obrok

sladkorja, s tintnim

svinčnikom, ki si ga je

avtorica kupila za kruh

od neke Italijanke.

Hrani ga avtorica, Muzej

v Kopru pa hrani prepise

Anastazije Jelušič,

avtoričine sojetnice.

Bo 120, Ko 192.

Se črn oblak vzdignil,
povodenj je prišla
nad našo domovino
od juga, severa.

Se lava je razlila
groze in strasti,
smrt neutrudno plava
skoz mesta in vasi.

Nikogar se ne 'zogne,
naprej hiti, drvi,
se staro, mlado upogne,
ji žrtve pomnoži.

Neznosna moč neurja
zdavno že divja,
do slednjega zakotja
je groza že prišla.

Kedaj se moč li skrha
in uničijo plasti,
ki krive so zločina,
k' nad nami se vrši?

Na drevesu sred vasi

Marija Škapin,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo

17. 10. 1943 v Vicenzi.

Rokopis hrani avtorica.

Bo 501.

Na drevesu sred vasi
drobna ptičica sedi,
v ranem jutru žvrgoli,
o smrti poje, glas drhti.

Pred leti tam sedevala,
kot danes je prepevala,
je pesem mehka, sladka b'la
in srce je razvnemala.

Saj bilo v njem groze ni,
ki pretresa zdaj ga in duši,
mir je plaval nad vasmí,
zdaj smrt in plamen tam mori.

Sanje

Anastazija Jelušič,

44-letna kmetica,
zapornica v ženskem
zaporu v Vicenzi.
Besedilo je nastalo
27. 5. 1943 v Vicenzi.
S črnilom zapisani rokopis
hrani v zvezku njenih
pesmi Pokrajinski muzej
v Kopru.
Ko 225.

Tja na hribček kameniti
ob dolini plodoviti
v temni noči sredi spanja
duh moj plava, bega, sanja.

Kar bilo meni sveto, drago,
na hribčku tem je ostalo,
zato pa duša tja plove
nad kraje meni ljubljene.

In ko zlata zarja vstaja,
misel moja tja odhaja,
kamor si želi srce,
v meni kraje ljubljene.

Kadar sonce jasno sije,
žarke skozi špranje lije,
misli moje spet hite,
kjer moje vse najdražje je.

Ko se mrak na zemljo vlega,
mučna bol mi v dušo sega,
a hrepenenje je zaman,
daleč sem od doma stran.

Domovina

Joža Korošec-Fini,

33-letna tovarniška
delavka, zaprta v Italiji,
nata barka Istrskega
odreda.
Besedilo je nastalo
24. 11. 1943 v zaporu v
Italiji. Po prihodu v
partizane ga je avtorica
prepisala v majhen zvezek
pesmi, ki ga je naslovila
Poezija in ga danes hrani
arhiv IZDG 527 a/1-3.
IC 1.

Domovina draga mi,
bodi ti pozdravljena.
Iz dalj srce mi hrepeni,
ti nepozabljena si mi.

Ko v tujem svetu zdaj živim,
na tihem večkrat se solzim.
Četudi svet je tu krasan,
za mene vsa lepota je zaman.

Ko cvet za cvetom odcveti,
ko list za listom odleti
in ko te že beli sneg pokriva,
zame si najlepša ti edina.

Kaj mar mi ptičev petje,
kaj mar mi sadje južno, cvetje,
ko sredi te lepote vse
mi solze trgajo srce.

Ljubezen ta me osrečuje,
a le za hip, potem še huje
me hrepenenje, domotožje zaboli –
o domovina mila moja, kje si ti?

Tožba

Francka Ličen,

50–52-letna kmečka
gospodinja in mati šestih
otrok, zaprta v Fraschetti,
po kapitulaciji Italije na
prisilnem delu v Nemčiji.
Besedilo je bilo
11. septembra 1943
zapisano v zaporu v
Fraschetti v zvezek
Ane Kavčič.
Bo 349.

Srce je žalostno,
težko je ranjeno,
ker pod železno pestjo
zdaj v zaporu ječi.

Oh, domovina Ti,
ker sem ljubila Te,
kakor zločinko
zaprli so me.

Kaj bi hotela še,
da bi podala Ti,
dušo in svobodo
žrtvovala sem Ti.

Milo in tožno se,
oj, domovina Ti,
vsak dan z ljubeznijo
spomin budi.

Pesmi prepevam Ti
z dušo osamljeno,
s sladko ljubeznijo
mislim na Te.

Upam, da svobodo
uživali bodemo
in s krono kraljevo
Ti venčamo glavo.

Umirajoči izgnanci

Francka Ličen,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo
januarja 1945 v Nemčiji.

Avtorica je med vojno v
ječi in na prisilnem delu
napisala mnogo verzov,
tudi na cigaretni in cikorijski
papir. Pričuje o besedilo
je s komentarjem
objavljeno v tržaškem
Vestniku, št. 2, december
1945, str. 7.
Bo 352.

Žalost, suženjstvo, trpljenje
ljudstva našega okrog
skoraj so pogum mi vzeli
in pero iz rok.

Prav zares se bližajo
naši dragi bratje!
A sosedge in vaščani zginjajo,
v taboriščih umirajo.

Oh, kako so hrepeneli
ti ljudje ubogi,
da bi brate že objeli,
a vse želje so zaman.

Bratje prišli bodo,
a v tujini našli kup kosti.
Naše pa domovje milo
vse požgano nam leži.

Bratje, prišli boste,
žal prepozno bo
in nikdar ne bo uzrlo
to ljubeče vas oko.

Oh umreti, saj težko ni,
pustiti up, zastonj trpeti,
to boli. V tuji tej, sovražni zemlji
naj telo nam iztrohni?

Vse smo zapustili,
vse smo žrtvovali,
samo da bi kdaj pač
v svoji grudi mirno spali.

Dragi naši mili
bodo vse nas zapustili
in za nami tam doma
bodo morda se solzili.

Strašna bila borba,
strašen bil vihar krvav.
Morda pa le kdo
bo srečen, svoboden postal.

Hčerki

Karel Parcer,

36–38 letni bančni svetnik, interniran v italijanskem taborišču Renicci.

Besedilo je nastalo decembra 1942 v Renicciju. Sodi v cikel treh sonetov z naslovom Trilogija. Izvirni rokopis, zapisan s črnilom, hrani avtorjeva žena. Vi 307.

Odšel sem z doma, ko ležala si v zibeli
nebogljena, brez misli še, brez znanja
o svetu okrog sebe, ki preganja
očeta ti in družijo ga z rebeli.

O, bili pokraj tebe smo veseli,
ko si oglasila se v življenja luči,
kot svetli žarek sredi temne noči
si razjasnila nama domek beli.

Zdaj ti si tam pri mamici ostala.
Jaz, oče tvoj, odšel sem v daljne kraje,
iztrgan siloma, pregnan od tebe.

Zdaj mislim nate, draga moja mala,
na tvojo mater, na domače gaje
in od daljave me v srce zazebe.

Ob vstopu v taborišče smrti

Karel Parcer,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo

l. 1944 v koncentracijskem

taborišču Dachau. To je

drugi del daljše pesnitve

z naslovom Dachau. Njen

začetek se nanaša na

Pekel iz Dantejeve

Božanske komedije.

Tipkopis je avtor izročil

Muzeju ljudske revolucije,

mapa Dachau.

VI 319, 864.

Nedelja je bila, ko smo vstopili
v ta tabor smrti s težkimi koraki
kot v težkem snu Matjaževi vojščaki,
potem ko smo prostosti sled zgubili.

Zdaj dvignil sem pogled, glej čredo gosto,
neskončno množico na levi strani:
izstradani, zbledeli, razcapani
so se trpini zbirali v sprejem na prosto!

Glej, da bi dih svoj in pa čas zaustavil,
da v en mah bi preštel te ljudske trope
ter vase vse sprejel poglede tope
iz vrst tega špalirja – kaj bi stavil!

Bili so vsi enaki, smrtnobledi,
vsi v progastih oblekah modro-belih,
vsak v rokah držal je trpljenja kelih
in vprašujoči b'li so njih pogledi.

Kaj vprašate nas le, oči neštete?
Da li prišli smo iz svobode,
da li naj to poslednja četa bode,
ki k vam prišla je iz prostosti svete?

Zdaj ugledal v njih očeh sem soj solzeni:
mi zanje smo še ravnokar živeli
v svetu, ki za njim so koprneli
že mesece in leta v sužnji temi.

In v vrvenja množic je posvetil
odsev iz naših vrst, spomin na domovino,
ki tisto jutro še z vso sinjino
nam je blestela, ko je zor zasvetil.

Še dih njen blagoslovljen nas je obdajal,
na čevljih še domače grude sledi
in njena še toplota v naši sredi!
Ves ta privid je množico naslajal.

Kaj je narodov stalo tu pred nami?!

Zdaj v eno vse so misli so strnile:
v spominu svetle domovine mile
vsi so jeziki eno govorili z nami.

Tu stal rojak je, tam Francoz in Španec,
Madžarov roj, glej Čehov in Poljakov
in Grkov, Dancev, Rusov in Slovakov
in Norvežan, ob strani mu Albanec.

Vsi narodi so stali tu ob poti!
To je bil dan, kot malo je enakih,
to bil je zbor človeka!... A glej, v oblakih
privzdignila je smrt nad nas peroti.

Dachauski hudiči

Fedor Bevc, 24-letni študent prava, aktivist OF in član udarne skupine SKOJ na pravni fakulteti, interniran v Gonarsu in od konca I. 1943 v Dachau. Besedilo je nastalo proti koncu vojne v taborišču Dachau, ki je stalo sredi močvirnate ravnine, kjer so se v vojaških veščinah vadili SS-ovci. Izvirni rokopis je avtor po vojni pretipkal, tipkopolis hrani tudi Muzej NOB v Mariboru, sign. 441. Ks 202.

Preko švabskih ravni
roj hudičev drvi
na jug.
Biče vihtijo v rokah,
smrten je njihov zamah –
kri, kri.
Na čelih jim znaki žarijo,
oznanjajo strašno morijo
pravičnih.
Njihova himna – verig
en sam rjoveči krik:
Herrenvolk!
Preko švabskih ravni
roj hudičev drvi,
dachauskih hudičev
jata.

Rojstvo v Dachauu

Fedor Bevc,

(glej spredaj).
Besedilo je nastalo
l. 1945, ko je avtor
izvedel za usmrtilcev
neke jetnice, ki je pod
vešali rodila otroka.
Povojni tipkopisni prepis
izvirnika hrani avtor in
Muzej NOB v Mariboru,
sign. 441.
Ks 54.

Glej mater!

Pod svojim srcem nosi novo bitje,
zeleni smrtoglavci pa iz hudobije
ovijajo ji zanko okrog vratu.

Pogled preseč, ne jokajoč,
za dete prosi mati, ne zase,
krvnik pa v odgovor jo premlati,
da vsa v krvi zgrudi se na tla.

Sedaj pa vodo, da zavest se vrne!

Odmor – potem pa zanka se zadrgne.

A v tem trenutku

se v telesu materinem je nekaj premaknilo.

Dachauski pogreb

Fedor Bevc,

(glej spredaj).
Besedilo je nastalo proti
koncu vojne v taborišču
Dachau, kjer je bil avtor
večkrat priča, da so pri
belem dnevu odvažali
umrle internirance.
Tipkopis hrani Muzej NOB
v Mariboru, sign. 441,
besedilo je objavljeno v
Borcu, l. 1957, št. 11,
str. 448.
Ks 44, Pl 35.

Deset izmučenih številk

hropeče vleče voz.

Na njem pa v piramido so zloženi:

Ljudje?

Ne ljudje, le kup gnijočih teles,
ki več ne sliši pogrebne pesmi
gumijastih koles.

Za vozom pa kot v zasmeh
oblastno stopa priganjač.

V njegovih rokah korobač
pa poje po glavah grobarjev:

M i s e r e r e !

Dva bela goloba

Rupko Godec-Rast,
17–21-letni dijak,
skojevec, zaprt v Ljubljani,
nato v Perugi in nazadnje
interniran v Dachau.
Besedilo je nastalo
30. 8. 1942 v sodnih
zaporih v Ljubljani.
Napisano je bilo s
svinčnikom na list papirja
pisemskega formata, ki je
bil zložen v čisto majhen
kvadrat, na zunanji strani
pa so bila narisana vrata
celice s številko 188.
Pismo, sredi katerega je
zapisana naša pesem, je
avtor po vrvici spustil skozi
okno jetnici Veri Hutarž, s
katere si je dopisoval. Pri
tem je pomagala paznica.
Izvirni rokopis hrani Vera
Hutarž. Tri leta kasneje, ko
je bil avtor interniran v
Dachau, je bilo besedilo
objavljeno v glasilu
Razsvit, št. 5, 2. 6. 1945,
Dachau.
Oc 192, lo 84.

Krasen poletni dan hitro mineva,
žarki poslednji prav rahlo žarijo,
zrem skozi okno ta zadnji svit dneva,
oblački po nebu se lahko podijo.

Tam prek večernega sinjega neba
kvišku se dvigata bela goloba,
prizor hrepeneče srce moje gleda,
tam daleč, predaleč je zlata svoboda.

Jetnik

Rupko Godec-Rast,
(glej spredaj).
Besedilo je verjetno nastalo
v mladinskem kazenskem
zaporu Casa penale v
Perugi, kjer je bil avtor
zaprt od l. 1942 do
kapitulacije Italije. Ker je
bilo strogo prepovedano
imeti v zaporu papir in
pisalo, je avtor svoja
besedila zapisoval na
toaletni papir in jih skrival
pod opeko v tleh.
Ohranjeni rokopis v majhni
beležki z naslovom
Dachau pa je avtor zapisal
v nemškem
koncentracijskem taborišču.
Rokopis hrani avtor.
Oc 64.

Glasno odmeva korak naokrog,
ko stopa ujetnik skoz temni obok,
težke verige zlohotno zveneče,
kruto so uklenjene bele roke.

Vrata železna se tiho zapro,
v boli zajoka zdaj srce gorko...
Sedma je ura odbila,
noč se prek zemlje zgrnila.

Krik v noči

Rupko Godec,

(glej spredaj).

Besedilo, posvečeno
tragično umrlim v
koncentracijskem taborišču
Dachau, je bilo napisano
l. 1946, dokončno
oblikovano pa
18. 10. 1947.

Tipkopis hrani avtor.
Oč 280.

Krik brezizrazen
zažrl se v prostor je prazen
in zdramil me sredi je spanja.

Tovariš kraj mene se vzpel je v vročici.
Kakor da sanja
strašne stvari,
so njegove oči
zastrmele se v mene.

S strahom sem gledal njegove oči,
ki tako brez moči
so v mene strmele.
Vse dolge noči
so suhe njegove oči:
v njih solz več ni.

V mene strmela so lica upadla
in suhe kosti,
prekrite s prosojeno le kožo.
Vse dolge noči
so suhe njegove kosti:
življenja v njih ni.

Tedaj je iztegnil roko v temino
in hripav je glas napolnil praznino:
»Ne v krematorij!
Ne... ne...
Joj,
v glavi mi žge
prokleti ta plamen.
Pustite me!
Nisem žival ne kamen,
človek sem, kakor ste vi...«

Zamrle so v ustih besede
in ugasnile motne oči.

In zopet bo jutri eden sežgan,
po njivah pepel bo njegov razmetan.
Tako je šlo iz dneva v dan
in ljudi bilo je še mnogo.

Pomislil sem
in vztrepetalo je moje srce:
Kdaj pride vrsta na me?

Bojan Ajdič, 23-letni učitelj, interniran v koncentracijskem taborišču Dachau. Besedilo je nastalo 26. maja 1944 v Dachau. Rokopisni zapis v žepni notes hrani avtor. Ma 16.

Brez misli, brez sonca,
kot krt pod zemljó,
ki rije za črvom,
za glisto deževno,
za trumo,
med trumo,
v trumi,
v zemlji tej,
ki kot sedanjost
je črna in težka!

Brez misli, brez sonca,
kot smrt, ki s koso krvavo
seka in klesti
na levo in desno,
nazaj in naprej, naprej...!

O, to jaz sem
– in drugi!

Slutnja

Bojan Ajdič,

(glej spredaj).

Osnutek za besedilo z naslovom Zadnji dan je nastal 31. decembra 1944, ko je avtor v taborišču prejel prvo pismo iz domovine. Kasneje je besedilo predelal in razširil, ga naslovil Slutnja in pod psevdonimom Blajc objavil v reviji Borec, 1. VI/1954, št. 1, str. 28. Rokopisni osnutek hrani avtor v žepnem notesu s koledarjem za l. 1944/45. PI 407, var. Ma 21.

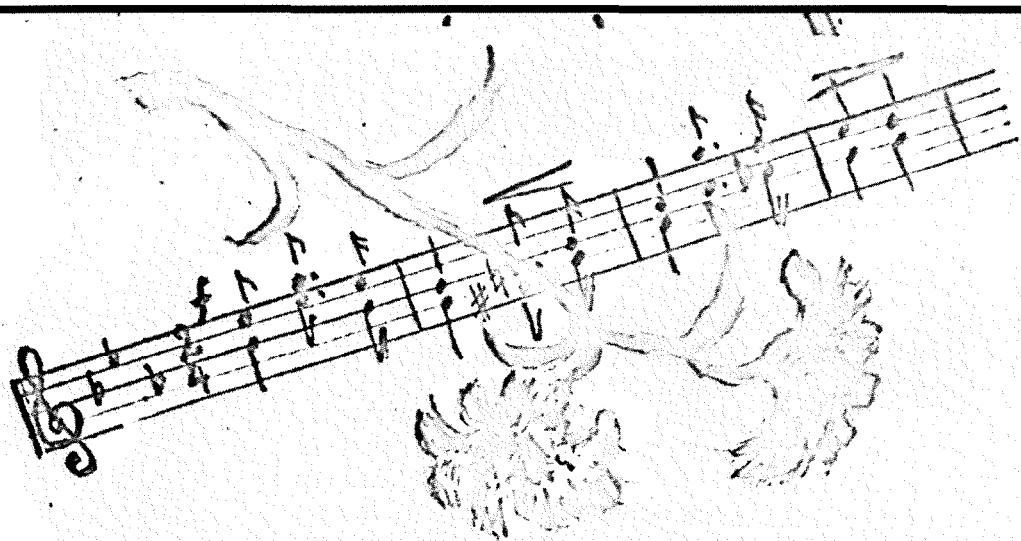
Zadnji mesec v letu
in v njem zadnji dan –
pa prejel sem prvo pismo.
Kaj, če bil bi že sežgan
v tem tujem svetu,
kjer ljudje več nismo?

Ne tega dne –
že davno prej je legla
dachauska megla
na misli, na moje srce!
Ne ljudje, ne živali, ne bilke
– zdaj smo tukaj le številke...

Zadnji mesec,
v letu zadnji dan,
a komaj prvo pismo...
In v njem pozdrav
v obetajoči sreči:
»Ljubi moj, si zdrav?«
Je kasni ta pozdrav
tudi zadnji iz domovine?
Do drugega lahko izgine
moj skelet v skeletov peči...

»Si zdrav, si zdrav?«
O, zdrav sem, zdrav,
čeprav v nemoči
telo se sloči...
Zdrav sem, zdrav,
če zdravje moč je za pozdrav
in klic za zadnje maščevanje:
»Dachau, prekleti Dachau!«

Preden pa pride iz daljav
v pismu drugi pozdrav
zame, med tisoči mrtvo bilko,
– bodo v taborišču Dachau
mojo že izbrisali številko...

za narod svoj si dal svobodo
in v težkih časih pel si nam
kot prej:
"Vstanite sužnji iz Egiptaja,
že bliža dan se naš — naprej!"
(Gajšek)

Dachau, 5.12.43

Dekleta v baru

Bojan Ajdič,

(glej spredaj).
Besedilo, ki mu je avtor
kasneje spremenil naslov
v Taboriščna dekleta, je
nastalo v Dachauu
7. novembra 1944.
Zapisano je v žepni notes,
ki ga hrani avtor.
Ma 26.

Veter trdo buta na stekla oken...
Deževen zrak vdira skozi špranje
sten v sobo, tam si išče plena...
Nadstropja postelj v njej
so kot – dekleta v baru!

Večer bo... In dekleta
ta užitke skromne bodo nudila
trdim, premraženim telesom!

Veter radoveden je...
Veter silen je...
Okno komaj še kljubuje...
A močnejši vsepovsod zmaguje!
Steklo okna je zajokalo –
veter pa se strastno
vrgel je na dekleta ta,
na nadstropja
in razgrnil krila jim,
razgalil suha jim telesa...!

Za narod svoj si dal svobodo

Risto Gajšek, 20-letni
dijak, interniran v
Dachauu.
Besedilo je nastalo
5. 12. 1943 v Dachauu
in je posvetilo v spominski
knjigi zborovodje
V. Hartmana, ki je v
taborišču vodil slovenski
pevski zbor.
Rokopis besedila in
ilustracijo na prvi strani
spominske knjige, ki
so jo pevci podarili
svojemu zborovodji ob
miklavževanju 1943,
hrani V. Hartman.
SM 1509.

Za narod svoj si dal svobodo
in v težkih časih pel si nam kot prej:
»Vstanite sužnji iz trpljenja,
že bliža dan se naš – naprej!«

Ker hotel, sam ostati, si,
Slovenski moč med brati,
Beseda tuja strla ni.
Kar elala Ti je - Mati!

Jerman.

Ker hotel sam ostati si

Franč Jerman,

internirjan v Dachau.
Besedilo je nastalo ob
koncu I. 1943 v Dachau.
Zapisano je v spominsko
knjigo, ki so jo pevci
slovenskega pevskega
zboru za Miklavža 1943
podarili zborovodji
V. Hartmanu.
Sm 1532.

Ker hotel sam ostati si
slovenski mož med brati,
beseda tuja strla ni,
kar dala ti je – Mati!

Zadnja želja

Anton Mele.

Besedilo je bilo objavljeno
v Dahavskem poročevalcu,
glasilu jugoslovanskega
narodnega odbora,
št. 29, 3. 6. 1945, str. 4.
CT 151, lo 149.

O, domovina, gruda moja rodna,
kako rad bi te še enkrat videl,
ko boš v zelenju cvetoča in svobodna!

Ali leta so minila,
odkar v sužnost so me sem prignali –
rešitve vsak dan pričakujem,
a vse zaman.

Pri koncu sem,
brez moči, težko bolan.
Smrt neizprosna pride – krematorij,
že se nagiba mi poslednji dan.

Domovina! Zate vendar srce moje bije,
četudi želja zadnja se mi ne izpolni,
da v tebi truplo moje se spočije!

Tovariši predragi, vi, ki ste prestali –
ko v domovino boste se vrnili,
nosite ji pozdrave vseh,
ki tukaj večno spanje bomo spali.

Umrli tisoči na Rabu, v ječi

Jože Jošt, 59-letni
železniški uradnik,
interniran v
koncentracijskem taborišču
Dachau.
Sonetni venec, iz katerega
so izbrani pričujejo trije
soneti (devet, deseti in
magistrale), je nastal
l. 1945 v Dachau. Avtor
jih je zapisal v ročno
sešit zvezek in mu dal
naslov Klic dachavcev.
Rokopis hrani Muzej
ljudske revolucije v
Ljubljani, mapa Dachau.
Avtorjev sotrpin iz
taborišča, ki je tudi pesnik,
Franc Dermastja, hrani
tipkopisni prepis besedil.
Vi 229–233, Šo 84–98.

Umrli tisoči na Rabu, v ječi
mejnik so nam že nove zgodovine,
rešilni lek prenovljene družine,
ljubezni porok v narodovi sreči.

O, vi preroki krivi pregoreči,
lepo vam Bog pomešal je spomine,
a vi zgrešili pot ste do celine,
viharno pot k usodi opoteči.

Recite, znate li za tisočere
izgnane v Gonars, Dachau in stotere
čemerne tabore, naš grob boleči?

Eh, kaj so mar vam, popje vi boreči!
Vasi in mesta, hiše marsikatero
oznanjajo o narodni nesreči.

* * *

Oznanjajo o narodni nesreči
boleče rane mož, žena in dece;
da ste pregnali spovedi in lece,
rešili ene more nas v tej gneči.

Željno so "fantje" vaši nesloveči
izmišljali si mirte v svoje "hece",
ter skrunili najmlajše nam dekletce,
edini v misli: ne oblast odvreči!

Zdaj ste prodali vero, up, ljubezen,
a srednjeveško širite bolezen:
sovraštvo, rop, umor ob vsaki uri.

Pozabljate pokoro – kljub tonzuri.
Evropa vam bo dala nauk obvezen,
veliko več o novi še kulturi.

* * *

MAGISTRALE

Kaj vam je "belim" trebalo Dachaua?
Ljubezen bratsko, žensko čast prodali,
ime ste božje liram, markam dali,
cel kranjski svet vam žalostna je slava.

Domači mir vam stara je skušnjava,
a Sveti Urh, Želimlje itd. anali,
hvaležne priče so, kako ste klali,
apostoli, za neka božja prava.

Umrli tisoči na Rabu, v ječi
oznanjajo o narodni nesreči,
veliko več o novi še kulturi.

Cel narod bije se kot v smrtni uri,
energično se brani v občī gneči,
vam piše "mene tekel" že na duri.

* * *

Anica Kos, 51-letna
interniranka v taborišču
Ravensbrück.
Besedilo je nastalo
l. 1945 v Ravensbrücku
po osvoboditvi taborišča.
Tipkopis nam je
posredovala Erna
Muserjeva.
CT 232, Var. Se 83, Pl
474-475.

Taborišče z zidom je obdano,
ognjena smrt po njem se plazi.
Vojaki mrki so na straži.
Ujetnice smo, številke sive,
kot črnih bi umorov bile krive.
Borke smo za svobodo in resnico,
borile se za narod svoj in za pravico.

Pomlad je zdaj doma, bezeg diši.
Gozd je zelen, zelene so planine.
Tu ni pomladi, so le bolečine in solze.
Nasilna smrt je gospodar,
vlačuga nemška je stražar.
Brez krivde krive, ponižane do dna,
le smrt je zakon, ki še za nas velja.

Pustinja dolgočasna do obzorja se razteza.
Le tu in tam so griči,
mrki kot špijoni in biriči.
Do smrdljivih, umazanih barak sta kot pošasti
molili v zrak
dve suhi smreki svoje gole veje.
Iz temne sence smrt preži in šteje.

Jata lačnih vran po zraku se podi,
hripav kra kra kriči in se prereka.
Z vešal bingljata dva človeka.
Nikdo ne ve, kdaj prišel bo ukaz –
boš danes ti na vrsti? Bom jutri jaz
visela v zanki, črna silhueta,
od krvnika v mračni svit pripeta?

Sirena tuli in kliče na apel,
še dneva ni. Kot okostnjaki nemi
iz senc prihajamo, še v temi
na delo zbira, šteje nas birič.
Psi renčijo in sovražno žvižga bič.
Ujetnik biti, to hudo boli,
po kapljicah umira srčna kri.

Skeleti sivi, v vrsti pet in pet
stopamo. Težka je cokla, težke so kosti.
Misel vroča v domovino hrepeni.
Lopato, kramp drži krvava dlan.
Želje zlate so pri tebi, partizan.
Sovrag črpa naše sile in moči,
jeklene volje naše ne zdrobi.

Ni domotožju mej in ne pregraj,
vedno potuje in skeli kot živa rana.
Glad in skrb nemirna kot podgana.
Kje hodi mož? Kje dragi sinko moj?
Je dom požgan? Še bije se med brati boj?
Kdaj prost, svoboden bo moj rod predragi
in svobodni domači bodo pragi?

Ogenj dan in noč v krematoriju gori.
Nenasitna, besna plamenica.
Človeku spačila telo in lica.
Človek nedolžen, zažgan je živ,
na strašno smrt obsojen brez krivde kriv.
Krik nečloveški potuje do neba,
piše tožbo mučeniškega srca.

Sivi kup pepela zadnji je spomin.
Poslednja solza v mraku se blešči,
misel hrepeneča več ne boli.
Beseda je zamrla, prenehala bolest.
Domov ni več poti, domov ni cest.
V jutro duh osmojenih kosti,
zarja vstane, se novo upanje rodi.

Nemški krvnik, ti sramotni žig sveta,
morilec, ropar, ti krvava sila!
Kdaj kletev žrtev se bo izpolnila?
Kdaj zlomljena bo moč in tvoj napuh?
Naj zemlja ti prekleta ne rodi več kruh!
Naj srce tvoje črni vran izkljuje,
pogine zarod tvoj, trpljenje naše se maščuje!

Pozimi 1944

Katarina Miklav (roj. Haderlap), koroška

kmetica iz Lepene pri Železni Kapli, internirana v ženskem koncentracijskem taborišču Ravensbrück. Besedila so nastala v Ravensbrücku v začetku l. 1944. Avtorica jih je tri dni pred smrtjo 1. julija 1944 izročila rojakinji Angeli Piskernikovi z željo, naj jih sežge. Piskernikova jih je skrila v svojo žimnico, kasneje prepisala, izvirnike pa izročila avtoričini sestri. Kot dokument je prvega objavila v zborniku Koroška v borbi, 1951 in ga za to priložnost precej predrugačila. Štiri besedila izmed desetih so v avtentični obliki objavljena v zborniku Ravensbrück, 1971, str. 739–740. Ma 75–78, var. CT 302, Se 211.

I

Že skor pomlad se bo pričela,
trobentica je že razcvela.
Al mi ubogi smo Slovani
iz domovine bli preganani.

Že skoro ptički bodo peli,
pesmi prelepe žvrgoleli.
Oh cvetke, ptički, kje ste zdaj,
kje je moj dragi rojstni kraj?

In travniki že so zeleni
in pašniki po vsej Lepeni.
In tam pred hišo – mili vrt,
a tu, a tu, povsod le smrt.

II

Kmete nas so od doma gnali,
vse, kar imeli smo, pobrali,
vse, kar nismo mogli vzeti,
to razbili so v smeti.

Grdo so se norčevali,
pretepali nas in opsovali.
Strašno nad nami so vpili,
z ledeno vodo nas polili.

Prosili milo smo Boga,
da naj nam on pomoči da.
Mir bo spet pri nas vseh,
ko nemška zver bo čist na tleh.

Če še pridemo nazaj
v preljubi naš domači kraj,
– in če veki bi minili,
ne bomo krivcev pozabili.

III

Žalostno moje je srce
in strašno me boli,
ko spomnim se prelepih
mladih svojih dni.

Ko sem kot mlada deklica
domačo trato trebila,
sem pesmice prepevala,
marjetice nabirala.

Marjetica, povej, povej
– sem bele listke trgala –
al bom dobila ženina,
ki sem si ga izbrala.

In sreča moja je prišla,
kot sem si jo želela:
prišel je kmalu in me vzel
in rada sva se imela.

Do smrti – sva si obljubila –
se bova, reveža, ljubila,
se veselila lepih dni,
za naju tu ločitve ni.

Zdaj sva se morala ločiti,
na mah drug družga zapustiti,
ko nemška zver od satana
najno je vez pretrgala.

IV

Kje so gore, kje so hribi,
kje so naši bratje vsi,
po gozdovih tam živijo
in ne spijo vse noči.

Ko se spomnim tudi nanje,
srce mene zaboli,
ker tud oni tam trpijo
ravno tako kakor mi.

Srčna žalost me obhaja,
ko pomislim na moža,
gnali so ga proč od doma
slabega in bolnega.

Jaz pa moram tu ležati
v tej nemški bolnici.
Oh, da mogla bi zbežati!
Zame tukaj zdravja ni.

Uspavanka

Cirila Kozjek-Curk,

21–25-letna trgovska
pomočnica, kurirka.
Pot tipkopisom besedilo je
naveden podatek, da je
besedilo nastalo v koncentracijskem taborišču
Ravensbrück.
CT 1, Se 88.

Ajaj, ajaj, sinko zlati,
mirno spi, nič se ne boj,
saj te čuva skrbna mati,
ajaj, ajaj, sinko moj.

Dete, kdo je bil tvoj oče,
ne sprašuj me dan na dan,
to srce boli in joče
ob spominu na gorje.

Bil je borec za pravico,
za svobodo naroda,
ker je ljubil le resnico,
on postal je partizan.

Ko je enkrat hajka bila,
borba za življenje, smrt,
sedem žrtev zapustila,
a sovražnik bil je strt.

Izmed sedmih teh junakov
bil je tudi očka tvoj,
človek žrtev teh divjakov,
očka tvoj, tovariš moj.

Ajaj, ajaj, sinko zlati,
mirno spi, nič se ne boj,
saj te čuva skrbna mati,
ajaj, ajaj, sinko moj.

Na revirju brez pomoči

Lojzka Škrlec,

porodniška babica,
odvrčala štajerske fantje
od nemške vojske, kamor
so bili vpoklicani, jih
nagovarjala, naj se
pridružijo partizanom, v
domači kleti skrivala
partizana, bila l. 1943
zaprta in internirana v
Ravensbrücku.

Besedilo, v katerem se
spominja tega taborišča,
je bilo objavljeno sredi
pričevanja v zborniku
Ravensbrück, Ljubljana
1971, str. 331.

Ma 187.

Na revirju brez pomoči,
le stok in jok ponoči!
Skeleti vse po tleh ležijo,
s smrtjo se borijo.

Tudi številka 32021 sem med njimi.

Na revirju se zdravim,
na srečo pa od sotrpinke
dr. Majde Mačkovškove pomoč dobim.

Na skrivnem me obiskuje,
me pred krematorijem varuje,
odžene me na blok,
da laže me zdravi.
Od kod plačilo naj dobi?

So iz olomovine nas pregnali
 kot roparji, nam vse pobrali
 tam udaj je kletka, tobovišče
 narodov vseh, kot mravljine.

ko so v to kletko nas privlekli,
 so do golega, nas slekli
 nam dali so cokolje, in cunjje jetniške,
 enake za vse, kot halje meniške

Še lase so nam postrigli,
 naše rodni je premoženje
 na milost ishamo v tej pasti
 če nam podarijo, vsaj življenje.

Želej smo le številke, kdej smo robot
 na rokah, rdeč trikot,
 pod trikotom pa številka,
 znak imena, in priimka.
 sirena naša je budilka.

Kot v jeseni, na njivi buče
 svetijo se naše glave,
 zraven solz, še malo smeha
 želijo da vsaj žive bi ostale.

So iz domovine nas pregnali

Julka Kajta,

38–41-letna gospodinja,
internirana v
koncentracijskih taboriščih
Auschwitz in Ravensbrück.
Besedilo je nastalo med
12. aprilom 1942 in
aprilom 1945 v ženskem
koncentracijskem taborišču
Ravensbrück. Kasnejši
rokopisni zapis hrani
avtoričina hči Berta
Cilenšek.
Kl 253.

So iz domovine nas pregnali
kot roparji nam vse pobrali,
dom zdaj je kletka, taborišče
narodov vseh, kot mravljišče.

Ko so v to kletko nas privlekli,
so do golega nas slekli,
nam dali so cikle in cunje jetniške,
enake za vse kot halje meniške.

Še lase so nam postrigli –
naše zadnje premoženje –
na milost čakamo v tej pasti,
če nam podarijo vsaj življenje.

Zdaj smo le številke, zdaj smo robot,
na rokavu rdeč trikot,
pod trikotom pa številka –
znak imena in priimka.
Sirena naša je budilka.

Kot v jeseni na njivi buče
svetijo se naše glave.
Zraven solz še malo smeha,
da vsaj žive bi ostale.

Trdna volja, mal' humorja
edino naše je zdravilo,
ki deluje kot mamilo;
čeprav se vsak sam sebi smili,
pa te še včasih smeh posili.

Na pogradu nasproti spančka
brez las kot jaz soseda Ančka.
Dviga glavo, se nasmiha:
Dobro jutro, sosed Miha.

Ko se nam o kruhu, domu sanja,
o naši zmagi, svobodi in vrnitvi,
da spet nam bodo lasje zrasli –
vse to nam obup preganja.

6

Trodna volja, mal humorja
edino naš je rokovilo

ki deluje kot momilo
čeprav se vsak sam sili smili
pa se še včasih smeh posili.

7

Ka pogradu nasproti sponika
brez las, kot jaz, soseda Ančka
dviga glavo, se nasmiha
dobro jutro, sosed Miha.

8

Ko se nam o kuku, domu sonja
o naši smagi, svobodi, vrnitvi
in spet nam ludo laže krogi
vse to nam obup preganja.

9

Ko se te sonje nam izpolnijo
in želje, v naših težkih dneh,
ki zdaj mori nas, pobor strup,
in nas sili, v čep,
vse takrat bo namenjal smeh.

10

Ko bo strta diktatura
se obrodila spet kultura
porabljena bo istafinura
firar ~~bi~~ le smešna. Bo figura
vsakega sveta karikatura.

Ko se te sanje nam izpolnijo
in želje v naših težkih dneh,
ki zdaj mori nas kakor strup
in nas sili v obup,
vse takrat bo zamenjal smeh.

Ko bo strta diktatura,
se zbudila spet kultura,
pozabljena bo "štraffrizura",
führer le smešna bo figura,
vsega sveta karikatura.

18. april 1945.

Ko te jutro prebujalo me vstati,
sno zibelci in molčevali,
le kaj danes mungaj se dogaja,
nič ni nihče, ni upla,
ni holca, ki bi daleč dala.

1
Tam pred nakletimi vrati
pa čisti stojijo,
naložajo leseni noje jastig,
sivni naklone, UNRA paketi
hi so določeni bili, ki na shelijo.

2
Da ^{napred} razloži iz zvočnika osem glas,
govori kjer govornik razka,
da ni nis, ampak le govoril,
in minulo je, to ne anek
skleto tat v roki v vrh.

3
Pa bi se ne jeli res zgoditi,
pa se jim prave je muditi,
da bi jih kusi ni pristi,
se je po bližnjici avto.

4
Speli zahedno se hitijo,
tam bi jih čisto razumeli,
meča jih spajajo, da se jih loči,
in pravi jih na skrito.

6

Rdeče armade so se bali,
hako bi odgorov jim dejali,
da na nločine, in tujenje,
bi postarili jim čirjenje.

7

Ho so nam odprli vrata,
ne nos biceca vojška čaka,
bile smo jim hot častna stoka,
na armado staro, pa blaznada.

8

V koleno vključili so nos, xelce,
ločine, lose, in prexelce,
hot čarovnice nedolžine na gumeke,
da nčitile. priid steli, biceca bi or maut.

9

Koroholi pa niso neloj tako ponosno,
in junarbo, hot tohot,
ho se nase domovino se prišli ropet,
in xahlad ishet.

28. april 1945

Julka Kajma,

(glej spredaj).
Besedilo o osvoboditvi
zloglasnega ženskega
taborišča Ravensbrück
je avtorica oblikovala
morda še v taborišču,
na poti v domovino ali že
doma v Grižah. Rokopis
hrani njena hči Berta
Cilenšek.
Kl. 156.

Ko to jutro prestrašene smo vstale,
smo ugibale in modrovale:
Le kaj danes zunaj se dogaja,
nič ni ukazov ne apela
ne kolonk, ki bi delile dela.

Tam pred zakletimi vrati
pa avti stojijo,
nalagajo esmani svojo jerbijo,
svinje zaklane, UNRRA pakete,
ki so določeni bili le za skelete.

Pa zagrga iz zvočnika osoren glas,
sporoči lagerführerjev ukaz:
Alles raus, auf Lagerstrasse,
v minutah petih bo na znak
zletelo taborišče v zrak.

To bi se najbrž res zgodilo,
pa se jim je preveč mudilo;
da bi jih Rusi ne požrli,
so jo po bližnjici ucvrli.

Proti zahodu so hiteli,
tam bolj jih bodo razumeli,
mogoče jih sprejmejo celo pod plahto
in priznajo jih za žlahto.

Rdeče armade so se bali,
kako bi odgovor jim dajali,
da za zločine in trpljenje
bi podarili jim življenje.

Ko so nam odprli vrata,
že nas bežeča vojska čaka.
Bile smo jim kot častna straža,
za armado slavno pa blamaža.

V kolono vključili so nas zebre,
lačne, bose in prezeble
kot čarovnice nedolžne na grmado,
da ščitile pred streli bežečo bi armado.

Korakali pa niso zdaj tako ponosno
in junaško kot takrat,
ko v našo domovino so prišli ropat
in zaklad iskat.

V Aušvicu

Ivanka Žagar-Staša,

17-letna dijakinja
učiteljšča, internirana v
koncentracijskem taborišču
Auschwitz.

Besedilo je nastalo
decembra 1942 v
Auschwitzu, ko je
naenkrat umrlo veliko
število internirank. Rokopis
ni ohranjen, avtorica je
besedilo zapisala po
spominu, objavljeno je
bilo po vojni v reviji Naša
žena, 1946, št. 1, str. 10,
precej predelano pa še v
zborniku Auschwitz-
Birkenau, 1982, str. 302.
Oc 178, var. JA 132,
Se 171, Ma 238.

"V Aušvic, v Aušvic", tako režali
so nemški krvniki se tistikrat,
ko zunaj še sijala je pomlad
in mene v taborišče so poslali.

In zdaj med tisoči samotna hodim
in me tako je strah,
ker je povsod človeški prah,
ko v noči bolna ob barakah blodim.

Zadirajo se nohti v kožo do krvi,
ker v meni se rodi življenjska sila,
da bi okove kakor kruh lomila
in bi krog sebe strgala vse te vezi.

Vsak dan se mi odpira bolna rana,
ker nič, ker nič ne morem tu storiti
in še z uporom mogla bi se le ubiti,
a krivda vendar mora biti maščevana.

Zato ostati moram in živeti,
saj daleč v domovini se poraja
svet nov, ki iz krvi nastaja,
tak svet, da nam je vredno zanj trpeti.

Sejalke

Jožica Veble,

29–31-letna učiteljica,
v letih 1943 do 1945
internirana v zloglasnem
koncentracijskem taborišču
Auschwitz.
Besedilo je nastalo v
spomin na strašni
dogodek, ko so morale
interniranke z golimi
rokami sejati na polju
pepel svojih v
krematoriju sežganih
sotrpinov. Iz tipkopisa, ki
ga hrani avtoričin mož, ni
razvidno, ali je avtorica
besedilo zapisala že v
taborišču ali šele po vrnitvi
v domovino.
KI 183.

Na polju širnem postave sivé,
pepel sejejo sklonjene glavé.
Suhe roke jim lahno drhte,
težke misli v daljavo hite.

“Morda je bil to moj oče, moj brat,
morda pa moj dragi svak,
čigar pepel sedaj sejem jaz
na ta prekleti švabski ukaz?”

Kri, pepel le in kri, kri
vidijo trudne oči.
Noge kot svinec težké
po zemlji sveti premikajo se.

“Pepel in kri, kri...,
maščevana bodeš kedaj li ti?”
Na skrivaj ustnice drhteče mrmrajo,
ko zemljo sveto jim noge teptajo.

Nenapisano pismo

Besedilo učiteljice **Ele Potočnik**, internirane v nemškem koncentracijskem taborišču Auschwitz, je nastalo ali v času njene internacije ali pod vtisom grozljivih spominov po vojni. Tipkopisni zapis hrani Zveza borcev v Kopru.
Ca 84.

Mamica,
če bi imela listič belega papirja,
svinčnik in človeka, ki odnesel bi,
napisala bi ti pismo
o vsem, kar se tu godi.

O, mamica,
ne veš, kako mi je.
Gestapovka brezsrčna
preganja me od jutra do večera
in pretepa,
iz kota v kot poriva,
da odskakujem kot žogica
v vrtu našem.
Otroke vse so mamicam in teticam pobrali
in vse skupaj kakor jagenjčke
v obore žičnate pognali.
Zdaj jočemo in kličemo mame naše
v jezikih vseh
in prosimo, vzdihujemo. –
A mamic ni!
Le zlobne žene v zelenosivem,
z revolverjem ob strani,
hodijo med nami.
In mi
kot ovčke se tiščimo skupaj,
dekletca v kratkih krilih,
fantki žalostnih oči,
na dolgi beli cesti
prestrašeni, trepetajoči čakamo...
na kaj?
Ograja žična se odpira.
Kam malčke nas pode?
O mamica, ne vem, ne vem!
Zla slutnja v meni se budi,
mi srček stiska,
roke, noge mi dreveni.
Na tvoje prsi bi se zdaj prižela,
zašepetala ti v uho:
Zdi se mi, mamica,
da vsi po vrsti
za pogrebom lastnim stopamo.

Moj Kras

Marija Zidar, 20-letno kmečko dekle, internirana v koncentracijskem taborišču Auschwitz. Besedilo je nastalo novembra 1944 v Auschwitzu, prvotno ga je avtorica zapisala s koščkom opeke na opeko in si ga zapomnila, šele po vrnitvi v domovino pa ga je zapisala na papir. Prepis je poslala Kosovelovi knjižnici v Sežani za razstavo v počastitev štiridesetletnice OF. Če 67.

Tam daleč si ti, moj Kras prekrasni,
po tebi želja moja ne ugasne.
Morala sem od tebe se posloviti,
grenak ta kruh v tujini si služiti.

Granitne skale na Krasu tam stoje,
ki po širnem svetu skale te slave,
vsako noč vas skale sanjam jaz,
ki vem, da tam je moja rojstna vas.

Skale ve, mogočno in trdno se uprite,
moje drage brate in sestre branite,
starše moje in vaščane vse,
da sovražniki jih ne dobe.

Naj še meglo da temno nebo,
da vasice vid'lo ne bi sovražno oko.
Ohrani Bog moje mile drage vse,
ker za menoj vsem krvavi srce.

Ne tugujte, bratje in sestre,
krvav se bije boj za nas nekje,
tovariši na nas ne bodo pozabili,
dokler nas ujetnike ne bodo osvobodili.

V objemu smrti

Marija Zidar,

(glej spredaj).

Avtorica je besedilo zapisala v sneg februarja ali marca 1945 v neki severnonemški porušeni vasi, kamor so Nemci skrili internirance na pohodu iz Auschwitza v Ravensbrück. Kasneje ga je zapisala po spominu in posredovala Kosovelovi knjižnici v Sežani za priložnostno razstavo ob 40. obletnici OF.
Če 68.

Veliko in grozno je tukaj gorje,
tukaj, kjer sem daleč od doma.
Komaj še stopam čez poljane snežne,
molim in rotim v obupu besede bežne.

Oh čujte nas vsi narodi sveta,
kako prosimo, da sveti mir nam Bog zopet da,
izčrpani do kraja in s krvavimi petami –
ščepec trave komaj stiskam še z rokami.

Zakaj moram smrti v objem tako hiteti?
Oh smrt, rotim te, daj me ti prezreti,
daj Bog, da v nepoznanem svetu ne ostala,
da bi gomila moja ne bila tukaj pokopana.

Črv zemlje morala bom tu postati,
le v tujem svetu grob bo moj preran,
nihče ne vedel, kdo v tem grobu spi –
oh, domovina moja, ne pozabi me še ti.

V Auschwitzu

Marija Ahtik,

28–32-letna kmetica,
internirana v
koncentracijskem taborišču
Auschwitz. Besedilo je
nastalo v letih 1942/43 v
Auschwitzu. Rokopisni
zapis hrani avtorica.
Krajšo in spremenjeno
varianto je ekrajno
tajništvo AFŽ za Komen
19. 10. 1945 poslalo
uredništvu Naše žene.
Pripisana je preživeli
interniranki Cvetki.
Iz uredništva je tipkopis
dobila Erna Muserjeva,
med vojno sama
interniranka v
Ravensbrücku.
V zborniku Auschwitz-
Birkenau, 1982 je na
str. 214 objavljena spet
drugačna varianta, v
opombi pod besedilom pa
je navedeno: "Pesem je
krožila v taborišču od ust
do ust in postala med
Slovenkami domala
narodna." Kot zapisovalka
je navedena Cilka Štular.
Do 144, var. Tr 256, CT
239, Ma 59.

Tam tužna poljska zemlja ždi,
prepolna bratske je krvi.
Jezera zreš vse naokrog,
izliv solza žena, otrok.

V mraku lučke se vrste,
to niso okna lince ne.
Ograja mrežna tam stoji,
tam lučka smrti le žari.

Korak odmeva v temno noč.
Vojak zamišljen je na moč.
Močno se sliši krik in jok,
obup to naših je sirot.

Na avto jih nalagajo
in nič se jim ne smilijo,
avto za avtom se vrsti,
v plin in ogenj gredo vsi.

Končno se v jutru žvižg glasi:
Vstajajte hitro, sestre mi!
In če apel mi zamudiš,
petindvajset jih takoj dobiš.

Potem pa vrata se odpro,
slovanski sužnji ven gredo.
V soboto trdi mraz in dež,
molitve, vzdihne čuješ vmes.

Vročina huda, vode ni,
za jesti malo se dobi.
"Anrajzerce" se derejo,
za žejo nas pretepajo.

Predragi bratje, kje ste vi,
da vse bi vam potožili.
Premalo sester nas je še,
zato ne zveste vse gorje.

V Auschwitzu grobi se vrste,
kjer sestre večno spanje spe.
To niso grobi, oj gorje!
Grobovi – krematorij je.

Naša pesem

Marija Ahtik,

(glej spredaj).
Besedilo – daljša kronika –
je nastalo junija 1943 v
Auschwitzu. Zapisano je
s svinčnikom in črnilom.
Muzej v Hrastniku hrani
varianto z naslovom
Aušvicarska, ki kljub
zaporednemu parnemu
rimanju ni razvrščena v
štirivrstnice in je
jezikovno manj dognana
kot pričujoče besedilo.
Do 150.

(Odlomek)

Na praznik Kristusa kralja
generalapel smo stali,
na travnik so nas pognali,
kjer smo ves dan lačni ostali.

Zvečer, ko je mesec svetil že,
smo po ena skozi vrata šle.
Gestapinja je pri vratih stala
in zdrave od bolnih odbirala.

Palico je v roki imela,
bolno z njo za vrat prijela,
da jo odpelje v tisti blok,
kjer ni dolgo več nadlog.

Zvečer pa avto ponje prišel je,
brez usmiljenja naložili so vse.
Iz krematorija se je ogenj svetil strašno,
saj ga dan za dnem z žrtvami kurili so.

Pomislite, dragi vi ljudje,
tudi naše sestre so poleg bile.
Šestinetdeset na isti dan
v večnost so odpeljali nam.

Nato pa pride hudi mraz,
apel smo stali dolgi čas.
Oj ljubi nam Slovenci vi,
kaj naš narod zdaj trpi!

Bilo je na Miklavžev dan,
v spominu vedno nam grozan.
Omeniti pač moram to,
saj je strašno bilo tako.

Takrat so nas "entlavzali",
gole pred moške postavljali.
Če so našli eno uš na glavi,
so lase v živo porezali.

Prišli so božični dnevi,
ki niso bili za nas veseli.
Pripeljali so nam muziko,
da preženemo lakoto.

Igrali so nam res lepo,
a mi se bridko jokali smo.
Na vas smo se spominjali,
ki ste lepše dneve doživljali.

Smrt Dobrotniškove mame

Marija Ahtik,

(glej spredaj).
Besedilo povzemamo
po objavi v TV-15,
Partizanska ljudska pesem,
št. 26, 2. 7. 1969, str. 7.
Se 1.

Na pogradu je mati žalovala,
v vročici za sinovi je jokala:
Oj dragi moji fantje zlati,
ne bo več videla vas vaša mati,
junaško ste življenje žrtvovali,
da bi Slovenci svobodni postali.

Kje si, najmlajši moj in najmilejši,
ušel si ječi strašni, najgroznejši.
Edini si ostal od fantov mojih,
te prosim, ne zapusti sester svojih.
Lahko mi v tuji zemlji bo trohneti,
če boste skupaj skušali živeti.

Gorje! Tam ogenj vidim in v njem sina,
ne bo več videla ga domačija.

Ko se je v mladem jutru sonce pokazalo,
ob nezavestni hčerki je mrtvo mater obsijalo.

Zlata sončna obla

Danica Kolar,

22-letna trgovska
pomočnica, internirana v
koncentracijskem taborišču
v Budy, podružnici
Auschwitza.
Besedilo je nastalo v
taborišču na Budy
l. 1944. Izvirni rokopis
je avtorica poslala
tov. Vebletovi v Ljubljano
in ga ni več dobila nazaj,
hrani pa tipkopijsni prepis.
Ma 60.

Zlata sončna obla vzhaja,
vsa bogata se blešči,
jaz jo gledam izza ograje –
oh, presrečno sonce ti,
je svobodna tvoja pot,
ne ukroti zemeljski je gospod! –

Vetrček šumlja med listjem,
poje si jutranjico,
jaz prisluškujem pesem drobno,
znano domačo budnico –
vetrček, sel iz planine,
prinesi skoro mi pozdrave iz domovine.

Posekano drevo leži ob poti,
listi venejo v vročini žgoči,
listi bodo oveneli,
mi pa bomo izkrvaveli.
Ker tujina, huda mačeha,
brez ljubezni reže kruha črnega.

Borov gaj

Danica Kolar,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo
julija 1943 v gozdu blizu
taborišča Auschwitz, kjer
so morale strogo
zastražene taboriščnice v
politiške posode nabirati
borovnice, ki si jih je
zaželela neka SS-ovka.
S svinčnikom zapisani
rokopis si je prepisala
avtoričina rojakinja Cilka
Štular, ki danes hrani
tipkopis besedila s podatki
o okoliščinah njegovega
nastanka.
Bo D 17.

Borov gaj v vetrčku šumlja,
visoka praprot skrivnostno šepeta,
stoletni sen kresne noči,
ko so živeli tod Poljaki svobodni.

Po mahu med bohotno praprotjo
stopalo dekle tu z rahlo je nogo,
za roko pa vodil jo je fantič,
prelepi poljski kraljevič.

Ona mu trgala cvetke drhteče,
princ pa podajal ji jagode rdeče.
Sonce smehljalo se mladi je sreči,
ko so se izmenjavali pogledi ljubeči.

Potem pa so prišle črne megle,
sonce se skrilo je v svoje dvore,
svoboda je padla v teme pogin,
ostal je le bojnih dni spomin.

Praprot zaplače, tiho šepeta,
prisluhni, ti mlada ujetnica,
tu ti minevajo dnevi mladosti,
zeleni čuvarji ne dajo ti prostosti.

Ne obupaj, dekle drago,
saj skoro vse minilo bo,
prišli bodo principi iz gajev,
odpeljali te na svobodo.

Utrinjajo se grenke solzice,
praprot zopet se smehlja,
veselo pričakuje princev iz gajev
iz devetih dežela.

Kaplje

Cita Potokar,

29-letna študentka,
internirana v taborišču
Neubrandenburg.
Besedilo je nastalo
novembra 1944 v
neubrandenburškem
taborišču. Avtorica se o
mučnem prizoru ni mogla
izraziti kot slikarka, pa ga
je oblikovala v pesem.
Privatni rokopis ni ohranjen,
pričujoče besedilo je bilo
zapisano po osvoboditvi.
CT 3.

Barake, prazen prostor in bolniški blok:
pred njim nas dolga vrsta čaka.

Dežuje...

November je in mraz...

Najsrečnejše stoje še pod napuščem,
med njimi zadnja tam, kjer pušča žleb,
prav rahlo je načet: za kapljo kapljo spušča.

Jetnici kaplje padajo na glavo: enakomerno, vztrajno
ena, dve, sto in čez in ne premakne se...

Vseeno je,

naj pade ji na glavo škorenj, pest, beseda podla.

Vseeno je: naj padajo zdaj kaplje.

Na koncu vrste jaz stojim,

po meni lije dež in bolna kri me greje,

prav napremično v kaplje, ki na glavo padajo, strmim
in zdi se mi, da se stražarjev pes človeštvu smeje.

Koraki v coklah in tihota mrtva

Cita Potokar,

(glej spredaj).
Besedilo je nastalo
maja 1944 v
neubrandenburškem
taborišču, kjer je
3. 5. 1944 umrla
avtoričina profesorica
Anica Černejeva.
Rokopisni zapis ni
ohranjen, pričujoče
besedilo je avtorica
zapisala po spominu.
CT 82.

Koraki v coklah in tihota mrtva.

Lakota in mraz

in krik:

Anica je mrtva!

In videla sem jo v droban obraz

z duplino črnih ust

vso,

s skrotovičenimi udi v vse smeri,

kot da bi mrtva, mrzla, gola

ponujala se ubijalcem v slo.

Bila je tako tiha, mila...

Koraki v coklah in tihota mrtva

in lakota in mraz

in smrt.

Kar čez noč

Marija Grzinčič,

30-letna učiteljica,
partizanka v Levstikovih
brigadi, skrito pri bratu so
jo januarja 1944 aretirali
belogardisti, od marca
tega leta internirana v
taborišču Grüneberg.
Besedilo je nastalo
1. 3. 1945 v Grünebergu.
Avtorica ga je pisala
ponoči med delom tako,
da je svinčnik skrila v
prazen naboj, papir pa
nad razsvetljeno kontrolno
ploščo. Prav pri pisanju te
pesmi jo je zalotila
paznica. Tako jo so jo ločili
od ostalih internirank
in za prestopke jo je
čakala smrtna kazen.
V vsesplošni zmedbi ob
bližajočem se koncu vojne
so nanjo pozabili. Rokopis
in tipkopis besedila hrani
avtorica.
CT 61.

Je že tu!

Kdo?

Pomlad!

Kar čez noč je dahnila preko poljan:

Hej, zvonček zaspan,

pomlad je tu,

pozdravi jo, bim bam!

Kar čez noč je stopila v svet mojih sanj,
mrtvih, ledenih sanj:

Prinesla sem ti lep pozdrav

iz daljnih dobrov.

Tam doli sonce je toplo,

v zraku je tako mehko,

so njive že zorane,

gorice prekopane,

so ptički že zapeli,

pod goro telohi vzcveteli

in tvoja mama zgodaj vstaja,

pod oknom kos ji žvižga in nagaja.

Domov te vabijo prav vsi srčno,

o vrni, vrni se samo!

Pomlad,

poslanka ti predraga,

sporoči jim,

da sem presrečna njihovih pozdravov,

reci jim,

da noč in dan želim nazaj,

nazaj v domači kraj;

povej,

kako mi krvavi srce,

kako pogosto mi teko solze,

ker spet brez mene bo minilo cvetje

in z njim mladost

in smeh

in petje.

A ko čez leto boš prišla,

tedaj bom zagotovo že doma.

Tako sporoči jim tam doli zdaj,

pozdravi jih lepo,

nato pa vrni k meni se nazaj,

da mi ne bo preveč hudo.

Nocoj

Marija Grzinčič,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo v taborišču Grüneberg, ko je avtorica čakala v vrsti pred odhodom na nočno delo.

Rokopis in tipkopis hrani avtorica.

CT 139.

Nocoj nebo temno žari,
večer prižiga zvezdnate luči,
skrivnostno v borih sapica šumi.

Nocoj nobenega oblaka ni,
v grmovju ptica pesmico drobi
za lahko noč družici, ki že spi.

Nocoj tako povsod diši
po cvetju, po jasminu, ki brsti
za ograjo kraj poti.

Nocoj me še srce nič ne boli,
ne zmisli se na težo dni,
živeti le, živeti si želi.

Pogled skozi okno

Marija Grzinčič,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo v Grünebergu nekega spomladanskega večera l. 1945 v taboriščni baraki. Rokopis in tipkopis besedila hrani avtorica.

CT 65.

Kako je vse zeleno!
Zelen je travnik pred menoj,
zeleno tam drevesce nebogljeno,
zelena je ograja, ki loči me s teboj.

Prek vsega je pripet zlat trak.
Odhaja sonce za nocoj
in spet bo tu sanjavi mrak,
ko v duhu znova bom s teboj.

Nebo je sinje kot kristal,
oblaki nosijo srebrni soj,
a zame le ograja raste iz tal,
ki loči, dragi, me s teboj.

Il programul zabavei mele.

Verga: micu.

Dozvede, da se predstavim vami:

32 000 je moji ime.

Kanal res vedelo rad gofjam,

zato pa druga cula boljše znam vste:

sem nizrejic, ubijave skrivne in bolj debelih,

kibloncel sem in pometac,

zgod. delavci sem vseh preterih,

raj sem s lovami dobro znam "garati".

Danes vedja sem Teatra "Lustig",

ki angajam igralce le briljantne,

prami njih so se jarmantue.

In danes igrali bomo vam za šalo,

ker radi bi pobahali se kaj znamo,

ne brega življenja gumeberillo nas usano,

kja stak dan gle se nam za glavo.

Pa nam bo zapelala pinnabalerina,

je se kupic ki igrala je b' imela liter vna,

sko pa zija se in pati, kot b' videla vna.

Hopasa, Thalala, zarase ne črtave,

je bote plunkali, pa ne bo idrafa.

(Kles).

So, kako vam je ugajalo, gospe in gospodične,

raj vem, da ^{ve} ste prii, ko vidite ste zgue iare micne.

Pa mi zato, kural' tudi to minilo bo,

ko zjudraj kar, ko zjudil spet, sice ne misli, mili glas.

Čudimo zdaj ta pras -

Stafet:

Terminulor....

Pa nesicim

Italijsana...

Tam zunaj

Marija Grzinčič,

(glej spredaj).
Besedilo je nastalo v
taborišču Grüneberg med
nočnim delom v tovarni
municije. Rokopis in
tipkopis hrani avtorica.
CT 241.

Tam zunaj je tako lepo,
tam zunaj ni prav nič težko,
tam zunaj je svobodna pot,
četudi je vsa polna zmot,
tu notri ječa je in smrt,
v okove spet je človek strt.

Že vstaja dan

Marija Grzinčič,

(glej spredaj).
Besedilo je nastalo
18. aprila 1945 v
taborišču Grüneberg.
Izvirni zapis ni ohranjen,
kasnejši zapis hrani
avtorica.
CT 241.

Že vstaja na obzoru dan
in zvezde že bledijo,
nerodno mesec ziblje se pijan
s srebrnato kočijo.

Škrjanček se je dvignil s tal
in soncu pohitel naproti,
zavriskal je in se pognal,
da zlate bi dobil peroti.

Ponosni tulipan v škrlatu
otresa rosno krono hladno,
tudi on bi se rad kopal v zlatu
in poslušal pesmico pomladno.

Je pajek ujel vse barve v pajčolan,
le zlatega odtenka nima,
nestrpno čaka, kdaj bo dan,
kdaj bratec sonček mu pokima.

Vse se lišpa in tekmuje,
vsak bi rad najlepši bil med svati,
moje pa srce najteže pričakuje,
da bi vendar že zasvetil sonček zlati.

V taborišču

Martina Dernovšek,
28-letna pravnica,
aktivistka, internirana v
taboriščih Ravensbrück in
Neustadt-Glewe.
Besedilo je nastalo v
janvarju l. 1945 v
taborišču Neustadt-Glewe.
CT 149.

»Od dne do dne mi pešajo moči.
Sestrašana, prezebla in zaspana
se opotekam, ko da sem pijana,
in tema se mi dela pred očmi.

Mehanično uravnava roka stroj.
A med oglušujoče ropotanje
se mešajo mi hrepeneče sanje
in v duši vstaja mi obrazek tvoj.

Moj sinko zlati, kje si, kje si zdaj?
Srce se trga mi ob misli nate...
Zdaj drugi morajo skrbeti zate –
Kaj bo s teboj, če me ne bo nazaj?

Ne smem, ne smem umreti, sveti Bog!
Saj ko tvoj očka v borbi za svobodo
je dal življenje, tvojo je usodo
predal ljubeči skrbi mojih rok!

In zdaj sem tu... Med tabo in meno
ležijo meje, fronte, pol Evrope,
ograje žične, hod v peterostope –
in mojo roko uravnava stroj...

A moram še vzdržati, da domov
se vrnem k tebi spet, moj sinek zlati,
saj moram biti zate oče, mati,
ognjišče toplo in domači krov.

Da le bi mi ne pešale moči!
Da le do konca bi ostala zdrava...
Ta grozni trušč! Kako boli me glava
in tema se mi dela pred očmi.

Ne morem več... Slabo mi je – pomoč!
In sredi gluhega ropota strojev,
premagana od lakote in bojev
se vgrezne žena v nezavestno noč.

Neustadt-glewske jaslice

Martina Dernovšek,

[glej spredaj].

Besedilo je nastalo v
decembru 1944 v
Neustadt-Glewe, ko so
interniranke pripravile
poseben zabaven program
za božič. Tipkopis hrani
Erna Muserjeva.
CT 99.

(B) – Ljube mi tovarišice,
naj zdaj vsaka mokro lice
zbríše z rutico oprano
in naj vse, kar tukaj zbrano
na ta sveti je večer,
zdaj poslušaj – prosim, mir!

- (MA) – Nekdanje čase bil je običaj –
pa to je plagiat – a nič zato!
Saj danes, ko nam sami surogati
redijo in ohranjajo telo,
duha krepijo pač nam plagiat!
Pa nadaljujem. Torej v prejšnjih letih
bila v domovih naših je navada,
da na prelepi so večer božični
postavljale se jaslice prisrčne,
razkošne ali skromne, po razmerah.
Nocoj praznujemo večer božični
in letos nas prečudna je usoda
zanesla daleč proč od doma,
visoko na odljudni, mrzli sever.
In vendar, ljube mi tovarišice,
predlagam vam, da tudi tu, v tujini,
ohranimo slovenske običaje
in si zgradimo jaslice božične.
Pa berem vam v začudenih obrazih:
Kako naj tukaj pač to naredimo,
ko vendar primanjkuje materiala?
Za jaslice je marsikaj potrebno:
pastirci, hlevček, sveti trije kralji
pa mehki mah in zvezde, ovčke bele
in, kar je glavno – Jožef in Marija,
ki čujeta nad detecem rojenim,
in pa seveda še, da ne pozabim!
osliček in voliček, ki vzajemno
ogrevata premilo božje dete
in zraven pomodrujeta v tišini.
Od kod bi vendar tu vse to jemali,
ko pa mi komendantka niso dali?
Pa kot sem rekla – kakor so razmere
in volja nam premaga vse ovire.
Vzemimo pač, kjer moremo jemati,
ker jasli morajo nocoj še stati!
- (B) – Za hlevček, mislim, pač ne bo težava,
saj vendar nas obdaja štala prava. –

- (MI) – Mah sicer običajno raste v hosti
pa tudi tukaj ga imamo dosti:
postrgajmo si duše razdvojene,
kjer mah prerasel upe je zelene.
- (MA) – No dobro, hlevček zdaj in mah imamo.
A kje naj vzamemo si božjo mamo?
- (SI) – Predlagam, da za blaženo Marijo
izberemo si Trontelj Štefanijo. –
- (SZ) – Izbira tvoja dobra je, sestra,
saj Štefka res madonskega je lica. –
- (MA) – Rešile ste me iz zadrege hude,
a zdaj je treba druge še pobude:
Kdo bode dobri Jožef sivobradi? –
- (T) – Jaz vem – nekdo, ki vsi ga imamo radi,
ki dolge dni že lajša nam tujino
in čuva nad slovensko to družino
in mehko njena topla roka boža,
pa še ime ji pravo: naša Joža! –
- (MA) – No bravo Tončka, predlog tvoj sprejet je.
A zdaj kočljivo čaka nas podvzetje:
Osliček sicer je živalca mila,
a koga vendar zanj bi določila?
Bojim se, da zaradi te izbire
ne bi prišlo do kake kje zamere!
Zato pa, da ne bo prepir med nami,
pripade naj ta vloga meni sami.
A kje naj zdajle staknemo še vola,
ko tukaj vse le ženskega je spola?
Pa naj za letos zadostuje krava!
Jaz mislim, Rapica bo kar ta prava... –
- (R) – Hm, ko že sama si prevzela osla,
še jaz ne branim sličnega se posla.
Pa to ni važno. Rajši se zmenimo
in svete kralje hitro izberimo. –
- (MI) – Za Gašperja predlagam našo Dano.
Zlato nam sicer je bilo pobrano,
a zlato nje srce nadomestilo
za božje Dete drago bo darilo. –
- (B) – In mislim, da se tukaj nič ne vpraša
za Miha, ki kadila mu prinaša.
Za dim potreba vedno je kurjave –
in premog, les in druge te priprave
nam Rozi na debelo je nosila,
zato pač vlogo Mihe bo dobila. –

- (MA) – A kdo bo črni prinašalec mire?
Pomagajte do prave mi izbire! –
- (MC) – Iz naše sobe naj bo ta izbrana:
s Primorske črne je prišla – Bojana. –
- (MA) – Zdaj hitro še pastirčke izberimo
in čredo belih ovčk si pridobimo. –
- (T) – Naj tista, ki noč vsako robotuje,
pastirček bo, ki nad ovcami čuje.
Pastirci tudi niso smeli spati –
saj sicer volk bi utegnil vse poklati. –
- (MA) – Zdaj potrebujemo še ovčje črede.
Kar izposodimo si vse sosede
in vse, kar drugih tukaj nas sirot je,
ki druga drugi delamo napotje.
Saj res počutimo se ponavadi,
kot da nesrečne ovce smo v pregradi. –
- (MC8) – A kje so angelci, ki na višavi
glasno prepevajo o božji slavi? –
- (MA) – Kar sama ti prevzemi tole vlogo,
pa še tovarišic si izberi mnogo.
- (MC) – O prav, saj tukaj ljubke so mladenke,
ne bo težko – tu sestrice Semenke
in Tončka s kodrolaso zlato glavo
in Lojzka še prepevaj božjo slavo
in k'tera še se angelsko počuti,
naj za nocoj natakne si peruti. –
- (S1) – Na eno pa si vendar pozabila:
na zvezdo, ki nad hlevčkom bo svetila. –
- (R) – Poznam nekoga, ki nam vedno znova
spet upa vliva v srca negotova
in kaže pot, ki vodi tja v nebesa,
ta svetla zvezda: naša draga Desa. –
- (MA) – Zdaj jaslice pripravljene stojijo
s pastirčki, kralji, Jožefom, Marijo,
osličkom in voličkom, ovčjo čredo,
vsi smo pripravljene, da v svojo sredo
zdaj sprejmemo premilo božje dete –
naj v svetlem čudežu noči presvete,
ko sila je že skoraj prevelika,
pričaka Zemlja slednjič – rešenika!

Vrnitve ni!

Predloga besedilu
Alenke Kogojeve je
pesem z naslovom V hali
avtorice Katje Špur,
36-letne novinarki,
internirane v nemškem
taborišču Barth. Rokopis
pričujočega besedila hrani
v zvezku pesmi
Alenka Kogoj
CT 209 a, var. 209.

Tako turobno danes veter tuli
in dan je siv in mrzli dež
na motna okna lije, lije!
Naj še tako
iz mrtve te preteklosti želim,
vrnitve ni!
Zato spoštljivo zdaj z utrujeno roko
čez mrtvo jaz napravim križ!
Ne divji krik ne pretresljivi jok
ne bo mi lajšal bolečin,
saj sleherni mi dan je opomin,
vrnitve ni! – In nikdar več
iz mrtve te preteklosti ne obudim!

Naš božič 1942

Milka Povše, 20-letno
kmečko dekle, julija 1942
z vso družino vred
izseljena v Nemčijo,
štirinajst mesecev
internirana v Auschwitzu,
nato pa v delovnem
taborišču Ilsenburg.
Besedilo je nastalo konec
decembra 1942 v
Nemčiji. S črnilom
zapisani rokopis v zvezku
pesmi hrani avtorica.
Ca 85.

Baraka dolga, po sredi peč
in na peči božično drevo.
Božični večer je, drevo pa je prazno,
ničesar nanj nihče obesil ne bo.

A naše oči niso v drevo uprte,
božične radosti ni v njih
in srca naša so strašno potrtta,
a iz prsi prihaja za vzdihom vzdih.

Zasliši se pesem, božična, vesela –
dekleta naša pojo,
pojo z veseljem njim, ki jim nocoj,
na božični večer še koščka kruha ne dado.

Še čakamo, če se kdo bo usmili nas
in nam bo kruha dal,
al' upanje ugasne, ko oster glas
nas v postelje spat je nagnal.

Luč ugasne, poležemo spat,
a spati se nikomur ne da,
želodci so prazni in v srcih puščoba.
Nekje daleč pa se poje nocoj glorija.

Domovini

Milka Povše,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo
28. 2. 1944 v taborišču v
Ilseburgu. S črnilom
zapisani rokopis v zvezku
pesmi hrani avtorica.
Ca 91.

Tebi, domovina,
pesem bi hotela peti
v njej ti vso ljubezen
svojo razodeti,
moje vse mišljenje
in vse hrepenenje moje,
v pesem bi hotela zliti
vroče srčne želje svoje.

O lepoti, domovina,
tvoji bi hotela peti,
o lepoti, ki enake
najti ni na sveti.
Toda pesmi ni iz prsi,
ker sem ptič ujeti,
ki v svobodo zlato dano
ni mu še zleteti.

Zvončki

Milka Povše,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo
10. 3. 1944 v taborišču v
Ilseburgu. S črnilom
zapisani rokopis v zvezku
pesmi hrani avtorica.
Ca 94.

Zvončki tvoji, ljuba moja,
pesem so o domovini,
o prekrasni, zlati, moji
ljubljeni edini.

In če ona ni več taka,
kot je nekdaj bila,
naša jo ljubezen gorka
spet bo prenovila.

Da le vem, da zvončki beli
vedno še cvetijo,
da še vedno glav'ce nežne
v vetrcu drhtijo,

pa je srce moje lažje,
lepše misli moje,
saj v daljavi vidim rasti
drobne cvetke svoje.

Hrepenenje

Slava Mlekuž,
interniranka v Schönefeldu.
Besedilo je nastalo v
taborišču Schönefeld
v kraju Sachsenhausen pri
Oranienburgu.
Tipkopis je iz uredništva
Naše žene posredovala
Erna Muser.
CT 238, Se 212.

Tam med nageljni v svobodi
milo pesem mi zapoj
in če vetrič jo prinese,
srečna bom do zvezd nocoj.

Kje vasica moja mala,
kje planina, svet krasan,
kje so polja in gozdovi?
Tam, kjer vriska partizan.

Vse okrog je le tujina
in za nas sočutja ni,
ti edina, domovina,
naša svetla misel si.

Ne plaši dete se

**Teja Lušin-Terezija,
Majčica,** okrog 50-letna
trgovka, najprej zaprta v
Firencah, nato na prisilnem
delu v orožarni v Würznu
pri Leipzigu.
Besedilo, nastalo v
Firencah, prevzemamo iz
povojne objave v reviji
Borec, I. XXVIII, 1976,
št. 1, str. 56.
Pl 160.

Ne plaši dete se, je svež moj duh in močna moja pest,
če treba bo, zdrobim to mračno celico donečo.
Zaplakaj in zakriči, naj čuje florentinski svet,
da vrgli mater so nedolžno - porodit v ječo.

Naš dom je onstran trsta – skalnat Kras,
kjer v strmi rebri stiskajo se temni bori,
kjer brani rdeče strehe sivega kamenja pas,
ko žvižga mrzla burja nad obritimi predori.

Je dvajset let, kar tujec je dobil oblast
nad nami vsemi od Vidma tja do Reke,
zatiral je naš rod in skrunil našo čast,
ker smo ljubili jezik domovine svete...

Od vzhoda svetlih isker rdeč oblak
že maje "Babilon"! Že vzhaja dan pravice!
Ko shodiš, sin moj, ČLOVEK ČLOVEKU BO ENAK
na zemlji, tak je nauk resnice.

V suženjstvu

Teja Lušin-Terezija, Majčica, (glej spredaj). Besedilo je nastalo med septembrom 1944 in majem 1945 v Würznu. Avtorica ga je zapisala z izredno lično pisavo v album z desetimi pesmimi, ki ga je v taborišču sama sešila iz kartonskega papirja in mu izvezla platnice. Danes ga hrani njena hči Cveta Maček. Kl 297.

Ves dan in vso noč se pomika človeška živina
k brnečemu stroju jeklenih granat.
Po taktu železne pošasti odmeva kletvina,
škripanje zarote in glad.

Je suženj s krvjo faraonom gradil piramide –
preteklo od tega več tisoč je let.
Ob misli na tistih dob suženjstva groza obide
s kulturo ovenčani svet.

In vendar, ti sužnji so smrt samo sebi klesali
in javen spomin faraonskih dejanj.
A danes? Pod krinko smo sužnji granat nakovali
za sto piramid iz človeških lobanj.

Mar to je bleščeči napredek kulture Zapada?
In v tem nadčloveštvo njegovih plemen?
Svet lažne omike: Naj raje te gane in zbada
krvavi sad tvojih semen!

Božič v pregnanstvu.

(Napis: "Sveta noč, blazena noč")

Belih, gard - burna je noč.
buje se: na pomoč!

Referentov bič, okovan
vošči svete pravike tam.

Narod boči močan,
muke niso zaman!

Poisa je v npranju noč.
Vera nam, daj je moč.
Čakamo, da Jozefa dlan
vrgla bo klodivo še k nam.

Viri Jozef čimprej,
šle ti v borbo naprej!

V gorah je blazena noč.
Vse rari, kres gori.
Partizani pojejo tam
lepo pesem, svobode psalim.

Posto fantje glasno,
sunkaj pisati bo!

Božič v pregnanstvu

Teja Lušin-Terezija, Majčica, (glej spredaj).
Besedilo je nastalo pozimi l. 1944/45 v orožarni Wurzén na Saksonskem. Péló se je na nápev cerkvene božične pesmi Sveta nóč, blažena nóč. Avtorica ga je s črnilom zapisála v álbúm iz kartonskega papírja z izveženími platnicami, ki ga je nápravíla v Würznu. Zdaj ga hráni njena hčerka Cveta Maček. Pesem se je med slovenskími taboríščnicami šírla s petjem, variantó besedíla hráni tudi Saša Krahulec. Kl 97, var. JA 5.

Belih gard - burna je nóč.
Čúje se: na pomoč!
Referentov bič okovan
vošči svete prazníke tam.
Narod, bodi močan,
muke niso zaman!

Naša je v upanju nóč.
Vera nam daje móč.
Čakamo, da Jožefa dlan
vrgla bo kladívo še k nam.
Vrzi, Jožef, čim prej,
šle bi v borbo naprej!

V gozdu je blažena nóč.
Vse žari, kres gori.
Partizani pojejo tam
lepo pesem, svobode psalm.
Pojte, fantje, glasno,
semkaj slišati bo!

Himna.

(Napis: „Bože prave“)

Skori glad, nagažba, temo
pre jetnika, greška pol.
Družbi naše smrti vemo
ostrih bojovnikov pol.

Pre nestopnik želja živa
iše borbe radujo pest.
Dragih značen poročila
drugače pogum in pest.

Čarok sonca topla rje
skori temo, bič in glad.
Ljubov do človeka vije
svetlo umago naših nad.

Jasna strela naj nadari
v čelo lakomnih volkov!
Kaj hijena paxmesari
črna pesa belih psov!

Teja Lušin-Terezija, Majčica, (glej spredaj).

Besedilo je nastalo med septembrom 1944 in majem 1945 v taborišču pri orožarni Wurzen.

V podnaslovu je navedeno, da se poje po napevu stare jugoslovanske himne Bože pravde. Z naslovom V tovarni orožja je ponekod posodobljeno besedilo objavljeno po vojni v rubriki Partizanska ljudska pesem v tedniku TV-15, l. 1975, št. 8, 27. 2, str. 7.

Izvirnik je z izredno lepo pisavo zapisan v kartonski album, ki ga je avtorica sama sešila in mu izvezla platnice že v taborišču.

Hrani ga njena hčerka Cveta Maček.

Kl 242.

Skozi glad, nagajko, temo
gre jetnika grenka pot.
V družbi mrzle smrti zremo
ostrih bajonetov plot.

Src nestrpnih želja živa
išče borbe zadnjo vest.
Dragih znancev poročila
dvigajo pogum in pest.

Žarek sonca toplo sije
skozi temo, bič in glad.
Ljubav do človeka vije
svetlo zmago naših nad.

Jasna strela naj udari
v čelo lakomnih volkov!
Naj hijena razmesari
črne prsi belih psov!

Ob delu

Nada Verbič-Nina,

30-letna interniranka v
nemškem koncentracijskem
taborišču Wandsbek
Neuengamme-Hamburg.
Besedilo je nastalo
21. decembra 1944 po
delu v tovarni Drägenwerk,
kjer so izdelovali plinske
maske. Izvirnik, zapisan s
svinčnikom, in tipkapis,
nastal v jugoslovanskem
zbirnem taborišču
Churchill camp No 227 v
Hamburgu, hrani avtorica.
Vr 2.

Dan za dnem
v fabriko grem.

Uro za uro
prenašam prisilnega dela torturo.

Od šestih zjutraj do šeste zvečer
slab zrak, ropot, nemir.

Ob tekočem traku sedim,
trakove za plinske maske pošiljam z njim.

Misel za mislijo se vrste,
tegobe dneva od sebe pode.

Trak za trakom...
Na blok se vračam s črnim mrakom.

Dan za dnem...
Kdaj bo poslednji? - ne veš, ne vem...

Tkalke in kruh

Besedilo **Marije Hriberšek** (morda nastalo že po vojni) povzemamo po objavi v TV-15, št. 12, 26. 3. 1969, str. 9 v rubriki Partizanska ljudska pesem. Se 67.

Bilo je takrat,
ko je mlado dekle
stradaje jokalo,
če je hotelo
ostati dekle.

Zelene štrene
in črnozmešani zvitki
strupeno so žrli
v mlade pljučne stene.

A če se je vdalo
kozavemu Nemcu,
je zdaj navijalo
bolj svetli bombaž.

Bilo je takrat,
ko je nedolžnost
umirala dnevno
v prostorih noči;
le redke ušle smo
kozavemu Nemcu...

Ej, »Du verfluchte« –
je sikal babjek
skoz črne zobe,
a me smo ga vsak dan
poslale k hudiču...

Moj dom

Štefka Slemenik,

43-letna gospodinja,
internirana v taboriščih v
Schellklingnu in
Meidelstettnu.
Besedilo je nastalo
20. 7. 1943 v taborišču
Meidelstetten. S črnilom
zapisani rokopis hrani
Muzej ljudske revolucije
Slovenj Gradec.
Am 118.

Tamkaj, kjer dolinica med gorami leži,
kjer na hribu vsakem cerkev bela se blešči,
kjer potok Mislinja izpod gore šumlja,
tam so moji kraji, tam sem jaz doma.

Iz domače zemlje mi pregnani smo,
v tujem, daljnem kraju zdaj prebivamo.
Ljuba domovina, nate mislimo,
po tebi hrepenimo - tebe ljubimo.

Žalostno samotno dnevi tečejo,
le spomini dalnji nam jih krajšajo.
Upanje globoko v srcu nam živi,
da še ni izgubljena zarja naših dni.

Izmučena slovenska kri

Zdenka Krapš,

55-letna učiteljica,
sodelavka OF in
predsednica AFŽ v
Trebnjem, internirana v
taborišču Glashütte pri
Dresdnu, ustreljena
13. marca 1945 v
taborišču Rodenberg.
Besedilo je nastalo
januarja 1945 v taborišču
Glashütte in bilo tam
razmnoženo.
Rokopis pesmi je
ohranjen v spominski
knjižnici sojetnice
Leje Justin.
CT 262.

V barakah živimo,
za nami gozd, pod nami voda šumi,
vlak priropoče iz predora,
še preden nastopi jutra zora
in nas zbudi.

Težka je bila noč.
Na trdih pogradih zasnule so
dekleta in žene –
izmučena slovenska kri.

Kmalu bo pol leta,
odkar smo tu
in sleherni večer zaspimo z mislijo,
da skoro skoro pojdemo domov.

V sanjah pa domača gruda oživi,
zdaj sejemo, zdaj žeti se mudi,
in drobnih del še sto in sto pod roko nam hiti.

Globok vzdih – oh, mati je,
ki stiska k sebi dete nebogljenost –
in glas trepetajoč dekleta je,
ki kliče k sebi mamo svojo.
Ječi tesnobno tam mladenka
in išče fanta svojega,
ki davno je že ubit.

A zjutraj brez besede spet
na delo pohitimo,
hraneč v srcu bolečino.
Zavest pa jasno govori,
da ni zaman vse to,
da pride dan, ki plača grenkih
solz potok in kri gorko.

V taborniku, v hudi črni - 1. 12. 1945.

Moji mali piciki!

Najlepša roža vseh planin,
je mili jezik materin!

V trajni spomin napisala,
Tvoja so tyrinka

Anna Kamečnikova

Moji mali Miciki

Breda Namestnik,
interniranka v Koblenzu,
je zapisala posvetilo v
spominsko knjigo Miciki
Pečko v taborišču v
Koblenzu 1. 2. 1945.
Spominsko knjigo hrani
Muzej ljudske revolucije v
Ljubljani.
Vi 656.

Najlepša roža vseh planin
je mili jezik materin!

Molitev matere izgnanke

Francka Gortnar,
19-21-letna dijakinja
učiteljskega; zaradi brata
pri partizanih so Nemci
januarja 1943 celo
družino izselili na
Bavarsko v taborišče
Feienbach, Bergenlein,
Mildorf.
Besedilo je nastalo
l. 1943 v enem izmed
nemških taborišč.
V objavi v Gorenjskem
partizanu, št. 3,
1. 1. 1944, str. 7 je
avtorica podpisana s
psevdonom Preseljenka
v lagerju, ker je iz
taborišča pobegnila, našla
zvezo s partizani, a so jo
ujeli in po treh tednih
poslali nazaj v taborišče.
Pe 314, De 146, var.
Er 279, Se 242.

Tako smo čitali iz knjige svete,
ko srečni, zdravi še doma smo bili:
Mučenci mnogi, ki so v zemlji gnili,
njih duše bile k svetim so prištete.

In romali smo na grobove svete,
trohljivosti otete njih čistili,
so srečo nam v življenju izprosili,
zgubljene duše bile so otete.

Moj sin je padel kot mučenec v gori.
Nihče ne hodi v gozd prižigat sveče,
pojo uspavanko mu večno bori...

Usmili Bog se matere proseče!
Vsaj enkrat da obiščem grob tam gori,
nato zatisnem naj oči skeleče.

8. Verzi.

I.

Izjokali čuo je ne troje solze,
je dolgo se vč u solzino;
v pesk uau nohe i st. čudo gorje,
prej vbe žalijhe - zdaj hrastu bucinu.

II.
Kakor v plevice poviti v mrtvarhi jet,
Auo smrtjo premagali smrt.

Verzi

Francka Gortnar,

(glej spredaj).
Besedilo je nastalo avgusta
ali septembra 1944 v
taborišču. Zapisano je s
črnilom v zvezek pesmi, ki
ga hrani avtorica.
Er 31.

Izjokali smo vse že svoje solze,
že dolgo se več ne solzimo;
v pest nam roke je stisnilo gorje,
prej vrbe žalujke – zdaj hrasti bučimo.

Kakor v plenice poviti v mrtvaški prt,
smo s smrtjo premagali smrt.

Škrlatno zagorele so planine

Francka Gortnar,

(glej spredaj).
Avtorica si je izbrala
psevdonim Preseljenka v
lagerju, ker je iz taborišča
pobegnila, našla zvezo s
partizani, vendar so jo
ujeli in poslali nazaj v
taborišče. Rokopis,
zapisan s črnilom, hrani
avtorica.
Er 34.

Škrlatno zagorele so planine,
požgani naši beli so domovi,
od matere pregnani so sinovi,
na tujem naša sila gine.

V krvi je utonil glas doline,
v viharju zabučali so gozdovi,
nam srca so poraščeni grobovi
s plevelom strašne, divje bolečine.

Proseče iščemo ljubeče roke,
ki luč svobode bi nam spet prižgala,
krog matere spet zbrala bi otroke.

Zaman, nam lepša luč ne bo sijala,
dokler bo padal brat od bratske roke,
ki z Judežem nas tujcem je prodala.

Tiho, proseče polagaš glavo v moje dlani

Francka Gortnar,

(glej spredaj).
Besedilo je nastalo med
januarjem 1943 in
majem 1945 v enem
izmed treh taborišč
Feienbach, Mildorf ali
Bergenlein. Tipkopisni
zapis hrani avtorica.
Oc 77.

Tiho, proseče polagaš glavo v moje dlani,
odpira v meni rdeče se cvetje;
noč je vsa svetla od tvojih oči,
edini, ki v duši dramiš mi petje.
Tenko prisluhni, moj dragi, še ti,
upaj z menoj, da bo lepo poletje.

Jetnice

Anka Jurič, 41-letna
bobica, zaprta v Aichachu
na Bavarskem.
Besedilo je nastalo
l. 1944 v zaporu Aichach.
Po spominu zapisani
rokopis hrani avtorica.
Šo 99–100.

Po tri in tri me stopamo v korak,
trdo tolče cokla ob kamniti tlak,
med sivimi zidovi hodimo
le malokrat.

Pošastno gleda lakota iz oči,
izmučeno telo se trese in drhti,
sredi dvorišča paznica stoji
in ni je strah.

Pa kaj bi tudi bala živih se mrličev,
trepeče le, če trop železnih ptičev
grozeče prek neba hrumi.

Sred mrkih sten se lačnih kača vije,
le sončni žarek v kot čez streho sije
in košček modrega neba nad nami
v duši svetlo upanje nam drami.

Za nas so tudi trate še zelene
ne samo sive, mrzle, mrtve stene;
za nas pomladno sonce, cvetje,
za nas še toplo je poletje.

Nam duša hrepeni domov,
samo da rešimo se teh okovov.

Me vemo, da nas bela cesta čaka,
ne vemo pa, kedaj nam ječe vrata
dobrotna roka bo odprla,
pregraje vse, ovire vse podrla,
ki ločijo od sonca nas in zraka,
od trat zelenih,
žitnih polj rumenih,
od doma, sreče in svobode.

Črtomir Zorec,

35–36-letni učitelj, iz
Kranja izseljen v Srbijo,
nato interniran v italijanskih
taboriščih Gonars, Monigo
in Visco ter zaprt v nemških
in belogardističnih zaporih.
Soneto sta nastala v
taborišču Visco l. 1943.
Tipkopis v neobjavljeni
zbirki sonetov Španski
jezdci (pesmi izza rešenk
in bodeče žice) hrani
avtor.

1

Spet pomlad v deželo seva
med murve, na beneško polje,
trta spenja prve vitice na kolje –
sredi njiv bazilika sameva.

V oltarju, kakor za spomin,
bridkosti polna mati je ostala,
za nas vse se je žrtvovala –
v naročju spi ji mrtev sin.

Da bomo mogli mi živeti,
dopusti, s tabo bomo se solzili,
tvoj sin je moral mlad umreti.

Predobro vemo, da smo te ranili,
v oči ne moremo ti zreti,
teh tvojih muk ne bomo pozabili!

2

Zatem pogledal sem ji v tožno lice,
sem videl kip kot opomin:
»Od lakote umira mi edini sin!«
Tam z Raba čujem tihe klice...

V naročju spi ji mož droban,
otrok je eden izmed mnogih...
Od tolikerih mater je ubogih
ta lep obraz, pod črno ruto ves solzan...

V baziliko posije žar: vasi goré!
Kdaj se zbudila jim bo vest?
Slepota, srd in mržnja nas moré!

Bodi z nami, Mati, ko iz mest
grede otroci tvoji v gozd, da se boré!
Marija Mati, daj nam trdo pest!

Mraku.

J. Posa 16. 6. 42

¹
Plahlo pada mrak na zemljo;
rosa pada na polje.
moje misli pa hitijo
črez doline in gore.

²
Tja čez Benne Reken daljave
rice lahko mi dohiti
rado tja bi pohitel;
kjer moj dragi rod rini.

³
Zverda se razverda vraga
blesta luna pri vesla,
oh poneri tiha luna;
želje mojega srca.

⁴
Zlate zverbole ne vršati,
ne hi gledate moj dom.
ne odročite mi rečje!
at Proj jest ves, prosil bom.

1.

⁵
Čuo rečje mi spolnite;
Vam vsino hvalen bom.
Pridružite moje drage!
čhoje hiše, in moj dom!

Okolal
7

V mraku

Alojzij Kobal.

Besedilo je nastalo
16. 6. 1944 v Kasslu v
internaciji. Rokopis,
zapisan s črnilom v
beležko, hrani Goriški
muzej, arhiv NOB 96.
Tr 218, Vo 76.

Rahlo pada mrak na zemljo,
rosa pada na polje,
moje misli pa hitijo
čez doline in gore.

Tja čez Reno zrem v daljavo,
srce rahlo mi drhti,
rado tja bi pohitelo,
kjer moj dragi rod živi.

Zvezda se za zvezdo vžiga,
bleda luna privesla.
Oh, ponesi tiha luna
želje mojega srca!

Zlate zvezdice v višavi,
ve, ki gledate moj dom,
ne odrecite mi želje,
nekaj jaz vas prosil bom.

Eno željo mi spolnite,
vam srčno hvaležen bom:
Pozdravite moje drage,
moje hribe in moj dom!

Jetnikova uspavanka

Dušan Bavdek,

v nemškem vojnem
ujetništvu v Hohenfelsu.
Besedilo je nastalo med
aprilom in septembrom
1941 v Hohenfelsu.
Avtor ga je dal sojetniku
skladatelju Pavlu Sivicu, ki
ga je na Silvestrovo 1943
v ljubljani uglasbil.
Besedilo in melodija
samospela sta objavljena
v samozaložniški izdaji
16 samospenov, Pavel
Sivic, 1946, str. 47–52.
SM 2338–43.

Sinko, al' veš, kje tvoj očka živi?
Sinko, al' veš, kod ga vodi usode nemirna pot,
kam s tira življenjskega zdrknil je brod,
kje duša mu v boli brezdanji kipi?

Sinko, si lačen mar, truden, bolan?
Je bled al' cvetoč tvoj mili obraz?
Al' še mamica postelje ti, ko si zaspan?
Al' še grši usode je tvoje odraz?

Sinko, ko skloni se trudni večer prek barak,
zaspali ne morem, ihtim le, strmim
v temni mrak, za nas vse drhtim,
ki pokopal je brezumni nas čas.

Kralju Matjažu

Ivan Bertoncelj- -Janoš,

v nemškem ujetništvu,
pozneje borec Prešernove
brigade.
Besedilo je nastalo
13. 3. 1943 v kraju
Colbe v Nemčiji.
Rokopis, zapisan s
svinčnikom v zvezek
pesmi, hrani avtorjeva
žena Ivanka Bertoncelj.
IS IA 61–62.

Zdrami Matjaž iz svoje se gore,
vzdigni ponosno svojo glavo,
brada ovila se parkrat krog mize,
dvigni ti sabljo in svojo vojsko.

Pridi iz gore ti svoje ponosne,
sedi na vranca in hajdi v boj,
dvigni junake svoje zaspane,
dvigni mogočni ves svoj ti voj.

Pravljica divna naj nam oživi,
prerok nebeški je porok za to,
in zablesti naj se meč v deželi,
daj že votlini enkrat slovo.

Kralj pa še dremlje, gora je mirna,
ni mu predolg stoletni že sen,
glava na mizo pada mu trudno,
klic pa ostane samotni in nem.

Sanje in pravljica plava nad nami,
kliče k nebu prošnjo gorko,
v srcu pa kljujejo črvi neznani,
kdaj le že?
Koliko časa še bo?

Leta 1945 nazaj domov

Toni Haderlap,

med vojno kurir na postaji
K 9 V. relejnega sektorja.
Besedilo je nastalo
l. 1965 v Gradišču blizu
Trga/Feldkirchna na
avstrijskem Koroškem po
spominih na vrnitev v
opustošeni dom ob koncu
vojne. Izvirnik hrani avtor.
SM 2530.

Prišli smo leta 1945
z vseh vetrov domov:
mati iz Ravensbrücka
z očetom izpod gore Olševe,
moji sorodniki upepeljeni –
v krsti po pošti poslani.

Dom naš zapuščen stal je sam
brez oken, brez vrat in pohištva.
Kašča – nekdej polna – prazna,
brez kruha, masti in žita.

V hlevu nič živega:
ne krav ne svinj niti muhe,
še podgane in miši so šle
od hiše.

Bil prej je dom topel kakor objem;
od koder koli si prišel – lačen, pregan,
te je sprejel, objel.
A srce moje je hrepenelo
po domu gorko;
čeravno brez dobrot,
nas je sprejel lačne, pregnane
kakor nekoč.

Burja

Nada Dragan-Živa,

21-letna študentka medicine, skojevka, internirana v Gonarsu, po kapitulaciji Italije borka Gregorčičeve brigade in partizanska učiteljica. Besedilo je nastalo l. 1943 v italijanskem taborišču Gonars. Avtorica ga je uvrstila v zbirko *Vijuga življenja*, ki jo je iz svojih medvojnih pesmi sestavila po vojni. Zbirka ni bila objavljena in tipkopis hrani avtorica. Oc 374.

Hrumi tam zunaj strahovita burja,
stoletno drevje zvija se, ječi.
Zemljo pretresa zlobna moč neurja,
dež v okna se zaganja in bobni.

Za kratek hip pretrga blisk temo
in razsvetli samotno, blatno cesto.
Strahoten grom razparal je nebo
in znova je v temi utonilo mesto.

Zlovešče žvižga veter v črno noč,
kot da pekel odpira se pod nami.
In človek, v nemi grozi predse zroč,
zapre oči kot v démonski omami.

Nepozabljeni naslov

Nada Dragan-Živa,

(glej spredaj).
Besedilo je nastalo l. 1943 v Gonarsu v Italiji. Po vojni ga je avtorica pretipkala in uvrstila v neobjavljeno zbirko *Vijuga življenja*, ki jo hrani še danes. Oc 384.

Ivko Tonkija iz Gorskega Kotara,
vas Jelenje, pošta Gerovo...
V Gonarsu siroto sem spoznala,
zjutraj, ko odšla sem po vodo.

Za barako, med Čabrankami je stala
z bolnim otročičkom na rokah,
drugega za roko je držala
in topila v bridkih se solzah.

Kaj ji je, sem jo tedaj vprašala.
Svoje mi razkrila je gorje:
Pred nedavnim vdova je postala,
so moža ji ubili kdo ve kje

in požgali so jim domačijo,
jih odgnali na prekleti Rab...
Njene žalostne oči mi govorijo:
»Kmalu vse nas bo pomoril glad.«

Ivkica ti nebogljena, mala,
blagoslov si dala mi na pot.
V Gonarsu, sirota, si ostala,
a tvoj glas me spremlja vsepovsod...

V zavetju gozda

Nada Dragan-Živa,
(glej spredaj).
Besedilo je nastalo
l. 1943, verjetno že na
poli iz Gonarsa v
domovino. Avtorica ga je
uvrstila v neobjavljeno
zbirko Vijuga življenja.
Tipkopis hrani doma.
Oc 386.

Kdaj vas prehodim, kraji odljudni?
Črički molčijo, zapira se cvetje.
V poznem večeru popotnici trudni
gozd je ponudil svoje zavetje.

Tu se mi duša bo oddahnila.
Gozd ji razkriva lepote sveta.
Njemu se v varstvo bom izročila.
Naj me odpelje v krajine sna!

Kaj temni oblaki?

Lojze Šonc-Tomi
(**Lošo**) , 22-letni dijak,
interniran v taborišču
Monigo pri Trevisu.
Besedilo je nastalo med
21. 7. in 27. 12. 1942
v taborišču. Tipkopis hrani
avtor.
Er 123.

Kaj temni oblaki
na nebu,
kaj grom doni
strašno v širjavo?
Kaj blisk se utrinja,
kot svetla bi kača
iskala vsa plašna
zavetja v vesoljstvu?

Jutro je groze nevidne prepolno,
ki v srcu se skriva
in zbegane misli
bolestno kriče.

Na nebu še vedno
so temni oblaki.
Grom in nevihta...
Blisk se utrinja,
kot svetla bi kača
iskala vsa plašna
zavetja v vesoljstvu.

Težka je pala noč

Marija Pučko, 20-letna
dijakinja, zaprta v
prehodni zapor Borl.
Besedilo je nastalo poleti
1942 v taborišču Borl.
Tipkopis hrani
M. Feretova, arhiv IZDG,
37/6 pa hrani nekoliko
drugačen rokopisni prepis
s podpisom Marija Pešlar.
JA 124, var. SR 121.

Težka je pala noč,
sin njen je moral proč,
mamica sklepa v trpljenju roke.

Na okence v noči potrkalo je
tako tiho in lahno, kot kliče srce.
Saj je trudna od dela in mnogih skrbi,
a mati se dvigne, odpirat hiti.

»Si ti?« vprašanje ko vzdih
in odgovarja, odgovor je tih:
»Da, jaz sem. Veš, jaz sem, mati.
A nič se bati, nikogar ni,
samo gozd temni za hišo šumi.«

In mu neslišno odprla je vrata,
v domačo ga hišo sprejela kot tata.
Lačnemu jesti da, mati drhti,
gozd tako čudno, tako tožno ihti.

»Sinek, o Franček moj, ali si sam?«
In se oklene krepkih mu ram.
»Ne, mamika, ne, veliko nas je,
a jaz sem pa vendarle moral do te.
Vem, kako sem vse tvoje bogastvo le jaz,
zato naj poljubim ti zguban obraz.
In če me nazaj ne bo več nikdar,
naj mi poljub tvoj poslednji bo dar.
Glej, noč je, saj nič ni, nikogar,
a vendar gozd danes tako čudno šumi.
In ko se za hišo tam našo začne,
se mi je zdel ko preklano srce.«

»Otrok moj, ostani trenutek še,
nič se ne boj, tiho je vse.«
Za kratek trenutek je res še ostal,
potem je ves zbegan na pragu obstal
in v tistem trenutku iz gozda strel,
sin je omahnil in padel na prag.
»Mati, mamika!...« Mati molči.
Nekdo jo trdo za roko drži,
žandar je, a ne posluša njegovih besed,
pije še sinov poslednji pogled.

In: »Veš, otrok moj, saj ni hudo,
ti sredi krvi si, jaz bom kmalu tako.
Vidim že puške in prt za oči,
padla kot mnogi bom v lužo krvi.«

Težka je pala noč,
sin njen je moral proč,
a zdaj bosta združena v smrti oba.

Med stenami

Milan Batista, 18-letni
dijak, od l. 1942
v internaciji.
Prvi trije soneti iz daljšega
cikla so nastali l. 1942
v italijanskem taborišču
Gonars in se nanašajo na
avtorjevo aretacijo
decembra 1941
v Ljubljani. Tipkopis hrani
arhiv IZDG, fasc. 37,
mapa 8/93-95.
Sc 309, 310, 311.

Tu ni rešetk, da gledal bi v svet,
ne vem, kje vrata so, le trda tla
pod sabo čutim in tema, tema
vpije v dušo mi, da sem preklet.

Je res, da zunaj cvete češnjev cvet?
Da megle se podijo prek neba,
je res, da sem nekje doma?
Je res – v temnici sem zaprt, preklet.

Prijatelji so izdajalska kuga,
dekle nedolžna, lepa ko devica,
postala italijanska je vlačuga.

Na izsušenih udih se redi stenica.
Le žri, tlačan ne bom nikdar, ne sluga,
četudi grobnica mi bode ta temnica.

* * *

Čez dvorišče se opletam ko pijana zver.
Pokonci me drži le straže bajonet,
če padem kje, morda bi bil otet,
ne vstal bi več, v lužah našel bi svoj mir.

V tenentejevi sobi čaka me nečeden pir.
»Moj dragi, na likerja, pij, saj si skelet,
priznaj besedo eno, pa bo vse ko pred,
priznaj in tvoja, dragi, bom še ta večer!«

Vlačuga, kaj bi z osušenimi kostmi,
vem, gnusim se ti, kot se gnusiš meni ti!
Blazina si tenenteja maščobi,

jaz nimam prstanov, likerjev ne v sobi;
ljubezni ne poznam, pri meni je le tema, srd!
Ne vem nič več, nekdo me sunil je v hrbet.

* * *

Ah, vedeli ste, da vam besede ne izdam,
da sem tako izmučen, če me sune pest,
podležem, padem truden v nezavest,
potem molčim, vi čakate zaman.

Od včeraj nisem več v zaporu sam,
nekje v sosednji celici sedi mi mati,
za molk moj njo bom moral žrtvovati!
Saj ni to res – le truden, neusmiljen san.

Oči sem tvoje solzne videl mati,
spoznala skoraj nisi več me sina –
ko bič je pel, več nisem mogel zakričati

in glas vzela mi je nadčloveška bolečina.
A ti si se smehljala: Sin moj zlati.
Spoznal sem te, bila si moja domovina.

Pozdrav

Milan Batista,

{glej spredaj}.

Besedilo je nastalo med marcem in majem 1942 v taborišču v Čedadu oz. Gonarsu.

Tipkopis hrani avtor.
Sc 318.

Pozdrav
od kod prinašaš,
vedri vetrič pomladanski?
Vihrav
mi srcu prizanašaš?
Pesem nosiš
nikdar dopeto
in vabiš, vabiš
ven z naravo sveto.
Še malo,
pa zbudi se trata cvetja,
takrat se prepustim
ves tebi,
slu mladoletja!
In vrnem ti pozdrav,
ki ga prinašaš.

V žici

Franc Dermastja-Som,

23–26-letni aktivist
OF, interniran v različnih
italijanskih in nemških
taboriščih.

Besedilo je nastalo
aprila 1942 v Gonarsu
dva meseca po tem, ko so
Italijani Ljubljano obdali z
žico in v raciji zajeli
avtorja.

Tipkopis hrani avtor.
So 26.

Ljubljana – taborišče,
kamor se obrneš,
išče te, išče
izdajalca oko
in kaže z roko:
»Glejte ga!
Tudi ta je kriv.
Držite ga!
Zaprimo ga!
Namesto nas bo zgnil.«

Aretacija

Franc Dermastja-Som,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo aprila 1942 v Gonarsu, kamor so Italijani zaprli v raciji zajetega avtorja.

Tipkopis besedila hrani avtor.

Šo 36.

Razbijanje po vratih.

Vpitje na cesti.

Gredo svatje k nevesti?

Ne svatje, bratje po krvi,

zažrti v nas kakor črvi.

»GREMO BANDIT!«

Na rokah verige, mrzle – ledene

in kmalu prav take bodejo stene

v dolgih dneh in dolgih nočeh.

Osamljeni

Franc Dermastja-Som,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo novembra 1943 v Coroneu, kamor so začasno zaprli avtorja, ki so ga po zlomu Italije zajeli v Trstu.

Tipkopisni prepis besedila hrani avtor.

Šo 41.

Tema, tema

brez srca.

Drhal nas je zaprla,

brez srca,

da voljo bi nam strla.

Stok, stok

in upor

nesrečnikov iz teme

in upor

zasadil nam je novo seme.

Svet, svet

in sonce

in novo seme nove sreče

dalo cvetje bo rdeče.

Kolone gredo

Franc Dermastja-Som,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo marca
1942 v Gonarsu.

Tipkopični prepis hrani
avtor.

Šo 52.

V koloni se vlečemo
po furlanski ravnini,
verige v posmeh nam pesem pojo.

V koloni se vlečemo
po furlanski ravnini,
ljudje iz Arse v nas pljujejo.

V koloni se vlečemo
po furlanski ravnini,
bomo prispeli ali omagamo?

Beg

Franc Dermastja-Som,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo avgusta
1942 v Gonarsu, ko je

po izkopanem rovu

pobegnilo osem

taboriščnikov.

Tipkopični prepis besedila

hrani avtor.

Šo 40.

Strel!

Klic straže:

»Sto mož v koruzi!«

Beg!

Osem fantov beži,
osem fantov hiti
gozdovom nasproti.

Pet tisoč ljudi
kaznovanih na apelu
ponosno stoji, stoji...

Delo

Franc Dermastja-Som,
(glej spredaj).

Besedilo je nastalo maja
1944 na delu v tunelu v
Sainte Marie-aux-Mines v
Alzaciji.

Tipkopični prepis hrani
avtor.
Šo 55.

Vso noč smo delali,
zjutraj mrlič
smo izgledali.
Mar smo slabiči,
smo že mrlič?
Na nas mesa ne kože ni,
hodijo le še kosti,
na vseh teh kosteh
cebra visi.
Vso noč smo delali,
jedli pa nič.
Tako življenje naj vzame hudič.
Ne!
Dvigni glavo!
Na nas mesa ne kože ni:
hodijo le še kosti,
vse te kosti
so same pesti!

Sanje

Franc Dermastja-Som,
(glej spredaj).

Besedilo je nastalo maja
1944 v Sainte
Marie-aux-Mines, ko so
taboriščniki na prisilnem
delu v tunelu neko
nedeljo organizirali
miting.

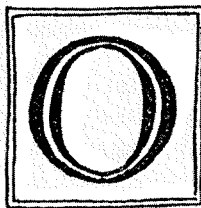
Tipkopični zapis besedila
hrani avtor.
Šo 50.

V Alzasu pod Vogezi
slišiš pesem našo,
daj Terezka, daj postrezi,
daj, naliž mi čašo!

Pa piščali,
bas in dude;
pesem naša, stara znanka
naj razmaje ude!

Bi na ples pomislil,
se nam plesa hoče?
Pa sem se domislil,
da to ni mogoče.

Že jutri pretežak
bo v tunel korak.

j motorji, hrumite,
oj motorji bučite
pesem najlepšo za nas!
Hitite, hitite,
hrumite, bučite,
da prišel že skoro
svobode bo čas!

6. junij 1944.

Ura Jutro. 'Ura je tri 22
v tihem zori
brez žice
glas h misti hito
Jutro. 'Ura je tri
staja v stolpu
drevarov stopi.
Jutro 'Ura je tri
na ~~blestivika~~
se je tema-~~pa pa~~
mi po sm ~~gredelu~~
„Incajpa!“

6. junij 44

Oj motorji, hrumite

Franc Dermastja-Som,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo maja 1944 v Sainte Marie-aux-Mines, ko se je nad mestom spreletavalo na stotine zavezniških letal. Zapisano je z lepo tehnično pisavo in stilizirano inicialko v zbirko desetih pesmi, ki je z naslovom Dachav izšla aprila 1945 v koncentracijskim taborišču Dachau. Zbirko hrani avtor.
Šo 67.

Oj motorji, hrumite,
oj motorji, bučite
pesem najlepšo za nas!
Hitite, hitite,
hrumite, bučite,
da prišel že skoro
svobode bo čas!

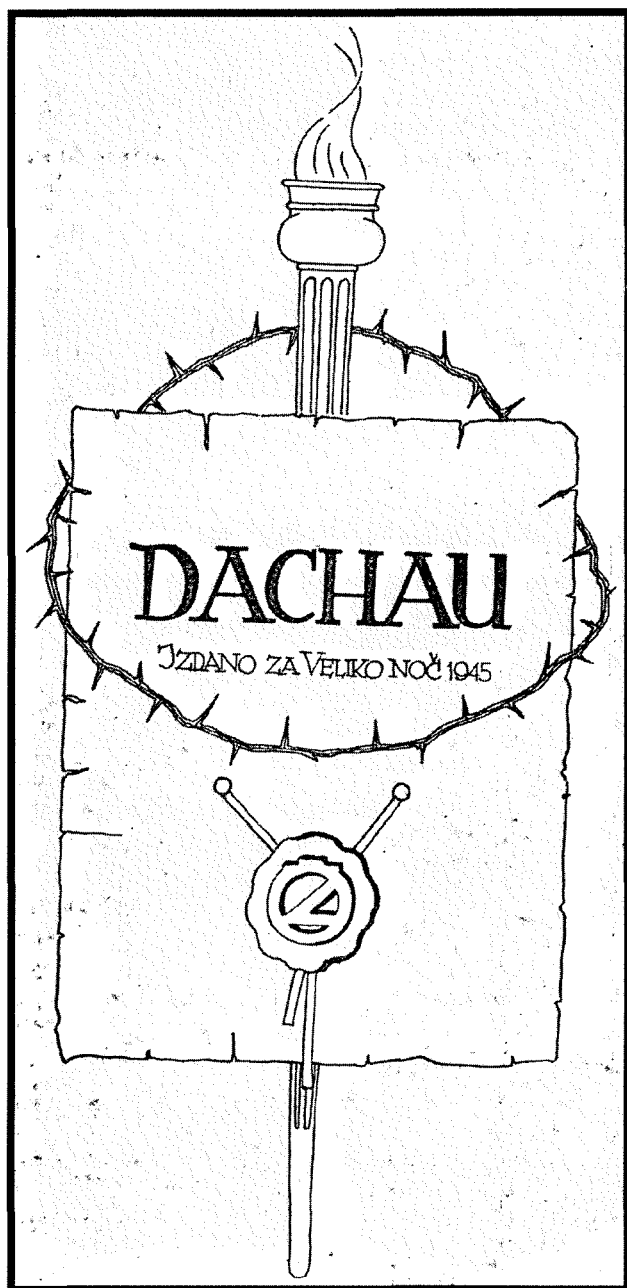
6. junij 1944

Franc Dermastja-Som,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo 6. 6. 1944 v Natzweilerju, ko so nekateri interniranci po radiu prestregli novico o zavezniški invaziji. Rokopis besedila hrani avtor.
Šo 24.

Jutro! Ura je tri,
nitke zvokov,
brez žice
glas, le misli hitijo.
Jutro! Ura je tri,
straža v stolpu
dremavo stoji.
Jutro! Ura je tri,
Na Atlantiku
še je tema -
mi pa smo zvedeli:
Invazija!

Kresna noč

Franc Dermastja-Som,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo junija

1944 v Natzweilerju.

Objavljeno je po vojni

v posebni, avtorju

posvečeni prilogi tehnika

TV-15, 13. 1. 1977,

št. 1.

Kl 113.

Danes noč je - kresna noč.

Drevesa šume.

Nocoj drevesa govore:

»Beži, fant moj,

proč, daleč proč,

nocoj čudna je noč.

Morda bi ušel, fant moj,

skozi električni obroč.

Čudne reči se gode nocoj,

beži, fant moj.

Nocoj na kavljih

fantje iz Elzasa vise.«

Transport nazaj...?

Franc Dermastja-Som,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo

5. 9. 1944 na poti iz

taborišča v Natzweilerju

v Dachau, ko je transport

taboriščnikov na postaji

Karlsruhe doživel letalski

napad.

Izvorni rokopis hrani avtor.

Šo 25.

Karlsruhe, kakšne »Ruhe«,

ko pa sirene tulijo,

bombe padajo...

Italijani vpijejo,

Poljaki molijo,

Slovenci kolnemo.

Letalski napad!

Naj vzame vrag vse,

kdaj konec bo že.

Topoli

Franc Dermastja-Som,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo

aprila 1944 v Dachau,

kamor so po kapitulaciji

Italije zaprli vnovič

zajetega avtorja.

Tipkopisni prepis besedila

hrani avtor.

Šo 25.

Oj topoli,

dachauski sokoli,

ki se dvigate v nebo,

dajte in pogledjte,

je tam zunaj še lepo,

kakor včasih je bilo...

[Faint handwritten notes, possibly bleed-through from the reverse side.]

[illegible]

Skupen grob

Franc Dermastja-Som,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo aprila
1945 v Dachauu.

Tipkopični prepis z
rokopisnimi popravki hrani
avtor.

Šo 44.

Tisoč mož, več, še več
leži v eni jami,
kot polena nametani
skupaj bodo pokopani.

Prst vas bo zasula,
v usta vam bo rila,
še mrtve vas dušila
zemlja tuja in nemila.

Zdaj vriskaj mi vlak

Franc Dermastja-Som,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo
spomladi 1945 na poti
iz Dachaua, zadnjega
koncentracijskega
taborišča, skozi katerega
je šel avtor v treh letih
ujetništva.

Rokopis dveh variant
besedila hrani avtor.

Šo 57, 57'.

Zdaj vriskaj mi vlak,
šumite lesovi,
da vedel bo vsak,
da tu si, oj domovina.
Zastane naj ptica
sredi poleta,
zakaj zemlja že sveta
na pragu blešči se.
Oj domovina,
kakor sin, ki te je izgubil,
tako sem iskal te
in končno te dobil.
In so zašumeli lesovi,
zastale so ptice nad vrhom,
zaplakal,
zavriskal
tvoj sin je.

Razgled iz celice številka 7

Meta Rainer, 37-letna učiteljica, zaprta v Starem piskru v Celju. Sonet je nastal l. 1941 v zaporu Stari pisker v Celju. Avtorica hrani rokopisni prepis izvirnika. Ma 133.

Če se povzpneš na posteljno končnico,
dosežeš z nosom lino in rešetko,
ki križe meče v našo tesno kletko,
mučencev vidiš žalostno kopico.

Pomahaj jim na "galgenhof" z desnico,
slovenskim fantom, vrzi dol jim cvetko,
če jo premoreš, dragotino redko,
najnežnejšo, nedolžno tolažnico!

Glej, deček padel je krvav na kamen
pod težkim škornjem, pod udarci biča!
Ta naša celica je živa priča.

Kdor bil ponižan je, oropan, mučen,
pred svojim rabljem na kolenih, sključen,
ne bo ugasnil v njem sovraštva plamen.

Vožnja v neznano

Meta Rainer,
(glej spredaj).
Sonet je nastal junija
1941 v celjskem zaporu,
tik preden se je odločila
avtoričina usoda –
izgnanstvo v Sibirijo.
Objavljen je bil po vojni
v Savinjskem zborniku,
Celje 1965, str. 72.
Rokopisni prepis izvirnika
hrani avtorica.
Ma 136.

Enakomerno takt železni udarja,
za sunkom sunek misli nam pretresa,
na oknu črne je noči zavesa,
grozljive slike iz teme ustvarja.

Le kakšnega namenil gospodarja
nam je birič? Izmislil ni si česa,
da bi upognil, zrušil nas, drevesa
okleščena, obrana od viharja?

Samo na sever ne! Na jug naj teče
železna cesta! glas srca šepeče,
saj bratstvo ni le prazna, lepa fraza!

Za up in strah ni pravega izraza.
In glej! Že jutro nam pove žareče:
»Na topli jug!« In v srcih ni več mraza.

Smrt v Dachauu

France Černe-Franci,

23-letni učitelj, interniran
v koncentracijskem

taborišču Dachau.

Besedilo je nastalo

l. 1944 v Dachauu ob
smrti tovariša. Objavljeno

v Razsvitu, glasilo

jugoslovanske

antifašistične mladine,

št. 4, 6, 5, 1945.

Se 48, [varianta: Umiranja

v pozabljenju], Še 14,

Šo 265.

Tiho droben dež rosi

po golih topolih.

Težak je sen

v četrti baraki.

Nekdo še ne spi,

vročično se premetava,

bole ga roke, noge, prsi, glava.

Nekdo ne spi,

še ko luna po dežju priplava.

Spominja na dom se,

na domovino preljubo,

na mater, ki je v izgnanstvu umrla,

na sestro, ki se je tujcu uprla,

očeta, ki je padel nedavno.

To v njem vpije.

Tako blizu, tako blizu je vse:

segel bi z roko –

domek bi beli dosegel,

na domača polja bi legel

in tam bi zaspal.

– »Domov, domov, hočem domov,

nočem spati tu sredi grobov,

mati moja, ne v krematorij,

še je živo moje srce,

da bi se splazil,

da v svoji krvi bi gazil

sto in sto kilometrov do doma.

Mati!« –

Krik.

Vročični bolnik

se vzpne na razbolena

kolena.

»Mati!«

In šibko telo

pade kot snop

na pograd mrtvo.

Ko je jutro vstalo, nekdo od tovarišev

nesel nago je truplo na "štraso",

na nogi imel je le svojo številko.

Prvič v "Wildparku"

Franci Černe-M.,

(glej spredaj).
Besedilo, ki je nastalo ob
osvoboditvi Dachaua,
je izšlo v glasilu
jugoslovanske
antifašistične mladine
Razsvit, št. 5,
2. junij 1945, str. 4.
Lo 314, Šo 337, Pl 442.

Zeleno, vse je živo okrog mene...
Po dolgih dneh sem zopet živ,
živ, saj življenje sem odkril –
pobegnil sem iz "Dachauske arene".

Tu ni sestradanih teles, kosti,
tu ni več borbe: kruha, kruha...
tu so spet polna usta suha
in krematorij daleč, daleč že leži...

Le rast pojoča v koru ptičev
se sliši v vetru, ki igrivo
gladino vode valovi.

A bratje, to zelenje je le kri,
pepel tovarišev gnoji to travo,
v teh bilkah klije rast mrličev...

Ponoči

**Milan Vrtačnik-
-Andrej Galeb,**

37-letni učitelj, interniran
v Gonarsu.
Besedilo je nastalo
l. 1943 v koncentracijskem
taborišču Gonars v
Italiji. Rokopis, zapisan
s svinčnikom, hrani avtor.
SM 2094.

Ponoči – saj veš, kaj je noč v leseni baraki sredi poletnega
časa, noč, brez spanja in polna mislih blodnih – ponoči
sem sanjal o tebi – žena, mati in ljubica draga.
Iz vročine neznosne si vstala kot hladen izvir in mi hladila
srce in v dušo mi blodno vračala mir.
Zunaj od juga je veter vroč v špranjah neštetiš šumel,
skozi okno sem videl zvezde drhteče v objemu rdečega
meseca, ljudi, ki so sencam podobni hodili po campu,
pijani od vroče polnočne svetlobe.
Čutil sem tebe, žena, mati, ljubica draga,
polno mehkobe je bilo moje srce – zbežale so misli blodne,
saj veš, kaj je noč v leseni baraki sredi poletnega časa.

Rabska popevka

**Milan Vrtačnik-
-Andrej Galeb,**

[glej spredaj].

Besedilo je nastalo
l. 1944 v Beli krajini,
ko je bila ustanovljena
Rabska brigada.

Rokopis, zapisan s črnilom,
hrani avtor.

SM 2117–2118.

Tam na Rabu, daljnem Rabu
zdaj pomlad se je rodila:
morje, zemljo –
vse je s cvetjem napojila.

Le v campu, tam ni cvetja,
le v campu ni pomladi,
žalost v campu se preliva,
v njem umirajo še mladi.

Tam na Rabu, daljnem Rabu
zdaj poletje se je vžgalo,
morje, zemljo –
vse je v sonce okovalo.

Le v campu, tam ni sonca,
le v campu ni poletja,
gnev v campu gospodari,
vsega hudega nas Bog obvari.

Tam na Rabu, daljnem Rabu,
zdaj jesen je sad povila,
morje, zemljo –
vse je s srečo pozlatila.

Le v campu ni jeseni,
le v campu sad ne plenja,
lakot v campu se oglašja,
huda doba se začinja.

Tam na Rabu, daljnem Rabu
zdaj je zima privršela,
morje, zemljo –
v vihre mrzle je zajela.

Le v campu, v njem ni zime,
le v campu ni viharjev,
smrt v campu se spreha,
ne boji se gospodarjev.

Tam na Rabu, daljnem Rabu
grob za grobom tiho rase.
Tam na Krasu, daljnem Krasu
sonce gre v nove čase...

Hajka na Kozjanskem

Lojze Avsenak- -Radovan,

43-letni
tajnik rudnika Senovo,
do februarja 1945 urednik
radijskega vestnika
v tehniki France Prešeren
na Bohorju na
Kozjanskem.

Besedilo je nastalo marca
1945 v celjskem zaporu
Stari pisker, kamor so
ujetega avtorja zaprli
po februarški hajki na
Kozjanskem.

Izvirnik, zapisan s črnolom
v knjigovodsko knjigo,
hrani avtorjeva žena.

Oc 16.

Čez Bohor splaval je oblak,
žari mu rob kot kri,
a svet pod njim leži zavit
v turbobno težek mrak.
V tem mraku borno ljudstvo ždi,
a žolč tiranov, nadenj zlit,
mu jemlje dušo, sonce, zrak.

Pričenja hajka, Švaba gre.
Iz Buč v Svetino sel brzi,
od tam spet drugi, ognjevit,
vesti prinaša čez gore.
Z živino v hoste kmet hiti,
usodo kolne razborit,
se v Loščah strojnice reže.

Na Kozjem že gore vasi,
domove rušijo in žgo,
kopičijo smrt na gorje,
krivice žejne so zveri.
Že na Planino tolpe vro,
srdito z njimi se bore
junakov vrlih čete tri.

Živina muka v snežni laz.
Tam z materjo je kup otrok,
tu bataljon hiti čez breg,
v očeh leži jeklen izraz.
Iz mraka se razlega jok,
otroče revno gazi sneg,
zakriva v strahu si obraz.

Iz goste teme plameni
nad razvalinami domov,
kjer svetil prej je sreče blesk,
črn dim se pod nebo vali.
A boj začel še ni gotov,
še poje minometov tresk
in puške terjajo krvi.

Iz Podčetrтка ves razgret,
boreč se s sapo, sel drvi,
trdi, da je odbit bandit,
ki z njim moril je brat preklet.
Kade goreče se vasi,
a kmetov up, v obup izlit,
strmi na kanibalov sled.

Rumena padovanska (breskev)

Lojze Avsenak-

-Radovan, (glej
spredaj).

Avtor, ki je bil vnet sadjar,
je besedilo napisal marca
1945 v celjskem zaporu.

Rokopis v knjigovodski
knjigi hrani avtorjeva žena.
Oc 35.

Iz citronine, oranžine
dežele si doma,
iz vroče sončne Padove,
kdo pač te ne pozna?

Obraz ti sončni je rumen,
le rahlo zardi,
ko skoz drevesno ti zelen
se zlato nasmeji.

Prav do koščice žarek zlat
je zažarel rumen,
v septembru, predno hodi spat,
še jo poljublja len.

Aj, ti preživa iz Padove,
ti sončni, žolti sad,
saj si kot srčkano dekle,
kdo bi ne imel te rad!

Večer

Lojze Avsenak-

-Radovan,
(glej spredaj).

Besedilo je nastalo
marca 1945 v zaporu v
Celju. Rokopisni zapis
v knjigovodski knjigi
hrani avtorjeva žena.
Oc 44.

Truden, zaspan
dan že za goro spravlja se spat,
krogla žareča tone v zapad,
drugim v nov dan.

Zadnji poljub
sonce je vroče poljem vtisnilo,
milo se z žarkom jih je dotaknilo,
polnim obljub.

Mrak in večer...
V zarjo svileno tisoče sto
žarnih čudes prižiga nebo
v svoj neizmer!

Čuj v travi črič!
Cvrčanje podi se čez rosnate trave,
v rožnate kliče pomlad jih dobrave
v vinski svoj grič.

Krasen večer!
Stara, izžeta, trudna spi noč
in mladim ne dá njih srčna premoč
spanja nikjer.

Kdo bo odgovoril

Lojze Avsenak,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo že

po koncu vojne

9. 10. 1946 v Celju.

Izvirni rokopis v

knjigovodsko knjigo,

kamor je avtor zapisoval

vse svoje pesmi, hrani

avtorjeva žena.

Oc 230.

Znamenja v gozdovih,
križi, kamni smrti
dvigajo se budno,
nemo in svareče
mrtvim nad grobovi:

» Moj je padel v loki,
moj v zeleni dragi,
ta pod starim borom,
vsi za cilj preblagi.«

Ni še konca spomenikov:

» Moj za biserno svobodo,
moj za trohico resnice,
mojih dvajset mladih levov
za človekove pravice.«

Znamenja in križi,
kamni krvaveči.
Čez obzorja vrsta teče...

Mati, žena zanje prosi,
ljubica jim cvetje trosi,
oče trd jih v prsih nosi.

Čujte borce, saj ne spijo,
čujte, čujte, ko hropeč
žrtve z nami govorijo:

» Bratje, vaša je svoboda!
Mar prostost poznate pravo,
dražja je ko vse zlato,
znate ceno ji krvavo?«

Kdo, ki jih je slišal,
kdo bo mir jim storil,
kdo zatisnil veke,
kdo jim odgovoril?

Kranjski župan

Franc Trefalt, 38-letni
bančni urodnik, zaprt
v šentviškem zaporu
pri ljubljani.
Besedilo je nastalo
l. 1941 v Šentvidu v
spomin županu Karlu
Česnu.
S črnilom zapisani rokopis
hrani avtor.
Šo 140.

Gospod je ugleden, povsod spoštovan,
ravnatelj bil bančni in kranjski župan,
a danes so vzeli županski mu tron,
z družino ga celo zaprli v bržon.

V bržonu cvet kranjskih občanov je zbran
in kjer so občani, tam naj bo župan;
kjer žene, dekleta so slavnega Kranja,
tam sredi med njimi je mati županja.

Župana občani vsi radi imamo,
kot posteljo dali smo svežo mu slamo,
za jesti smo dali mu zelje, fižol,
za noč pa še kiblo, aresta simbol.

Le dvakrat na slami so purgarji spali,
županjo z otroki nazaj so poslali.
Za ata župana rešitev je taka,
naj tukaj v bržonu še malo počaka.

Zdaj dan je napočil, z njim radost, veselje,
ko avto župana v Kranj spet odpelje,
ob tužnem slovesu smo marke dobili,
na zdravje njegovo par litrov ga spili.

Uganka

Franc Trefat,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo v
šentviškem zaporu l. 1941
in meri na avtorjevega
sotrpina Toneta Volka.
S črnilom zapisani rokopis
hrani avtor.
Šo 142.

Je ves kosmat – pa ni zverina,
ime zverinsko – ni živina,
ima gostilno – nima vina,
je možni oče – nima sina.
Doma ima prav lep penzion,
a dom mu bil arest – bržon,
časti vse vredni svet' Anton
njegov ponosni je patron.
Želel si je domov nazaj,
a moral iti je v kartaj,
kjer je videl marsikaj,
dočakal tam aresta kraj.
Doma zdaj zopet promenira,
po gorah dragih se ozira,
na vrtu jabolka obira
in nikjer ne najde mira.

Maraž na svobodi

Franc Trefat,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo
avgusta 1941 v Šentvidu
pri ljubljani, ko so iz
zapora spustili tovariša
Maraža.

S črnilom zapisani
rokopis hrani avtor.
Šo 144–145.

Končano je delo, nestrpno kartija
zdaj čaka prostosti, rešitve svoj dan,
rjuhe in deke v klobčič zavija
bržona šentviškega slednji že član.

Minute in ure v brezdanje hitijo,
a zlate prostosti, svobode še ni,
otožni, potrti še vedno sedijo
kartajci, kanlisti, bržonarji vsi.

A danes le z Bleda je vest sem prispela:
Adamiču, Rantu odpre se naj paž,
naj Mraka doma bo nevesta vesela,
s trojico ven srečno naj gre še Maraž!

Vsem radost in sreča zdaj z lica odseva
in slednji po culo, nahrbtnik hiti;
zamišljen, otožen Maraž le okleva,
v bržonu ostati še dalje želi.

'Z aresta oditi je resna zadeva:
»Ne stojte me gonit in ven me podit,
brez žene, dekleta velika bom reva,
na tuje zdaj stroške nič več ne bom sit.

Ne rabi zdaj Kamnik me več za glavarja,
v gozdove kočevske mogoče mi ni,
kako naj zabava in s čim se ukvarja
mladenič, kot jaz sem – povejte mi vi!

Pač reč je nešteta dandanes narobe
in doktor uboga, če "šuštar" veli,
zakaj bi ne v gozdu nabiral jaz gobe,
prodajal na trgu bi tržne jih dni?

Adijo, tovar'ši, ben dobro zabavo,
če moram res iti, oštricija, grem,
težko je pustiti fižol, zelenjavo,
to zdrava je košta, tako vam povem.«

Letoviščarji

Franc Trafalt,
(glej spredaj).
Besedilo je nastalo
l. 1941 v šentviškem
zaporu. Izvirni rokopis
hrani avtor.
Šo 152.

Od nekdanj Blejci so sloveli
kot dobri hotelirji
in gostov dosti so imeli
hoteli in oštirji.

Na Bled so radi vsi hodili,
kjer "jazzi" so igrali,
po jezeru so se vozili
in radostno plesali.

A letos lepi Bled sameva,
kavarna in plesišče,
nihče zdaj pesmi ne prepeva,
je mrtvo letovišče.

Pobrali deki dve in cunje
ponosni Blejci zali
in z avtom tja v Št. Vid, Begunje
so zdaj se odpeljali.

Prospektov treba ni, reklame,
ne brige za ležišče,
za postelj ti povesimo slame
tu nudi letovišče.

Ne plačaš tu postrežbe, takse,
ni treba ti denarja;
četudi kuhar nima prakse,
ti dobro jed ustvarja.

Kotletov res ni, juh ne "fora"
in težka ta ni hrana,
fižol in zelje jesti mora
tu gostov četa izbrana.

Oštirji blejski tu sedimo
in res nam vse po godi,
a v šoli tej se vsi učimo,
kako hotel se vodi.

Kartajska inventura

Franc Trefalt,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo
l. 1941 v šentviškem
zaporu. Enaindvajset v
pesmi omenjenih
zapornikov je delalo v
pisarni — kartaju pri
kartoteki zapornikov,
med njimi je bil avtor
zadolžen za pisanje
seznamov deportiranih.
Po nagovoru tovariša
Žvoklja je napravil izvod
več, ki so ga zaporniki
skrili in ga danes hrani
Muzej ljudske revolucije
v Ljubljani.
S črnim zapisani rokopis
besedila hrani avtor.
Šo 153—156.

Oj nesrečna ti kartija,
članov enaindvajset imaš,
zdaj ti pesnik venec zvija,
članom tvojim na rovaš.

Glej junaške te postave,
v roki bridko je pero,
to so vsi sinovi Slave,
zbrani tu v bržonu so.

Adamič po hiši leta
in od dela se poti,
nosi hrano in pometa,
da za njim se vse kadi.

Črnko ne mara žene,
kadar pride, jo spodi,
tu pa nima tud' nobene,
prav deviško on živi.

Ommer naš otrok je češki,
bil je včasih inženir,
zdaj je tu, o Bog nebeški,
ta arest je res hudir.

Fister strog je mož pravice,
včasih jahal paragraf,
zdaj obsojen sam na vice,
tu v arestu ves je paf.

Ta Jalenc je od hudirja,
če ga iščeš, pa ga ni,
vidi punco, za njo dirja
in v belegšaft jo podi.

Krištof dela soda vodo,
bil je tudi advokat,
zdaj zabavlja čez usodo,
da v arestu mora spat'.

Lavrič bil je znan letalec,
lep njegov je gromki bas,
zdaj v arestu tem je talec
in ne more k ženki v vas.

Maraž uživa le sočivje
in ne mara za meso,
tuje so strasti mu divje,
nič ga ne vznemirjajo.

Ta Opeka gologlavi
zgodovino je učil,
kaj roji mu zdaj po glavi,
da bi spet svoboden bil.

Oj, Metod, ti mož učeni,
doktor slavni, inženir,
Cimean lepo se peni,
zdaj ti vzel ga je hudir.

Tone, mož ta čudoviti,
družbo dela nam vse dni,
on želi v Ljubljano priti,
pa ga "tiček" ne pusti.

Naš Pokorn srečni oče
je v arestu tem postal,
njemu se k družini hoče,
da bi sinčka pestoval.

Mož od fare naš je Stanko,
v hiši prvi adjutant,
kuharju nastavlja zanko,
spravil "špajzo" bo na kant.

Šilar Nace bas pritiska:
»Kaj je to za en hudič?«,
pa pri vinu nič ne vriska,
cviček ta je res zanič.

Šolar bankar je iz Bleda,
zdaj je "šlibar" v kartaj,
tja na sever vedno gleda
in želi spet tja nazaj.

Tajnik davčni bil inšpektor,
se na davke je spoznal,
je prišel v šentviški sektor
in v bržonu tem ostal.

Trefalt, kapo Park hotela,
banke slavne prokurist,
nam v arestu družbo dela,
mož je pesnik – humorist.

Glej ga, Fonza, "verlog momka",
kak pisajet u Kartaj,
on hatjet bi "samogonka",
oj Ninočka hej, davaj!

Stanko mali, pridna mravlja,
v kartoteko le strmi,
kartam jezdece nastavlja,
s prstom stegnjenim uči.

Zupan vleče novo pipo
in "sledeče" govori:
»Pojdimo na vrt pod lipo,
tam prijetno se sedi!«

Žvokelj sobni starešina:
»Zdej tovar'ši le posluh!
Kej ste kaj dobili vina?
Tu je dobro, permejdih!«

Robert šef – zdravnik Golnika,
ti si davno že odšel,
verno, da nazaj te mika,
da bi z nami tu sedel.

Močno veter je potegnil
in nestal čez noč je Prah,
je s kartaja ven pobegnil,
ga nestalo je na mah.

So bili še drugi tiči,
Pečnik, Vovk, Rus, Otujac,
pa odšli so že fantiči,
kdo bi bil še tu pajac.

Grudna, Savnik, Mahniča
sonce zlato greje že;
glej ga Stupica fantiča,
tam po Kranju šeta se.

Vrgel Vidic je peresnik
in v Ljubljano je odšel,
zdaj nesrečni jaz bom pesnik,
pesmi tu otožne pel.

Kdaj pa mi se ven podamo,
kdaj nam zarja vzide že?
Kdaj roke v slovo si damo,
kdaj spet srečno bo srce!

Sveti, sonce drago, sveti,
v dušo temno nam posij!
Daj nam vrata ta odpreti,
srečo spet v srce nam vlij!

Proada 2. v. (Delegatschaft)

Št. št.	Ime in priimek	preb. m.	birokr.	pristojn.	delj. št.	Datum izpisa	odl.
1.)	Albrecht, Lant	Lengau	Lamir	Lamir	Lamir	23. 8. 7.	
2.)	Bojic, Fran	Bojic, Fran	Ljilja	Ljilja	Ljilja	10. 7. 12.	
3.)	Bojic, Vinko	Bojic, Vinko	Lamir	Lamir	Lamir	17. 11. 18. 7.	
4.)	Bertonec, Alojz	Bertonec, Alojz	Brezje	Brezje	Brezje	15. 12. 18. 7.	
5.)	Bojic, Joz	Bojic, Joz	Lamir	Lamir	Lamir	15. 12. 18. 7.	
6.)	Bojic, Joz	Bojic, Joz	Lamir	Lamir	Lamir	15. 12. 18. 7.	
7.)	Bojic, Joz	Bojic, Joz	Lamir	Lamir	Lamir	15. 12. 18. 7.	
8.)	Bojic, Joz	Bojic, Joz	Lamir	Lamir	Lamir	15. 12. 18. 7.	
9.)	Bojic, Joz	Bojic, Joz	Lamir	Lamir	Lamir	15. 12. 18. 7.	
10.)	Bojic, Joz	Bojic, Joz	Lamir	Lamir	Lamir	15. 12. 18. 7.	
11.)	Bojic, Joz	Bojic, Joz	Lamir	Lamir	Lamir	15. 12. 18. 7.	
12.)	Bojic, Joz	Bojic, Joz	Lamir	Lamir	Lamir	15. 12. 18. 7.	
13.)	Bojic, Joz	Bojic, Joz	Lamir	Lamir	Lamir	15. 12. 18. 7.	
14.)	Bojic, Joz	Bojic, Joz	Lamir	Lamir	Lamir	15. 12. 18. 7.	
15.)	Bojic, Joz	Bojic, Joz	Lamir	Lamir	Lamir	15. 12. 18. 7.	
16.)	Bojic, Joz	Bojic, Joz	Lamir	Lamir	Lamir	15. 12. 18. 7.	

No.	Common Name	Scientific Name	Family	Genus	Species	Locality	Altitude	Notes
17)	Chloranthus frax	Chloranthus	Chloranthaceae	Chloranthus	frax	1000	1000	
18)	Chloranthus frax	Chloranthus	Chloranthaceae	Chloranthus	frax	1000	1000	
19)	Chloranthus frax	Chloranthus	Chloranthaceae	Chloranthus	frax	1000	1000	
20)	Chloranthus frax	Chloranthus	Chloranthaceae	Chloranthus	frax	1000	1000	
21)	Chloranthus frax	Chloranthus	Chloranthaceae	Chloranthus	frax	1000	1000	
22)	Chloranthus frax	Chloranthus	Chloranthaceae	Chloranthus	frax	1000	1000	
23)	Chloranthus frax	Chloranthus	Chloranthaceae	Chloranthus	frax	1000	1000	
24)	Chloranthus frax	Chloranthus	Chloranthaceae	Chloranthus	frax	1000	1000	
25)	Chloranthus frax	Chloranthus	Chloranthaceae	Chloranthus	frax	1000	1000	
26)	Chloranthus frax	Chloranthus	Chloranthaceae	Chloranthus	frax	1000	1000	
27)	Chloranthus frax	Chloranthus	Chloranthaceae	Chloranthus	frax	1000	1000	
28)	Chloranthus frax	Chloranthus	Chloranthaceae	Chloranthus	frax	1000	1000	
29)	Chloranthus frax	Chloranthus	Chloranthaceae	Chloranthus	frax	1000	1000	
30)	Chloranthus frax	Chloranthus	Chloranthaceae	Chloranthus	frax	1000	1000	
31)	Chloranthus frax	Chloranthus	Chloranthaceae	Chloranthus	frax	1000	1000	
32)	Chloranthus frax	Chloranthus	Chloranthaceae	Chloranthus	frax	1000	1000	
33)	Chloranthus frax	Chloranthus	Chloranthaceae	Chloranthus	frax	1000	1000	
34)	Chloranthus frax	Chloranthus	Chloranthaceae	Chloranthus	frax	1000	1000	
35)	Chloranthus frax	Chloranthus	Chloranthaceae	Chloranthus	frax	1000	1000	
36)	Chloranthus frax	Chloranthus	Chloranthaceae	Chloranthus	frax	1000	1000	
37)	Chloranthus frax	Chloranthus	Chloranthaceae	Chloranthus	frax	1000	1000	
38)	Chloranthus frax	Chloranthus	Chloranthaceae	Chloranthus	frax	1000	1000	
39)	Chloranthus frax	Chloranthus	Chloranthaceae	Chloranthus	frax	1000	1000	
40)	Chloranthus frax	Chloranthus	Chloranthaceae	Chloranthus	frax	1000	1000	
41)	Chloranthus frax	Chloranthus	Chloranthaceae	Chloranthus	frax	1000	1000	
42)	Chloranthus frax	Chloranthus	Chloranthaceae	Chloranthus	frax	1000	1000	
43)	Chloranthus frax	Chloranthus	Chloranthaceae	Chloranthus	frax	1000	1000	
44)	Chloranthus frax	Chloranthus	Chloranthaceae	Chloranthus	frax	1000	1000	
45)	Chloranthus frax	Chloranthus	Chloranthaceae	Chloranthus	frax	1000	1000	

[illegible]

[illegible]

Škrjanček in kmet

Franz Trefalt,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo
l. 1941 v šentviškem
zaporu. Meri na šefa
gestapa na Bledu Bauerja
(kmeta) in Štiglica, vodjo
pisarne z zaporniško
kartoleko.

S črnilom zapisan
rokopis besedila hrani

avtor.

Šo 164.

Škrjanček mali ptič droban
sediš na šibki veji mladi,
nam pesmi poješ dan na dan,
kako poslušamo te radi.

Prostost oznanjaš teden vsak
in čivkaš vedno nam rešenje,
v svobodo kažeš nam korak,
kjer polno sonca je življenje.

Prelepo pesem žvrgoliš,
ki v srcih zbuja zlate nade,
že teden tretji žvrgoliš
in poješ nam le iz navade.

Vsak teden dvakrat pride kmet,
ti perje lepo občuduje,
pogleda te, naprej gre spet
in petja tvojega ne čuje.

Proseče upiraš vanj oči,
a grča ta je kmečka buča,
vse tvoje prošnje za ljudi
robavs ta trdi ne posluša.

Pred kmetom ptiček ves droban
pozabiš svoje melodije,
pokoplješ naš prelepi san,
uganjaš z nami le norčije.

Oj, tiho, tiho ptič droban,
prenehaj pesem lažno peti,
brez pesmi tvoje pride dan,
ko sonce jasno nam zasveti.

Jožetu Vovku

Franc Trefalt,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo

l. 1941 v šentviškem

zaporu. Posvečeno je

prijatelju, duhovniku in

pesniku, ki je bil zaprt

skupaj z avtorjem,

Jožetu Vovku.

S črnilom zapisani rokopis

hrani avtor.

Šo 166.

V bržonu šentviškem poznal te je vsak,
med pesniki tremi si bil ti prvak,
nam pesem je tvoja vsem srca vžgala,
belegšaft se verzom je tvojim smejala.
Po uri deveti dobil si besedo,
pred spanjem zapel si veselo koledo.
Odšel si 'z aresta, zapustil si nas,
zdaj pesmi se tvoje ne čuje več glas.
V arestu postal sem ti vreden naslednik,
edini in zadnji nesreče kolednik.
Mi bil si učitelj in zvesti vodnik,
zdaj slave jaz tukaj sem tvoje glasnik.
Okrogle in pikre prepevam jaz zdaj,
kdaj tega aresta že enkrat bo kraj?

Pesnikovo drevo v taborišču smrti

Lojze Krakar, 19-letni dijak, interniran v nemških koncentracijskih taboriščih Buchenwald in Auschwitz. Besedilo je nastalo spomladi l. 1945 v taborišču Buchenwald v Nemčiji. Izvirni rokopis se ni ohranil, po spominu je avtor besedilo zapisal pozneje, objavil pa v svoji prvi zbirki V vzponu mladosti (1949), str. 10. V dokončni obliki, ki je objavljena od l. 1961 naprej, je pesnik nekoliko spremenil 2., 8., 10. in 11. verz prvotnega besedila. PI 121.

Sredi nacističnega taborišča Buchenwalda pri Weimarju je raslo mogočno staro drevo, pod katerim je nekoč pisal Goethe.

Med okostnjaki s komaj še živečo,
ječečo dušo, sredi muk, kletvin,
v posmeh življenju, v žalosten spomin
drevo je raslo s krošnjo zelenečo.

Tu je nekoč poet in velikan
zamišljeno sedel, smo govorili,
in njim, ki zdaj so svet na križ pribili,
pel o ljubezni, sam ljubezni vdan.

Je vedel, da bo tisočglavi zmaj
kdaj vstal iz njiv, ki vanje je sejal
vse, kar so pokončali v sebi zdaj?

Ne, če bi takrat vedel, da zdivjal
nekoč bo narod, ki mu vse je dal,
bi ga preklel, kot ga preklinja zdaj

polmrtva raja, zgažena do tal.

Pet in dvajset

Karel Destovnik- -Kajuh,

19-letni gimnazijec,
zaprt v nemškem zaporu
v Smartnem pri Slovenj
Gradcu, padel
22. 2. 1944 kot vodja
kulturniške skupine v
XIV. diviziji.
Besedilo je nastalo med
majem 1941, ko so
avtorja spustili iz zapora,
in avgustom 1941 v
okolici Šoštanja in Letuša,
kjer se je skrival pred
preganjanjem. Vključeno
je v ciklus sedmih pesmi z
naslovom Okupacija, ki je
bil v celoti prvič objavljen
še le po vojni v
Moravčevem izboru
Kajuhove pesmi, 1949.
Edino ta pesem je bila
zunaj cikla objavljena v
prvi množični, že
posthumni izdaji Kajuhovih
Pesmi, izdal propagandni
odsek GS NOV in POS,
uredil Mile Klopčič,
julij 1944, str. 25.
Rokopis s svinčnikom v
karirastem zvezku hrani
Marija Medvedova, prepis
z naslovom V zaporu.
Silva Ponikvarjeva, eno
varianto pa imajo
shranjeno v avtorjevi
zapuščini v Šoštanju.
Še 18, IS IB 97, Go 44,
St 155, Vo 65, Al 10.

Pet in dvajset nas je tu zaprtih,
pet in dvajset lic udrtih,
pet in dvajset src človeških,
petdeset oči ledenih.
Kri iz ust nam, s čela in iz prstov lije,
kakor pse nas policija bije,
kdor pa ni ko pes jim vdan,
veš, za take so samice,
trd beton in brez odeje,
od gladu umiraš in od žeje,
po telesu lazijo stenice...
Misli, trudne misli plazijo se v nas.

Proč vrzimo trudne misli –
ni je smrti brez življenja,
ni svobode brez trpljenja,
vse prešlo bo kakor kalna reka.
Proč jo vržeš, če pretesna je obleka.
Človek, novi človek vstal bo iz človeka!

Nenapisano pismo iz ječe

Karel Destovnik-

-Kajuh, [glej spredaj].
Besedilo je nastalo kmalu
po avtorjevi aretaciji
28. aprila 1941 in
prvih zaslišanjih v zaporu
v župnišču v Smartnem
pri Slovenj Gradcu. Sonet,
ki priča o mučenju, je
avtor skril v okrvavljeno
srajco in jo poslal domov
v pranje. Objavljen je
še le po vojni v Tovarišu,
I, 1947, št. 1, str. 48.
Tipkopis hranijo v
gesnikovi zapuščini v
Šoštanju.
AL 6.

Pozno je že, a jaz ne morem spati.
Skoz majhno lino gledam v pusto noč,
zajeto, kakor jaz, v teman obroč,
in mislim nate, moja dobra mati!

Samo za en, en sam večer
bi rad glavó na prsi ti položil.
Spet kakor včasih bi ti rad potožil,
razkril ti žalost vso in svoj nemir!

O, mama, če bi davi tu bilà –
ne veš, kaj vse so delali z menoj,
iz ust mi kri je bruhala na tla...

O, mama, če bi davi tu bila,
bi moj krvavi obraz v dlani zajela
in tiho, tiho pesem mi zapela.

Podgorela so obzorja

France Kosmač,

20-letni študent,
aktivist, interniran v
italijanskem taborišču
Gonars.
Besedilo je nastalo
I, 1942 v Gonarsu.
Objavljeno je po
vojni v avtorjevi
zbirki Kurent in smrt,
1950, str. 16–17 kot
drugo v ciklu pesmi
Jesenski listi.

Podgorela so obzorja,
krajine bogat okvir.
Mlačen vetrič veje od morja,
v suhih travah je nemir.

V dolgih vrstah murve nizke
nemo krog in krog stoje.
V osamele rumene liste
zadnji žarki se love.

Tam v daljavi rde planine,
tiho vabijo, se zdi...
Mi pa žvečimo drobtine
in izgubljam oči.

Ne prenesemo svetlobe,
kot pijan je naš korak.
Že navajeni gnusobe,
vračamo se v mrak barak.

Padi, padi, svetlo sonce,
da zalije nas tema!
Saj skoz žice nam narava
tisočkrat je presvetla.

Ivan Skušek – I. Dol,
20-letni študent, interniran
v Italiji, po kapitulaciji
prebegnil k partizanom.
Besedilo je nastalo do
srede junija 1943 v
koncentracijskem taborišču
Campo concentramento
Urbisaglia – provincia
Macerata v Italiji.
Objavljeno v ilustriranem
in rokopisnem glasilu v
enem izvodu Rdeči cvet,
št. 3, junij 1943, str. 43.
Rokopis, lepopisno
napisan s črnilom, je
v težkih okoliščinah
ohranil in prenesel v
domovino prof. dr. Tine
Logar, hrani pa ga
F. Kutin-Kostja.
SM 1769 – 1770.

Teman odtrgal zastor se z obzorja
in sinji dan
objel je plan rosnó.

Oko, na zemlji, hlape pozlačene dihajóči,
počivajoče se zmeglilo in grenko
v srce solzó kanilo.

O, ti, moj svetli dan,
ti ženin zemlje vriskajoče,
lahko smejiš se razuzdan,

ko joče meni le srce
v samotni polj neskončnih,
brez bitja dragega, mrjé.

Pesniku

Ivan Skušek – I. Dol,

(glej spredaj).
Besedilo je nastalo do
sredine julija 1943 v
koncentracijskem taborišču
Campo concentramento
Urbisaglia, provincia
Macerata v Italiji.
Objavljeno v rokopisnem
ilustriranem glasilu v enem
izvodu Rdeči cvet,
št. 5–6, julija 1943,
str. 100.
Rokopis, lepopisno
zapisan s črnilom, je v
težkih okoliščinah prenesel
v domovino prog. dr.
Tine Logar, hrani pa ga
zapisovalec in ilustrator
F. Kutin-Kostja.
SM 1764.

In spet pred tabo,
moj mili tolažnik, stojim.
V polnočno sna globokega pozabo
viharji zledeneli so tujin;
kot mora, le
še slutnja me
mrzila daljin se bližajočih.

Ah kaj! Če vse že kratko
tako, minljivo, ko se komaj porodi,
odpri nocoj srce, prijatelj! V sladko
tolažbo stihov tvojih potopi
naj se gorje
in duša kje
pač našla bo pokoj trenuten,

napije naj srce se melodije
neutešne tvoje, vriskov in obupov, nad,
naj mir skrivnosten se razlije
čez me vabečih v sen sonat,
saj jutri, vem,
da spet leden
zavel bo hlad mi iz daljin!

Domov

Ivan Skušek – I. Dol,

(glej spredaj).
Besedilo, ki sklepa cikel
Izgnanci, je nastalo
med julijem 1941 in
julijem 1943 v Urbisaglii.
Izvirni rokopis, zapisan
s črnilom, hrani avtorjeva
žena.
PI 498.

Morje, morje, morje...
Nad morjem prejasno nebo
ves dan nam utruja oko,
ki sanja, živi v domovini
že daljni, a blodi zaman
z oborja v obzorje.

Pred nami neskončna ravan
iz vala v val se preliva,
za nami čez polja vodena
se penasta brazda razliva,
se širi in sinje poljane objema.
Nakodrana, bela, kot iz prediva
dva dolga trakova odlaga v daljini.

Kot z nami za domom bi hrepeneli,
iz morja zaganjajo v zrak se delfini
in znova izginjajo v motni globini.
Nad njimi podijo valovi se beli.

Ivan Skušek – I. Dol,

[glej spredaj].

Besedili, ki stojita na
začetku cikla štirih pesmi,
sta nastali l. 1943.

Objavljeni po vojni v
posebni številki Mladinske
revije ob prvi konferenci
mladih književnikov in
piscev začetnikov, 1948,
str. 95–96.

Izvirni rokopis hrani
avtorjeva žena.
PJ 493–494.

I

Ves pust in nem kot mrtvec sredi rož
pred mano dom leži,
kot bi zašel kdo ve od kod v to pomlad,
v te mlade, svetle dni.

Dehti življenje v zraku, v gorah, na poljani,
nov svet v ljudeh kali,
moj dom pa hladno vame zre in tuje,
ko da me še nikoli videl ni.

II

Skoz okna razbita, podstrešja razrita,
med stene ledene, kolovrate neme,
v skrinje odprte,
čez vegaste, prašne klopi okoli vdrte peči
mi veter zavija, ječi,
kot iskal bi poti izgubljenih.

In vrata v tečajih zdrobljenih
vsa kriva, betežna hreščijo.
Vso noč in ves dan se vetru režijo.

Gora kot mršav konj

Miha Klinar, 23-letni
abiturient, zaprt v Gorici.
Besedilo je nastalo
l. 1945 v goriškem
zaporu, kamor so
avtorja pripeljali po hudih
bojih na Poreznu.
Tipkopis besedila hrani
avtor.
SM 150.

Gora kot mršav konj,
bel sestradan konj,
velik mrtev konj

z ostrogami
žičnih ovir.

To je zadnji vzpon,
zadnji naporni vzpon
dolge noči.

Gora kot mršav konj,
votel Odisejev konj.

Tu bo počitek
in mir.

Bele krpe snega

Miha Klinar,
(glej spredaj).
Besedilo je nastalo
l. 1945 po hudih bojih
na Poreznu, kjer je bil
avtor ujet in odpeljan v
goriški zapor.
Tipkopis hrani avtor.
SM 14, var. Pl 6.

Bele krpe snega.

Mesec sveti z neba:

Mesec,
za oblake se skrij!

Dobra, dobra tema
v svoj pajčolan
nas ovij!

Mesec lahko nas izda.

Mesec nas vse pogubi.

Strme, strme poti...

Nad njimi mesec vesla.

Nad nami mesec vesla.

Kot ribič
nas v mreže lovi.

Besedilo je podpisano s psevdonimom **Ignotus**, za katerim se po domnevah nekdanjih šentvidskih zapornikov Trefalta in Pavliča skriva duhovnik **Joža Vovk**, zaprt v Šentvidu. Objavljeno je bilo v rokopisnem glasilu zapornikov Kibla, glasilo III. posade, Šentvid, 1. I, št. 2, 11. 6. 1941, str. 3. Hrani ga Gorenjski muzej Kranj, mapa 8/112. So 202.

In takrat bo tisti čas,
ko bo šel fižol v klas,
klas pa v prazen strok narobe,
šel, o človek, boš po gobe!
Zmoli očenaš kristjan,
da še ti ne boš končan.

Je na Kranjskem kraj Št. Vid,
tja se hodil je učit,
kdor je hotel maše brati,
dušebrižnik kdaj postati.
Čudne bodo se reči
tam godile one dni.

Kar je škof nekdam gojil,
v zavod bo nazaj dobil:
fajmoštre in vse kaplane
vidim tam spet zbrane.
Pod komando: eins, zwo, drei,
kraj bo tu duhovnih vaj.

In še to pove privid:
zavod bo sprejel za zid
klerusu v kompanijo
še posvetno tovar'šijo.
Poleg birta advokat,
tu bo šomašter magnat.

Zdaj po svetu še naprej
Nostradamus daj poglej.
Vse narobe, vse na glavi,
novi red se temu pravi.
Kar imel si včera zad',
spredaj moral boš iskat'.

Novi red vse uredi,
naj živet' nas ne skrbi!
Kakor maslo nam sijal bo
sveti Jošt in trošt dajal bo.
Šmarna gora bo kot žganc,
pa boš hribe žrl, Kranjc!

25. Nazaj v plamniški paj!
Prosto po Gregorčiču.

Farsetu binam edaj,
na slami sonjoko gnrili,
pišol pa v nos notri sili,
ker ga je spilnil Raj.

Zakaj mazaj? Nazaj v plamniški paj!

Glej tu zaplomkani svet
in to mječe plavo,
te nič ne miče.

Zaletlov vrinski cvet?

Zakaj mazaj? Nazaj v plamniški paj!

In to ti nič ni mar,
če sakrofori udarni
ti kličejo: ostani!

Nikar, plamov, nikar!

Zakaj mazaj? Nazaj v plamniški paj!

F črnih črnih spomin,
Ro mištin na glavine,
ob njih sree ti grise
saj plamin črn sin -
poškodnji tuden usaj,
mazaj v plamniški paj,
radijo policaaj!

Nazaj v planinski raj

Joža Vovk in
Franc Trefalt,
zapornika v Sentvidu.
Besedilo je nastalo
l. 1941 v Sentvidu pri
Ljubljani. Vovkov rokopis
s podnaslovom Prosto po
Gregorčiču se je našel
na podstrešju Šivčeve hiše
v Radovljici, ki so jo
l. 1975 obnovili. Danes
ga hrani Zavod za
spomeniško varstvo v
Kranju. Za kitico daljši
tipkopis besedila hrani
Franc Trefalt.
Šo 192, SM 2069.

V arestu bivam zdaj,
na slami svinjsko gnili,
fižol pa v nos mi sili,
ki ga je spihnil Blaj.
Zakaj nazaj?
Nazaj v planinski raj!

Tu zelje in krompir,
prežganka tu kadi se,
fižola spet glasi se,
kali nam nočni mir.
Zakaj nazaj?
Nazaj v planinski raj!

Glej tu zaplankan svet
in te ujete tiče!
Te nič, te nič ne miče
Zaletkov vinski cvet?
Zakaj nazaj?
Nazaj v planinski raj!

In to ti nič ni mar,
če saksofoni vdani
ti kličejo: Ostani!
Nikdar nazaj, nikdar!
Nazaj v planinski raj!

O, črnih dni spomin,
ko mislim na glavine!
Ob njih pogum mi gine,
čepprav planin sem sin.
Prihodnji teden vsaj
nazaj v planinski raj!

„Larsöfen“

So sarrira Larsöfen
 o lufte postkopi ves bryor
 naar phijno, kante o stamo
 cik za lita o valet domo
 Vearit soira melodijs
 minit murgi se jukit
 ritza ta ije: omf in mieda

(Frya Vron)

ca mihce in lomo mi hila.
 Gros Bröli ze treura
 ze mesarin ze gpfira!
 ce pa alia ze mibziliti
 Larsöfen de rasmeji
 „So muss Klappen.“ in Amje
 toira gre o mihke dre!

Saksofon

Joža Vovk, [glej spredaj].

Besedilo je nastalo spomladi 1941 v šentviškem zaporu. Saksofon je bilo ime za koroškega Slovence Hornberga, ki je v ljubljani pred vojno igral saksofon, med vojno pa je bil gestapovec – pripravnik za SS.

Izvirni rokopis še je našel na podstrešju Šivčeve hiše v Radovljici, ko so jo l. 1975 obnavljali. Hrani ga Zavod za spomeniško varstvo v Kranju. Iz rokopisnega časopisa Kibla, glasila III. posade slovenskih arestantov v Št. Vidu, si je besedilo prepisal v zvezek pesmi Ivo Bajec. Prepis hrani Muzej ljudske revolucije v ljubljani. SM 2066, VI 476

Ko zasvira saksofon,
v luft poskoči ves beržon,
pare skrijmo, karte v slamo,
čik za silo v varžet damo.

Včasih svira melodijo,
nanjo mnogi se jezijo,
viža ta je: auf und nieder!,
a pri tem ni nihče hiter.

Bosi Bobby že trenira,
še mesarju se gepira,
če pa žlica iz ust zleti,
Saksofon se nasmeji:
»So muss klappen!« – in smeje
svirat gre v številko dve.

Debeli mesar in hudi fajmošter

Joža Vovk, 30-letni duhovnik, zaprt v Šentvidu pri ljubljani in v Begunjah, nato izseljen v Srbijo. Besedilo je nastalo l. 1941 v šentviškem zaporu. Tipkopični zapis, ki je verjetno nastal po rokopisu, hrani Franc Trefolt. Šo 186.

Petkoš iz Bleda je debel mesar,
Dodič s Koprivnika siten je far.
Srečata se na hodniku junaka,
obema se huda kri v žilah pretaka.

Kdo bi si mislil, da plesnivi sir
pognal petelina bo v strašni prepir?
Verjeti ne moreš, da plesniva krača
v boj bo pognala ta dva pretepača.

Prvemu mast na životu se trese,
drugemu sitnosti v glavi vrte se...
V fajmoštra Petkoš je kričat' začel,
fajmošter jezen, nazaj jih je pel.

Končno oba sta premirje sklenila,
Petkoš zato, da b' se mast ne stopila,
fajmošter stresal bo sitnost drugod –
in petelina odideta vsak v svoj kot.

Mesarska trilogija

Joža Vovk,

(glej spredajl).

Besedilo je nastalo
l. 1941 in leti na šahovski
poraz češkega Žida
inž. Skoupala, prvaka
Gorenjske v šahu, ki ga
je le z znanjem osnovnih
potez v splošno začudenje
in presenečenje matiral
mesar.

Rokopis besedila so
našli na podstrešju Šivčeve
hiše v Radovljici, ko so jo
l. 1975 adaptirali. Hrani
ga Zavod za spomeniško
varstvo v Kranju. Tipkopis
besedila hrani tudi
avtorjev prijatelj in
zaporniški tovariš
F. Trefalt.

ŠM 2068,
ŠO 175–176.

I

Debeli mesar se je spravil na šah,
že padle so žrtve, kar štiri na mah.
Še suh inženir ga debelo je gledal,
ko k črnim figuram mesar se je usedal.

Razvije se bitka, ne bitka – pokol,
mesar inženirja nabode na kol.
Ga krepko zagrabi in stisne za vrat,
inženir še zahrope – dobil je šah mat.

III

Godec tržiški vse viže igra,
okrogle, oglate v mezincu ima.
Dobil je mesarja v prelepi duet,
na karte igrajo po štiri, po pet.

Sreča in smola, veselje in strast,
mesarja požene v nesrečno propast.
Po pet je izgubljal, deset bo dobil,
za pare mesar bo brž godca navil.

»Duš in madona, prmejduš nazaj,
čeprav vse zašpilam, še eno mi daj!«
»Ta je s hudiča – cegnar in as,
plačaj, denar gor, ti mojster klobas!«

Karta se suče in kri jima vre,
za cele stotake se igra začne.
Kršenduš – dvajset je – vleče le ajnc,
pot zdaj že lije obema od srajc.

Stotak je premalo, po dva in po tri,
hudič ni, da nekaj se vendar dobi.
Karte frčijo, denarji na kup,
obeh se loteva že plašen obup.

Orkaduš, zgubil! Naprej gremo – hop!
Mežnar zvonit za mesarjev pokop!
Marke, dinarji, papir in zlato,
v duetu mesarskem po vodi je šlo.

Veseli dogodek

Joža Vovk,

(glej spredaj).
Besedilo je nastalo
spomladi 1941 v
šentviškem ali begunjskem
zaporu.
Izvirni rokopis, zapisan
s svinčnikom na
preganjene liste papirja,
so našli na podstrešju
Šivčeve hiše v Radovljici,
ko so jo l. 1975
obnavljali. Hrani ga
Zavod za spomeniško
varstvo v Kranju.
SM 2063.

Pred letom dni je Miha
za deklico oprezal
in sred poletnih vročih dni
povabil družbico ljudi
in z deklico na Triglav plezal.

Je Joža Čop bil starešina
in šranga sredi severne,
odkupil z rublji šrangarje
in svatom preskrbel je vina.

Sam Triglav bil je nema priča,
ko Miha Hildo je imel,
ko Žuža jih je žegnoval
na vrhu triglavskega griča.

Je ohcet res bila velika
in štruklov, bobov in mesa
in prav ta prava muzika,
kot se za tako ohcet šika.

Čez leto dni pa Miha
po slami pleza vsako noč
brez klinov in vrvi na moč,
vihar triglavski nič ne piha.

Doma pa sinček milo joče
na mali, mali posteljci,
kar kvišku dviga že oči
in plezati že rano hoče.

S čestitkami so naše želje,
naj Miha sina dičnega,
plezalca že odličnega,
na Triglav kmalu pelje.

Kristan ino umna telovadba

Joža Vovk,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo
25. 5. 1941 v šentviškem
zaporu in meri na
uslužbenca jeseniške
železarne Kristana (sina
Antona Kristana).

Izvirni rokopis so našli na
podstrešju Sivčeve hiše
v Radovljici, ko so jo
l. 1975 obnavljali. Hrani
ga Zavod za spomeniško
varstvo v Kranju. Avtorjev
prijatelj in zaporniški
tovariš F. Trefalt hrani
tipkopisni prepis besedila.
SM 2060, Šo 177.

Eins, zwo, drei, vier,
pol 'restantov na špancir!
Kristan zali vmes maršira,
da pod njim se vse podira.

Eins, zwo, drei, vier,
Kristan debel kot oštir:
debela glava, debel vrat,
iz špeha mož ima komat.

Eins, zwo, drei, vier,
trebuh sodček je za pir,
zadaj shramba je velika,
roke, da bi strl bika.

Links, rechts, leva, desna,
zdaj zadeva bo prav resna.
Kristan dvignil je nogo,
links, rechts, eins, zwo...

Zweite Übung: nieder, auf!
pot mu lije kot na šrauf.
Z eno roko se vzdiguje
in z desnico pomiluje.

Dritte Übung: eins, zwo,
Kristan leže na zemljo,
krače dviga preko gore,
gora grozna je – ne more.

Eins, zwo, drei, vier,
Kristan vrača se v kvartir.
Nič ga ni napadla kila,
kila se mu je zgubila.

Pibrovec ino debeli mesar

Joža Vovk,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo l. 1941 v šentviškem zaporu. Ko si je mesar iskal ležišče, se ga je Pibrovec, ravnatelj meščanske šole na Jesenicah, branil. Izvirni rokopis, zapisan s svinčnikom na preganjene liste papirja, so našli l. 1975 na podstrešju Šivčeve hiše v Radovljici, ko so jo obnavljali. Hrani ga Zavod za spomeniško varstvo v Kranju. Tipkopisni prepis besedila hrani tudi avtorjev prijatelj in zaporniški tovariš F. Trefalt, SM 2059, Šo 181.

Kot ščinkavci mladi se v gnezdu tišče,
v belegšafti prvi možje tam leže.
Je vrsta res dolga, pri glavi je glava,
le blejski debeli mesar še ne spava.

Kje revež debeli naj mesto dobi,
da dol bi položil svoj špeh in kosti?
Je slamo pregledal, vrste in može,
prostori mesarju premajhni se zde.

Pri Pibrovcu slednjič mesar se ustavi,
grdo ga pogleda, takole mu pravi:
»Pri tebi se uležem in tukaj bom spal,
le brž se odmakni, prostora boš dal!«

A Pibrovec jezen, ne gre mu v račune,
jezi se, proč zmeče mesarjeve cunje.
»Umakni se, pravim!« »Kje revež naj spim,
saj vidiš, da mesta nikjer ne dobim!
Jaz dober bom sosed, ne bom te poležal,
ne brcam in nič ne smrčim, da bi zbežal!«

A Pibrovec se premotiti ne da:
»Vsako noč brcam soseda oba,
smrčim, da se trese na daleč okol',
gorje ti, saj veš, da smo jedli fižol!«

Za glavo se prime debeli mesar,
tak groznega Pibrovca noče za par.
»Kar vrag naj vse vzame smrčeče zaspance!«
in k Rabiču leže namesto Johance...

Zlata gora

Joža Vovk,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo l. 1941 v šentviškem ali begunjskem zaporu. Izvirni rokopis, zapisan s svinčnikom na preganjene liste papirja, so našli na podstrešju Šivčeve hiše v Radovljici, ko so jo l. 1975 obnavljali. Hrani ga Zavod za spomeniško varstvo v Kranju. SM 2051.

Palčki drobni skačejo,
zlato rudo kopljejo,
gora grozno je bogata,
biserov je polna, zlata.

Palčki, palčki, le hitite,
do večera vse skopljite,
vse zlato domov znosite,
bisere v omaro skrijte.

Palčki se zvečer smeje,
v kajžicah se vesele,
znesli so domov goró,
vse pakete, vse meso.

Erika

Joža Vovk,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo l. 1941 v šentviškem ali begunjskem zaporu. Nanaša se na nekega Tržičana, ki je rad izmaknil kak priboljšek. Nekoč mu je spadetelo in zaprl so ga v bunker... Erika je bila med gospodinjskim osebjem. Izvirni rokopis s podnaslovom Narodni motiv, zapisan s svinčnikom, so našli na podstrešju Šivčeve hiše v Radovljici, ko so jo l. 1975 obnavljali. Hrani ga Zavod za spomeniško varstvo v Kranju. Za kitico daljše besedilo hrani tudi avtorjev prijatelj in zaporniški tovariš F. Trefalt. SM 2061, var. š. 0 190.

Tam gori na Gorenjskem
stoji, stoji en beli grad,
po zlodju salamenskem
je tam en fantič mlad.

Prišel je iz Tržiča
in vince, vince rad pije!
Do zadnjega beliča
za vince dal bi vse!

Nikoli ni povedal,
odšel je v pralnico,
tam deklico zagledal,
prelepa Eriko.

Pa pride v bunker Pepe,
tam Eri- Erike več ni,
zdaj dekl'ca se joče
predolge ure tri.

Pred vahtmana zdaj stopi,
tako – takole govori:
»Ah, Pepeta izpusti,
sicer živet mi ni!«

Ji vahtman tole pravi:
»Če res ga rada imaš,
naj 'z bunkerja se spravi,
če že miru ne daš.«

En velik ključ mož vzame,
spusti, spusti ven Pepeta,
vsa srečna ga objame
prelepa Erika.

»Če imam sto let živeti,
le tebe rada imam,
s teboj se dam zapreti
v ta najbolj temni hram.«

Čez teden zaropóče
pred gradom en avtomobil,
odpeljat Pepčka hoče
na neki daljni cilj.

Spet Erika zajoče,
zdaj sama, sama se solzi,
kaj reva v gradu hoče,
se v kibli utopi.

Godovnikom sv. Janeza

Joža Vovk,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo l. 1941 v begunjskem zaporu. Izvirni rokopis, zapisan s svinčnikom na preganjene liste papirja so našli na podstrešju Šivčeve hiše v Radovljici, ko so jo l. 1975 obnovljali. Hrani ga Zavod za spomeniško varstvo v Kranju. Tipkopični prepis hrani tudi avtorjev prijatelj in zaporniški tovariš F. Trefalt. SM 2053, Šo 178.

Janez Nepomuk je lani
begal po gorenjskih tleh,
od Triglava prot' Ljubljani
iskal vas je po vaseh.

Letos obul je čevlje nove,
vzel popotno palico,
da obiskal bi domove,
kjer njega imenjaki so.

Pa pove mu sveti Peter,
da je letos vse drugač',
da zdaj vleče drugi veter,
ričet poje, korobač.

Komaj Peter je izustil
še v nebesih ta raport,
sveti Janez že je pustil
vse priprave lanskih sort.

»Sveti Peter, hvala lepa,
v Begnje se kar zdaj spustim,
kakor zrnje kura slepa
Janeze tam vse dobim.«

Res tam najde svoje fante
kar na kupu zbrane vse,
smešno žalostne 'restante,
svoje ljube Janeze.

Janez dolgo premišljuje,
Petra vpraša za nasvet,
Peter pa mu to zmodruje:
»Pošlji Janezom paket!«

Feldarbeiterkolona

Joža Vovk,

(glej spredaj).
Besedilo je nastalo
l. 1941 v begunjskem
zaporu. Izvirni rokopis,
zapisan s svinčnikom na
preganjene liste papirja,
so našli l. 1975 na
podstrešju Šivčeve hiše
v Radovljici, ko so jo
obnavljali. Hrani ga Zavod
za spomeniško varstvo
v Kranju. Tipkopisni
prepis besedila hrani
tudi avtorjev prijatelj in
zaporniški tovariš
F. Trefalt.
SM 2055, šo 191.

Trop junakov odkoraka
zjutraj skoz begunjsko vas,
dela željni so in zraka,
da prepevajo na glas.

Dohtarji in advokati,
vsi so srečni pri lopati,
šomaštri so in kaplani
pri motikah srečno zbrani.

Prej pisarji in štacunarji
zdaj so v rokah jim loparji,
vseh nazorov so možaki
zdaj pri delu vsi enaki;
tudi preobsežen vamp,
zdravi prav uspešno kramp.

Moja misel je zavita v črno

**Smiljan Samec-
-Jože Slak,**

30-letni dramaturg Opere,
interniran v Gonarsu,
Renicijju in na Rabu.
Besedilo je nastalo konec
l. 1942 v Gonarsu v
Italiji. Objavljeno v Naši
ženi, glasilo slovenske
protifašistične ženske
zveze, 1. il, št. 10,
2. 9. 1943, str. 17.
Rokopis, zapisan s
svinčnikom v zvezek
pesmi, in kasnejši še
medvojni prepis s popravki
hrani avtor.
SM 496, var. Pm 18,
Se 64, Pe 107, CT 114,
Go 1/2 37, Ce D 241.

Moja misel je zavita v črno,
kot hodila pod večernim nebom
bi za mojega srca pogrebom,
ki predrlo ga je mrzlo zmo.

Dvoje vrancev tam čez rimsko cesto
z žalnima perjanicama v grivi,
stopa skozi mrak po dalji sivi
in pogrebcev z njima sto in dvesto.

Prve zvezde v tihi, dvojni vrsti
bele sveče vžigajo ob strani,
ko med njimi z rožami obdani
voz z mrličem gre v svinčeni krsti.

Srce moje, kaj te je zadelo,
da si v živih prsih onemelo?

O, saj vem – tam daleč za gorami,
kamor luna s svoje svetle straže
pot z blestečim prstom strmo kaže
in kjer z dnem se rožna zarja drami,
tam leži ti ljuba domovina.

Da so te kot sužnja uklenili
in od nje te siloma ločili,
to je tista smrtna bolečina,
ki te strla je kot šibko srno.

Moja misel ja zavita v črno...

Pregnanec pod šotorom mrzlim bivam

Smiljan Samec,
(glej spredaj).
Prvi sonet ciklusa Iz
pregnančevih belih noči
je nastal leta 1942
v Reniciju. S črnilom je
zapisan v rokopisni
zvezek, ki ga hrani Muzej
ljudske revolucije v
Ljubljani.
Vi 380, Var. 871.

Pregnanec pod šotorom mrzlim bivam
čez dan med sključenimi sotrpini,
pod noč pa živi me od njih spomini
nazaj spet poneso k domačim njivam.

In spet se kot otrok med njimi skrivam
in smukam se med težkimi cekini
zorečih klasov križem po ravnini
ter živo slast prostosti spet uživam.

Od todi krenem v gozd in diham, diham,
lahak kot žarek med prepadi niham,
brzim za gorsko vodo v dol h kotanjam,

poljubljam vale med zelenim ločjem,
lovim se v skok z metuljem pod pobočjem
in legam v mah, mežim, živim in sanjam...

Zakaj? I.

Pod sivim nebom ravne Turkanje
se mi pogled gubi na tisto stran,
kjer tni oblak visi kot mrk gavtan
nad zemljo moje rodne domaćije.

Nad ujo svobodno sonce več ne sije,
in v njej rojak, iz veka v vek tlačen,
s pečatom kletve živ zagnanovan,
se spet v pekoči bolečini vije.

Kaj si zagrešil, jedni narod moj,
da so razpeli te na križ trpljenja
in vzeli ti pravico do življenja,

kot da še zrak nad tabo ni več tvoj?
Zakaj se tisto botno krpjo zemlje
ti gladni sosed izza meje jemlje?

II.

Zakaj, zakaj več to gojijo na svetu,
edinsotina in beda milijonov,
ko bi na njem bil pušk in big kanonov
bistilo živje v dvakrat lepšem cvetu?

Zakaj prepri ga sonce na planetu,
ko ga kljub viku blaznih bataljonov
ne bo še za stotino elektronov
nič več ne jutri niti ne ob letu?

Kako lahko bi z malo dobre volje
bilo ustvariti miru Elizij,
ki v njem bi vsem ljudem bilo nam boljše!

Namesto da kot volk brat brata grizi,
in da naš rod se sam orel sabo kolje,
pevabi, človek božji, brata k nuzi!

Zakaj?

Smiljan Samec,

(glej spredaj).

Dva soneta s skupnim naslovom Zakaj sta nastala v drugi polovici l. 1942 v Gonarsu. Izvirni rukopis, zapisan s črnilom v zvezek pesmi, hrani Muzej ljudske revolucije v Ljubljani, literatura NOB. Vi 378-379.

Pod sivim nebom ravne Furlanije
se mi pogled gubi na tisto stran,
kjer črn oblak visi kot mrk gavran
nad zemljo moje rodne domačije.

Nad njo svobodno sonce več ne sije
in v nji rojak, iz veka v vek tlačan,
s pečatom kletve živ zaznamovan,
se spet v pekoči bolečini vije.

Kaj si zagrešil, jadni narod moj,
da so razpeli te na križ trpljenja
in vzeli ti pravico do življenja,

kot da še zrak nad tabo ni več tvoj?
Zakaj še tisto borno krpo zemlje
ti gladni sosed izza meje jemlje?

★

Zakaj, zakaj vse to gorje na svetu,
edinščina in beda milijonov,
ko bi na njem brez pušk in brez kanonov
brstelo žitje v dvakrat lepšem cvetu?

Zakaj prepir za sonce na planetu,
ko ga kljub viku blaznih bataljonov
ne bo še za stotino elektronov
nič več ne jutri niti ne ob letu?

Kako lahko bi z malo dobre volje
bilo ustvariti miru Elizij,
ki v njem bi vsem ljudem bilo nam bolje!

Namesto da kot volk brat brata grizi,
in da naš rod se sam med sabo kolje,
povabi, človek božji, brata k mizi!

Izpražice.

I.

Živim žirgineje, slabše od živali,
umazano, nagurneno in muradljivo.
Na mokri zemlji mraz me rjeje v živo,
in glad v oči, mrtvaško luč mi pali.

Ne le da tuješ klet s peto' te davi,
še lastni brat po kovi in jeziki
za kost placila izdaja te krovnika!

Krop me drigovi, lastni šakali,
na priliko prežijo poželjivo,
da boče v hrani neferizmedljivo
na mojo mrtovino se zagnali.

O slepi nosi človeški, ki v veljavi
ter dostojanstvu ni do dna prizigan
in v žalostni usodi dvojnokrat krizan!

22

II.

Ko gledam te izmagan obraz
in te lasti, celoti v polni drti,
se zdi mi, da odpiše črna je grob
in v svet izločeni živ je nakaze.

brzmočni bolj ost dožive umazane strani.
Ter nico bi potoro žarke strele
zlačinski svet knivice v maki seculale

In te oči, oči, kot do celotage
razplamneli gladni volčji trop,
in ta pogled, za sončni zarez trop,
- joi, kaj si, bop, neke ostank frage?

Da, mi bogovi in mi žetovniki,
ki kopljejo se v mirtini orjavi,
romično so zgolj mišični suvaliki,

113

Smiljan Samec,

(glej spredajl).

Besedila so nastala l. 1942 v Reniciju v Italiji. Prvi sonet je s svinčnikom zapisan v zvezek devetnajstih avtorjevih pesmi pod naslovom Gnileba. Kasneje, a še med vojno ga je avtor prepisal s črnolom v drug zvezek ter mu dodal še tri sonete. Rokopis hrani avtor. SM 1431–1434 A, var. 1431.

Živim življenje, slabše od živali,
umazano, nagnusno in smrdljivo.
Na mokri zemlji mraz me reže v živo
in glad v očeh mrtvaško luč mi pali.

Krog me drugovi, lakotni šakali,
na priliko prežijo poželjivo,
da bodo v trumi neprizanesljivo
na mojo mrhovino se zagnali.

O slepi rod človeški, ki v veljavi
ter dostojanstvu si do dna ponižan
in v žalostni usodi dvakrat križan!

Ne le da tujec klet s petó te davi,
še lastni brat po krvi in jeziku
za kost plačila izdaja te krvniku!

★

Ko gledam te izmozgane obraze
in te kosti, udrte v votli drob,
se zdi mi, da odprl se črn je grob
in v svet izbruhnil žive je nakaze.

In te oči, oči kot do ekstaze
razplameneli gladni volčji trop,
in ta pogled, za sončni žarek top,
– joj, kaj si, bog, res le ostanek fraze?

Da, vsi bogovi in vsi žrtveniki,
ki kopljejo se v mirtini vonjavi,
resnično so zgolj mistični maliki,

brezmočni bolj od drobne mravlje v travi.
Ker sicer bi gotovo žarke strele
zločinski svet krivice v prah semlele.

Nocoj, ko nad zemljo' d'har hrani
in bica k'leu prihujajo rotoe,
da stotaje razumjana opre
in pokajo motenjune tvi,

nocoj, ko a nad mano hnot pici,
koller od bolici ne obnemem,
nocoj to ut naj vlnostne zavore
ustavijo nam dos opolnosti!

Takrat se bo nebo do tal putilo
in negeto iz sebe žvi plamen,
da se k'irko bo vsoletje izgalo

in ne ostane nič na kamnolancu.
Bila potem bo s'ez pecl p'opnalo
življenje novo rast in cel osmales

Spet druzina v obliki grom k' oči.
Poznam mu p'vino d'plan ustalo,
mrtar zastava prav tam obito,
kjer so pristigli nam jo v razpletu.

Tot se sporebi staremu postu,
ki vidi odgovor le s'one glato,
z glavó najal nad n'ovo robato
brevlo bo o dandavšnjem soth.

Nit pi p'ozhujajnega k'povija,
nit v' spihajajna z'nal obklov
in ne koranja perov iz zavija

nit ne pozna nič novi aol vojica Kor
Nas jezik post' c'otai in v'edi smrečja
z strojnici neget in grom kotakor

Revidi 1442

*

Nocoj, ko nad zemljó vihar hrumi
in biča k tlom prihuljene šotore,
da stokajo razmajane opore
in pokajo nategnjene vrvi;

nocoj, ko še nad mano hrast ječi,
dokler od bolečin ne obnemore,
nocoj to noč naj večnostne zavore
ustavijo nam čas opolnoči!

Takrat se bo nebo do tal preklalo
in regnilo iz sebe živi plamen,
da se široko bo vesolje vžgalo

in ne ostane več na kamnu kamen.
Šele potem bo skoz pepel pognalo
življenje novo rast in cvet omamen!

*

Spet drugo noč v obiske grem k očetu.
Posežem mu pristrčno v dlan možato,
nakar zastaviva prav tam debato,
kjer so prestrigli nama jo v razpletu.

Kot se spodobi staremu poetu,
ki vidi vsepovsod le sonce zlato,
z glavó majal nad sinovo robato
besedo bo o dandanašnjem svetu.

Nič več povzdignjenega leporečja,
nič več sprehajanja iznad oblakov
in ne kovanja verzov iz zapečja,

več ne pozna naš novi rod vojščakov.
Naš jezik prek cestá in sredi smrečja
je strojnični rezget in grom korakov.

Očetna zemlja

Smiljan Samec,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo
l. 1942 v internaciji v
Reniciju v Italiji.

Rokopis, zapisan s
svinčnikom v zvezek
pesmi, hrani avtor.
SM 651, ScD VI 183.

Očetna zemlja, jedva še velika,
da bi te celo v culico povezal,
kako skrbno te je praded izrezal
iz skale v živo skladnost spomenika.

Od Mangrta, Dobrača, Uršlje, Špika,
kjer Triglav bog z glavó v nebo je drezal,
do koder z njih pogled se bo raztezal,
se riše v soncu tvoja mehka slika.

Morjé široko, hribi in nižavja,
vasi in mesta, mala naša srenja,
so kitica prešernosti in zdravja,

ki si dekle pojoč jo v láse spenja.
Pregrni v praznje, zemljica, si trate,
tvoj fant, svobodni dan, prihaja v svate!

Božič 1942

Smiljan Samec,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo
decembra 1942 v
taborišču na Rabu. Izvirni
rokopis, zapisan s črnolom
v zvezek, hrani Muzej
ljudske revolucije v
Ljubljani.
Vi 390.

To noč, ko z neba repatica sije
in sklanjajo se angeli krilati,
na rabski zemlji se slovenska Mati
izmučena v porodnem krču vije.

Na slami sred šotorske beračije
ne greje vol je ne oslič uhljati,
med tem ko Jožef, mož njen, med soldati
bog ve kje v drugem taborišču gnije.

In tisti čas, ko zrak treso topovi
in smrt kosi na vzhodu bojno polje,
ko vpijejo porušeni domovi

in padajo ljudje kot v vihri kolje,
prav isti čas pojo nekje zvonovi:
»Naj mir ljudem bo, ki so dobre volje!«

Bog ve, če ajde zorijo še sladke

Manko Golar,
31–32-letni učitelj
slovenščine, z družino
izseljen na Hrvaško, od
koder je pobegnil,
progovni delavec, zaradi
sodelovanja z OF
aretirán in interniran v
italijanskih taboriščih na
Rabu, v Monigu in
Gonarsu.
Besedilo je nastalo
l. 1943 v Gonarsu. S
črnilom zapisani rokopis
hrani Muzej ljudske
revolucije v Ljubljani.
Avtor nam je posredoval
tudi tipkopišni zapis –
morda kasnejšo predelavo
– ki se bistveno razlikuje
od pričujočega.
Vi 179, var. Pl 444.

Bog ve, če ajde zorijo še sladke,
gredo li spet v svate čebele
v žametnih srajčkah in hlačkah? –
Morda pa so ajde uvele!

Pa naše gorice? So zlate kot zdavnaj?
Morda pa ne pojejo drobni več črički,
morda so pa nemi in tihi;
za nami naši žalujejo grčki.

Še tiha so polja in šume in loke
in v noči srebrni ihtijo
in kakor mi bedni izgnanci
v bolesi in tugi trpijo.

Pod šotorom

Manko Golar,
(glej spredaj).
Besedilo je nastalo
l. 1942 v taborišču na
Rabu. Izvirnik, zapisan
s črnilom na orumenel
listič, hrani avtor, a se
tekstovno precej razlikuje
od povojne objave v
Borcu, l. XXVI, 1974,
št. 6–7, str. 410.
Pl 447, var. Pl 215.

Po mrtvaku duh zaudarja,
pod šotorom smrad se vije,
mrtvo truplo že čez teden
pod odejo sivo gnije.

Nič ne de, oči če kalne
dan in noč v nebo strmijo,
če mrtvaku ustne modre
nemo v mrak, polnoč kričijo.

Vsak dan živih šest skeletov
željno kruha lačnih čaka,
kruha zase, čujte, kruha –
za gnijočega mrtvaka.

Jaz sem pa tako bogat
vlat imam zares zekled,
v zibki beli khit lin.
in kot ranček se smeji.

In ko mi na ramelo pade,
angel pride iz neba,
skibus čuva dete moji
Tanja mama se smeja.

In ko noče slato prebudi se,
puncčka zapi rožni se smeji.
in lot dolgo romi v slati
ji blato jo ni vani oči.

24. XI. 92.

Jaz sem pa tako bogat

Manko Golar,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo
24. novembra 1942 v
taborišču na Rabu ob misli
na triletno hčerko Tanjo.
Izvirni rokopis, zapisan
s črnilom, je avtor
prethotapil čez vse
taboriščne kontrole in ga
hrani doma.
Kl 11.

Jaz sem pa tako bogat,
zlat imam zares zaklad,
v zibki beli skrit leži
in kot sonček se smeji.

In ko noč na zemljo pade,
angel pride iz neba,
skrbno čuva dete moje –
Tanja mami se smehlja.

In ko sonce zlato prebudi se,
punčka zarji rožni se smeji –
in kot dvoje sončkov zlatih
ji blestijo in žare oči.

Mati

Manko Golar,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo
l. 1942 na Rabu. Izvirnik
hrani avtor.
Pl 449.

Tam mati, poglej jo, napaja
z izpitimi prsmi otroka –
že mrtva v naročju steguje
za prsi se drobčkana roka.

Uspavanko poje mrličku
in nežne besede šepeče
in boža po ličku ga belem;
ji pesem vse tiše trepeče.

Zdaj komaj še diha in poje
poslednjo še pesem o sanjah –
in tiše – in mrtva še mati
zrcali v mlakuž se kotanjah.

Sanja dete o Miklavžu

Manko Golar,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo na Miklavževo 5. decembra 1942 v italijanskem taborišču na Rabu. V kovčku z dvojnimi dnom ga je avtor prethotapil mimo taboriščnih straž v Monigu in Gonarsu in po kapitulaciji Italije domov. Hrani ga še zdaj. Kl 52.

Sanja dete o Miklavžu,
o nebeškem bajnem blišču,
sanja dete lačno, bedno
v noči mrzli v taborišču.

V sanjah angel je z nebes priplaval,
ves je zlat, na glavi krono nosi,
z njim Miklavž in parkelj s pekla,
in rožičev, fig natrosi.

Ko pa jutro sine mrzlo,
se otrok za angelom zaman ozira –
vse je lačno, blede, bedno,
zraven njega sestra umira.

Mrtvemu tovarišu

Manko Golar,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo l. 1942 v Monigu v Italiji, ko je avtor videl prvega mrtvega interniranca, ki so mu Italijani v krsto položili palico, na katero se je opiral, ko je bil še živ. Izvirnik hrani avtor. Pl 446.

Ne vem, od kod si sem pritaval,
kjer sonca ni, ne mlade trate.
Kdo ve, kako pošastne sanje
ob tej brleči sveči zrejo vate.

Kako so lica siva ti udrta,
oči so kalne, od gladu izpite –
in tvoja usta so na pol odprta,
roke so z rožnim vencem ti ovite.

Na trdih deskah tu ležiš pred nami
brez rož, brez cvetja in brez venca –
o, kak strašljivo pada s tebe
na nas pošastno črna senca.

Na pot popotno palico so položili,
da z njo odideš v čase večne.
Morda se spomniš kdaj pod tujo grudo
na nas, na naše dni nesrečne.

Preloka v Beli krajini

Manko Golar,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo
l. 1943 v Gonarsu v
Italiji v spomin na vas
Preloko, kamor so avtorja
Italijani postavili za
učitelja, preden so ga
maja 1942 poslali v
internacijo.
Izvirnik hrani avtor.
PI 443.

Glej jo, vasico med drevjem,
z nizkimi kočami s slamnato streho,
h griču se stiskajo tihi domovi,
kot bi med sabo iskali uteho.

Plaho, kot bi se nečesa bali,
v jutru zvonovi otožno zvonijo,
kakor bi dete bolno v noči jokalo,
dalje in dalje iz line ihtijo.

Kot bi na dlani ležala, te vidim:
cerkev na griču, okoli so koč –
navček že dneve in dneve in jutra
iz line temačne se joče in joče.

»Kje si, o Franje in Slavko in Štefan,
Jože in Mike? Čaka vas Bare in Kate,
čaka vas njiva in Kolpa ob mraku,
ko se razlivajo rose čez trate!«

Mi pa ležimo na pogradih trdih
daleč od doma, utrujeni, strti
mislimo vedno na Preloko sončno –
tihe korake poslušamo smrti.

Pesem o murenih

Zašel med nas ti murenček ti drabčkan
med nas, ki ozice svetle ponoči?
konda prinesel ~~primo~~ si s poljane,
mar hočeš nam o svobodi zapeti?
Nihar, nihar, prijateljičk, ti ženi,
ne taraj tu med mamini, beži, beži,
tu mrači, med mamini, bratec, hodi,
o pravi pesmi le zvenijo ^{o stari} pismuži.
Daj ženi se med požne trate, njene,
napij se sonca in pepeta žita,
vsihljeni kak prae in duša v noči
stojno po Tatjanki moji krepnita.

Manko Golar,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo

l. 1943 v taborišču

Gonars. Izvirnik hrani

avtor.

PI 448.

Spi že noč. In v mehkem valovanju
zrelih žit se veter pozibava
in sladko pesem poje klasju –
med razori mesečina tava.

V trudnih sanjah je vzdrhtelo žito,
kot da sanje zanj so mora, muka.
Vse je tiho, le s ciprese temne
v noč drhte otožni glasi čuka.

V neusmiljeno enakem ritmu
pesem v noč s ciprese blodi,
kot da smrt jo narekuje,
ki po kampu med mrtvaki hodi.

Spi baraka, spi kot živi mrtvec
in v nemirnem spanju prisluškuje
čuku na cipresi tam ob grobu.
Mar nam čuk vsem zadnje dneve kuje?

Pesem o murenčku

Manko Golar,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo

med aprilom in

septembrom 1943 v

italijanskem taborišču

Gonars. Pričujoča objava

upošleva prvotno varianto,

ki je ohranjena v prepisu

avtorjevega taboriščnega

tovariša Štaneta

Starešiniča in jo poleg

svoje povojne predelave

hrani avtor.

Kl 87 A, var. 87 B.

Zašel med nas si, murenček ti drobčkan,
med nas, ki v žice svetle smo ujeti.
Morda prinesel sonce si s poljane,
mar hočeš nam o svobodi zapeti?

Nikar, nikar, prijateljček ti črni
ne tavaj tu med nami, beži, beži,
tu mrak med nami, bratec, hodi,
o smrti pesmi le zvenijo v mreži.

Brž vmi se med rožne trate, njive,
napij se sonca in šepeta žita,
prisluhni, kak srce in duša v noči
otožno po Tatjanki moji hrepenita.

Požeta njiva

Manko Golar,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo

l. 1943 v Gonarsu.

Tipkopis je ohranjen v

zapuščini zbiralca in

prirejevalca medvojnih

partizanskih pesmi

Črtomira Šinkovca.

Kl 38.

Njiva z žitom v polju je požeta
in v povesmih zrelo, kleno klasje
je rumeno, kot da stkano iz zlatih
nitk je, kot da stkano iz svetlih las je.

Polje zdaj počiva, sonca pije
moč in znova čaka, da izorje
kmet jo, da poseje spet pšenico,
da poleti vzvalovi kot morje.

Kdaj pa njiva naša bo požeta?
Kdaj požeto bo krvavo klasje?
Koscev čaka poteptano polje,
saj že dolgo, dolgo žetve čas je.

Zima 1943

Manko Golar,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo

v Gonarsu 1943.

Tipkopisni zapisni zapis

hrani avtor.

Kl 58.

Snežec pada, rahlo siplje
v zimski noči belo cvetje –
belo cvetje, mrtve rože –
v belo žalost svet odet je.

Vse je mrtvo, onemelo
na cipresi v polju snežni
in cvetovi so razcveli
se na šipah oken nežni.

Snežec pada. Rahlo siplje
bele nade čez gozdove,
čez poljane in potoke
in pokriva v noč grobove.

Stražar

Manko Golar,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo

15. junija 1943 v

Gonarsu v Italiji.

Izvirni rokopis in poznejšo

predelavo v tipkopisu

hrani avtor.

Kl 82 B, var. 82 A.

Ves tih in nem stoji na stražnem stolpu.

Polnoč odbila je nekje v samoti,

zavel je veter čez barake speče,

nič ni luči v tej žalostni temoti.

Stražar negibno kot cipresa v temi

v tišino majske se noči naslanja,

ves sam je, truden, žejen sonca, jutra –

morda o domu, o dekletu sanja.

Ni v njem še košček tople misli,

ki bi se jutru, rosi nasmehnila,

ki bi pobožala kot dobra roka

in se človeka znova oklenila?

Če zdaj je zver, ki so srce ji vzeli,

bo prišel dan, ko zopet bo spregledal,

ko človek zloba več ne bo človeku,

ko sam se sebi grehov bo spovedal.

Ob polpodrtem, vegastem ognjišču

Erna Muser,

32–33-letna

suplentka na gimnaziji

v Murski Soboti,

aktivistka OF, zaprta v

Ljubljani in Benetkah,

internirana v taborišču

Ravensbrück in njegovi

podružnici

Neubrandenburg.

Rokopis, zapisan na

nemške tovarniške

obrazce, ki so sešiti v

zvezek, hrani avtorica.

CT 144.

Ob polpodrtem, vegastem ognjišču,

ob leščerbi, utrujena po delu,

od zlih besed izmučena, v pepelu

sedi Pepelka strgana in sanja.

O kraljeviču, gradu in kraljestvu,

o zasneženih gorah, sinjih rekah,

o lepih, toplih žametnih oblekah,

razkošnih plesih v čudežnih dvoranh.

Sto tisoč in še več Pepelk nas čaka

in sanja: o domačem bornem kotu,

o lončku kave iz ljubeče roke,

o kraljeviču, ki za zadnjo zmago

na vseh straneh sveta se v krvi bije

in v trudno zemljo svojo moč pretaka.

75122

1

51.

4	Schein-Nr	Kost. A.	6	Überauftrag	7	Serie
---	-----------	----------	---	-------------	---	-------

Kost. A.	
----------	--

6

Überauftrag

7 Serie

9 Ausgelieferte Menge | Ed M | Angeford.

Ed M

Angeford.

Werkstoff

11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	100

34
 Maak je vrees
 over de vrees
 wees niet, het is
 wees niet, het is
 wees niet, het is
 wees niet, het is

Moje oči, hrepeneče oči

Erna Muser,

(glej spredaj).
Besedilo je nastalo v
Neubrandenburgu.
Zapisano je s svinčnikom
na nemške tovarniške
obrazce, ki so sešili v
zvezek.
Rokopis hrani avtorica.
CT 116.

Moje oči, hrepeneče oči
vesele snežinke lovijo,
moje roke, težke roke
od dela in misli trpijo,
moji koraki, trudni koraki
po daljnih cestah hitijo.

Mrak je modrikast, tihoten,
snežinke glasove dušijo,
ceste so blatne in prazne,
le moji koraki zvenijo.

Okna tesno so zakrita,
ob lučih snežinke drsijo,
za okni je skrb in ljubezen,
za okni je strah in trpljenje,
za okni nasilja mrazijo.

Mrak je in mraz je,
snežinke se v blatu topijo,
moje roke, težke roke
na tujem stroju slonijo,
moji koraki, trudni koraki
po daljnih cestah hitijo.

Benennung:

Aufgelegte
Stückzahl

Abrechnungs-Nr.

Ronaabmessungen

11

Lager-Nr.

EDP 13 Preis je Einn.

Restschein-Nr.

Erna Muser,

[glej spredaj].

Besedilo je nastalo v
Neubrandenburgu.

Zapisano je s svinčnikom
na nemške tovarniške
obrazce, ki so sešili v
zvezek.

Rokopis hrani avtorica.
CT 258.

Umira sonce, onstran žic bodečih
v svobodnem bregu listi trepetajo,
večer je hrepenenje dahnil vanje,
kot v vsak utrip krvi teles venečih.

Še hip in znova stroji zabrnijo,
železo spet v železo se zagriže,
ni dan počitek, dano ni brezdelje,
roboti mrtvi, živi ne stojijo.

Brezkončna noč bolečih rok in misli
se tiho plazi med temačne stene.
Brnijo stroji, kuje se orožje –
za brate tam ob Savi in ob Visli.

Narava vsa že v mirnem spanju diha,
nad taborišče legla je pozaba,
a v svetu kroglja bridko pesem poje,
trenutek vsak življenje kje usiha.

Brnijo stroji, glava nizko klone,
v srce se reže stud in slast strahotna –
Rezilo pada, pada, mami roke:
naj v kost zaje se in naj v krvi tone.

Kdaj mine noč, kdaj pravo jutro sine?
Strah nas je strojev, samih sebe groza.
Nekje še daleč, vendar vedno bliže
grmijo stroji v jutranje sinjine.

Gotovo sem kdaj videla obraz

Erna Muser,

[glej spredaj].
Besedilo je nastalo
11. 11. 1944 v
neubrandenburškem
taborišču, ko so zbranim
na "Appellplatzu"
povedali, da so v
Ravensbrücku zaradi
sabotaže obesili eno
neubrandenburških jetnic,
Poljakinjo Klaro Jeziorsko.
Rokopis, zapisan s
svinčnikom na nemške
tovarniške obrazce, ki so
sešiti v zvezek, hrani
avtorica.
CT 45.

Gotovo sem kdaj videla obraz,
za hip ozrla se po tvojem delu.
Ob oknu, pravijo, pri važnem stroju,
vendar ne pomnim lica niti las.

A kaj to de, kljub temu te poznam.
Jetnica kakor sto in tisoč drugih,
v sivo in modro progasto odeta,
s trikotnikom rdečim in številko nizko,
ki vzbuja grozo: tri, več – štiri leta,
tri, štiri leta hrepenenj in sanj,
tri, štiri leta muke dan na dan.

Junakinja? O ne, kot vsaka nas,
v sovraštvu zla, v ljubezni kakor jagnje,
kot ognjenika nezadržna sila,
hoteč živeti, biti znova jaj.

Živeti – dihati v svobodnem zraku,
slutiti rast, lepoto drobne bilke,
ljubiti vsak drhtljaj ljudi in zemlje,
slediti živih slednjemu koraku.

Med nebom in zemljo si obnemela,
v dežju in vihri je srce obstalo,
minil je sen, sovraštvo je ostalo
in še ljubezen, ki bo v nas živela.

Zakaj, čemu? Ker si strastno ljubila
teptani dom, pravico do življenja,
ker si strastno, boleče sovražila
najmanjši gib, najbolj počasno kretnjo
usužnjenih, ponižanih dlani?

Potem bi vse v viharju predjesenskem
s teboj med nebom in zemljo visele.

Kot tvoje naše misli so morale,
uničevale tvoje kakor naše.
Če si zato gorje do dna izpila,
so vsem nam sodbe pisane nemile.

Si več storila? Naj brezkrajna groza
to noč in vse noči z ledeno roko
po onih sega, ki z življenjem tvojim
plačali so svoj dolg in strah besneči.

Naj jih vse dni, noči vihar rjoveči
gluši s pripevom tvojih zadnjih hipov:
korak svobode, ki gubi se v sanje
in brun navzkrižnih mrzlo drgetanje.

Si vedela, da se V(aršava) bije,
da nad P(arizom) novo sonce sije,
si zadnja žrtev ravensbriških rabljev?
O sestra, sestra, nikdar več živeti,
kakor bridko – pred svobodo umreti!

Poglej, Halina, žito valovi

Erna Muser,

(glej spredaj).
Besedilo, nastalo v
Neubrandenburgu, je
posvečeno Halini
Ryffertovi iz Poznanja.
Rokopis je zapisan v
zvezek pesmi, sešil iz
nemških tovarniških
obrazcev. Hrani ga
avtorica.
CT 169.

Poglej, Halina, žito valovi
ne daleč na obzorju, za borovci
temno zelenimi srebrno sivo:
vmes slutim mak, ki z vetrom se bori.

Kot na litvanskih poljih v prošlih dneh,
nad gajem belih brez Tadeja pana,
kot v času novih sužnjev nad grobovi
na tvojih vzhodnih, mojih južnih tleh.

Premarsikdo, ki je sejal in žel
pred letom še, je zemlji plodna hrana.
To naša kri zdaj v našem klasju polje
in v šumu žita je naš sen zapel.

Povej, Halina, ljubi kdo kot mi
z zavestno krvavečega Balkana
svoj košček zemlje, govorico rodno,
svobodo – živo, večno – vseh ljudi.

Halina, vseh! Kar čistega srca
želiš teptani svoji domovini,
kot v večnem krogu bi sovraštvo blodno
rodilo znova v nov razdvoj sveta.

Če kdaj potem si seževa v roko,
bo vse, kar tu ti bridko je zvenelo,
za čudo tuje, že morda usodno
v ljubezen, vero silnejšo prešlo.

Poglej, vse bolj borovje se temni,
kot plašna srca breze trepetajo,
med žitom mak norčavo se priklanja,
ob žitu pot – na jug? na vzhod? – hiti.

Pozdravljene, v tujino grenko, mrzlo

Erna Muser,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo v

letih 1944–1945 v

Neubrandenburgu.

Rokopis je zapisan s

svinčnikom na nemške

tovarniške obrazce,

sešite v zvezek. Hranil ga

avtorica.\

CT 180

Pozdravljene, v tujino grenko, mrzlo
prinašam, sestre, tople vam pozdrave!
Od vsepovsod. Iz daljnih ukrajinskih
bogatih, plodnih polj od mrtvih vstalih,
iz ruskih step, nezmernih in svobodnih,
s kavkaških gor, sovragu neprehodnih,
iz brezovih gozdičev tesne Litve,
iz ponositih ruševin varšavskih,
iz Belgije, v domačih bojih tleče,
iz Francije, boreče se in mirne,
'z Italije – po vseh brezplodnih žrtvah
stoječ z nami končno v pravih vrstah –
in še z balkanskih tal osvobojenih
in iz drhtečih v silnem hrepenenju
po novih dneh, po svobodnem življenju.

A v moji stari, pozabljivi glavi
sto naročil se meša in pozdravov.
Privjet vam, sjostry – šepetajo stepe –
kak dolgo ždat' eščjo vas iz nevolji?
Kochanie, kiedy na ojczyzną ziemię
povróci los was – govore Karpati.
La liberté est préparée, venez donc –
z zapada vabi glas. Sorelle care,
la patria piangendo vi aspetta,
iz sinjih, južnih dalj prihaja prošnja.
Kje ste dekleta, kje roke so vaše?
Še vaša srca pomnijo trpljenje
in skupni boj za nesebično skupnost,
vprašuje Kras, vprašuje Savsko polje,
izpod zametov kliče vam z Balkana.

Prinašam vam ljubezen – ne obseže
je zemlja, vrh najvišji ne doseže!
Prinašam vam darove, majhne, skromne,
a čistih rok in čistih src poslani –
vsem sestram, ki le misel jih dosega.
Zato naj, sestre z daljnega Balkana,
ne vstane v vas prevzetna, grda misel!
Na tleh teptanih je zorelo žito,
ki ga roke ljubeče umesile
so v drobne, trde kruhke – v obhajilo
in v vez vsem onim, ki jih zla usoda
je vpregla v isti, težki voz življenja.
Ves svet ozira se od prvih hipov
v krvavo borbo, ki za novo pravdo
na naši zemlji kot nikjer se bije.
Za novo pravdo, ne samo Slovencev,
za novo pravdo Srbov in Hrvatov,
za novo pravdo severa in juga,
za novo pravdo vzhoda in zahoda,
za novo pravdo vseh do zdaj teptanih!
Tega, sestre, nikdar ne pozabite!

Ljubezen vaša, skrb in hrepenenje
naj vseobsežna kot obok nebesni
objema vse, ki so ljubezni vredni.

Jesen 1944

Erna Muser,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo jeseni l. 1944 v Neubrandenburgu v eni izmed noči, ko jetnice zaradi lakote niso mogele spati. Objavljeno v Naši ženi, l. IV, št. 9, l. 1945, str. 192. Rokopis, zapisan s svinčnikom na nemške tovarniške obrazce, ki so sešiti v zvezek, hrani avtorica. CT 251, Oc 201.

Tri mrtve pomladi, tri mrtva poletja,
cvetovi brez mene, brez mene zorenje,
brez mene jasnina, brez mene nevihte,
brez mene ljubezen in bojev besnenje.

A bolj kot pomlad in vse bolj kot poletje,
hotela jesen bi s teboj doživeti,
uboga, bogata, trpeča, živeča
in ljubljena – o, to jesen te uzreti!

Požeta so polja in ajda že klije,
prav kmalu bo belo in rdeče cvetela –
kot naša ljubezen, kot kri žrtvovana,
kot nikdar bo rastla, kot nikdar dehtela.

In listje bo pelo pod rahlim korakom,
kot nama je pelo – še pomniš? – k slovesu.
Ne pomniš, če res si pod nebom obvisel –
brez naju svet rjove v sovraštvu in besu.

Ob jutrih megla že iz zemlje se dviga,
bolj gosta od solz, vsa ta leta prelitih,
v večer se razgrinja po ulicah mesta,
mrazeča, kot v mislih bolečih in skritih.

O ajda cvetoča, o listje veneče,
o polja, gozdovi, o hiše in ceste,
samoten pomenek v večeru meglenem –
uklenjeni dnevi, še dolgo? Ne veste?

Prišlo je pismo, tvoje pismo, mati

Erna Muser,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo

l. 1944 v

Neubrandenburgu.

Rokopis je zapisan v

zvezek, sešit iz tovarniških

obrazcev. Hrani ga

avtorica.

PI 253, CT 188.

Prišlo je pismo, tvoje pismo, mati,
iz daljne, kakor sen ubegle zemlje.
V besed vsakdanjem, mrzlem zaporedju
nekje brez zveze droben, topel stavek:
Vse dni in vse noči le nate mislim.

O mati, name, svoje zadnje dete,
morda brez vse ljubezni že spočeto,
s tesnobo in s skrbjo pričakovano,
vendar rojeno, z radostjo sprejeto.

Po tvojih mislih mehka, nesposobna
za težki boj življenja, sem kot skala
postala trda, nič več me ne gane –
samo če spomnim se, da si jokala,
ti, moja mlada in pogumna mati,
ko si zaman me zadnji dan iskala,
ne morem mirna in brez solz ostati.

Ljubezni moje davno so umrle,
o njih ni grenke niti sladke misli,
le včasih bežna skrb, za vse enaka:
Kod in kako vihar vas, bratje, nosi?

Ti pa ostala si in si bolj živa
in bolj potrebna mi kot prej kdajkoli,
čeprav zdaj jaz sem, ki te bom branila,
o mati – dete, mati – domovina,
sveta svobodnega ognjena sila.

23.5.4

A teraz sidiš, deici, nie padajcie,
nie mirowie, prosie, paucie, nie siłofie.
2 Spetnia ciera! Kmo cize se cizum,
mencet napa miumite u robia,
hes dames, ne failer pas tant de bruit,
suisse donc!
Le nom ni breka spalnesa napeje.

Premalo nas je, v stobli te pombur
in glene mienit, widno se lesim,
trpimo, gemo, calamit, muelamit.

Lenja tiema? Kdo vendar spe uonje?
tako nemno? Eto in vet blunite
v palati? koni in podra v proleje.
Pohiben je mieu, kder pes boluje.

Res, muelite? O paucie, nie padajcie,
bo siroka lila se - nie mirowie, paucie,
ni lej cluvili, palak, mela, pamibajcie.

A teraz cicho, dzieci, nie gadajcie

Erna Muser,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo
27. 2. 1945 v

Neubrandenburgu, ko je
avtorica zaradi tifusa
ležala v taboriščni
bolnišnici. Prepletano je
s poljskimi, ruskimi in
francoskimi frazami,
prevod prve in zadnje
kitice se glasi:

Zdaj pa tiho, otroci,
ne klepetajte, / ne
govorite, prosim gospe,
ne stokajte! / Popolna
tišina! Kdo še ne sliši, /
zdaj je čas tišine in miru. /
Gospe, ne delajte toliko
hrupa, molčitel! / O
gospe, ne klepetajte, /
ker sestra Liza spi, ne
govorite, prosim, / v
tem trenutku, takoj, zaprite
usta!

Izvirni rokopis je zapisan
s svinčnikom na nemške
tovarniške obrazce, ki so
sešiti v zvezek. Že med
vojno je avtorica besedilo
še enkrat prepisala. Oba
rokopisa hrani doma.
CT 2.

A teraz cicho, dzieci, nie gadajcie,
nie mówcie, proszę panie, nie stękajcie!
Zupełnia cisza! Kto ešte ne slyšit,
teper' pora tišiny i pokoja.

Mesdames, ne faites pas tant de bruit, taisez vous!

Premalo nas je, v stotih se zgubimo
in glasne nismo, pridno vse ležimo,
trpimo, spimo, čakamo, molčimo.

Čemu tišina? Kdo vendar sprašuje
tako neumno? Sto in več bolnikov
v "palati" tesni in po dve v postelji.
Potreben je miru, kdor res boluje.

Res, mislite? O panie, nie gadajcie,
bo siostra Liza spi, nie mówcie, proszę,
w tej chwili, zaraz, usta zamykajcie!

Vida, sopotnica z belokranjskih cesta

Erna Muser,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo
3.–4. januarja 1945
v taborišču. Posvečeno
je Vidi Janežičevi, ki se

je obesila ali so jo
obesili v ljubljanskih
prisilnih delavnicah.
Rokopis je zapisan s
svinčnikom na tovarniške
obrazce, ki so sešiti v
zvezek. Hrani ga
avtorica.

CT 26/.

Vida, sopotnica z belokranjskih cesta,
brezove gaje, graščino ob Kolpi še pomniš?
Vida, tovariš z osirotelih gora –
bela si breza, samotna si skala postala.

Vida, karkoli še pride, gore bodo stale,
ceste prepredale trudno, izmučeno zemljo,
bela si breza in skala samotna postala,
nikdar se več ne odtrgaš ne v dalj ne v višave.

O, če se vrnem, vse ceste še enkrat prehodim,
bele vse breze, vse skale samotne objamem.
O, če se vrnem, v vsakem dihljaju bo sreča,
v vsakem koraku življenje in bridka lepota.

Vendar grenko in težko bo živeti na svetu,
dolg nepoplačan bo slednji trenutek do smrti.
Vida, kdor najbolj je ljubil, do zadnje boleče minute –
bela bo breza, skala samotna in nema.

Da si umrla, je mati skrivaj napisala,
smrt – to ni zlo, to le težkega del je življenja,
pravi prijatelj, ki včasih se z njim pogovarjam
v grob mu neznani in daljni iz step nesvobodnih.

Zlo je umiranje, ko si ves sam in samotni,
ko se poslavljajo čuti in vse, s čimer si zemljo objemal.
Vida, nečesa ni vedel tovariš v trpljenju:
zlo je, zločin, če stro te pri zdravem telesu.

Sonce morda je sijalo v poslednjo samoto,
risalo križe z zamreženih oken na steno.
Vida, nihče ti ni ustnic molčečih poljubil,
las prepotenih pogladil ti z vročega čela,
stisnil pogumne, umirajoče ročice.

O, če se vmem, kadar bo sonce sijalo,
ne da bi križe zlokobne na stene metalo,
v vsakem pramenu vsemirnem, ki svet bo ogreval,
blesk tvojih iskrih oči na vsa pota slovenska bo seval.

Zunaj je sonce: kaj silnemu žične ovire?

Erna Muser,

[glej spredaj].

Besedilo je nastalo
leta 1944, ko je bila
avtorica v bolnišnici
taborišča.

Zapisala ga je na
tovarniške obrazce, ki jih
sešite v zvezek hrani
doma.
CT 300.

Zunaj je sonce: kaj silnemu žične ovire?

V bedo, umiranje naše kot v srečo od daleč nam sveti.

Zunaj nebo kot kjerkoli nad svetom modri se,
zunaj je veter, svoboda – o nočem, še nočem umreti.

Krste izpraznjene čakajo bele in bedne.

Koliko trupel že naših so v tuja ta polja zvozile?

Sestre, katero od nas boste jutri morda položile
golo na golo? – Ne nočem, tu nočem umreti.

Sleherno vlakno v telesu se smrti, razpadu upira,
vpije po zdravju, življenju, po zemlji in svetu,
vpije po delu: s svobodnimi gnesti bodočnost,
vpije po sreči: po soncu, ki v morju umira.

Zunaj je sonce in veter, tu notri smrt in zatohlost,
daleč nekje domovina – o nočem, nočem umreti.

Večerna zarja v rožnatih plamenih

Erna Muser,

[glej spredaj].

Besedilo je nastalo

leta 1944 v

Neubrandenburgu.

Rokopis, zapisan s

svinčnikom na tovarniške

obrazce, ki so sešiti v

zvezek, hrani avtorica.

CT 266.

Večerna zarja v rožnatih plamenih,
oblaki kakor marmorna pahljača,
za zvezdo zvezda na temačnem nebu,
svetlikajoč se v biserih ognjenih.

Kako je grenka čudežna lepota
svobodnih dalj nad ograjenim svetom,
kako težko po prahu noga brodi,
kako duši lesenih sten golota.

Da jaz nocoj kot z zidom sem obdana,
trdiš, in res ne morem govoriti.
Vse v meni se v tišino je zožilo –
samote davne vzkravela rana.

V temo je padel oster pramen luči
in zlobno išče preko taborišča
zgubljeno v tem neizgubljivem svetu,
strahotna misel davi me in muči.

Zato s teboj iz sebe nisem mogla
v brezdušni svet krvavega nasilja.
Kdaj v čisto, živo čelo se zarije
in kdaj odpoje zadnja slepa krogla?

Vsevdilj z lepote grenke mrzlim sijem
ozira se nebo na trudno zemljo.
Povsod solze, umiranje in groza:
Kdo padel je, kdo pade še pod kijem?

Nikdar nikomur mrtvih ni vstajenja
in stari svet do temeljev se ruši,
v zbesnelem strahu brez povratka trga
s seboj v prepad stotisočev življenja.

Mi vsi bili bi morali umreti,
da bi nihče več v krvi ne umiral,
dvanajst milijonov ne ljudi najboljših,
da mogli drugi, dobri bi živeti.

A hrepenenje venomer nam riše
zemlje, ki naše jih trpljenje bije.
Nikoli več naj roka ne počije –
morda ljubezen greh in dolg izbriše?

Pogovor s smrekami

Adolf Šinkovec-Črtomir,

29-letni aktivist, zaprt v vojaških zaporih v Cerknem. Besedilo je nastalo v februarju l. 1943 v samici lašiščnega zapora v Cerknem. S svinčnikom, ki ga je avtor našel v celici, je na zid zapisal cikel pesmi, a v spominu mu je ostala le ta. Objavljena v rubriki Partizanska ljudska pesem, ki jo je v reviji TV-15 avtor urejal do l. 1980. Pričujoče besedilo je v št. 45, 12. 2. 1969, str. 1, Se 150.

Kaj bo z vami, kaj bo z vami,
moje mlade, temne smreke,
ko mi z belimi rokami
smrt zatise veke?

»Globlje v zemljo se vsesale
bomo s slednjo korenino,
a z vrhovi se pognale
kakor jambori v višino;
s soncem bomo se ljubile,
s pticami v jasnino pele,
moč iz rodne zemlje pile
za viharje in za strele.«

Vedra rast bo vedno z vami,
moje mlade, temne smreke,
rasle boste, ko bom v jami
jaz zaspal na veke.

Otroci na Rabu (Božič 1942)

Venceslav Winkler,

35-letni učitelj, mladinski pripovednik, interniran v italijanskem taborišču na Rabu. Besedilo je nastalo o božiču 1942 na Rabu med čabranskimi otroki. Rokopis hrani avtorjeva žena, besedilo pa je dostopno v povojni objavi v Pionirju, 1945/46, str. 85. Oc. 168.

Tmova mreža. Nebo brez oblakov.
Daleč tam morje se ziblje smehljaje.
Vso noč zategnjeni klici vojakov,
vso noč v snu znane prebiramo kraje.

Predemo misli o zlatega proščenju
in miza je polna mesa in kolačev,
hiša se širi v veselem vrvenju,
ni gladujočih in ni več beračev.

Poldan visoki zapojejo zvonci,
oče pokriža se, k mizi ukaže,
mati prihaja z velikimi lonci,
v vratih, pred okni ni puške ni straže.

Sanjamo tiho in vstaja nam vera,
saj ne ostanemo tu za vse čase.
Kakor od zore gre čas do večera,
zraste nam koča in spet vse zravna se.

Dete v taborišču šteje

Venceslav Winkler,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo v času
avtorjeve internacije na
Rabu od pomladi 1942
do jeseni 1943.

Tipkopis hrani avtorjeva
žena.

Oc 157.

Eden – en dom in en Bog,
tu je sto jih krog in krog,
tisoč razočaranih,
sen o domu raste v njih.

Dve in dve – večer se bliža.
Spet samo pol žlice riža.
Dom naš nima stola, mize.
Lačno lice kamen grize.

Tri in tri – po trije v vrsti.
Trepetajo blede prsti.
Tuja roka glave šteje,
burja od planine veje.

Štirje – štirje že ves čas,
oče, mati, bratec, jaz,
tabor merimo pod mrakom
s težkim počasnim korakom.

Pet in sto in tisoč, več,
stisnjenih za plot bodeč
steza k morju roke bolne.
Kdo rešilne dal bo čolne?

Brezdomec

Rado Bordon,

26–30-letni študent prava, aktivist v različnih predvojnih protifašističnih študentskih organizacijah, od aretacije l. 1941 zaprt v italijanskih ječah in taboriščih (Trst, Firenze, Ventotene, Renicci), po kapitulaciji Italije najprej partizan v garibaldinski brigadi, nato v 5. prekomorski brigadi vodja agitpropa. Besedilo je nastalo l. 1943 pod Gran Sassom. Z opombo o kraju in času nastanka je objavljeno v avtorjevi zbirki Večne zanke, 1955, str. 125. MŠ 1.

Kdo, popotnik, si, ki sam po cesti
neutrudno spešiš svoj korak
in za druga ti je mesec zvesti?
Kam naslonil boš k počitku glavo?
Kje si poiskal boš cesto pravo,
preden ščip zagrne siv oblak?

V strmo reber cesta se odvija
in v gluhoto le polnočni tat,
lačni volk, obupano zavija.
Kaj, popotnik, gledaš na križišče,
česa ti oko v daljavi išče?
Boš pogodil smer domačih vrat?

V vse strani se zliva mesečina,
a le v eno stran je domovina.

Glad v taborišču

Rado Bordon,

[glej spredaj]. Besedilo je nastalo v letih 1941–1943 v italijanskem taborišču ali zaporu. Objavljeno je v avtorjevi zbirki Večne zanke, 1955, str. 121. MŠ 15.

Drobno mrvo, mrvo kruha,
košček, le en sam grižljaj!
Glej, kako so usta suha,
če jo zmoredš, drug, jo daj!

Tenka skorja, trda, siva,
onesnažena od muh,
vsa črviva, vsa plesniva,
toda skorja ta je kruh.

Mar še kje zlati pšenica,
še koruza sad rodi?

Drobna mrva, siva lica,
glad, ki se reži iz oči.

»Na srce me stisni, brat,
kruh mordá jem zadnjikrat.«

Krematorij

Rado Bordon,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo v letih 1941–1943 v enem italijanskih taborišč, kjer je bil avtor interniran.

Objavljeno je v zbirki

Večne zanke, 1955,

str. 122.

MŠ 16.

»Eh, že spet nas eden čaka,
glad ga je ponoči vzel.
Daj, poprimiva mrtvaka
in sežgiva ga v pepel!
Neprijazna je baraka,
kdo je ne bi vsak dan klel!
Vendar ta ognjena raka
te odreši muk in rev.«

»Slečem ga, čeprav že gnila
srajca je, čeprav je ušiv.
Cunja bo še kaj služila.«

Že mrtvak je slečen bil,
ko so usta se zganila:
»Joj, saj sem še živ, še živ!«

Kmetova smrt v tujini

Rado Bordon,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo l. 1943 v Pratu della Regina. Z opombo o kraju

in času nastanka je objavljeno v avtorjevi

zbirki Večne zanke, 1955, str. 123.

MŠ 2.

Za hip samo mi podržite glavo,
da malo vsaj se na lahti oprem!
Pogled naj zadnjič pohiti v daljavo:
morda svoj rodni kraj in dom uzrem.

Še enkrat rad bi stopil čez ponjavo
domačih polj in stisnil v svoj objem
ženó, otroke videl, konja, kravo,
prej ko v tujini zapuščen umrem.

Ko umrem, zavijte me v prsteni prt,
na grob mi zasadite belo brezo,
kot sklanja veje čez domači vrt.

Vdolbite vanjo v moj spomin zarezo,
da bo kapljala name solzno strd,
ko bom ječal pod tuje zemlje pezo.

Jetniški vrč

France Filipič,

23–26-letni sodelavec
OF, zaprt v Krškem,
kasneje interniran v
koncentracijskem taborišču
Mauthausen. Besedilo je
nastalo l. 1942 v zaporu
v Krškem. Objavljeno je
po vojni v avtorjevi zbirki
Viharna leta, 1949,
str. 14–15.
Ma 43.

O, kje sem te našel, trebušnik z vodo,
v brlogu razbojnikov, cip, razcapancev,
v nočišču tatov in v zavetju pijancev,
prijatelj, zašel si na spolzko stezo!

Da, pravijo, da si že star arestant,
da leta v gostilni si tej prekrčmaril,
natakal vsem gostom, zvesto gospodaril,
priznati ti moram, pogumen si fant!

Čepiš v svojem kotu in vse opazuješ,
ko vstopajo v spremstvu stražarjev neznanci,
na postelje sedajo mrki izgnanci,
molitvam in kletvam, tožbam prisluškuješ,

ko bijejo obupanci v hrastovo dver,
ko iščejo obsojenci daljna nebesa
za križi železnimi in jih pretresa
predsmrtni, srce trgajoči nemir,

dokler jih pred jutrom, ko v zarji zvoni
iz vaških cerkva, ne odvedejo v smrt,
in njihov pogled od slovesa zastrt
morda še na tebi za hip obvisi.

Molčiš v svojem kotu? Le molči, moj brat,
kaj lahko bi čul te stražar na hodniku,
besedo in že bi te vedli k sodniku,
čemu bi si hodil sam smrti iskat?

France Filipič,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo v letih 1944–1945, ko je bil avtor interniran v Mauthausnu. Najprej je bilo objavljeno v Ameriškem družinskem koledarju, 1947, str. 76, nato v prvi avtorjevi zbirki Viharna leta 1949, str. 32–33. Ma 42.

Grad brez oken, grad brez vrat...
Pravljico šepeče mati.
Mati, jaz ne morem spati,
kje je očka, mati, mati!
Grad brez oken, grad brez vrat,
vanj pojdiva ga iskat.

Zarja v kodrih mu gori,
v licu sonce mu kresuje,
veter mu v dlaneh svatuje,
zvezdni slap vre iz oči.

Mesec dni strmel je v mrak,
rumenel in ječal v noči,
v blodnji dvigal roke h koči
je domači, klical dete,
ženo, mater, glog, ki cvete,
klical svoje mlade dni,
klical je tolmun, jagnede,
polja, breze, hlev in grede,
v blazni lakoti je klet,
smrt zagrizla se je vanj,
vpil je iz osutih sanj,
vse noči, joj, vse noči,
dokler v peči ni zgorel.

Grad brez oken, grad brez vrat;
mamica, je daleč tja,
kjer je očka moj doma?
Kdaj ga pojdeva iskat?

Wir Kameraden

Besedilo **Franceta Filipiča** (glej spredaj) je bilo najprej objavljeno v rokopisnem taboriščnem glasilu, ki ga je uredil predvojni amaterski igralec iz Laškega Franc Urankar. Po kvantaški vsebini, s katero so kapoži in pisarji napolnili to glasilo, je popolnoma drugačna pesem doživela navdušen sprejem med interniranci. Filipič jo je prebral na bratnem večeru v bloku 3. Besedilo in podatke prevzemamo iz prve objave po vojni v Borcu, l. XXV, 1973, št. 11, str. 623. Pl. 430.

Wir müssen uns die Hände reichen,
wir Brüder gehen durch die Nacht,
der Leidenschaft, der Wonne Macht,
die Hoffnungen, der Freude Pracht
in diesen schweren Stunden teilen,
so werden wir das Glück erreichen.

Wir müssen in die Herzen schauen,
dort wo die Jugendjahre liegen,
wie Kinder in den weissen Wiegen
in Thale der Vergangenheit,
das Menschliche in sich ergründen,
so werden wir die Kräfte finden,
sich vor dem Schicksal niemals biegen
und wandern in die grosse Zeit.

Mi kameradi

Roke si moramo podati,
kot bratje gremo skozi noč,
krik bolečine, ugodja moč,
upanja, sijaj radosti
v teh težkih urah si deliti,
tako dosegli bomo srečo.

V srca se moramo ozreti,
kjer naša mlada leta ležijo
kot otroci v belih zibkah
v preteklosti dolini,
človečnost v sebi doumeti,
tako bomo našli moči
nikoli se usodi ukloniti
in potovati v veliki čas.

Zlata mrzlica

Boris Fakin-Igor Torkar,

31–32-letni inženir kemije, interniran v koncentracijskih taboriščih Dachau in Sachsenhausen. Besedilo je nastalo v Dachau l. 1944. Objavljeno je v avtorjevi zbirki Jetniški soneti, 1974, str. 19. Rokopis je izgubljen. PA 1.

Dvesto židov včeraj so prignali.
Možje, otroci, mame, starci, starke,
vso noč so nagi na dvorišču stali,
potem so gnali jih pod rentgen žarke.
In vse, ki v čreva so zlatnino skrili,
pri priči brez besed so postrelili
in z noži so trebuhe jim preklali
in iz čreves in ust zlato pobrali.
In nag otrok je gledal pred barako
ubito mamo in krvavo mlako...
in glad in groza sta ga v smrt zvrnila...
In divje mi utripa vratna žila
in sram me je, ker v poživinjene ljudi
se nisem upal vréči z golimi pestmi...

Zadnja predpomlad v lagerju

**Boris Fakin-Igor
Torkar,**

(glej spredaj).
Besedilo je nastalo
marca 1945 v
Sachsenhausnu. Izvirnik
je izgubljen, avtor hrani
tipkopis doslej
neobjavljenega besedila.
PA 5.

Nam včeraj smeh razširil je nosnice,
oj, včeraj veter vonjal je po vesni...
A danes... spet oko ugaslo, belo lice...

Ljudi in bloke žro zelene plesni
in znova, znova davi zimska vlaga,
da hropemo po kotih smrtno resni,

kot bi nam grla trli prsti vraga...
In potemneli zrak je prsi stisnil,
v telesa nam koščena in polnaga

je mokri zimski veter znova risnil...
O, še je preslaboten sončni žarek,
da dvignil megle bi in jih potisnil

v obzorja daljnega brezbrežni jarek...
In v mir - negiben ves od smrti mraza -
od borov pade zdaj pa zdaj češarek...

Jetnik, staruha Vanja, tam s Kavkaza,
sedi samotni za barako sivo,
v pozdrav nasmeh mu blisne prek obraza,

v odzdrav privzdignem čepico plesnivo:
»No, Vanja, gre? Kako je z zdravjem, stari?«
S težavo zgane ustnico lepljivo:

»Od jutra, Borja - nič me ne prevari -
zatržno vem - zdaj treba bo umreti...«
»Neumnost, Vanja, žalost voljo skvari!«

»Ne, ne, zdaj grem, ne morem več živeti...«
le komaj slišno je skozi grlo hrknil.
Prisedel sem in jel sem vanj strmeti.

In Vanja v kup kosti molče je zdrknil,
s težavo iz kotičkov ust brezkrvnih
je zdaj pa zdaj le peno slin odsrknil,

s koščeno roko šel prek senc srebrnih,
potem je k prsim sklonil sivo glavo,
mu solze vrele iz oči so črni.

In Vanja blede: »Glej, meglo krvavo...
ne vidiš, Borja, dež rdeči pada,
o, vse gori, gori... poglej ognjeno travo...

in pada dež... in žic ograda... pada, pada...
ne morem... ne zameri... več vzdržati...
zdaj grem in... naša, naša bo parada...«

zavpil je in zaman poskušal vstati.
In dalje mi mrmral je pri zavesti,
sledil s pogledom črnih vranov jati:

»O, če bi znal leteti... fantje zvesti,
ne morem več trpeti cap plesnivih
in lagerja – zločinov kraj zločesti –

in stradanja pogledov presunljivih,
ne zime – smrti paradiž prekleti,
kjer niti zrak ne gre do pljuč trohljivih,

kjer niti ogenj noče nas več greti,
kjer voda noče pogasiti žeje,
kjer mesto sonca – krog ledu nam sveti.«

In stari Vanja votlo se zasmeje,
mu spet zmegli pogled drget vročice
in šepeta mi vedno počasneje:

»Poglej no, Borja, daleč tam čez žice
na tistem griču bele breze krošnje...
Ko smrt bo dihnila mi v staro lice

in mi uslišala bo mojo prošnjo,
pomlad bo v beli brezi zelenela,
pretrgala bo črne smrti košnjo

in vsem bo luč svobode zažarela.
Veš, Borja, rad umrem za to svobodo,
če v naših bo otrocih res živela...«

je hropnil Vanja in v ledeno vodo
mu smrt očesi je zaledenela.

Sonet o kamnu

**Boris Fakin-Igor
Torkar,**

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo v
Sachsenhausnu l. 1944.
Objavljeno v Slovenskem
zborniku 1945, str. 335.
PA 6.

Nekoč rodila te je v mukah živa skala,
ko so ljudi kladiva te iz nje izbila,
mašina zgodaj ti mladost je razdrobila,
človeška roka te na cesto je zagnala.

In zdaj sred taborišča ždiš ko modrec sivi,
živiš sred marčne sape, rose, sonca vriskov,
sred burje, slane, dežja, sred grmenj in bliskov
drobiš se v smrt, razpadaš tiho v prah trohljivi...

Ko zbit na smrt sem dvignil te na dlan tresočo
in s sonca hotel sem za blok te skriti v travo,
si zdrknil z rok koščenih mi na cesto vročo.

In mrzlo si pogledal me s kamnito glavo:
»Predragi, tu umrem naj – cesto utrjujem!«
O, kamen, modrec sivi, drug edini, čujem!

Narodna

**Boris Fakin-Igor
Torkar,**

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo
aprila 1944 v Dachauu.
Ritmična predloga zanj
je bil napev ljudske
vojaške Oj ta soldaški
boben. Rokopisni in
tipkopisni zapis hrani
avtor.
PA 9.

Sred nemške tam nižine
en britof mi stoji,
oj britof sred ravnine
nad ravnino vrane tri.

Je trideset barak,
oj trideset grobov,
v njih tavženti možov,
je vsak ko živ mrtvak.

Oj britof sred ravnine,
nad ravnino vrane tri.

Od Save, Drave, Zile
rod slovenski tu trpi,
v ta britof nas še žive
Nemec pokopat želi.

Vse dneve in noči
nam smrti zvon zvoni:
Dachau, krvav Dachau,
krvav Dachau, krvav...

Oj britof sred ravnine
nad ravnino vrane tri.

Lakota in šiba
gajžla tavžente ljudi,
nam hrbte pripogiba,
v žilah pa nam punta kri.
 Oj naj le kar zvoni,
 Dachau, krvav Dachau,
 saj vseh ne pomori,
 se mnog bo maščeval.
Na britof sred ravnine
eno sonce že svetí...

Oj sveti, sonce, sveti,
sveti zdaj na zmage pot,
je Nemec strt prekleti,
hej, naprej, domov od tod.
 Razdrt je rodni krov
 od izdajalskih psov.
 Zato naprej s pestmi,
 Slovenec, kri za kri!
Oj rajtengo odrajta,
pa si domek nov zgradi.

Kurent

**Igor Torkar
(Boris Fakin),**

(glej spredaj).

Zamisel za pesnitev v tercinah po ustrezno prevrednotenih motivih Cankarjevega Kurenta je nastala že pred avtorjevo internacijo, precej verzov s prizori iz partizanskega življenja, požganih vasi in taborišča na Rabu je nastalo že tedaj, iz neposrednega doživljanja v Dachau pa so pričujoče terčine. Pesnitev je bila končana takoj po vojni, z ilustracijami Nikolaja Pirnata objavljena v samostojni knjigi Kurent I. 1946.
PA 4.

(Odlomek)

In Kurentu solza v očeh se svetlika,
ko žene prek strun onemelih svoj lok
in ustne vročične brezglasno premika...

In trdo dotaknem se mrzlih mu rok:
"Ej, Kurent, na sever, na Nemško zdaj z mano,
za dachauski lager prihrani svoj jok!"

In Kurent pogleda od muk me pijano,
ob boku v levici mu gosli vise,
z desnico odkrije se tiho in zbrano

in v vetru mu sivi in dolgi lasje
kot zadnji pozdrav rabskim žrtvam vihrajo...
Čez čas mi prikima in pravi ječe:

»Na zadnjo me pelji trpljenja postajo.«
In šla sva... In šla sva... Čez dolge sva dni
obstala na griču za cestno ograjo.

Mrak. Mraz. Črn lager tam v snegu leži,
iz žične ograje stolpiči štrlijo,
reflektor zlovešče na strehah jim tli,

da zdi se, da sove ogromne tam ždijo...
In črni topoli – pogrebci stoje
in črne barake kot truge ležijo

in zvezde kot sveče mrtvaške brle
in mesec od temnega néba oboka
visi kot leščerba grobarja z roké

in tam za barakami burja se joka
in tuli zateglo: Dacháu, o, Dacháu...
In Kurent dé tiho: »V temino kdo stoka?«

»Le veter je,« v grlu mi glas je zastal,
ker v hipu v barakah luči so vse vžgale
in hrup rjojenja je v noč zavihral.

Glej, nemške zveri iz barak so pognale
jetnike: ljudi brez obleke na mraz,
čez tisoč na zbornem so mestu jih zbrale:

vsi v vrstah po pet, do obraza obraz,
karé nagih mož: sam skelet do skeleta...
In grize, mraz grize od pete do las

in z bičem iz trnja po hrbtih opleta...
»Los, vode!« zalajajo v noč nemški psi.
In že skoz cevi mrzla voda preleta

in brizgne na naga telesa ljudi –
na njih preblešči se v oklepe ledene...
In brizga in grize, mraz grize kosti...

In Kurent violino pod brado si dene,
lok strastno požene čez strune z rokó,
da legajo muzike tople koprene

na sohe ledene, ki v gosli mu zrlo...
A preden jim Kurent kopren naigral je
za toplo odejo – se strune mu stro...

In mesec na sohe ledene sijal je
in v tisoč odsevih sred prsi vsijan,
kot tisoč src bledih obtožbo kričal je...!

Žalost

Dušan Ludvik,
27-letni germanist in
bohemist, interniran v
taborišču Gonars.
Besedilo je nastalo
l. 1942 v Gonarsu.
Objavljeno po vojni v
reviji Novi svet, l. I, 1946,
str. 214.
Ma 71.

I

Žalost mi dolbe
lica bleda,
ko se med stolbe
dež zajeda.

Z mano vasuje
pesem davna,
čezme valuje
doba kalna.

Ogenj presnavlja
svet in like,
burja prestavlja
vse mejnike,

srca odnaša
čas netrezní –
nihče ne vpraša
po ljubezni.

II

Osat in strupeni
grenkoslad
zorila bo meni
spet pomlad.

Vse sanje umro mi
polne nad,
v očeh se nalomi
žarek zlat.

Nakloni se niže
z vejo sad,
primakne se bliže
grob in hlad.

Srce bo razdalo
svoj zaklad –
in kar bo ostalo
bo kot čad...

Obešencu

Dušan Ludvik,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo

l. 1942 v Gonarsu.

Objavljeno je v Novem

svetu, 1946, str. 213.

Ma 63.

Brat v lakoti, številka kakor mi,
kaj ti presedalo je tu med nami?

Ko sitil si se dolgo le z željami,
si vrat zaupal zanki, del: Umri!

Sočutno se zadržnila je vrh,
a še po smrti nam očitaš spačen,
da moral si umreti suh in lačen,
medtem ko s tabo se mastil bo črv.

Končal si! Kaj ti mar ta direndaj,
kjer si zavidamo že vsak grižljaj
in bi pobili se za gorko vodo.

Vsak dan do smrti nas pesti obup,
pa stisnemo le pest, ker vsem navkljub
preglodamo se skozi glad – v svobodo!

Času

Dušan Ludvik,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo

l. 1942 v Gonarsu.

Objavljeno je po vojni

v reviji Novi svet, 1946,

str. 478.

Ma 65.

Če boš bodočnost
v krvi kopal,
če boš i zvočnost
smehu ropal –

pa me upogni,
pa me zlomi,
žgi me še z ognji,
le ne z dvomi!

V igri neoprezni
senc in sija
daj mi ljubezni,
ki ubija,

mladega vina
trudni glavi,
da iz spomina
svet odplávi!

Ob mrtvem sotrpinu

Dušan Ludvik,

[glej spredaj].

Besedilo je nastalo

l. 1942 v Gonarsu.

Objavljeno po vojni

v Slovenskem zborniku

1945, str. 407.

Ma 67.

Mraz, glad, uši, ti večni grobokopi,
sesali kri so zlahka, a dosledno.
Zdaj te izžme še brstje in za vedno
se daš – v prvine vrnjen – zemlji skopi.

Nas pa, ki še ne tulimo z volkovi,
še bodo izstradavali namerno,
nam spet kot danes s kretnjo licemerno
izrekli sožalje nad grobovi.

A že nam rase trmast krik: Živeti!
Naš srd kar sika, rjove po osveti
in oslavljenim bruha moč v pesti.

Naš srd bo črtil, kruto bičal, davil,
v besedi in bodalu se ustavil
še, ko svet pravica prerodi.

Orglice

Stanko Vuk, doktor
političnih in diplomatskih
ved in pesnik, na drugem
tržaškem procesu obsojen
na 15 let zapora, po
kapitulaciji Italije izpuščen,
10. marca 1944 sta bila
z ženo Danico, sestro
Pina Tomažiča, na domu
v Trsu ubita. Besedilo,
ki je morda nastalo v
času avtorjevega
prestajanja zaporne kazni
v kaznilnici v Fossanu, je
objavljeno po vojni v
Primorskem dnevniku
št. 66, 16. 3. 1952.
Rokopis hranijo v
avtorjevi zapuščini.
Fe 199.

Vzel bom drobne orglice
– ni mi dano peti glasno –
Naj le drobne orglice
v jesenski večer pojo.

Na mrzlem nebeškem stropu
zvezde gorijo resno.
Čujte: še moram igrati.
Pri srcu nam je tesno.

Ivan Dodič,

34-letni učitelj, zaprt v Begunjah in Sentvidu pri Ljubljani. Besedilo je nastalo maja 1941 v Begunjah, dokončno oblikovano pa novembra 1941. Avtor ga je uvrstil v zbirko dvanajstih pesmi Tihe priče, pesmi iz Begunj 1941, ki jo je poslal ZB Radovljica. Zdaj jo hrani Gorenjski muzej v Kranju, odd. NOB 18/71. Za kitico krajšo varianto, uvrščeno v neobjavljeno zbirko Ranjeno obzorje, hrani avtor.
SM 63, var. 63 A.

Čas krvnik je kruti,
zlobo v sebi kuha,
na človeštvo jezo
in sovražstvo bruha...

Krila je izgubil,
truden plazi se pri tleh,
v Smrt se je zaljubil,
mrk po njenih gre sledeh.

Bliska mu pohlep v očeh,
nate in name preži.
V čudno vročih nočeh
liže črno, črno kri.

Zakaj nam srca ne pojo

Ivan Dodič,

(glej spredaj).
Besedilo je nastalo v maju 1941 v Begunjah, dokončno izdelano je bilo novembra 1941. Avtor je besedilo uvrstil v zbirko dvanajstih Pesmi iz Begunj. ZB Radovljica jo je izročila Gorenjskemu muzeju v Kranju, odd. NOB 18/71.
SM 1339, 1339.

Zakaj nam srca ne pojo?
Smo res zaprti
za težke duri,
črne križe,
ki so zasenčili pogled?

Zakaj nam srca ne pojo?
Tam senca smrti
črna pada
vedno bliže
in prebada
nas ko oster bajonet!

Trdi koraki

Ivan Dodič,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo
maja 1941 v Begunjah.
Uvrščeno je v avtorjevo
neobjavljeno pesniško
zbirko Tihe priče, pesmi iz
Begunj, ki jo je poslal ZB
Radovljica, ta pa jo je
odstopila Gorenjskemu
muzeju v Kranju, odd.
NOB 18/71.
SM 764.

Podnevi igralne karte pojo.

Šahisti molče...

Nekje ure vesele cveto,

ljudje se maja vesele...

Ni nam do kart, a vendar igramo,

da ubijemo čas.

Ni nam do šaha, a vendar igramo,

molk vpije v nas...

Prelepe so gore, sijoče v daljavi,

nam moti odmore fant v črni opravi...

»Zdaj slamo ravnajte,

zdaj me poslušajte!«...

Vse njemu v zabavo...

A zunaj vojak, oblečen v rjavo,

je silen v postavo, mu trd je korak.

Ti trdi koraki

bijo nam na glavo,

bijo na srce...

Listič "Kibla"

Ivan Dodič,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo maja 1941 v begunjskem zaporu, kjer je izšlo nekaj števil rokopisnega lističa Kibla. Uvrščeno je v neobjavljeno pesniško zbirko Ranjeno obzorje. Motiv pa je preoblikovan še v povojni zbirki Ujete tišine, pesmi, Lj. 1975. SM 198.

Imamo te, kibla,
v velikih časteh.
Smo listič
krstili po tebi
na štirih straneh.

Prinašal bo
smešne in resne
stvari,
a kdor ga zapušča,
vsem "švab" se zdi...

V nedeljo popoldan

Ivan Dodič,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo junija 1941 v Šentvidu pri Ljubljani, v zaporu. Dokončno oblikovano novembra 1941. Avtor ga je uvrstil v neobjavljeno zbirko dvanaestih pesmi Tihe priče, pesmi iz Begunj, ki jo je ZB Radovljica odstopila Gorenjskemu muzeju v Kranju, odd. NOB 18/71, in v zbirko Ranjeno obzorje. SM 196, var. 196 A.

Hudo je, hudo,
a fantje pojo
in starci pojo,
da nikdar tako...

Težko je, težko,
gledamo sonce,
čutimo žalost,
gledamo gore –
vidimo križe...

Bridko je, bridko,
a fantje pojo,
da bi jezo poskrili
in žalost utopili...

A žalost je sredi srca
in se nikamor utopiti ne da!

Cvetje

Ivan Dodič,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo
junija 1941 v šentviškem
zaporu, dokončno

oblikovano novembra
1941. Uvisčeno je v

neobjavljeno zbirko

Ranjeno obzorje. Tipkopis
hrani avtor.

SM 60.

Cvetje dehteče
ni cene imelo.
Zdaj bo rdeče
na mizi dehtelo.

Nagelj bahati
se pravkar razcveta,
v svobodi zlati
dni lepše obeta.

Pomladna pesem jetnikova

Ivan Dodič,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo
junija 1941 v Šentvidu
v zaporu, dokončno
izdelano novembra 1941.

Avtor je pesem uvrstil v
neobjavljeno zbirko

Ranjeno obzorje. Doma
hrani izvirni tipkopis.

SM 791.

Pomlad je vsa sveža, umita,
cvetijo vonjive livade
in polje in gozd zelenita,
čebele prišle so na brajde...

Zidovje pije nam kri,
na rokah so žile splahnele,
so pesmice src onemele –
otožnost vsem prsi tesni.

Ti mučni in jalovi dnevi
nam voljo in mozeg pijo.
So hladni ko smrti odsevi,
a v duše upor nam nesó...

Ure v kletki

Goj, malo okence in gole stene!
 Medli mi dan in noč me strati,
 na trdi postelji nemir me plasi:
 in kletke mi polni nobene?

zaškripeje težki ključ pratarje:
 potestne roke v misli pere,
 vsem zeljam žilice moreže,
 v brezupno tmo ali glas udarja.

In ožijo se murzle stene,
 in propa v dušo penca leže.
 Strahotne okenca so puerile,
 skozi nje polzijo pre bene.

Le glas temata kot žarek lune
 zveni z nebemih polj mi v kletko:
 "Razbijem okenca rešitko
 in zle pratarjeve račine!"

že bratom majka zarje rije!
 železni glas se z juže žuje:
 Pravično se bodalo kruje,
 da to pošast nacizma ubije...

Ure v kletki

Milka Hartman,
38-letna učiteljica na
gospodinskih tečajih,
zaprta v celovških zaporih.
Besedilo je nastalo l.
1941 v zaporu v
Celovcu. Rokopis hrani
avtorica.
SM 2419.

Joj, malo okence in gole stene!
Medli mi dan in noč me straši,
na trdi postelji nemir me plaši:
iz kletke ni poti nobene?

Zaškriplje težki ključ vratarja:
pošastna roka v misli seže,
vsem željam žilice nareže,
v brezupno t'mò zli glas udarja.

In ožijo se mrzle stene,
iz stropa v dušo senca leže.
Strahotne okenca so mreže,
skoz nje polzijo ure lene.

Le glas tenak ko žarek lune
zveni z nebesnih polj mi v kletko:
»Razbijem okenca rešetko
in zle vratarjeve račune!«

Še bratom majska zarja sije!
Jekleni glas se z juga čuje:
Pravično se bodalo kuje,
da to pošast nacizma ubije...

Odmevi iz ječe

Ljubka Šorli,
33–34-letna učiteljica,
kulturno-prosvetna delavka
na Tolminskem, vdova
Lojzeta Bratuža, ki so ga
fašisti l. 1937 prisilili
popiti motorno olje z
opilki, l. 1943 zaprta v
Trstu in Zdravščini.
Besedilo je nastalo 24. 4.
1944 v Tolminu. S črnilom
zapisani rokopis v
majhnem zvezku pesmi
hrani avtorica.
Ma 190.

I

Divji od besa pred mano stojijo,
muke obetajo, s puško grozijo;
ves so obraz mi že opljuvali,
z bikovko bili me, zasramovali.
Čakam, utrujena, ur še strašnejših,
k nebu v trenutkih zrem najbridkejših.
Jočem, kot jokal je Kristus potrti:
žalostna meni je duša do smrti.

II

Lepo tam zunaj trate zelene,
cvetovi pisani po njih dehte.
Le k meni noče ljubljena pomlad,
da bi prinesla srcu sladkih nad.

Razjeda dušo grenka mi bolest
in piše vanjo žalostno povest
o skritih solzah v mojih težkih dneh,
ki noč in dan skelijo me v očeh.

Li bo podrl na tla me križ težak?
Pod njim se že ustavlja mi korak.
Oziram onemogla se okrog:
Zakaj zapustil si me, Bog, moj Bog!

III

Blodile misli so mi skozi noč,
nemirne v temi so miru iskale;
pred novim dnem so v strahu trepetale
in žgale me v srce ko plamen vroč.

Brez nad in sonca je bilo srce,
trpljenje vse ko prah je poteptalo.
Pred mano dvomov sto in sto je vstalo,
ki so prežali name iz teme.

Zakaj si toliko mi dal gorja,
neskončni Bog, ki si dobroti sama?
Kako sem bala se, da bo med nama
nastal prepad brez koncev in meja.

Dopustil tega nisi, o Gospod:
Ti srcu mojemu si vero vrnil,
da ne bi čez in čez ga mrak zagrmil.
Zaznamoval takrat si mojo pot.

Spet začutila v sebi sem pokoj –
in upi so v srce se povrnili.
Ne bodo me viharji še zlomili,
saj dvignil se k nebesom duh je moj.

Moji materi v pregnanstvu

Ljubka Šorli,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo 1. 9. 1943 v zaporu v Zdravščini ob misli: na internirano mater. Po vojni je bilo objavljeno v Kalendarju Mohorjeve družbe, Celovec 1956, str. 54. Rokopis, zapisan v zvezek pesmi, hrani avtorica. Ma 193.

Ko tajne prepletajo moje noči
in misel za mislijo v temi vrsti se,
pred sabo obraza zagledam obrise
in v njem dvoje dobrih, iskrenih oči:
o mamica, mamica ti!

Ko sredi teh mojih razdvojenih dni
ob tla me pritiska nemila usoda,
takrat kakor zarja z nebesnega svoda
ljubezen mi tvoja srce upokoji,
o mamica, mamica ti!

Od tebe me ločijo mesta, vasi,
a ni je daljave, ki pot ubranila
ljubezni bi tvoji in vez razcepila,
ki moje in tvoje združuje poti,
o mamica, mamica ti!

V trpljenju ti bolno srce krvavi,
po domu utrujena plakaš v tujini...
O, vidim te, mamica, v vsej bolečini –
v njej meni še dražje so tvoje oči,
o mamica, mamica ti!

Pisemce

Ljubka Šorli,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo 2. 9. 1943 v zaporu v Zdravščini. Avtorica ga je zapisala v majhen zvezek s pesmimi, po vojni pa objavila v Kalendarju Mohorjeve družbe, Celovec 1956, str. 54 in v svojih Izbranih pesmih, Gorica 1973, str. 96. Ma 212.

V samoto mojo sonček posijal je –
na drobnem pisemcu pogled obstal je:
ročica ljubljena ga je pisala –
in v mrzlo ječo mamici poslala.

Kaj neki moja deklica mi piše?
In dečko? Majhen je... in rad le riše.
Kot plaha ptica roka mi trepeče –
ne vem, če od bolesti ali sreče.

Kar srčece povedati je znalo,
vse v pisemce pero je zapisalo –
da z bratcem prosita vsak dan Marijo,
naj me nazaj pripelje v domačijo.

Otroka moja – moje vse na svetu!
V bojazni mi srce je in trepetu:
če le za hip se sreča v njem ustavi,
takoј vsakdanjost kruta bič pripravi.

Ravensbrück

Katja Špur, 36-letna novinarka, internirana v taboriščih Ravensbrück in Barth. Besedilo je nastalo v januarju ali februarju 1944 v Ravensbrücku, zapisano pa je bilo v taborišču Barth marca 1944 v rokopisni zvezek pesmi, ki ga hrani avtorica. Varianto — rokopisni prepis besedila hrani Alenka Kogojeva. CT 189, var. 189 a.

Ravensbrück, o Ravensbrück!
Žalostno, zlohотно mesto,
s črnim zidom ograjeno,
s severnim ledenim vetrom,
z bloki mračnimi, z apeli.

V halje so jetniške nas odeli,
nam z obleko čast, ponos so vzeli,
rdeč trikotnik nam in številke dali,
nas ponižali so do živali!

V smradu in strahotni gneči
z Nemkami okuženimi tam žené slovanske:
dvajset tisoč nas je, sestre,
v mračnih blokih v Ravensbrücku.

Še je noč nad Ravensbrückom,
že naznanja dan sirena,
kliče na apel nas vrana črna.
Cokle, čuj, med bloki topotajo,
paznice zmerjaje nas v vrsté ravnajo:

»Achtung!«

Črna vrana v črni pelerini
ob četrti v mrzli februarški noči
prvič tam med bloki nas prešteva.

Po apelu pa do dneva
stlačene v trikrat pretesni sobi –
»Tjišje!... Ruhe! Njiht so laut!...«
tam Poljakinja kriči nad nami.

Zvezde med oblaki že bledijo,
že za zajtrk nam vodó prekuhano delijo,
v blazno gnečo vse turobno zimsko jutro
blokova številke in imena kliče.

In ko zimsko se razsvita jutro,
psi tuleč oglašajo se v dalji,
z bloka nas po pet in pet na blok podijo,
ravensbrüški sever pa za nami
»Schneller!... Schneller!...«
tožno poje melodijo.

Na apelu

Katja Špur,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo zgodaj
spomladi l. 1944 v
Barthu. Zapisano je s
svinčnikom v rokopisni
zvezek pesmi, ki ga hrani
avtorica. Varianta besedila
najdemo v prepisu Alenke
Kogojeve.
CT 53, var. 53 a.

»In der Reihe bleiben!
Mensch!... Du blödes Fleisch!...«

Dvanajsturni delavnik za nami,
črne vrane spačeni obraz pred nami.
Strafe stehen?... Da zašto? Zakaj? Za co?
Skozi vrste mračno gre vprašanje.

Črna vrana v črni pelerini
vrste bedne obletava,
v noč razlega krakanje se besno:
»Drei Uhr Strafe stehen!...
Heute werdet ihr noch was erleben!...«

V rokah od večerje neumite sklede,
v skledah bedne tri rezine kruha –
preklinjaje mraz, apel in nemški red,
tam v vrstah po pet in pet
z mržnje polnimi očmi strmimo
v črne škornje, v črno pelerino.

Paznic pet in tri blokove
štejejo brez konca nas in kraja,
zmerjajo po rusko, poljsko, nemško,
zmerja nas Poljakinja naduta Ada,
po ramenih pa kot bič nam sever pada.

Sever – volk nas grize, davi,
kot pošasti v noč drve oblaki,
dolgo še razlega se med bloki
krakanje zlovešče: Straf!

V tovarni

Katja Špur,
(glej spredaj).
Besedilo je nastalo
jeseni l. 1944 v
severnonemškem taborišču
Barth. Interniranke so
delale v Heinklovi
tovarni letalskih delov.
Izvirni rokopis, zapisan s
svinčnikom v zvezek
pesmi, hrani avtorica.
Nekoliko preoblikovano
besedilo si je prepisala
Alenka Kogojeva in ga
naslovila Hitreje.
CT 50, var. 50 a

Hitreje, hitreje
vrte naj se svedri,
vzleteti že morajo
ptiči jekleni!

In vrtamo, vrtamo luknje,
s pretrudnimi vrtamo jih rokami,
a mojstri in nadišavljene paznice
surovo kričijo nad nami.

V divjem se trušču
svedri v rokah nam vrtijo,
minute pa dolge kot ure
počasi, počasi polzijo.

Nekje so polja krvava –
moj brat, moj oče, moj sin...!
Spet mi omahnila roka je trudna,
utihnil je sveder –.
Že od vseh mi strani
pet mojstrov, pet paznic kriči:
»Weiter!... Weiter!... Weiter!«

Nekje so polja krvava
in ptice jeklene nosijo smrt –
moj sin, moj ljubljene sin!...
In trudna mi roka
ne more več dvigniti svedra.

»Hitreje! Hitreje!«
kričijo mi mojstri,
vrti pod rokami
jeklena se plošča,
v mrtvaško glavo izpreminja.
Vrtijo se svedri
in – sinek moj, s trudno rokó
ti vrtam luknje v glavó.

Ugaša dan

Katja Špur,

(glej spredaj).
Besedilo je nastalo
jeseni 1944 v taborišču
Barth. Zapisano je s
svinčnikom v rokopisni
zvezek pesmi, ki ga hrani
avtorica.
Varianto besedila hrani
v rokopisnem zvezku
Alenka Kogojeva.
CT 257, var. 257 a.

Ugaša dan
in noč z usmiljeno roko
ponižanj novih bolečine krije.
Globoko nad usnule hiše
sklonilo se je zvezdnato nebo.

Kot zvezde iz teme
spomini iz preteklosti gore
in v gluhi molk noči
nekje turobno zver kriči.

Črna vrana

Katja Špur,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo jeseni
1944 v taborišču Barth.

Rokopis, zapisan s
svinčnikom v zvežčič
pesmi, hrani avtorica.
Rokopisni prepis hrani
Alenka Kogajeva.
CT 18, var. 18a.

Črna vrana, črna vrana,
z bleskom mrzlim se oko ti sveti,
v prsih mesto srca kamen!

Do krvi si me ugrizla,
nikdar več se ne zaceli rana,
črna, črna vrana!

Smrt

Katja Špur,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo pozimi
1944 v taborišču Barth.

Rokopis zapisan s
svinčnikom v zvezek hrani
avtorica.
CT 297.

Z očetom na polju samotnem
v zorano zemljo so me deli.
Turobno so nama peli pogrebci,
pomladni vetrovi in streli.

V zasneženem lesu, moj dragi,
s teboj so me v grob položili,
pošastno so žvižgali streli,
nad grobom je burja tulila.

In tretjič s teboj sem umrla
na polju krvavem, moj brat!
Kot slepec iz praznih oči
na grud prestreljeno ti jočem
in veter jesenski v razorih ječi.

Stesala sem krsto

Katja Špur,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo
pozimi l. 1944 v
taborišču Barth. Zapisano
je s svinčnikom v rokopisni
zvezek pesmi. Alenka
Kogojeva hrani nekoliko
spremenjen rokopisni
prepis besedila.
CT 26, va. 26 a.

Danes stesala sem krsto,
svojemu bratu krsto jekleno.

V Barthu že tristopetdeset dni
plošče jeklene zbijam.
Moje sestré, mesto letala
bratu sem svojemu rakev skovala.

Tristopetdeset žalostnih dni –
toliko žebļjev, moj brat!
Toliko žebļjev, in vsi
šli so mi skozi srce.

Slovo

Katja Špur,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo
poleti 1944 in je
posvečeno Rusinji Ženji,
operni pevki, ki so jo
z nekim transportom
odpeljali iz Bartha.
Rokopis, zapisan s
svinčnikom v zvezek
pesmi, hrani avtorica.
CT 25.

Danes ali jutri
rada ali ne – nihče ne vpraša,
takšna je usoda naša –
brez pozdrava, po ukazu,
v nove kraje, v novo muko.

Dolge dni sva, sestra,
z upanjem se istim tolašili,
brez besede, brez pozdrava –
takšna je usoda naša –
danes bova se ločili.

Stisnjena so usta in oko je suho,
ko povelje se razlega strogo,
nikdar tujec ne pretrga niti,
ki usoda zla jih stkala je med nami.

Stisnjena so usta in oko je suho,
ko od daleč zrem za tabo,
plameni v očesu svetla iskra,
v srcu upanje in tuga.

Brezi

Katja Špur,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo
spomladi 1945 v
taborišču Barth. Rokopis,
zapisan s svinčnikom
v zvezek, hrani avtorica.
CT 275.

Vsa tiha in gola
ob poti si stala,
a mi smo hodili
v turobnem sprevodu
na žalostno tlako.

In v listju zelenem
pomladni vetrovi
življenju in soncu
v pomladno so jutro zapeli.

Mi dneve smo šteli
in z radostnim upom
na tlako sovražno hiteli.

Jesen te otožna
spet v haljo je novo odela
in listje uvelo
z jesenskim je vetrom
v jesenski poldan zaihtelo.

V turobnem sprevodu:
»Na tlako!... Na tlako!...« pojo nam koraki,
nad nami svinčeni oblaki
in cesta neskončna pred nami.

Doma

Katja Špur,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo
spomladi 1945 v
taborišču Barth. Rokopis,
zapisan s svinčnikom
v zvezek hrani avtorica.
CT 190.

Razcvetele so se dalje
na vrtu pod menoj.
Na sinjem nebu bel oblak
lenobno kdovekam potuje,
nekje harmonika otožno poje,
a tu – nedeljska, praznična tišina –
vse lepša ko kedaj si, domovina!

Žalostinka z Raba

Milena Mohorič,

37-letna profesorica,
sekretarka partijskega
komiteja na Viču,
internirana v italijanskih
taboriščih na Rabu in
v Viscu, zaprta v Ljubljani.
Besedilo je nastalo med
decembrom 1942 in
majem 1943 na Rabu.
Avtorica ga je po vojni
sprejela v zbirko Samotni
breg, 1947, str. 15.
Fe 117.

Z zelenega se v modro val preliva,
prši nad morjem vlažni pajčolan
in moja misel v tebi le počiva,
ti si moj cilj, z željami posejan.

Odtrgani v samoti od otroka
živeti meni zdaj je dolge dni,
za bedne nima leka moja roka,
zapira umirajočim le oči.

Vsak dan več žrtev si nagrabi zloba,
čedalje niže stopamo v pekél.
Svoj narod tukaj spremljamo do groba.
Vojak si je zažvižgal in odšel.

Do tebe, sin moj, žalost se razpleta,
ki predeš tajno mrežo do srca.
Mladosti tvoje krila so razpeta,
izgubljena naj ladja k njej vesla.

Samota

Milena Mohorič,

(glej spredaj).
Besedilo je verjetno nastalo
med decembrom 1942 in
majem 1943, ko je bila
avtorica internirana na
Rabu in v Viscu.
Objavljeno je po vojni v
njeni zbirki Samotni breg,
1947, str. 17.
Fe 119.

Vsenaokoli morje valovi.
Po njem popotna ladja v noč križari.
Obala zapuščena samotari.
Nikjer prijazna luč ne zagori.

In mraz prši od zore do noči.
Sivina le. Ne ptice. Ne zelenja.
Zastal je ritem smeha in življenja.
Samote trd oklep srce duši.

Tam v dalji domovine je odsev.
Na zemlji tej zvenel bo tvoj korak,
ki radostna te imenujem sina.

Četudi bo sovražni vzel me mrak,
dovolj ostalo v tebi bo spomina.
Mladosti si zasanjane odmev.

Žalostinka

Milena Mohorič,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo l. 1942 na Rabu in je posvečeno kmetici Neži Šumrada z Babnega polja, ki je tam umrla 23. 11. 1942.

Objavljeno kmalu po vojni v gradivu Drugega kongresa Slovenske protifašistične ženske zveze, Ljubljana 1945, str. 20. V avtoričini zbirki Samotni breg, 1947, str. 55, je besedilo nekoliko preoblikovano in ima naslov Žalna koračnica. Pm 65.

Nocoj umrla je Šumrada Neža.
Bila je sama v smrti in trpljenju.
Let sedemdeset osem je ućakala,
ko vojna je v tujino jo pregnala.

Kdo ve, kako so sanjale v mladosti
oči ugasle, v večni sen zasnule,
kdo ve, kolikokrat roke so trde
mehko ravnale posteljo otrokom.

Zdaj šotor taborski je bil nje streha,
samotni otok postelja poslednja,
jutranja zvezda večna luć prižgana
in boren žvižg uspavanka prijazna.

Ko nudila ji roka je zdravila,
smehljaje, mirno jo je zavrnila.
Zakaj zdravila? Meni dajte leka,
da me bo smrt rešilna zagmila.

Nocoj zaspala je Šumrada Neža.
Kot ona smrt rešilno si želijo
izgnane žene, moški in otroci.
Pretežka je postala boja teža.

Već kot so imeli, darovali
ljudje so izgnani za privid svobode.
Pa so omagali na strmi poti,
do zadnje kaplje so izkrmaveli.

Zdaj je ves svet postal mrtvaška veža.
Kjerkoli išče srce odpoćitka,
nikjer ne najde mirnega kotićka,
će ne zaspi, kot je nocoj Šumrada Neža.

Pismo drugo

Milena Mohorič,

(glej spredaj).

Besedilo je verjetno nastalo v letih 1942–1943, ko je bila avtorica internirana na Rabu in v Viscu in pozneje zaprta v ljubljanskih zaporih. Objavljeno je v njeni pesniški zbirki Samotni breg, 1947, str. 29, Fe 127.

Bedela sem in gledala v nebo.
Po stezah so se zvezde srečevale.
Sto tisoč let trenutek je samo –
kako bi zemske zveze nam priznale?

Vendar od njih sva midva bogatejša.
Kaj prostor je pomenil in kaj čas,
ko bil si zame najsvetlejša
in le mladost je pisala ukaz.

Zavetje tvojih rok je varovalo
me zlobe presovražnega svetá,
v slabotni uri mi noči je dalo,
sijal kot sonce si v temo srca.

V objemu tvojem pila pozabljenje,
spoznavala sem bolečine slast,
najglobljih vrelcev čula žuborenje,
slutila v njih življenja večno rast.

Božična pesem

Milena Mohorič,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo konec leta 1942 v taborišču na Rabu. Objavljeno je v avtoričini zbirki Samotni breg, 1947, str. 47, Fe 139.

Ve, sestre, k vam obračam se nocoj.
Tako preplavila me je bolešt,
da več ne slutim, kje namen je moj,
da zdi končana naša se povest.

Podajte mi rokó, da jo poljubim,
in z žuljev spet napijem se moči,
o dajte, da življenje v vas spet vzljubim,
ki niste omágale še sredi noči.

Poglejte to obsekano drevo,
ki več nikoli ne zazeleni,
tako mi sonce nade je zašlo
in razdejani so nekdani sni.

V tišino sem bolesti vsa zajeta
in prisluškujem le korakom zla.
Mladostna pesem moja je izpeta,
razbita ladja k bregu ne vesla.

Pogovor na križišču

Milena Mohorič,

(glej spredaj).

Besedilo je posvečeno
tovarišu, ki je po mučenju
umrl v ječi 12. julija 1943.
Objavljeno je v avtoričini
povojni zbirki Samotni
breg, 1947, str. 59–60.
Pl 347.

Tu na nosilih v ozki, temni sobi
počivaš zdaj brezskrbno, Jože Sašek.
Noben te klic človeški več ne zdrami,
ne policista glas, ne belih roka.
Več ne doseže te oblast človeška.

In v smrti je svoboda, mir in zmaga!
Pri tebi sem, tišini prisluškujem.
Sled zadnjih misli iščem ti v potezah,
ki smrt jih je vklesala v tvoj obraz.
Rešila bi jih za poznejši čas.

Neutrudno tipljem vate. Prav do konca.
Čuj, glas tvoj: »Človek je merilo vseh stvari.
Skrbite, da se ta resnica ne zgubi.
Ti, ki ostanejo, vodili bodo svet:
Da njih korak ne bo s strastjo prežet!

Mi padli smo, zapluli v smrti ocean.
V trpljenju potopljen je bil naš trdi dan.
Do konca stali smo na straži nad zemljo,
le smrt neusmiljena uklonila je glavo.
Daritev žrtev naših naj ne bo zaman!«

Vse bo zapisano. Ne skrbi, Sašek!
Hranili bomo testament zvesto.
Življenje spet bo imelo svojo ceno
in človek bo na zemlji pel veselo.
Za kar si padel, zraslo bo v nebo.

Modre meglé

Milena Mohorič,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo v letih
1941–1945. Objavljeno
je v avtoričini pesniški
zbirki Samotni breg,
1947, str. 32.
Fe 130.

Iz vseh strani se modre tko meglé
in kmalu nas brezdanji mrak zagrne.
A žalosti se niti pno v srce.
Praznina se z obupom v senci strne.

Odkar te ni, medli še ptičev petje
in gozd ni več, kot prej je bil, zelen.
Na travniku je obledelo cvetje.
Mladostni sen brez nade je zgubljen.

Nočne sence

Milena Mohorič,

(glej spredaj).

Med vojno nastalo
besedilo je avtorica uvrstila
v svojo zbirko Samotni
breg, 1947, str. 43.
Fe 136.

Kot list uvel nas veter premetava.
Že smrti vonj ovija vse nocoj.
Ob tla, ob zid se burja zaletava,
čez cesto, reko nosi nas s seboj.

Nikomur zdaj življenje ni več sveto.
Odtrgani od vseh smo korenin.
Drevo stoji tam, pod nebo razpeto,
za listom bednim utonil je spomin.

Koliko nas je mraz prezgodnji umoril,
skoz veje naše pesem ne šumi,
sovražni čas nam upov ni zazoril,
le hladna smrt preži od vseh strani.

Življenje se smeje vojnam

Ludvik Mrzel,
39-letni pesnik,
pripovednik, urednik in
publicist, kot sodelavec OF
aretiran in zaprt v
šempetrski kasarni v
Ljubljani in v Kopru, nato
do novembrske ofenzive
1943 v partizanih,
ujet in interniran v
koncentracijskem taborišču
Dachau, kjer je urejal
Dachauski poročevalec in
njegovo prilogo Jež za
žico.
Literarna zapuščina
avtorja je bila po
Dachauskih procesih
zaplenjena, besedilo, ki
sta ga oblikovala spomladi
1944 z Igorjem Torkarjem
(Borisom Fakinom) pa je
dostopno v Torkarjevi knjigi
Umiranje na obroke,
1984, str. 122. Igor
Torkar je besedilo zgostil v
enem svojih letniških
sonetov: Pomladni dan v
Dachau, ki ga tu
navajamo.
Rš 32.

In spet si tu, pomlad,
ljubimka nenasitna, /
stojiš sred njiv, kot mlada
breza samovšečna, /
v prosojnem šalu listov
vitka, dolgokitna, /
vabliva vedno znova,
lepotica večna.

Tvoj paž, veseli veter, šal ti
z rame zmika, /
da mi ponujaš prsi, teloha
cveteča, /
in na preprogo trav me
vabiš vsa dišeča, /
da sonce zamiži, se za
oblak umika...

O radodarna, glej, ne
morem te ljubiti, /
in naj ne žali moja hlad-
nost te to pot, /
saj ne bi rad, pomlad, za
vedno te izgubil,

a v teh krvavih dneh, ki s
smrtjo so opiti, /
ko bratov tisoč brez
ljubezni mre povsod – /
nečistovanje se mi zdi ...
če bi te ljubil...

Ludvik: Življenje se smeje vojnam, morilcem in idealistom.
Mirno hodi po svoji od vekomaj določeni stari poti.
Tudi v Dachau je pripeljalo pomlad.

Igor: Je. Ampak ta pomlad, ta nenasitna ljubimka
stoji onkraj žične ograje, stoji tam daleč
sredi travnika... jo vidiš... mlada,
samovšečna breza...

Ludvik: Vsa vitka v prosojnem šalu mladih listov...

Igor: Dolgokitna, vedno znova vabliva večna lepota.

Ludvik: Poglej, njen paž, veseli veter, ji zmika z rame
svilolisti šal... in že mi ponuja prsi,
cvetoča teloha...

Igor: In vabi, vabi... vsa dišeča me vabi,
naj ležem z njo na preprogo mladih trav...
da je sonce zamižalo in se skrilo za oblak.
O, radodarna, ne morem, ne smem se ljubiti s teboj...

Ludvik: Ne morem, ne smem se ljubiti s teboj.
Najina hladnost naj te ne žali, saj te ne bi rada
za vedno izgubila...

Igor: Pomladna breza, zelena vila, razumi, odpusti...

Ludvik: V teh krvavih, s smrtjo opitih dneh, ko vsepovsod
na tisoče bratov umira brez ljubezni...
nečistovanje se mi zdi, pomlad, če bi te ljubil...

Igor: Nečistovanje se mi zdi, pomlad, če bi te ljubil...

Umiranje na obroke, 1984, str. 121: "Dva pisatelja sedita na tleh za revirsko barako, naslonjena na leseno steno. Ludvik Mrzel, Igor Torkar. Pomladna nedelja. Molče strmita prek žične ograje. Zrak prijazno diši po segretem, vlažnem lesu barake. Pomladno sonce, ki počasi zahaja, je podobno zlato rumenemu hlebcu kruha. Tam daleč v ravnini zeleni breza. V srce se sramežljivo tihotapijo romantična čustva. V dachauskem času, ki nima štirih letnih časov – čeprav zna »delati« vročino, dež, mraz in sneg – so romantična čustva naivna, smešna.

Ne, prekleto! To so na smrt lačna, lačna čustva!

Ludvik in Igor sestradano zamaknjena šepetata, kot bi hotela tiho in počasi zložiti misli in čustva za najbolj romantično pesem na tem neromantičnem, klavskem svetu."

V spominsko knjigo

Mile Klopčič,

36-letni pesnik, urednik,
politični delavec,
interniran v taborišču
Stammlager III A v
Luckenwaldu. Besedilo je
nastalo v ujetniškem
taborišču Luckenwalde
jeseni 1941 v spomin
srbskemu zdravniku
dr. Božidarju Urbanoviču.
Objavljeno po vojni v
Slovenskem zborniku
1945, str. 82 z napako,
ki pači smisel prvih dveh
verzov. Napaka se
ponovi tudi v kasnejši
objavi v reviji Borec.
Avtor je zbiralki
neznane partizanskega
pesništva Petkovskovi
besedilo sam korigiral,
tako da je pričujoča
objava pravilna.
Izvirnik hrani
dr. Urbanovič, prepis
avtorjevi svojci.
Ro A 6, Pl 63.

*Nekemu tovarišu v ujetniškem
taborišču Luckenwalde, 1941*

In ko nekoč je Bog bil slabe volje,
je rekel: »Vraga, zdaj bom ustvaril svet,
ki naj ne bo ne gozd ne breg ne polje,
naj bo puščoben, mrk, preklet,
nikomur naj ne bo za bivališče!«

In je ustvaril tale svet in tole taborišče!

Lovimo viharje

Mile Klopčič,

(glej spredaj).
Besedilo je nastalo
l. 1941 v ujetniškem
taborišču Stammlager
III A v Luckenwaldu pri
Berlinu. Objavljeno je
bilo v Slovenskem zborniku
1945, str. 81 in v Drugem
kongresu Slovenske
protifašistične ženske
zveze, Ljubljana 1945.
Pm 64, Pl 29, Ro B 7.

I

Da, smo jetniki: v naše se poglede
zarasla je bodeča, mrzla žica,
v ušesa bije tuja, rezka govorica,
in redke, drage so domače nam besede.

Tako je, ko da nas je svet izgubil,
odvrigel na to žalostno obalo,
in še velel, naj pojemo mu hvalo,
in val pošilja, da bi nas pogubil.

Zdaj smo kot na otoku izgublencev,
in z vsakim dnem strašnejša je strahota,
in z vsakim dnem samotnejša samota,
in vsako noč vse več je utoplencev.

II

Da, smo naplavljeni, smo otočani:
Le po zvezdah smeri neba poznamo,
samo po soncu svoje dni ravnamo
in vihre bijejo po morski plani.

Da, smo naplavljeni, smo otočani!
A take ure čakajo mornarji!
To v naša jadra se love viharji –
in onstran naši čakajo pristani,

za njimi naše stražijo planine
in niže v soncu vinske so gorice,
v zelenem trtju bele zidanice
in naše trate, hoste in doline!

Zato lovimo v jadra te vetrove
in zapustimo pusto zatočišče:
odpro nam burje pota v pristanišče,
zbude v pozdrav domače nam zvonove.

Vernih duš dan

Jan Plestenjak,
45-letni zasebni uradnik in
pisatelj, interniran v
Chiesi Nuovi in Padovi.
Besedilo je nastalo
2. novembra 1944
v Ljubljani na podlagi
vtisov iz internacije.
Zapisano je v album, ki
ga je avtor posvetil
prijateljici Ani Končamovi,
danes pa ga hrani njena
nečakinja. Objavljeno v
loških razgledih, 1974,
str. 226.
Ma 104.

– »Bratje, težko in mrzlo vam je
zdajle pod zemljo!« –
– »O, nam je lahko, nam je toplo!
Brez hrupa in brez jedkega obupa
teko v brezbrežje dnevi pod zemljo.
Saj smrt je lepa, v cvetje je odeta!
Sicer pa, preden danes je mladost spočeta
in preden ji je slast krvi do duše razodeta,
ji že gomila je nekje načeta!« –

Sproščenje

Jan Plestenjak,

(glej spredaj).
Besedilo je nastalo po
avtorjevi vrnitvi iz
internacije l. 1944 v
Ljubljani. Avtor ga je
s čmilom zapisal v album,
ki ga je podaril prijateljici
Ani Končamovi, po njeni
smrti pa ga hrani njena
nečakinja. Besedilo je po
vojni objavljeno v loških
razgledih 1974, str. 230.
Ma 126.

Večeri so sladki kot poljub deklet,
jaz pa zaklet umiram,
s seboj se in z Bogom prepiram
in sem kot Krist na križ razpet.

Pa zame še ni določeno, da bi omahnil
in brez krvavega testamenta –
»Dopolnjeno je!« – dušo izdahnil.
Jaz sanjam čas, ko se bom s križa snel
in se kot vranec splašeni čez plotove vzpel
in tebe, mati, tam v daljavi vso močno
v mračnjavi mrazov in gozdov objel
in ti v poljubu razodel,
kako sem še zmerom kri tvoje krvi,
puntarske krvi še za te kajnovske dni,
preden nam nova zarja ne vzplamti.

Zima 1943

Vera Albreht,

49–50-letna novinarka,
publicistka, članica
uredništva radia OF
Kričac, internirana v
ženskem koncentracijskem
taborišču Ravensbrück v
Nemčiji. Besedilo je
nastalo med 6. 1. 1944
in majem 1945.
Objavljeno je v
Obzorniku, 1968, št. 12,
str. 893.
PI 217.

Po pet stoje v pozoru sive vrste.
Nad taboriščem severnik zavija,
molče prezeba bedna tovarišija,
prestopa v coklah, mraz mrtviči prste.

Brezup povsod, do koder pogled seže:
cement, ograde, stolpi in barake,
bodeča žica meri jim korake,
brez milosti kosti jim zima reže.

Ravensbrüška pesem

Vera Albreht,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo

6. 2. 1945 v

Ravensbrücku. Zapisano je

s svinčnikom v rokopisni

zvezek pesmi, ki ga je

avtorica zapustila

novomeškemu muzeju.

CT 156.

Oh, koliko robotov so nas zbrali,
številke so na ramo nam pripeli
in da bi nam ponos še zadnji vzeli,
v ujetniške so halje nas odeli.

A naše misli? Za te ni okovov
ne žic električnih ne barikad.
Tu zbran je sever, jug, vzhod in zapad
in naš upor postaja vedno jačji,
čim bolj nas pest sovraga tepe, tlači.

Po pet korakamo z lopato v roki,
lesene cokle udarjajo ob tlak,
kot svinec vsake je korak težak.

Vse je pripeto k tlom, le duh je prost
in ta potuje z belimi oblaki
in je med nami in svobodo most.

Še včeraj

Vera Albreht,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo

med 6. 1. 1944 in

majem 1945 v taborišču

Ravensbrück. Prezemamo

ga po povojni revialni

objavi v Obzorniku,

1965, št. 7, str. 527.

PI 306.

Še včeraj je s pletilkami rožljala,
na bloku prazna zeva njena klop.
Saj nogavice ni še dokončala
in bolna ni bila, morda prestara,
da zaslužila bi iz kotla krop.

Kako se nam prijazno je smehljala,
ker drugih je besed kot me bila.
Z rokami si je rada pomagala,
kadar z novico je med nas prišla.

V »nebeško« jih komando je pobrala
vse tiste, ki postale so odveč...
Vso noč so stale in med njimi stala
je tudi ona. – Zdaj ni živa več.

Na mizi njena volna je ostala,
ostalo v nogavici pet pletilk –
(kako jih krčevito je držala.)

Katera njeno delo bo končala,
nasnuto v soju žalostnih svetilk?

8/12-18

The Council have
 taken a decision
 in the long narrow
 period as well as
 they have in the
 city of the river
 in the long narrow
 period as well as
 they have in the
 city of the river

Wojtasia kónna Halina

Poznan

Polska

ul. Mickiewicza 9

Nenapisano pismo

Vera Albreht,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo

8. 2. 1945 v

Ravensbrücku. Zapisano

je s svinčnikom v zvezek

pesmi, ki ga je avtorica

zapustila novomeškemu

muzeju. Po vojni je

avtorica besedilo

prepisala in nekoliko

preoblikovala, dala mu je

naslov Neodposlano

pismo.

CT 40.

Enkrat na mesec smem pisati pismo
in to je borih le petnajst vrstic:
me tukaj v Ravensbrücku srečne nismo,
drugače tu posebnih ni novic.
Povejte mu, če kdaj se v vas prikaže,
da ga v pregnanstvu pozabila nisem,
da mu pošiljati ne morem pisem,
teh par vrstic naj nekdo mu pokaže:
»Vse k tebi, sinko moj, pošiljam želje.
Kako je tebi? Ali še živiš?
Ti moje si edino še veselje –
potem z lahkoto nosim še ta križ.
Vem, da doma so hišo nam požgali,
očeta pomorili, brata mi,
v gozdove tebe, sinko, so pognali,
ko k nam prišle peklenske so zveri...«
Kako pri vas? Ste zdravi in veseli,
vas okrog mize še sedi devet?
Vse, še ime domače so mi vzeli,
zdaj sem številka le, tristodeset.

Krulikom

Vera Albreht,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo

v Ravensbrücku kot protest

zoper najrazličnejše

poskuse nemških

”zdravnikov” na

internirancih, poskusnih

zajčkah ali krulikh. Na

isto temo je 5. 2. 1945

napisala besedilo z

naslovom Kruliki –

zajčkom, ki ga v

rokopisnem zvezku

ravensbrückskih pesmi

hrani novomeški muzej.

CT 58, 57.

Halini Chorązini v album

Izpil vam mozeg nemški je vampir,
pri živem je telesu vas pohabil,
zdaj bi izbrisal rad, da svet bi zabil,
kar zagrešila je človeška zver.

Široko že odpira zadnjo dver,
da veter bi razvel pepel spomina.
Kar razgalila si očem, Halina,
pognalo v naša srca je nemir.

Vse prepočasi se nam čas pomiče,
kam skrijemo naj bedne, žive priče?

Luciji Liefeldtowi

Vera Albreht,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo
5. februarja 1945 v
taborišču Ravensbrück.
Rokopis zapisan s
svinčnikom v zvezek
hrani Dolenjski muzej,
Novo mesto.
CT 286.

Vzhod in zahod svoj zadnji boj razvija,
ves v rdečo zarjo ognja je zajet
v teh dneh, ko v temeljih se ruši svet,
sem v "džungli" tebe srečala, Lucija.
Zdaj čakam na Signal v teh zadnjih dneh,
pod mano naj v gnilobi svet se zruši,
tako svetlo mi je pri moji duši,
svobodo vidim v slehernih očeh.
Kako sem v srcu polna in bogata,
duh ne pozna okov na barikadi.
Pomagaj mi nositi ta zaklad
in lažji bo izhod iz tega blata.

Črne vrane

Vera Albreht,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo v
času med 6. 1. 1944
in majem 1945 v
Ravensbrücku v Nemčiji.
Prevzemamo ga po
objavi v Obzorniku,
1965, št. 6, str. 409.
PI 24.

Črne vrane, črne vrane
preletavajo nebo.
Le od kod so k nam poslane,
da nam je še bolj hudo?

Ni je veje, ni je veje,
da bi sedle na drevo.
Ni ga sonca, da ogreje
nas, ki zebe nas tako.

Črne vrane, črne vrane,
odletite v našo stran!
Tam so ceste razkopane,
tam je sadovnjak požgan,

tam izropali so hleve,
tam naš dom je razdejan –
in povejte, da vse dneve
mislimo v pregnanstvu nanj.

Korošicam umrlim v Ravensbrücku

Vera Albreht,

[glej spredaj].
Besedilo je nastalo deloma
l. 1944 v taborišču
Ravensbrück, deloma pa
po osvoboditvi v domovini.
Zapisano je na nemške
formularje. Objavljeno
v Naši ženi, 1947,
str. 115,
Oc 181.

Skozi zamrzla okna barake
je policajka zakričala: »Transport
s Koroške! Sto dvajset žená!«
Začule lesenih cokol smo korake
po skorji zledenelega snega.

Našemljene v cunje, napol nagé,
so stopale v vrstah sključene,
pešačile so že teden dni
do smrti izmučene...

Takrat je planila kot blisk Tomazinka,
začutila domačo je kri:
»Z Borovelj, Železne Kaple? Kotmare vesi,
joj, kaj se pri nas doma godi?«

Na mah se ji je zjasnil obraz,
vsa žalost je z njega splahnela,
zdaj njeni zemlji prišel je čas,
ki si ga je že davno želela.

Že tretjo zimo za strojem stoji,
ne moti ropot je neznanski,
le k sinu na Peci ji misel hiti,
kjer bil je odred partizanski.

Kot snopje so padale naše žene
s Koroške, druga za drugo,
prenesle niso tuje zemljé,
odete v žalost in tugo.

A ko je četrta zima prišla,
skopnela kakor snežinka
v kotu vsa bela, utrujena
z Borovelj je Tomazinka.

Spet padajo na zemljo snežinke,
na tisoč mladih grobov ob Dravi in Zili,
na neizkopan grob Tomazinke,
na zemljo sovražno, ki so jo s pepelom koroških žena pognojili.

Spet bije se boj za Borovlje, Železno Kaplo, Gosposvetsko poljé,
spet barantajo za dom, od koder so vas spodili,
a ne bodo izbrisali krvave zemljé,
v katero ste svojih src mejnike zabili!

Dachau

potopcem sveta

Mi, ki prišli smo, živi v pekla
fasističnega izčlovečenja,
smo dolžni vam - sopotnikom gozja,
ki z nami upali ste in trpeli,
da se kraj kot ljudje bi zaziveli,
a ste v masilni smrti onemeli -
da kliknemo vsem narodom sveta:

Ta kraj je bil pekel. Ta kraj je svet.
Ta kraj je posvečen od mrti in groze.
In poveljani v mučeniški slavi
od neizmerne izčlovešče smrti.

Zato, popotniki, stopaj tiho tod.
Tobožno stopaj, s sklonjeno glavo.
Pot, ki ga stopaš, je bil križec pot.

Fran Abercht

Dachau

Potomcem sveta

Fran Albrecht,
56-letni pesnik, kritik,
esejist, prevajalec, med
vojno interniran v
koncentracijskem
taborišču Dachau.
Besedilo je nastalo takoj
po osvoboditvi v spomin
na taborišče Dachau.
Objavljeno je v tedniku
TV-15, št. 17–18,
29. 4. 1976, str. 7.
Rokopis hrani Muzej
ljudske revolucije v
Ljubljani.
KI 170.

Mi, ki prišli smo živi iz pekla
fašističnega razčlovečenja,
smo dolžni vam – sopotnikom gorja,
ki z nami upali ste in trpeli,
da še kdaj kot ljudje bi zaživel, i,
a ste v nasilni smrti onemeli –
da kliknemo vsem narodom sveta:

Ta kraj je bil preklet. Ta kraj je svet.
Ta kraj je posvečen od muk in groze.
In poveličan v mučeniški slavi
od neizmerne nečloveške smrti.

Zato, popotnik, stopaj tiho tod.
Pobožno stopaj, s sklonjeno glavo.
Pot, ki ga stopaš, je bil križev pot.

Slika z Raba

Čas nastanka besedila več
kot 60-letne internirankena
Rabu **Manice Koman**
lahko postavimo v leta
1942–1943. Besedilo
je bilo objavljeno v
TV-15, št. 32, 13. 8.
1968, str. 7 v rubriki
Partizanska ljudska pesem
in ga od tam tudi
povzemamo.
Se 78.

Jasna noč. Po nebu mesec plava,
veter se z valovi poigrava,
kot mogočna skala iz granita
zro na nas vrhovi Velebita.
Tiho vse v ponočnem je odmoru...
Ne! Glej tamkaj šotor ob šotoru,
v njih otroci, žene in možaki,
vsi so živi, pravi okostnjaki.
Ti bedijo, med seboj kramljajo,
v tiho noč zaupno si šušljajo:

– »Mar še ne spiš?« – »Kako naj spim?
Saj lačen sem, da kar medlim.
Fašista prosil sem jedi,
pa me je tepel do krvi.« –

– »Tovariš moj, kaj je s teboj?« –
– »Ah, trda tla so pod menoj
in kamenje v telo tišči,
bolijo suhe me kosti.« –
– »In mene zebe vse noči,
ta mraz – odeje pa je ni.«

Zajoka mala Marijana,
jo ugriznila je v prst – podgana.
Objeda gnusni nas mrčes...
Huj, ti fašist, prekleti pes!
Res, marsikoga si že strl,
ideje pa, ki v nas živi
in ki pokonci nas drži,
ideje te ne boš zatrl!
Že slišim glas upornih trum,
že bliža se nam partizan.
Oj bratje, sestre, le pogum,
saj blizu je rešitve dan!

Silvestrova noč

Igo Gruden,

49–52-letni advokat,
pesnik, zaprt v belgijski
in šentpeterski vojašnici v
Ljubljani, interniran v
italijanskih taboriščih Visco,
Chiesa Nuova in na Rabu,
od koder je po kapitulaciji
Italije z begunci in
ranjenci preko Visa prišel
v severnoafriška taborišča
Amrija, Tolumbat in El-Šat.
Besedilo je nastalo v
belgijski vojašnici v
Ljubljani med božičem
1942 in pomladjo 1943.
Objavljeno je v avtorjevi
zbirki V pregnanstvo,
1945, str. 16 v razdelku
Celica številka pet.
Tipkopis, ki se od objave
razlikuje v tretji kitici,
hrani Rokopisni oddelek
NUK, 13/60.
NS 40, 30.

Na oknu, v linici na vratih
železna je podoba križa:
v zaporu sanjam o prevratih
in o svobodi, ki se bliža.

Počasi straža gre ob zidu
in sneg v dvorišče naletava;
vojaka senca kot v prividu
zdaj sem, zdaj tja po steni plava.

Prižgi za vse, ki so nam pali,
pod križem v oknu, drug moj, svečo! –
Roké smo si za pólnoč dali
in si molčé želeli srečo.

Težka noč

Igo Gruden,

[glej spredaj].

Besedilo je nastalo ali med božičem 1942 in prvimi meseci l. 1943 v Ljubljani, ko je bil avtor zaprt, ali pa že v taborišču Visco spomladi 1943.

Tipkopis hrani v

Grudnovi zapuščini

Rokopisni odderek NUK-a

sign. 13/60.

NS 44.

Nekdo v spanju govori,
drugi planil je iz sna,
noč je težka za oba.

Vsak je sam, ko se znoči,
drug mi nič več ne pove,
noč je težka za nas vse.

Vsaka misel nas boli,
saj še v snu je bolna vsa,
kot bi za pogrebom šla.

Naj bedi kdo ali spi,
nič mu upa ne prižge,
da bi lažje učakal dne.

Koliko že teh noči
je tovariši bilo,
vsak je dan pregnal temo:

tudi nam bo sonce vzšlo!

Spomini

Igo Gruden,

[glej spredaj].

Po tem, da je avtor besedilo uvrstil v cikel Celica številka pet, ko je po vojni urejal svoje medvojne pesmi, lahko sklepamo, da je nastalo v času od božiča 1942 do pomladi 1943, datum 9. 4. 1943 v tipkopisu pa dopušča možnost, da je nastalo v internaciji v Viscu.

Avtor besedila ni sprejel v nobeno svojih poveljnih zbirk. Tipkopis hrani Rokopisni odderek NUK-a, sign. 13/60. NS 46.

Nočem gledati podobe,
ki odpira se očem:
najine samotne sobe
se spominjati ne smem.

Nežnost tvojega mi diha
speče prebudi želje;
tvoja želja najbolj tiha
razvihari mi srce.

Čakaj, draga, da se vrnem
na prostost in v tvoj objem:
v toplo te ljubav zagnem,
na stežaj srce odprem.

Ah, in vendar tebe gledam,
čujem, čutim te vsak hip:
ko najmanj se ga zavedam,
skozme gre tvoj daljni utrip.

Tuji vojak

Igo Gruden,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo ali v času avtorjeve konfinacije v Ljubljani od božiča 1942 do pomladi 1943 ali v internaciji v Viscu, na to bi lahko kazal na tipkopisu pripisani datum 9. 4. 1943. Objavljeno je bilo v avtorjevi zbirki V pregnanstvo, 1945, str. 17. Dva tipkopisa, ki se od objavljenega besedila nekoliko razlikujeta, hrani Rokopisni oddelek NUK, sign. 13/60, NS 12, var. 13.

Golo je drevo, sneg na njem leži,
z vej se bel sijaj k nam z nočjo spusti:
še nihče ne spi, vsak zasé bedi,
težji od vseh dni nam je molk noči.

Po hodniku gre v luči tuj vojak,
včasi mu zamre stihoma korak:
v linici takrat vidim mil obraz,
svetle v njem oči, zaskrbljen izraz.

Tuji mi vojak, čutiš z nami res
in razumeš krik mučenih teles?
Če smo vsi ljudje, kdo je kriv gorja? –
v srcu se morda vprašava oba.

V linici vojak dolgo v nas strmi:
človek je samo, kakršni smo mi.
Da bi le že vsi v nov zavpili čas!
Pa je legel molk kakor v grob med nas.

Visko

Igo Gruden,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo spomladi l. 1943 v taborišču Visco v Italiji. Objavljeno je v avtorjevi povojni zbirki V pregnanstvo, 1945, str. 33. Tipkopis hrani Rokopisni oddelek v NUK-u, sign. 13/60, NS 51, var. 40.

Onkraj žic so v vrstah murve v morju trav,
dvorec sredi polj stoji oblastno:
v enem plugu trije pari belih krav
orjejo furlansko zemljo mastno.

Ptice selijo se v soncu zdaj nad njo,
veter z bližnjih Brd šumi v prostranstvo,
trga dim in z njim oblake nad vasjo:
v Visko so prignali nas v pregnanstvo.

Bo prišla pomlad v ta krog bodečih žic?
Brezradósten sen o nji imamo:
gre nad nami sonce, veter, radost ptic,
mi le domotožja bol poznamo.

Sove

Igo Gruden,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo spomladi l. 1943 v taborišču Visco. Za objavo v povojni zbirki V pregnanstvo, 1945, str. 36 je avtor besedilo močno preoblikoval. Namesto doslej znane in objavljene variante je tu prvotnejše besedilo, ki ga v izvirniku hrani Rokopisni oddelek NUK-a, sign. 13/60. NS 19, var. 24.

Križem žarometi med šotore,
med barake svetijo do plota.
Komur v mraku draga je samota,
skrivne bo zaman iskal prostore,
skriti se nikjer nihče ne more.

Kličejo po utah se vojaki,
žarometi so vso noč nad nami:
komaj usnulega iz sna predrami
glas zategnjen me ob uri vsaki,
straž budijo trdi me koraki.

Ko da bi nad žicami visoko
krog in krog v lesenih utah sove
stražile umirajoče krove,
v noč razmišljam, v težko, temnooko:
človek, pal globoko si, globoko!

Tovarišu

Igo Gruden,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo spomladi l. 1943 v italijanskem taborišču Visco. Objavljeno je v avtorjevi povojni zbirki V pregnanstvo, 1945, str. 56. Rokopis s svinčnikom in tipkopis hrani Rokopisni oddelek NUK-a v Ljubljani, sign. 13/60. NS 51, 65.

Skozi okence šotora
veter veje slan od morja,
zadnji še odsev obzorja
mi proseva na obraz.
Konec dneva brez napora,
noč bo dolga in oblačna:
bo temačna, misel mračna
našla v meni svoj izraz?

Smo drugovi si v šotoru,
v nōči vsak zapre se zase,
sebe išče, tiplje vase,
kaj premišlja, ne vprašuj:
je tovariš ti v upor,
brat v svetlobi in tesnobi,
v svoji nóttranji tegobi
ti ostal bo večno tuj.

V burji

Igo Gruden,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo
spomladi l. 1943 v

taborišču Visco v Italiji.

Objavljeno je v

avtorjevi poveljni zbirki

V pregnanstvo iz l. 1945,

str. 57. Tipkopis hrani

Rokopisni oddelek

NUK-a, sign. 13/60.

NS 76, 60.

V burji nam vso noč šotori
kakor jadra plahutajo.

V sinji vedrosti obdajo
nas goré ob prvi zori.

V snegu Julijske planine,
Karnijske, še Dolomiti,
niže griči valoviti
in neskončnost te ravnine:

kolika lepota kraja!
In nad vsem zanos Triglava:
tih spomin v srce priplava,
ko nad njim nam sonce vzhaja.

Slika je Ljubljane v meni:
v zimskem jutru, ko daní se,
vrh zvonika v megli zdi se
barke jambor potopljeni.

Zdaj pomlad iz tega kraja
nese ji radóstno klice;
nas tesnijo v krogu žice,
čuden nas nemir navdaja.

Vedrega zanosa išče
misel od pregnanstva mrka:
na srce pomlad že trka,
v burji gre čez taborišče.

Balada o otroku

Igo Gruden,

(glej spredaj).
Besedilo je nastalo
spomladi l. 1943 v Viscu
v Italiji. Objavljeno je v
avtorjevi poveljni zbirki
V prenosništvo, 1945,
str. 44. Avtorjev tipkopis,
ki se ponekod razlikuje od
objavljene verzije
besedila, hrani Rokopisni
oddelek NUK-a,
sign. 13/60.
NS 50, var. 64.

Sem rodila te v baraki:
ko sem ti postala mati,
si zajokal prvičkrat.
Niso se takrat koraki
plazili v temi od vrat?

Ko sem te na prsi vzela,
nič ti iz njih ne mogla dati,
si zajokal drugikrat.
Ni takrat postava bela
že prišla ob pograd stat?

Ko sem s krilom te pokrila
in hotela blodna vstati,
si zajokal zadnjikrat:
smrt se k tebi je sklonila,
krč me stisnil je za vrat.

Bil si mi kot sen o roži,
mrtvi ti otrok moj zlati:
kam odšel si s sončnih trat?
Skupaj naju, smrt, položi
v črni grob za večno spat!

V spomin Aleša Stanovnika

Igo Gruden,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo

verjetno spomladi l. 1943

v taborišču Visco v

Furlaniji, kjer je bil

interniran tudi sin Aleša

Stanovnika. To je bila

najbrž spodbuda za

spominsko pesem

posvečeno mlademu

krščanskemu socialistu v

OF, ki so ga 2. junija

1942 ustrelili kot talca v

Gramozni jami.

Dve tipkopijsni varianti

besedila hrani

Rokopisni oddelek NUK-a

v Ljubljani, sign. 13/60.

NS 70.

Sloni pred barako na soncu pomladnem
v tem ozkem prostoru, v tem kraju breznadnem,
že štiri in osemdeset mu je let:
doma je v Horjulu, pomlad je zdaj tam,
a letos ne cvete ne domu ne nam.
So sina umorili, dveh vnukov mu cvet,
v pravičnost veruje, umreti še noče
Stanovnikov oče.

Podobo njegovo sem videl že v sinu,
mi sinova zdaj je kot živa v spominu,
uprte so vame otožne oči.
Ko srečal pred smrtjo sem v zadnjih te dneh
in šel ti čez lica je bridek nasmeš:
Umre samo človek, a narod živi! –
si slutil takrat, da se v smrt nam ospeš,
Stanovnik Aleš?

Še petnajst je talcev nemelo kraj tebe,
ki ljubil svoj narod si bolj kakor sebe:
slepota zahtevala tvojo je kri.
Ko sončnih gora te preplal je sijaj,
si zemlji poslal svoj poslednji smehljaj:
Umre samo človek, a narod živi! –
in pal, ko da v grob po vstajenje nam greš,
Stanovnik Aleš.

Sloni pred barako na soncu pomladnem
in sanja o domu v tem kraju breznadnem;
ko tam bo počival, položen mehko
med šum korenin, šepetanje kali,
snovanje bo čul naše nove rasti:
nič drugega noče, želi si le to
zamišljen, zasanjan v rodove bodoče
Stanovnikov oče.

Igo Gruden,

(glej spredaj).
Ciklus desetih
desetvrstičnih pesmi s
skupnim naslovom Padova
je nastal spomladi 1943
v taborišču pri Padovi.
Objavljen je v avtorjevi
zbirki V pregnanstvo,
1945, str. 62. Izvirni
rokopis, zapisan s črnilom
na prepognjene liste, hrani
Rokopisni oddelek NUK
v Ljubljani.
NS 53, 42; 11, 12;
66, 52; 60, 48.

I

Padovo, po svetu znano
mesto svetega Antona,
v srcu nosil bom kot rano
vse življenje do zatona.
Kdor je uklenjen prišel z mano
v Padovo, svetniku vdano,
ni v procesiji se križal,
cerkvi se v molitvi bližal,
kel je svet in stiskal pest
sredi padovanskih cest.

V

Glej trpečega človeka:
nag v človeški je tegobi:
svet svobodo mu odreka,
v lastni se duši tesnobi.
Vse trpljenje tega veka
brez nehánja vanj se steka;
vsaka želja, nada, sanja
iz bridkosti mu poganja:
v srcu vera v boljše dni
mu kot večna luč gori.

VII

Skromne so moža vrstice,
le deset jih lahko piše;
če bi pala mu čez lice,
ena solza jih zabriše.
Naj ti pošlje vzdihe, klíce,
sanje – hrepenenj družice?
Brez besed se pomenkuje,
kdor šepet ljubezni čuje,
ki vsegà svetá vihar
ne prevpije ga nikdar.

X

Preko streh nad taboriščem
hudourniki nemirni
letajo z begotnim vriščem:
bliska v strani se večerni.
Blisk, ki v dalji smer ti iščem,
kam boš pal s samotnim bliščem?
Těžko diha domovina:
moja tiha bolečina
v molku mrtvih polj, vasi
dan in noč nad njo bedi.

Otok Rab

Igo Gruden,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo julija 1943 v taborišču na Rabu.

Objavljeno je v avtorjevi povojni izšli zbirki V pregnanstvo, 1945, str. 73. Izvirni rokopis, zapisan s svinčnikom, ki se delno razlikuje od objavljenega besedila, hrani Rokopisni oddelek v NUK-u, sign. 13/60.

NS 41, var. 52.

Otopèl za vso lepoto
zemlje, morja in neba
le ÷lovekovo goloto
vidim v mraènih dneh gorja.

Otok Rab, v zelenju trt,
oljk in pinij med zalivi,
mnogim dal si strašno smrt,
v srcu nosimo jo živi.

Taborišè vrsti se pet,
peto je pokopališèe:
tožba naših žen, deklet
svoje drage tam naj išèe.

Kaj mi, slavec, gostoliš
vsak večer med naše gneve,
v modro noè krog belih hiš
÷udežne drobiš napeve?

Tiho spi ljubezen v nas:
ko poslušam slavčje glase,
dni minulih sreèni čas
v grm trnulje se razrase.

Daleè dom je, soba njena,
zaskrbljenih lic izraz;
v noè se dvignem: med kolena
skril v dlani sem svoj obraz.

Umirajoči

Igo Gruden,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo med pomladjo in jesenjo l. 1943, ko so avtorja premestili iz taborišča Chiesa Nuova pri Padovi v zloglasno italijansko taborišče na Rabu.

Objavljeno je v povojni zbirki V pregnanstvo, 1945, v razdelku Rab, str. 75. Tipkopis z naslovom Umirajoči na Rabu in rokopis hrani Rokopisni oddelek NUK-a, sign. 13/60.
NS 67, var. 54.

Sledovi udarcev, gnojnih tvorov,
teles zmaličene oblike:
do pasa nagi krog šotorov
kot žalostne, pošastne slike
na soncu ždijo brez moči.

Oči, pogreznjene v votline,
se zdi, da nekaj šepetajo,
besede pa nihče ne zine;
ko da se komaj še poznajo,
sedi vsak zase in molči.

Na vlažnih tleh, na gnili slami
zboleli gladni so pozimi:
zakaj pri njih ne spijo v jami,
ki sami umrli so med njimi
in v grob brez spremstva šli kot psi?

Ko pal je mrak na domovino,
po vseh vaseh so jih lovili
in sem gonili kot živino:
ker so svoj rodni dom ljubili,
umirat so na Rab prišli.

Usoda strašna zemlje naše
umirajočih več ne gane:
ko smrt čez njo po krvi jaše,
na Rabu jim kot izključane
v temó ugasnejo oči.

12/10/91
Nikolai's song is so true to me
that I feel I am
in the same way as I feel
in the same way as I feel

That's why I feel that I am
in the same way as I feel
in the same way as I feel
in the same way as I feel

That's why I feel that I am
in the same way as I feel
in the same way as I feel
in the same way as I feel

That's why I feel that I am
in the same way as I feel
in the same way as I feel
in the same way as I feel

23/11/91
in the same way as I feel

That's why I feel that I am
in the same way as I feel
in the same way as I feel
in the same way as I feel

in the same way as I feel
in the same way as I feel
in the same way as I feel

Šentjanževa noč

Igo Gruden,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo l. 1943 na Rabu, ko so partizani napadali Jablanico. Objavljeno v Izboru pesmi in proze, I. Recitacije, str. 10, izdal prop. odd. GŠ za Slovenijo aprila 1945, str. 10, in v avtorjevi zbirki V prenosu, kjer je besedilo ponekod predelano. Oc/Z II 10.

Nihče nocoj v šotoru ne zaspi;
zdaj ta, zdaj oni
z besedo, z vzdihom le se oglasi:
Na Velebitu streljajo s kanoni.

Šentjanževa je noč. Pri nas doma
nekoč v doline
kresovi zaplamteli so z gora:
na dom obujamo spomine.

Spominjamo tovarišev se vseh,
umrlih, živih;
in ovaduhov vseh z lažjo v očeh,
vohunov, izdajic na potih krivih.

Utripajo nam srca, ubrana v zbor,
vso noč kot ptice,
ki v slutnji prvih pomladanskih zor
drhte jim v kletki perutnice.

Taborišče v Amriji

Igo Gruden,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo 18. februarja 1944 v severnoafriškem taborišču Amrija blizu Aleksandrije. Objavljeno je v povojnem izboru Grudnove lirike Pesmi, 1949, str. 209. Izvirni rokopis, zapisan s svinčnikom v karirast blok, in tipkopis hrani Rokopisni oddelek NUK-a, sign. 13/60. NS 27, var. 36.

Na bodeči žici pastirička drobna
mi spomin na naša polja je turobna:
naokrog pustinja, v nji tišina grobna.

Onkraj žice zemlja dviga se položno,
s pesmijo oglašja se pastir otožno:
poje ali moli Alaha pobožno?

Daleč spredaj onstran mrtvega zaliva
v megli se rumeni izgublja gmota siva:
Aleksandrija se na obzorju skriva.

Misel obletava nepokoj pristana:
Kje si, domovina, z griči posejana,
z lesi in gorami mejnimi obdana?

Da mi je imeti zdaj perut galebal –
Čudna luč se spušča v taborišče z neba,
v afriški vročini duša mi prezeba.

Storing in France
Saturday + Tolumbatu

Do Kolik ob moji on megate žir
minim najh hajtje jaskarje talo
2 yimi main minge redi manek
vstra pusti ovni in lat mltroch
Vino se + kuzel to v rano

[illegible][illegible]

9.11.44. - Tabernice
✓ Tomblatu
x Nedrine

Taborišče v Tolumbatu

Igo Gruden,

(glej spredaj).
Besedilo je nastalo
9. marca 1944 v
Tolumbatu pri Abukiru v
Egiptu. Ker je privatno
besedilo avtentičen izraz
krize, ki jo je avtor
preživil med pristaši
kraljeve vojske stare
Jugoslavije, ga objavljamo
namesto pozneje
redigiranega in v zbirki
V pregnanstvo (1945)
objavljenega, kjer so prav
ti otenki močno zabrisani.
Izvirni rokopis, zapisan
v karirast blok s
svinčnikom, hrani v
avtorjevi zapuščini
Rokopisni oddelek
NUK-a, sign. 13/60.
NS 41, var. 31.

Na sipine morske tujci brodolomni,
kar nas iz Taranta je v Egipt bežalo,
vrženi smo bili v Tolumbat na obalo,
naši so domovi zdaj šotori skromni.

Po koleh ob morju so napete žice:
mimo njih hitijo jadrnice bele,
z njimi naše misli vedno nevesele,
vetra prosti šum in let svobodne ptice.

Večno se v brezdelju vleče dan za dnevom,
kot da tiho padal v uro bi peščeno,
drobni pesek vsiplje se s sipine leno,
ko v samoti sam drugujem s svojim gnevom.

Tujci v ti deželi nam grenijo usodo;
kje so v tuji zemlji vzeli si pravico,
da so zastražili za bodečo žico
z bajoneti črncev našo nesvobodo?

Skrito prepirljivost, hlimbo le zlagano
slišimo v besedi njih preračunljivi:
bližji mi osat je na sipini sivi
in martinček plahi, ki beži pred mano.

Ob afriški obali

Igo Gruden,

(glej spredaj).
Besedilo z datumom
13. 3. 1944, nastalo
verjetno v enem izmed
severnoafriških taborišč,
prevzemamo iz povojne
objave v Obzorniku,
1946, št. 3–4, str. 136.
PI 133.

Morjá enakomerno valovanje
mi zdaj šumi ob afriški obali:
tako nekoč doma nemirni vali
zazibali so me v otroško spanje.

Mladosti moje nepozabne sanje
so pene le bile ob morski skali:
vetrovi v snežni prah so jih razgnali,
z otožnostjo v tujini mislim nanje.

Šumi pod Nabrežino morje sinje
in vse cvete od Trsta do Devina:
pošiljam ti iz afriške pustinje,

slovenska zemlja, vso bridkost spomina,
a svetla vera me v bodočnost vōdi,
da najdem ob vrnitvi te v svobodi.

Obtožba mrtvih

Igo Gruden,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo 18. aprila 1944 v taborišču Amrija pri Aleksandriji. Objavljeno je v avtorjevi poveljni zbirki iz l. 1945 V pregnanstvo, razdelek Afrika, str. 88. Izvirni rokopis, ki se od objavljenega besedila nekoliko razlikuje, je s svinčnikom zapisan v karirast blok. Hrani ga Rokopisni oddelek NUK-a, sign. 13/60. NS 24. var. 32.

Mimo šotorov kraj žice bodeče
pesem brežrâdostna žic brzajavnih
v vetru pomladnem zveni in trepeče,
poje v daljavo ves dan in vso noč
v El Alamein, skozi Tobruk, v Bengazi,
mesta porušena v bojih nedavnih,
kjer je med zmagami in med porazi
človek v sovraštvu hropel umirajoč.

Tuji so narodi zemljo teptali,
ljudstva domača naganjali v boje,
zanje umirat na lastni obali,
kjer je njih ded za prostost krvavel.
Tisoče vzela je vase pustinja,
pesem mrtvaško le veter jim poje;
ko da svobode se davne spominja,
preko grobov je turobno zavel.

V svetlih nočeh se pokoj mesečine
z lučjo čarobno v puščavo razlije;
mrtvi takrat se iz grobne tišine
dvignejo blede v brezglasno polnoč:
sklonjeni so jim na prsi obrazi
v dolgem sprevodu, ki daleč se vije
v El Alamein, skozi Tobruk, v Bengazi,
strašno obtožbo nam vse mrmrajoč.

Simonu Gregorčiču

Igo Gruden,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo ob stoletnici rojstva pesnika Simona Gregorčiča 15. 10. 1944, ko je bil avtor v enem severnoafriških zavezniških taborišč – Tolumbat ali El Sat. Objavljeno je bilo po vojni v reviji Novi svet, l. 1/1946, št. 10, str. 731. Tipkopis hrani v avtorjevi zapuščini Rokopisni oddelek NUK-a, sign. 13/60. NS 21, 26.

Ob stoletnici rojstva 15. 10. 1944

Ljubezen si sejal nam v srca mlada:
v besedi trpki z žalostno milino
učil si nas ljubiti domovino,
braniti pred pohlepom jo z zapada.

Ko si v prividu, kakor vrh prepada,
kraj Soče stal, kjer prihrumi v nižino,
v prerokbo si iztisnil bolečino,
ki vedno znova nam srcê prebada.

Goriški slavec, tvoja pesem mila
kot srčna kri med narod je škropila,
iz nje pogнал je zimzelenov cvet:

nad tvojim grobom zdaj z uporno voljo
bojuje sam se za bodočnost bolje,
usodo kuje si za tisoč let.

Božična pesem

Igo Gruden,

[glej spredaj].

Besedilo je nastalo
12. decembra 1944
v taborišču Tolumbat
v Egiptu. Rokopisno in
tipkopisno varianto hrani
Rokopisni oddelek NUK-a
v Ljubljani, sign. 13/60.
NS 69.

Slišite zvonove peti
daleč v dragi domovini?
Naše želje in spomini
so nocoj nad njo razpeti
v žalostno božično noč.

Tam slovenske so vasice
pod zvezdami zasnežene:
vdove v kočah zapuščene
grejejo otrok ročice,
z vzdihom čakajo polnoč.

Mnogo je vasi požganih,
milijon solza prelitih,
tisoče ljudi ubitih
in na tisoče izgnanih
v tuje kraje, v sužno noč.

Kdaj bo bratstva raj na svetu,
mir v slovenski zemlji rodni?
Združeni takrat svobodni
praznovali bomo v cvetu
svetlih dni božično noč.

Slovenska zemlja

Igo Gruden,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo dan pred osvoboditvijo Jugoslavije 8. maja 1945 v Beogradu, kjer je avtor urejal slovenske radijske oddaje. Objavljeno je v zbirki V pregnanstvo, 1945 kot uvodna pesem istoimenskega cikla. Rokopisne osnutke in variante hrani Rokopisni oddelek NUK-a, sign. 13/60. NS 45, var. 62.

S teboj trpel sem, upal vsa ta leta
po ječah, taboriščih, v zemljah tujih,
o domovina, mučenica sveta.

Sem najbolj blizu bil ti v dneh najhujih,
pošiljal v pesmih ti uteho svojo,
ki sem v bolesi pel kot v težkem snu jih.

Sem nosil v sebi vso lepoto tvojo:
pojoče reke in molčeče gôre,
cvetoče brajde za vasico mojo,

šumenje morja v vetru prve zore,
škrjanca pesem nad pomladno njivo,
dežjà jesenske žalostne zastore.

Vse tvoje rane so me pekle v živo:
v pregnanstvo tisoče sem videl gnati
in talce v smrt peljati v jutro sivo,

pred vrati jéče v snegu žene stati,
otroke, starce ubijati na cesti,
v pocestno blato našo čast teptati.

Obstal nad breznom strašne sem bolesi,
ki vanj gorjé se tisočev izteka,
pomladi sončne čakam blagovesti.

Mi duša od ljubezni do človeka
prežeta sanja v gnevu vsa ta leta
o bratstvu ljudstev, v njem si išče leka,

o domovina, mučenica sveta.

Žalostinka

Cene Vipotnik,

28–29-letni romanist, suplent na meščanski šoli na Rakeku, pesnik in pripovednik, interniran v Trevisu in Padovi. Besedilo je uglasbil K. Konvalinka in ga v tretjem verzu druge kitice podaljšal za besedo. S črnilom zapisani rokopis na notnem papirju s pripombo, da "pesem nima še svoje zadnje oblike kot nobena, kar tu napišem", hrani Muzej ljudske revolucije v Ljubljani. Vi 470–472.

Zašel sem med popotnike brez sreče,
oči tujina srcu zaslonila,
povesila so se ljubezni krila,
objestna blodnja me po svetu meče.

Doma so že prižgali bele sveče,
kropi me mati, bratje, žena mila,
k meni in k njim se je bridkost privila –
pokaj pomlad čez polja sonce vleče?

Pogreb

Cene Vipotnik,

(glej spredaj). Besedilo je nastalo pozimi 1942/43 v taborišču. V šesti "kasarni" je bilo največ od gladi oslabeledih internirancev. Objavljeno v Slovenskem poročevalcu, št. 74, 15. 7. 1945, str. 4 in v Slovenskem zborniku 1945, str. 244–245 z naslovom Slika iz taborišča. Pl 3–4.

Pastel iz taborišča

Baraka 6. Široko zeva dver.
Nebo čepi prihuljeno na strehi.
Dež šiva venomer.

Gosti se tiha truma za slovo,
nekdo je zdrknil v blažene temine,
spoštljivo kot doma ga leč neso.

V tišini mrzli lica kamenijo...
Pretesno rakev so mu roke zbile,
(še v zemlji se bo drenjal večne čase),
čez rob noge prstene v dež molijo,
kriče: še bi lahko hodile!

Ko devljejo na črni voz mrtvaka –
zamolklo pater miserere bere –
skljuvan obraz koščeno kokodaka:
Priatelj, glej, jaz nisem več.

Temni se. Sami smo na svetu...
Kje si, življenje, da v slovesnem letu
preglušiš plahutanje smrtnih ptic?

Spokojno mimo ostrih žic
se samcat brat v meglo pomika.
Togo stoje možje, bes v duše sika.
Neslišno noč odpelje mrtvi voz...

Lena Juri
(vzhledu „Mojemu bratru“)

Ti dušičo, da sem v bolni vsa zgnatjena,
zato mi, dobri, brate ne zamudi,
kar so zaprle se za tvojo dvir,
ne misli ti miniti milost več nebena.

Da ti bila bi bliže, se oblika
strujena stenica krigje bjele,
z listov popisanih same obljube
poč s knjižnicah, ki jih sem razumka.

Moj duh, kar tebe diha, preberkuje:
besede zboruje, such, karaki
in, ko te pogled ob stopinji vsaki,
ne vem, mi kaže je ali se hujje.

Čez me vstane polah pp stopica,
vse volje vake včas mi zapira.
Pri dušiču s mir ... Se zvesta lesa odpiraj?
V pravihju le zabele lastovica.

Ua bratke kopolje že polje s polnava,
volnena hči se pod oblakov senca,
kovi... jaz pristujem te s speni senca.
Mlake podnisan, z menoj klasi senca.

Vo spet me, samo, težka mi obkupa
in, naju laica, vane vseh pijala,
se solavost gloni in skoz pravo brula
obupa, ste, praprine strasna peka.

Žena piše

Cene Vipotnik,

(glej spredaj).

Besedilo, ki sodi v
ciklus Njene tožbe skupaj
s pesmimi Jesensko pismo,
Prečuta noč in Poletno
pismo, je nastalo l. 1942
v taborišču v Padovi.

Rokopis, ki se mestoma
razlikuje od kasnejše
varianete v zbirki Drevo na
samem, hrani Muzej
ljudske revolucije v
Ljubljani.
Vi 474.

Ti slutiš, da sem v boli vsa zgubljena,
zato mi, dobri, tožbe ne zameri,
kar so zaprle se za tabo dveri,
ne najde k meni milost več nobena.

Da bi bila ti bliže, se dotika
utrujena desnica knjige ljube,
z listov popisanih šume obljuje
poti skrivnostnih, ki jih sen razmika.

Moj duh, kar tebe diha, paberkuje:
besede žuborijo, smeh, koraki
in ko te pijem ob stopinji vsaki,
ne vem, mi laže je ali še huje.

Čez srce včasih rahel up stopica,
vse solzne veke sreča mi zapira.
Prisluhnem v mir... Se zvesta lesa odpira?
V podstenju le ščebeče lastovica.

Ur birdke kaplje že polze s poldneva,
volnena luč se pod oblakov venci
lovi. Jaz pestujem te v srčni senci.
Mrak polni stan, z menoj kleče sameva.

Ko spet me, samo, težka noč oklepa
in, naju lačna, vame sveti rjuha,
se vdanost zlomi in skoz rano bruha
obupa, sle, praznine strašna reka.

Jesensko pismo

Cene Vipotnik,

(glej spredaj).
Besedilo sodi v cikel
ženskih pesmi, ki jih je
avtor zasnoval l. 1942
v Padovi, čeprav takoj
po vojni ni bilo objavljeno
v Njenih pesmih v reviji
Novi svet, kakor ostala
besedila cikla. Pač pa je
mednje uvrščeno v
avtorjevi zbirki Drevo na
samem, 1956,
str. 52–53.
VF 8.

Jesen skoz mègle hlad in glad tovari,
klokot voda zaliva puste njive,
čez svet lete, skopne brez klica v sive
daljine bornih škorcev temni zbori.

Upognjena sem vsa, ko zrem za njimi
pri motnih šipah najinega doma,
vihar z dežjem grozeče mimo roma,
peha nasprot me mačehovski zimi.

Brezsrčna peza domačije maja,
umiraje ljudstvo k luči pota išče,
prestreza dete, mož bridkost v prgišče,
z goré v goró upor renčeče laja.

Po votlih kaščah se trohnoba pase,
živina muka lačna v prazne hiše,
kri topla nageljne na zibke riše,
gnijó sadovi: naj še mislim nase?

V bran roke stezam. Z bičem me oholim
ošvrkaj glad, srca ne zlomiš, groza!
Glej, žena sem, a kot ta zemlja, nema
globokih tisoč let – zdaj punt izvolim.

Prečuta noč

Cene Vipotnik,

(glej spredaj).

Besedilo iz cikla ženskih vložnic z naslovom Njene pesmi je nastalo l. 1942 v italijanskem taborišču v Padovi. Objavljeno je po vojni v reviji Novi svet, 1946, str. 27, VF 17.

Si ti, da te posreblje duh in kri,
moj ljubi. Strma noč, zamišljena, z menoj
iz senc in sanj gnete telesa.
Kako me sla, ihteča za teboj,
v omamo meče, dno srca pretresa.

Nikjer glasu, le skoz pretenki strop
zastokati si upa v strehi tram.
Neslišno, kot zapali sneg, pregazi
temò siv trakec mesečine. Sam
igrivo po odeji lahni lazi.

Nihče ne čuje, se mi, revì, zdi:
pa vstane, zraste, pljuske iz daljav
skeleče, kot da žalost sama mrtvim svira,
šumot gozdov, vek šelestečih trav,
ti bi dejal: zemlja težko umira!

In njeni tožbi moja roko dá:
zahrza zdaj topot veselih vpreg,
krik iz grl brizga, požar temo podira,
naganja pest trpljenje v divji beg,
ponosna vem: zemlja se upira.

Poletno pismo

Cene Vipotnik,

(glej spredaj).
Besedilo iz cikla ženskih
vložnic Njene pesmi je
nastalo l. 1942 v Padovi.
Objavljeno je po vojni v
reviji Novi Svet, 1946,
str. 28–29 in malo
spremenjeno v avtorjevi
zbirki Drevo na samem,
1956.
VF 26.

Že večni žanjec v snope bogate
veže žehteči pšenični čas,
v soparici dremljejo žametne trate,
a mene skrb križa, kako je pri vas.

Pahlja nad zemljó sijajna perut
visoke poletne sle,
ti v daljo sovražno in molk zasut,
čutiš, kaj v puntarskih dušah vre?

Plah veter razméta čez sinji pod
oblakov svetle kopice;
po mlačvi diši, iz vlažnih samot
gozdov silne vzletajo ptice.

Gledam v nebo in te kličem, moj dragi:
našo prst cvetje bleščeče gnoji,
predana se kopljem vsa v vzvišeni sragi,
ki ljudstvo obliva te žgoče dni.

Do nog se mi toči kri žrtvovana,
vso me spreminja ta strašni napoj,
ponižna, tiha prej, spet sem vzravnana,
mogočna ljubezen odnaša me v boj.

Prežarja rodov vseh me volja ognjena,
kipi hudourni, kot ni še nikdar,
lej, sonce oprtala bi na ramena
in za vse húdo ti nesla ga v dar.

Kam gre ta pot

Cene Vipotnik,

[glej spredaj].

Natančnejša datacija besedila ni mogoča, opremo se lahko le na uvrstitev v cikel nesporno medvojnih besedil Zvezda ubogih v avtorjevi zbirki Drevo na samem, 1956, str. 58. VF 9.

Kam gre ta pot, ki iz samote kliče,
napreza slutnjam voz v hropečo daljo?
Jesen si je oblekla blatno haljo,
slišim mrzkó hahljati se mrliče.

Kam naj od tod čez noč grobe nezasute
duša, sirota klecajoča, plane?
Pred mano strašna red vešal se zgane,
iz src ljudi zveri renčijo krute.

Jaz sem le rosa. Tu z drobnega maha
tiho visim, ko po vrheh vihari
neurja temni srd in iz preplaha

budi. Drhté lovim ponosne klice:
– Zdaj trobi čas, ne boj se dalj nikari,
poglej prijateljje oblake, veter, ptice!

Na veliki petek 1943

Cene Vipotnik,

[glej spredaj].

Besedilo je nastalo l. 1943 v taborišču v Padovi. Prvič je objavljeno v Slovenskem zborniku 1945, str. 245, nato v ciklu Zvezda ubogih v avtorjevi zbirki Drevo na Samem, 1956. VF 11.

Naj mislim nate, mrtvi, silni Bog,
z žebli in biči v slavo zakovan?
Ne gladi nič me tvoja strta dlan,
kot sapa pleve nosi me okrog.

Nastavil k ustom je svoj mračni rog
pokol in razvihral v nori kankan
še kamenje zemlje in sinji dan...
nalomil mi je čiste duše lok.

Zdaj naj umolkne zlata vsa ljubezen,
naj potemniijo mučeniški prti,
jaz tipljem pot iz najglobočjih brezen,

ti ljubil si, jaz ne, ne bodi jezen;
zgradili bomo svet nad svet razdrti
za bridko ceno ruševin in smrti.

Interniranci

Cene Vipotnik,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo v
Padavi l. 1942.

Z naslovom Taboriščniki
je objavljeno v Novem
svetu, l. I, 1946,
str. 629-630.
VF 12.

Noč padajočo beli sneg zameta,
volhek kot mače s tal varljivo sije,
nažrte ude mraz ošabno bije,
v kletko svetá je borna luč ujeta.

Pred žico, kot na jesen ostrice
samotne pod vodenimi meglami,
ljudje prhnijo v lakotni omami –
v brezvetrju obstale vetrnice.

Sneg pada in neba tiha tokava
molči. Slepó drevo v praznino tipa,
nam srca klavrna obup zasipa,
v brezbrizni mrak sirotna misel tava.

Več ne čakajmo, saj nas sneg pokrije!
In v koce kakor v bedne duše odeti
se naveličajo še dalje ždeti –
spet tihi trop baraka vase skrije.

Noč v koncentracijskem taborišču

Cene Vipotnik,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo
l. 1942 v Padavi.

Objavljeno po vojni v
Koledarju osvobodilne
fronte, 1947, str. 91 z
naslovom Noč v taborišču.

Besedilo v zbirki Drevo na
samem, 1956 se od te
prve objave nekoliko
razlikuje v posameznih
besedah in razporeditvi
v verze.

PI 210.

Pepelnato mračino
mesec prežari
naglođan ves, krvav,
kot bi odsev z zemljé
čez strmi nébes pal,
pod njim razbiti splav
– zgubljen oblak –
leti
skoz temni, gosti zrak.

Po taboru je gluha noč razsuta:
le veter, drzni svobodnjak,
neugnano ponočuje,
ob stražne stolpe buta,
zid speči preskakuje
in žive drami,
drami...

Pod strehami barak hropeči skladi
ljudi se zganejo, zvrvra med pogradi tišina,
temne oči jim zagorijo v nadi,
že slišijo vihar pomladi nove
in tisoč src udari, z vetrom rjove:
Domov, domov, ne zgotlaš nas, tujina!

Skica o Šimnu Sirotniku

Cene Vipotnik,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo l. 1943, po nekaterih podatkih pa že l. 1942 v Padovi. Objavljeno je po vojni v reviji Novi svet, 1946, str. 818 z naslovom Prva pesem Šimna Sirotnika. VF 18.

Spoznav me, brat, jaz sem, Sirotnik.
V laseh spi veter pohorskih gozdov,
noge so utrdili kamni Krasa,
prebredel sem, še bredem vse do pasa
trpljenje osivelo – tisoč let!
Čez Triglav, preko Sotle sem razpet,
doma sem, a le iščem pot domov.

Skozmé poglej in se načudi:
ogromna kaplja, skrepeneli slap
krvi in solz in slutenj vseh vekov,
v težaške prsi mi visi – srce.
In kot sinice po zorani grudi
nemirno hrepenenje skozenj gre.

Brat, me poznaš? Jaz sem! Sirotnik!
Ded vsemu, kar je temnega bilo,
otrok vsega, kar svetlega prepno
čez zemljo našo veličastni časi.

Pesem o življenju

Cene Vipotnik,

(glej spredaj).

Sonet, v objavi v Slovenskem poročevalcu, št. 198, 16. septembra 1945, opremljen s podnaslovom Iz cikla o Šimnu Sirotniku, je nastal v Padovi l. 1943. V zbirki Drevo na samem, 1956 sklepa razdelek medvojnih pesmi Zvezda ubogih. VF 19

Iz cikla o Šimnu Sirotniku

Svetloba čista, v dve temini vpeta,
ljubezen, v voljo zvarjena in kri,
ko se naseliš v zemeljske stvari,
ti čas rušeči zmeri skromna leta.

O misel, domotožno k luči vzpeta,
v telesa bridke vrneš se tesni,
lepota nagne se šumečih dni
in slišim grob, ki kite v nič razpleta.

A preden bodo bilje mi odpeli,
vrže v viharo zarjo narod glavo,
bo razodeto, kar smo pretrpeli.

Ko učvrstimo hojo trepetavo,
potlej mi trudno lice smrt pobeli
in lezimo k očetom v nemo slavo.

Zalostinka.

Prisel bo naj, krog domaći
bo veter pol, oblaki črni nad gori
bo sonce v ožjih belah za ptič,
narobe po hramskih čebelji roji.

Prisel bo naj in sklical bo stopinje
na mrtkih jasah mojega opravnina:
ljubita brata stek me molitvina,
pamor očkov, kižek kot so skrinje.

Prisel bo naj in vrnil se bom v bibe
stoji, kjer nam je duše v eno zbito,
k ženi bom šel po k Pringlju v gorilo,
da buni mir protini moje vzdike.

Prisel bo naj in gledal je bom zimo
mrtvih sklonjen, v luti nezgodov,
in ko bo klečala pod muko Izpis,
pozabila bo moja volja pamor.

Prisel bo naj... Ah, sonce bo posilo
v zabita olina, v jalove vetrove,
zaman pomlad bo guala spet sokrove —
meni v hujini je zee prebilo.

lahko me, Fancher in klenka! Spni moji, o Vaji
bom sampe in me bo lepa. Če me brata spali, Vama
drugi potje uparavtor. Džji! Samo korajšni
bolita. Res bom kmalu prišel.

Se potjebr olina! Vajin Carol

Žalostinka

Cene Vipotnik,

[glej spredaj].

Besedilo je nastalo

26. 3. 1943 v Padovi.

Izvirni rokopis, ki se

nekoliko razlikuje od

variente v zbirki Drevo na

samem, je zapisan na

poštni kartici, ki jo je

avtor poslal ženi iz

Padove. Rokopis hrani

Muzej ljudske revolucije v

Ljubljani.

Vi 473.

Prišel bo maj, krog domačije moje
bo veter pel, oblak cvel nad Gorico,
bo sonce v vejah tekalo za ptico,
paslo po travnikih čebelje roje.

Prišel bo maj in slišal bom stopinje
na mehkih jasah mojega spomina:
ljubila bosta skrb me materina,
ponos očetov, težak kot so skrinje.

Prišel bo maj in vračal se bom v tihe
stezé, kjer nam je duše v eno zlilo,
k ženi bom šel pa k Primožku v gomilo,
da temni mir poteši moje vzdih.

Prišel bo maj in gledal jo bom samo,
nad zibel sklonjeno, v luč verujočo,
in ko bo klecala pod muko žgočo,
pogrešala bo mojo voljno ramo.

Prišel bo maj... Ah, sonce bo rosilo
v zabita okna, v jalove vrtove,
zaman pomlad bo gnala spet sokove –
meni v tujini je srce prebilo.

Odlomek iz cikla o Šimnu Sirotniku

Cene Vipotnik,

(glej spredaj).
Natančnejša datacija
besedila ni mogoča, glede
na to, da sta Skica o
Šimnu Sirotniku in Pesem o
življenju, s podnaslovom Iz
cikla o Šimnu Sirotniku v
povojnih objavah opremljeni z letnico 1943 in krajem Padovo, smemo
sklepati, da je bil tudi
Odlomek zasnovan že
tedaj. Objavljen je šele v
avtorjevi zbirki Drevo na
samem, 1956, str. 71–72.
VF 15.

Posedle so kot starci misli moje.
Ko sonce mine, ko jesenska vlaga
ogrebe sij poletni in razgloje
z vodami zemljo plodno – mračno naga
leži, bolnik nagnit – a v meni poje
hripava žalost, noč v srce polaga,
me žene k njim, ki ude jim razbite
krijo vekovi, k vam, ki zdaj trpite.

Sam stopam čez sveta mrzle pečine.
V togotni vihri me nikjer ne vabi
prijazen prag, povsod me bolečine
pozdravljajo, da bajka se mi gabi
o rešnjem času, zarji, ki naj sine.
A kdor zavržen mre, nerad pozabi,
kaj šepeta ljubó prelepa vraža
o gori Peci, o vojskah Matjaža.

In k meni nagne se obraz davnine:
znad mastne grude šinejo gozdovi,
mir brodi skozi težke zelenine,
ob sončnih rekah črede in bogovi
gredo, deviške dremlejejo doline;
čebele zlate govore s cvetovi,
plavi se lan, klasijo sloka žita,
šumi nad jezeri ptic tenka kita.

Prevodi

Pesem partizanov

Besedilo je prevod grške pesmi, ki jo je nečitljivo podpisani grški interniranec zapisal v Parmi 5. 11. 1943 v spominsko knjigo Antonu Pustoslemšku.

S črnilom zapisani rokopis in Pustoslemškov prevod hrani Muzej ljudske revolucije v Ljubljani. Vi 720.

Od Murmanska do Krete
se dvigajo narodi
in gredo v naskok
kakor nezmagani orli.

Vsi v borbi!
V tej črni sužnosti
nas druži ena beseda:
"Svoboda ali smrt."

Pot v neznano

Besedilo poljske interniranki **Haline Golcz**, ki je nastalo v Ravensbrücku, kjer so streljali cele skupine Poljakinj, je iz poljščine prevedla Erna Muserjeva v taborišču Neubrandenburg. Rokopis prevoda si je zapisala v zvezek pesmi, sešit iz nemških tovarniških obrazcev. CT 157.

O Jezus, Jezus Kristus, drhte razbite misli
in zvon srca na hudo uro bije.
O Jezus, glej, že spet v neznano daljo
se cesta vije.

Oči zro v grozi, lica so zbledela,
dan gre za dnem in nič ne spremeni se,
vendar kolo usode, slepo in brezsrčno
hitro vrti se.

Ropoče voz in vrata so odprta.
Usmili se! Zaceli smrtno rano!
Joj, tam odhaja z našimi sestrami
že voz v neznano.

Vse tiho, le usta proti volji šepetajo
imen prečudni venec, a misel gloje
in vrta v mozeg; Morda že blizu
slovo je moje.

Vse tiho, samo izmučeno srce še moli:
O Jezus, daj, naj strah ne omrači razuma
in naj idoč v neznano zrem v sovraga
polna poguma.

da hrbil bi, ni trebe, da i. pomele,
hados priende padolus arek.
hnila je pomelid, pinto plete
in se jezen neslame k seneki pro.

Pogled v kralo - ve je, kol bica je,
samo na odu koder avrti las
in bridba, bridba, da sice je mlay
kol troja laka in kol troj bise.

U gley nake na viter vis in mcejan
je v mstie, kadekni bica mlay
kpindele si, da mcauja vi v
mccm,
kavitjens vnti v dsm k troj.

Pogled v kralo, ve je, kol bica je,
samo na odu koder avrti las
in bridba, bridba, da sice je mlay
kol troja laka in kol troj bise.

Da ljubil bi, ni treba, da si pesnik

Erna Muser,

33-letna suplenka na gimnaziji v Murski Soboti, internirana v taborišču Neubrandenburg. Besedilo, prevod neugotovljenega pesnika iz ruščine, je nastalo v Neubrandenburgu. Zapisano je s svinčnikom na nemške tovarniške obrazce, ki so sešiti v zvezek. Rokopis hrani avtorica. CT 22.

Da ljubil bi, ni treba da si pesnik,
kadar priroda radostno cvete.
Minila je pomlad, prišlo poletje
in že jesen neslišno k ženski gre.

Pogled v zrcalo – vse je, kot bilo je,
samo na čelu koder sivih las
in bridko, bridko, da srce je mlajše
kot tvoja leta in kot tvoj obraz.

A glej, nekoč na večer siv in mračen
je v množici zablisnil lik mi tvoj.
Spoznala si, da srečanja več nočem,
zamišljeno vrnila v dom se svoj.

Pogled v zrcalo, vse je, kot bilo je,
samo na čelu, koder sivih las
in bridko, bridko, da srce je mlajše
kot tvoja leta in kot tvoj obraz.

Prerokba

Besedilo je iz pregnanstva v Nemčiji prinesel kmet **Janez Hribar**, interniran v delovnem taborišču Kühlendorf. Gre za uvodni del sedemdeset kitic dolge verzificirane kronike Preseljevanje Slovencev, ki se je s prepisovanjem in ustno širila med slovenskimi izseljenci v Šleziji in na Spodnjem Bavarskem. Enega rokopisnih prepisov je v zvezku manjšega formata našla restavratorka Cilka Lukež na podstrešju hiše v Brežicah, iz katere so bili lastniki izseljeni, vanjo pa naseljeni Nemci. Kdo bi bil avtor zapisa ali izvirnega besedila, ni znano. Pričujoče besedilo je po spominu povedala Marija Hribar, Du 41, var. SM 2393-2394. (Primerjaj podatke o kroniki O preseljevanju Slovencev).

Kako se izpolnjuje vse,
kar stari oče pravil je:
»Na svetu bo tako hudo,
kot ni doslej nikoli b'lo.

Gorja bo toliko na svet',
da vsak si bo želel umret'.
Naj čevelj moj ne doživi,
kar hud'ga se takrat zgodi.

Bo pekel strašno zazijal,
vse parkeljne iz sebe dal.
Ven bodo na Slovensko drli,
slovenski rod neznosno trli.

Ga bodo kar iz hiš pregnali,
jim nič zanje ne bodo dali.
Bo sosed na soseda oprezoval
in z vsem sovraštvom ga zalezoval.

Ne bi privoščil svoji peti
in žebljem v njej to doživeti.«
In kar naštel je ded nezgod,
doživlja jih sedanji rod.

Lagerška

Uboji mi Slovenci smo
le kdo se nas usmilil bo
z doma so pregnali nas
to jim je klo za kmetek čas

Vojaki v Liso so prišli
tudi so govorili vsi
kar tukaj boste zapustili
to vam v Slajhu boste povrnil.

To bile so obljube lepe
na žalost vse so bile slepe,
ko smo tukaj sem prišli -
od obljube naše nitice vcepi

Moi je bil doma veliki kmet
a tukaj je za klapca vset,
v ptalo ga postavijo
da s pod živine kradel bo.

Preljuba naša domovina
dala si nam dosti kruha in moč
zdaj mogli smo se zapustiti
in v obljubljeno deželo iti.

Nam so kmetije zaplenili
hite naše odklenili
kar s hudom smo prepovedali
nam bode vse zapravili.

O preseljevanju Slovencev

Pesem, znana tudi pod naslovom lagerska himna, Pesem izseljencev, Preseljevanje Slovencev je primer ustnega slovstva, katerega prvotni avtor je pozabljen ali neznan. Živel je v šlevinlih daljših in krajših variantah, ki obsegajo od sedemdeset do pet štirinaststičnih kitic, s prepisovanjem in ustno pa se je širila med slovenskimi kmeti, zlasti s Stajerske in Dolenjske, ki so jih preko zbirnega centra v Rajhenburgu – Brestanici izseljevali v delovna taborišča v Šlezijo in na Spodnje Bavarsko. Variante so nastajale v obdobju med jesenjo 1941 in poletjem 1942. Najdaljša, ki šteje kar 70 kitic, je na podstrešju neke brežiške hiše našla restavratorka Cirka Lukež. Zapisana je v zvezek manjšega formata (SM 2392 – 2405). Najbolj jezikovno prečiščena, a verjetno popravljena, je tista, ki je bila objavljena v Slovenskem poročevalcu, I. III, št. 3, januarja 1942 in jo je zapisala "šestdesetletna žena, izgnana v Šlezijo" (Ce 143). Za kitico krajši je zapis Albina Podjavorška, ki ga v tipkopisu hrani Andrej Šavli (LS IA 134). Daljšo, osemnajstkitično varianto, ki prinaša v zaključku začetek druge "lagerske kronike", ter krajšo, precej podobno pričujočemu besedilu, hrani v rokopisnem zapisu Dolenjski muzej v Novem mestu (Du 111, 112). Hribar Janez si je med vojno zapisal najkrajši varianti – pet in devetkitično. Ce 143, LS IA 314, Am 48, Du 111, 112, 113, 114, SM 2393.

Ubogi mi Slovenci smo,
kedo se nas usmilil bo.
Iz domov so pregnali nas,
to pač jim je za kratek čas.

Imetje naše zaplenili
in hiše naše zaklenili,
kar smo skupaj s trudom spravili,
to so nam zdaj zapravili.

Preljuba naša domovina,
kjer je bilo dosti kruha, vina –
zdaj smo morali jo zapustiti,
v to "obljubljeno" deželo iti.

Vojaki v hišo so prišli,
tako so govorili vsi:
"Kar tukaj boste zapustili,
to bodo v Rajhu povrnili."

To bile so obljube lepe,
na žalost bile so vse slepe.
Ko smo Slovenci sem prišli,
o njih nihče nič vedel ni.

Ubogi naš slovenski rod,
razgnali so ga vsepovsod,
slovenski jezik mora stran,
tak bil načrt je zdaj izdan.

In zdaj nas v logoru skrbi.
Vsak dan želodček nam kriči,
krompirček poje dan na dan,
ni nič zabeljen, malo slan.

Še kruh nam skoraj je neznan,
le majhen košček celi dan;
živil drugačnih tukaj ni,
še voda slaba se dobi.

Takšno je življenje tukaj,
da ni vredno nič vse skupaj.
Ljubi Bog se nas usmili,
da bi že doma spet bili.

I. Veleleosta oglašeno,
v Rajhu nam je postavljen
po vsij korakamo mi vsi
v Ubrgi Slovenci mi.

II. Veleleosta in doline
in dolostne pesmi pojejo,
priprav na nam je hudo
kje v lazer mogli smo.

III. Ubrgi Slovenci mi,
kdo se nas usmili v bo
iz doma so, neznali nas
to bilo je na kratak čas.

IV. Velele v hišo so stopili
tako so govorili vsi
8. Kaj boste tukaj napravili
mi bojo v Rajhu povrnili

In zdaj poslušajte Slovenci vsi,
saj konec vojne pač še ni,
zato le srečno upajmo,
da Slovenci mi ostanemo.

Slovenska mati me je rodila,
slovenski jezik me učila,
Slovenec sem, Slovenec bom,
slovenska zemlja je moj dom.

Slovenska zemlja, biser naš,
ta pusta Šlezija ni za nas.
Slovenski biser vsak želi,
po njem nam srce hrepeni.

Slovenska zemlja, mili dom,
po teb' se vedno solzil bom,
po domu srce hrepeni,
na domači zemlji umreti si želi.

Sredi temne noči

Besedilo neznanega
avtorja v tipkopisu hrani
Posavski muzej v Brežicah.
Gl 28.

Sredi temne noči iz sna me vetrič zbudi,
zdaj joka, tuli, besni, zdaj tiho ječi,
da v dušo boli.

»Oj vetrič moj, po vsem svetu se križajo
tvoje poti,
mar res na svetu veselja več ni,
da slednji tvoj spev se otožno glasi?«

»Po vsem svetu se križajo moje poti,
dan za dnem zrem jokajoče ljudi,
ki tujec jih z grude rodne podi.
Dan za dnem čujem, kako se Bog sramoti,
veš, zato struna mi slednja otožno zveni.«

»Oj vetrič moj, le še to povej mi nocoj,
ali videl domek si moj?
Ali na oknu še rože cveto,
al' v meji za hišo še ptički pojo?«

»Rožic na oknu več ni,
spev ptičji se več ne glasi,
na domu videl sem tuje ljudi.
Žalostne so to vesti,
a ne jokaj, upaj v boljše dni.«

Kje dom je moj?

Besedilo neznanega
avtorja, ki se naslanja na
češko rodoljubno pesem
z enakim naslovom, hrani
v tipkopisu Muzej političnih
zapornikov, internirancev
in izgnancev Brestanica.
Ma 2.

Kje dom je moj? Kje dom je moj?
Sava teče po ravninah,
Drava dere po pečinah,
glej, povsod pomladni cvet,
zemski raj je na pogled.
In to je slovenska zemlja,
na Slovenskem dom je moj.

Kje dom je moj? Kje dom je moj?
Tam, kjer Soča v blagem kraju
vije se v podobnem raju,
tam, kjer žlahtne trtice
venčajo goričice.
In to je slovenska krajina,
na Slovenskem dom je moj.

Kje dom je moj? Kje dom je moj?
Korotan, Primorje, Krajina,
z njimi Štajer, zemlja sijajna,
dom rodu so slavnega,
dom rodu junaškega.
In to je Slovenija mila,
med Slovenci dom je moj.

Beg brežiških in bizeljskih Slovencev pred splošno selitvijo

Zbadljiva kronika neznanega avtorja, ki popisuje beg brežiških veljakov (na lastno pest) pred izgonstvom, je nastala med 29. 10. 1941, ko je bilo na višku izseljevanje slovenskega prebivalstva s Štajerske in Dolenjske (ta datum je omenjen v naslovu pesmi), in 22. 8. 1944 (ta datum najdemo v tipkopišnem zapisu, ki ga hranijo v Posavskem muzeju v Brežicah). Rokopis se je ohranil v hiši izseljenih Slovencev v Brežicah, ki so jo zasedli Nemci. Našla ga je restavratorka Cilka Lukež. Imena veljakov, ki so tik pred selitvijo zbežali na Hrvaško, so resnična, samo besedilo pa je dobro znano med nekdanjimi brežiškimi izgnanci. SM 2412, var. 2412 a.

Zdaj pa ob hrvatski grenci
selijo Slovence Nemci –
tam od Krke pa do Zdol,
od Artič kar gor in dol.

»Kar do zdaj ste tu imeli,
boste vrnjeno prejeli!
V Šleziji, če gre po sreč',
dvakrat al' pa trikrat več!«

Kufre so na rame vzeli,
v trumah na štacjon drveli.
Vsak je silil prvi preč
v Šlezijo po trikrat več.

Glej Vrstovška, ta že čaka,
Vidmar tik za njim koraka.
Bibič pride iz Dečnih sel,
Kurentov' so tud' znorel'.

Karlu fuč gre oštarija,
vinograd in mesarija,
Gregl, Kušljan, kar oba
po penzijo sta v Šlezijo šla.

Slatnar s kufrčkom priteče,
a Zagode zbranim reče:
»Zdaj, ko iz Brežic gremo weg,
čaka v Šleziji nas drek.«

Drugi brihtni – kaj so hot'li –
raj' zaupal' so se Sotli,
djal' so: »Mi obljub smo sit',
gute Nacht in – piš' me v rit.«

Brežiški župan že vejo,
kje se priti da čez mejo.
Srečno voz čez most dobi
v Rakovcu in se smeji.

»Hajd' nazaj!« dobi vabilo.
»Nič se vam ne bo zgodilo,
vod'li boste kšeft naprej
in županstvo kot doslej.«

A Volčanšek brž jim pravi:
»V pest se mene težko spravi,
men' prostost najbolj diši,
lager pa strašansk' smrdi.«

Tud' Škrjanka Nemce pana,
spremlja na Hrvašk' župana,
pa med begom – pejd se srat,
cuker, šajfa pade v blat'.

Kamioni kar frčijo,
kot pošast po cest' drvijo,
vse se v Rajhenburg podi,
ljudstvo joče in kriči.

Milki to se gledat' gabi,
v naglici stvari skup zgrabi,
s poboma tam v Dobovi
se čez Sotlin most zgubi.

Od bizeljskega Pečnika
voz prot mostu se pomika,
spredaj konja dva – al reit,
zadaj krava za Vorreit.

Vse, kar rabi za rodbino,
je naložil Francelj fino.
Justa vrh voza sedi,
dva klobuka v rok' drži.

Lipej Anzek fura, šria,
doktor Brglez beg študira;
konji, avto, vse drvi
prot' hrvatski granici.

Grabnerja manufaktura
prot' Bregan' se naglo fura,
oče krampe spred podi,
sin pa pridno žlajf vrti.

Kdo po Zagrebu se šeta,
kdo na š'rok z nogam' opleta?
To je ata Čehovin,
bivši breški magacin.

Grobušku na misel pride,
da se iz Rajhenburga uide,
kdor dokaže, da takrat,
ko bil je ujet, je bil Hrvat.

Preskrbi si pismo malo,
v njem zapisano je stalo:
»Grobuškova Zidika
b'la je Samoborčanka«.

Samoborsko potrdilo
goflje vsem je zamašilo.
Francelj poka, kar se da,
in se v Zagreb odpelja.

Kragelj, arhitekt pomota,
Grubič, tajnik iz Zakota,
stari Berlan in Ivan Ban
vsuli so se prot' Ljubljani'.

Zorko zgrabi se za glavo,
je doma pozabil kravo,
gre nazaj, da bi še njo
rešil sem v Prekopo.

Mesto v hlev Tonč v kevder zajde,
v jutru ga gestapo najde:
»Mache noch den letzten Schluck,
drausen wartet schon der Zug.«

Ko pocen' so Tončka ujeli,
Ivana tud' rad' bi sneli;
ta odpiše – kot pač zna:
»Piš me v rit, pozdrav' doma!«

Treppu so tovarno vzeli,
a je vodit' niso umeli.
Cegel delat' vsakdo zna,
če le ilovko ima.

Zdaj tu vlivajo kanone,
kugle, bombe in patrone;
vseh Thongüserjev glavav
Treppotov je komisar.

Lojze Lipužič preklinja,
ker je (T)Jesch prekleto svinja.
»Ko sem šel čez most ob vod',
mi je padel kufer not.«

Vsi, ki dom ste zapustili,
v kratkem boste se vrnili,
vsak naj stika mal' okrog,
da ne pride praznih rok.

Brezplačno

Besedilo je nastalo med slovenskimi duhovniki, izseljenimi v Đakovo v Slavonijo. Posredovala ga je Helena Domanjko, ki je obiskovala učiteljišče v Osijeku. Kljub dolgoletnemu poizvedovanju se ji ni posrečilo ugotoviti, kdo bi bil avtor besedil, ki jih je dobila med vojno nekje v Slavoniji. Tipkopolis hrani H. Domanjko. SM 2241.

Brezplačno mi potujemo,
po kalni vodi plavamo
za Beograd!

Na veke jezik onemel,
prevrtal čelo smrtni strel
"za novi rod!"

Še v smrti zvezane roke,
še v smrti zvezane noge,
a duh je prost!

Prhuta kakor netopir
in v tihi noči kot vampir
tiranom pije kri!

Zapuščen

Besedilo je nastalo med slovenskimi duhovniki, izseljenimi v Đakovo. V Slavonijo izseljena Helena Domanjko ga je nosila na skrivaj prilepljenega v šolski zvezek, ko je obiskovala osiješko učiteljišče. Danes se ne spominja, od koga ga je dobila in kljub dolgemu poizvedovanju se njej in izseljenim tovarišem ni posrečilo najti avtorja. Tipkopolis besedila hrani H. Domanjko. SM 2250.

Zapuščen, trhel kot star čoln ob reki
trohnim v zablateni slavonski vasi.
O, kje ste, dobri zlati časi,
ko bil sem kakor sokol vrh planin!

Oko zdaj trudno se gubi v nižino,
prašiče šteje, goske in purane,
vsak dan odpirajo se nove rane,
v neskončnost segajo koruzna polja,
nad njimi jata vran jesen naznanja,
krvavo sonce na zapad se sklanja
in hladan veter vleče čez planino.
Ko pade noč, se mesec žolt prikaže,
zavisten, zgrbljen čez nebo potuje,
še zvezde so vse daljne, tuje.

Saj ni resnica...

Besedilo je nastalo med slovenskimi duhovniki, izseljenimi med vojno v Đakovo. V Slavonijo izseljena Helena Domanjko ga je imela skrivaj prilepljenega v šolski zvezek osiješkega učiteljišča. Danes se ne spominja več, od kod je dobila besedilo in kljub dolgoletnim poizvedovanjem se njej in izseljenim tovarišem ni posrečilo najti avtorja. Tipkopis hrani H.Domanjko. SM 2248.

Saj ni resnica, so le hude sanje,
ko prebudim se, prišlo bo spoznanje,
da gledam le domačo spet dolino,
vas, polje in svobodno domovino.

Večerna zarja krvavi v vrhovih,
iz hiš doni slovenska govorica,
gosti se mrak, prižiga luč ravnica.

Kam sanjaš, misel? Kruta je resnica!
Obdaja le neskončna te ravnica
in kalni Dunav nosi blede žrtve.

Z odporom goltam grenki kruh tujine,
vse misli zdaj so v duši mrtve,
kot volk najraje tulil bi od bolečine.

Mrzel veter je zapihal

Besedilo je nastalo med slovenskimi duhovniki, izseljenimi med vojno v Đakovo. V Slavonijo izseljena Helena Domanjko ga je imela skrivaj prilepljenega v šolski zvezek osiješkega učiteljišča. Kljub dolgemu poizvedovanju se niti njej niti izseljenim tovarišem ni posrečilo najti avtorja besedila. Tipkopis hrani H.Domanjko. SM 2243.

Mrzel veter je zapihal
in prinesel dneve črne,
Janez urno plašč obrne,
Hansi zdaj se imenuje,
tujcu zvesto vdan hlapčuje.
Mežice nič več ne pozna,
zdaj v Miessdorfu je doma.

Kadar veter se obrne,
Hansi imel bo dneve črne.

Pismo iz tujine

Polda, sekretarka
vaškega odbora OF.
Besedilo je bilo objavljeno
v glasilu Slovenke pod
karavankami, izdal
Pokrajinski odbor SPŽZ za
Gorenjsko, januar-februar
1945, I. III, št. 1, str. 8.
Arhiv IZDG, 967 II 2 a
hrani izvorni tipkopolis, na
katerem je mnogo
poprakov s črnilom in
spremenjena četrta kitica.
Pričujoče besedilo se
ravna po tej predlogi:
Tr 100, Lo 99, SM 420,
Su 14, var. SM 420 A,
De 68, Pe 292.

Ljubi moj mož!

Danes se zopet oglašam iz tujine.
Srčno pozdravljen na tleh domovine!
Ali si zadnje pismo dobil?
Dragi moj, upam, da zdrav si, živ.

V tujini za tabo tako mi hudo je,
ko mislim na tebe v nespečih nočeh,
in mislim, da bilo nam včasih lepo je,
dokler nas še niso izgnali vseh treh.

Trpljenje postaja čedalje nam huje
in punčka je zate v velikih skrbeh,
včasih se joka, a včasih modruje:
»Tam, kjer je očka – tam je že sneg.«

Marica najina vedno sprašuje:
»Mamica, kdo od nas prej bo doma –
očka naš ali midve, ki na tujem
čakava, da bo svoboda prišla.

Koga zdaj očka ima na kolenih?
Ali še zmeraj nosi zvezdo na čelu,
puško, povej mi – nosi še na ramenih?«
Vedno sprašuje me mala pri delu.

Veliko v tujini je naše trpljenje,
a jarem postaja ob misli nam lažji,
da v naših gozdovih že vstaja rešenje,
da tam se boriš za svobodo, najdražji.

Ostani mi zdrav, za danes končam.
Pri tebi sem v mislih sleherni dan.
Pozdravljen, moj mož – sedaj partizan,
saj skoraj bo dan, ko ti roko podam.

Tvoja ljubeča žena in hčerkici.

Izgnanci

Ivo Rudolf,

zdravnik v Slovenskih
Konjicah; takoj po
okupaciji so ga Nemci za
šestnajst mesecev zaprli,
nato pa izgnali v Bosno.
Besedilo iz l. 1941
prevzemamo po objavi v
Borcu, l. XXVII, 1975,
št. 10, str. 536.
PI 171.

Neskončna vrsta:
po dva in dva
brez križa hodi
procesija,
nahrbtnik na hrbtu,
v rokah paket,
kar je kdo mogel
z doma otet,
v tujino zdaj nese
stisnjenih ust;
ob strani mu hodi
stražnik pust,
srepi izpod šlema
kot za naskok,
roga se trpinom
zviška kot bog.
Postavni možje
in plašna dekleta
so s cestnim prahom
v sivo odeta.
Na rokah mati
dojenčka drži,
ob slepem starčku
fantiček ihti.
Molčeča kolona –
korak je tih,
ne kane solza,
ne sliši se vzdih,
oči le žarijo,
brez zvoka pojo
to melodijo:
Krivica zadana
nam, bo maščevana!

Piši mi...

Jasna Princ, 23-letna učiteljica, junija l. 1941 z materjo izseljena iz Maribora v Srbijo. Besedilo je nastalo 6. 9. 1944 v Kragujevcu. Tipkopis je avtorica izročila Milošu Lapajnetu, preden je odšel v partizane. Izvirnik hrani avtorica. LA.

Piši mi, kako cvetijo rože in
če škrljanček poje iznad naših polj;
piši mi, kako dehti naš nagelj in
če zvoní tam v cerkvi vedno bolj in bolj...

Piši mi o naših poljih žitnih in
če žanjice s srpi že gredo na pot;
piši mi o naših cestah belih in
če mlatiči mečejo že zrnje v kot...

Piši mi, če zlato pada z drevja in
če že čriček poje v vinskih nam gorah;
piši mi, če kmet je že izmučen in
če se grešnik vendar je skesal v solzah...

Piši mi, kaj ded pripoveduje in,
ah, če še dolgo je do konca mraka,
zakaj povem ti, da le luč zmaguje
in da le v njej izgine blodnja vsaka...

Žejen sem domače prsti

Besedilo v Srbijo izseljene-ga **B. Rozmana** je nastalo oktobra 1941 kot odziv na množično pobijanje srbskih rodoljubov in otrok v Kragujevcu in Kraljevu. Objavljeno je po vojni v tedniku TV-15, št. 17-118, 29. 4. 1976 v rubriki Partizanska ljudska pesem, ki jo je uredil Črtomir Šinkovec. Klj 337.

Žejen sem domače prsti,
prav v srce mi je suho.
Kdaj se bom sklonil nad njo
in jo vzel med prazne dlani?

Kdaj bom spet ogenj prižgal,
pobožal tiho slamni krov,
poljubil hleb in dobro sol
in se pod lesenim stropom naspal?

Kdaj bom spet šel v čebelnjak
in pipo nažgal in božal psa,
bredel z roko med zrní prosa,
sanjal ob sodih pod mrak?

O, da bi se vrnil na rodna tla,
tja, veš, kjer hruška medi,
tja, veš, kjer so bele noči,
tja, kjer je solz kot zvezdá.

Borlski grad

Jakob Ciglar,

36–39-letni tiskarski
stavec, izgnan v Zagreb
in Sarajevo.

Besedilo je nastalo
l. 1941 v Sarajevu. Po
vrnitvi domov ga je
avtor sam stavil, stiskal in
dal vezati v zbirko
Moji kamenčki. Zbirko
hrani avtor.
Ks 248.

Stisni, Drava, se ob skalo,
stresi z njo ponosni grad!
Mar nedolžnih še premalo
žrtev je podavil gad?

Tu groziš samó in stiskaš
dolge krive prste v pest,
pa veselo spet zavriskaš
vzdolž vasi in daljnih mest.

Malce utihni pod pečino
in prisluhni v grad navpik.
Skozi zidovje pot v nižino
si utrl bo smrtni krik.

Več ne izdajo gluhe stene,
spet molči ukleti grad.
Čije zdaj življenje vene,
v koga smrtno sika gad?

Oh, povej mi, kdaj peklenske
oblasti bo v gradu kraj,
kdaj nalokal se slovenske
bo krvi zeleni zmaj!

Ko Eól bo z bičem mahnil
prek oblačnega neba,
kadar grom bo čep izpahnil
iz nebesnega morjá,

tákrat, Drava, mi narasti,
čez bregove se razlij,
krog zelene se pošasti
kakor kača v klobčič zvij!

Tákrat ne popusti, nego
svoj napni orjaški trup,
gadjo borlsko zalego
naj zmečka kamenja kup!

Ko tramovje boš podila
neusmiljeno naprej,
kar si v Borlu odkrila,
vsem, ki srečaš jih, povej...

Izgnančeva pesem

Jakob Ciglar,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo
v letih 1941–1944 v
Sarajevu. Objavljeno je
v zbirki Moji kamenčki,
ki jo je l. 1944 avtor
sam stavil in tiskal, vezati
pa je dal le nekaj izvodov.
Ks 117.

Mesec srebrni in zvezde bleščeče,
kam le tako vam mudi se nocoj?
K vam omahuje srce hrepeneče,
dajte, vzemite še mene s seboj.

Z vami prejadral bi planje obsežne,
reke prebredel, preplezal gore.
Zopet rad videl bi cerkvice nežne,
kras in zrcalo slovenske zemlje.

S toplim pogledom objel bi gorice,
z gričev prijazno vabeče kleti;
vse bi obiskal slovenske vasice,
da-li še srečal bi znane ljudi?

Stopil na njivo bi rad posvečeno
videt, kje ta in spet oni leži.
V vroči molitvi bi upognil koleno:
»Mamica, daj nam, izprosi moči!«

Mesec srebrni in zvezde bleščeče,
s srčno bolestjo vam tiho povem:
Ni še trenutka neslutene sreče,
z vami tje daleč nocoj še ne smem...

Prepovedani sad

Jakob Ciglar,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo v letih
1941–1944 v Sarajevu.

Objavljeno je na
106. strani avtorjeve
zbirke *Mojji kamenčki*, ki jo
je l. 1944 sam stavil in
stiskal, vezati pa je dal le
nekaj izvodov. Besedilo
hrani avtor.
Ks 110.

Majhen rožnati prtiček
je pred hišo razprostrt.
V enem dnevu črn možiček
zlahka bi zrahljal ves vrt.

Šipku se je že zaplela
brada v preperel glavnik.
Slana mu bo spet nadela
speči kralj Matjažev lik.

Malo stran čepé se češe
kuštrava forzicija
vselej, ko čez vrt zapleše
lahkokrila sapica.

Sredi ograjene ječe,
razdeljene v gredic par,
tiha breza vsa vztrepeče,
čim namigne ji vratar.

Kadar šipek z vrati treska
in brezupno jug lovi,
ki mu kaj rad steber peska
zvrne v šiljaste oči,

v varstvu belopolte tete,
šelestech uspavanko,
ujčka svoje prvo dete
mlado češpljevo drevo.

Čije to so obvisеле
na treh vejicah solzé?
Morda soncu so privrele,
preden šlo je za goré.

Stokrat jih je s poželenjem
Janček štirideset naštel.
Eno vsaj solz med zelenjem
rad bi v drobno dlan ujel!

Kaj ne céliš vsem enako,
sonce, krvavečih ran,
da še Janček zmerom tako
ranjeno poveša dlan?

Oh, težko je razumeti
detetu, zakaj ne sme
jagode nobene sneti
z jantarne ogrlice...

Moja barčica

Jakob Ciglar,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo v letih
1941–1944 v izgnanstvu.

Po vrnitvi ga je avtor sam
stavil, tiskal in dal vezati
v zbirko Moji kamenčki.

Zbirko hrani avtor.

Ks 234.

Sonce na obzorju
plete zlate mreže,
vetrček po morju
dolge brazde reže.

Kakor lastovica
s perutnico sivo
plove jadrnica
čez zorano njivo.

Drugo mi se morje
v mislih razodeva,
ki z zemeljske skorje
v večnost izhlapeva.

Barčic milijone
prek valov križari,
mnoge skoz ciklone
vešč krmar krmari.

Z njimi moja duša
jadra skoz življenje,
grozno preizkuša
jo strasti besnenje.

Plavaj jadrnica
po zoranem morju
kakor lastovica
k Soncu na obzorju!

Srčasto krmilo,
duša, spretno vrti,
preden se razbilo
bo na čeri – smrtil!

Naše vstajenje

Jakob Ciglar,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo leta

1941 v Sarajevu.

Avtor ga hrani v pesniški

zbirki Moji kamenčki, ki jo

je l. 1944 v nekaj

izvodih stavil in stiskal sam.

Ks 40.

Čisti studenček po lepi deželi
v mavričnih barvah veselo skaklja.
Hudi so časi z nočjo odhrumeli,
jutro se koplje v sinjini neba.

Grozno neurje je z gromom in strelo
h'telo zdrobiti uporni granit,
zibelko rado studenčku bi vzelo
in mu srebrno pretrgalo nit.

Motne vodé so studenček zalile,
v strugo z bregov mu navlekla smeti,
skale granitne le niso zdrobile,
vrelec ji varno v naročju leži.

Zora je temne oblake pregnala,
usáhnile v soncu so divje vodé,
vsa prerojena slovenska je skala,
kakor studenček ji poje srce.

Tam, daleč od tod...

Hilda Cvirn,

27-letna tajnica,

pregnana v Bosno.

Besedilo je nastalo

l. 1941 ali l. 1942 v

Brčkem. Po izvirniku v

stenogramu je avtorica

besedilo kasneje

pretipkala in tipkopis

hrani doma.

TD 9.

Tam,
daleč od tod,
mi ptice vse lepše žgolijo...
Tam,
daleč od tod,
mi cvetke vse slajše dehtijo...!
Postavil na zemljo bil je Gospod
slovenski rod
tam,
daleč od tod...!

Tam,
daleč od tod,
dekletom poštenje iz oči sije,
tam,
daleč od tod,
raz okence nagelj se vije!
Usliši molitev mi vročo Gospod:
Enkrat še – pred smrtjo –
mi daj pohiteti tja,
daleč od tod...!

Krvava procesija

Hilda Cvirn,

(glej spredaj).
Besedilo je nastalo
verjetno poleti 1942 v
Brčkem, po pripovedovanju
očividcev, ki so v Savi
videli plavati izmaličene
žrtve zloglasnega
taborišča Jesenovac.
Izvirnik, zapisan v
stenogramu, je avtorica
kasneje pretipkala in
tipkopis hrani doma.
TD 16-17.

Zaplula po Savi
procesija tožna:
»O kaj si storila
drhal ti brezbožna!
kraj Save pri Brčkem
miru da več ni?«
vzdihuje in joče
tu cele noči.

Kater' poštenjak
pač mogel brez besa
še gledati mnoga ta
gola telesa,
ki noč in dan
mimo nas vseh so plula? –
a včeraj še sladko
o »bratstvu« so snula...!

Iz dneva v dan plove
procesija tožna:
ponosna, svečana,
krvava in grozna...
Med ploščo ledeno
in deblom drevesa –
devojka brez grudi!
O sveta nebesa!
O sveta nebesa!
Usliši, o Bog,
mi prošnje glas:
»Ne pošlji prekletstva
strahot vseh nad nas!«

Kraj Save že v Brčkem
miru več ni:
vzdihuje vse, joče,
brat brata mori...!

Na griču pa se je
mestece malo zgrozilo,
ker v Savi krvi več
kot vode blatne je bilo!
Ni čudno, kraj Save
miru da več ni –
da bolno zavija,
osveto želi!

Pri bregu spet pluje!...
Mladenič? A kje mu je roka?!
Ne daleč od njega:
z vrvmi povezani goli
pop, žena in dva otroka!...

Iz dneva v dan plove
procesija tožna:
»Kaj 'z nas si storila,
drhal ti brezbožna!

Mi vse smo prestali,
ali naša vam kri grozi:
– Prekleti krvniki,
dokler se Sava ne izsuši!«

Kraj Save pri Brčkem
miru nič več ni,
vzdihuje vse, joče –
in nemo gorzi...!

In v daljo mi plove
procesija složna:
»Kaj 'z nas si storila,
drhal ti brezbožna!«

Gavrani

Verko Gasar,

35–38-letni jetniški
uslužbenec, pregnan v
Srbijo.

Besedilo je nastalo

l. 1941 v Valjevu.

Objavljeno po vojni v

leposlovnih prilogi

Jeseniškega kovinarja

Preprosto življenje, 1951,

str. 50.

MA 47.

Črni gavrani
nad mestom letajo,
kot velo listje
v vetru opletajo
vsak dan, vsak dan...

Danes čakam zaman,
da njihov glas iz mraka
zakraka...

Morda odleteli
v gorenjsko so stran,
kjer mati
na pragu me čaka?

O črni gavrani,
če vas ugleda,
ne povejte ji,
da sinu je ljubica beda
in da je sam,
tako sam
sredi žalostnih dni.

The best of angels, of saints, of men,
 in your sweet life be true,
 To me, my friend,
 in your sweet life be true.

Na grobu talca

Verko Gasar,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo

l. 1943 v Valjevem.

Objavljeno je po vojni v

leposlovnih prilogi

Jesenškega kovinarja

Preprosto življenje, 1951,

str. 52.

Ma 48.

Hej, brat, ki v gnezdu si lobanj
svoj našel mir;
še jaz, opljuvan in pregan,
rad v grob bi legel ta večer...

Izmučen pal sem na obraz,
prisluhnil v zemljo in čul glas:
– Ne tlači groba mojega,
ker še ne spim;
iz srca prestreljenega
še krvavim...

In vstal sem. Vstal v novi dan.

Močan sem. In močno srcé
nič več na grob – le na goré
mi kaže pot: tam partizan
oprál bom, talec, tvojo kri,
ki v grobu mira našla ni.

Spominska listina ta

Verko Gasar,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo

v začetku januarja 1942

ob rojstvu prvega otroka

jeseniških pregnancev

v Valjevu. Zapisano je s

črnilom na koncu

spominske diplome pod

podpisi botrov in bofer.

Diplomo hrani družina

Mohorič.

SM 978.

Spominska listina ta
naj bode ti večni spomin,
da ti, slovenske matere sin,
nisi bil rojen doma.

Rodil si se v času velikih vojská,
ko mati je tvoja mnogo trpela,
s tvojimi botri v izgnanstvu živila,
ker zemljo je našo zajela tema.

Ko boš dorasel v fanta, moža
in zopet svetila bo luč,
ti mati naj ključ
do skrivnosti teh verzov poda.

Po bitki

Verko Gasar,

(glej spredaj).
Besedilo je nastalo
l. 1944 v prenosu
v Valjevu. Podatke o
avtorju in besedilo
prevzemamo po povojni
objavi v leposlovni
prilogi Jeseniškega
kovinarja Preprosto
življenje, 1951, str. 53.
Ma 49.

Zdaj je tišina... A ves dan
bila je zemlja kot vulkan...

Zdaj je tišina zljala se v večer
in nas in mrtve je poljubil mir.

O mir zlovesčči! ... Kot sence temne krila
so krokarjev se nad polje spustila...

In slišim kljuvanje vso noč, vso noč;
srce mi stisnil je leden obroč...

Morda bo tudi moj obraz
v gostijo krokarjem... O strašni čas! –

Dovolj tišine! ... Jaz sem miren le,
če zemlja kot vulkan krog mene vre!...

Vem: ljubil bom tišino le takrat,
ko človek bo postal človeku brat. –

V Jagodini 5. 4. 1942

Josip Napotnik,

56-letni gimnazijski
profesor, izgnan v Srbijo.
Sonet je nastal na veliko
noč 5. 4. 1942 v
Jagodini. Rokopis je
prepisala avtorjeva vdova
in ga izročila Knjižnici
Edvarda Kardelja v Celju,
Ms 6.
Ma 89.

Velika noč in pirhi! Dih pomladi,
domačih cerkvic čar in njih zvonjenje
in možnarjev odmevi, ko vstajenje
z banderom po zeleni gre livadi.

Kam šlo je vse? Slovenskega človeka
so zvezali in križ mu naložili,
njegovo blago si porazdelili,
drhal za last njegovo se preroka.

Na križevem tem potu po tujini
je hiša dobra, usmiljena postaja,
kjer sanjamo o svoji domovini,

kjer duša duši še tolažbo daja,
da poživi si srčno hrepenenje
in upa, da pride še za nas vstajenje.

V Jagodini o svetem Martinu

Josip Napotnik,

(glej spredaj).

Sonet je nastal jeseni

1942 v Jagodini.

Tipkopolis, ki ga je po

izvirniku prepisala

avtorjeva vdova, hrani

knjižnica Edvarda Kardelja

v Celju, Ms 6.

Ma 80.

Gosi so v rimski dobi že slovele,
ker z gaganjem so v temni uri nočni,
ko se priplazil je sovražnik močni,
zbudile stražo, Kapitol otele

in mesto rešile in domovino,
ker bil sovrag odbit je v pravem času.
Kot patriotinje na dobrem glasu
nato so dale še pečenko fino.

Ta goska, ki smo danes jo použili,
je za izgnance vsa se žrtvovala,
da domovini bi se ohranili.

Zato ji slava gre in naša hvala;
čast gospodinji, ki jo je vzgojila
in plemenito žrtev odobrila.

Sonetni venec

Josip Napotnik,

(glej spredaj).

Sonetni venec pregnancev (kakor ga je avtor prvotno naslovil), iz katerega objavljamo 10. in 11. sonet, je nastal v novembru l. 1942 v Jagodini. Zapisan je s svinčnikom v karirasto beležnico, ki jo je avtorjeva žena izročila Knjižnici Edvarda Kardelja v Celju, Ms 1.57. Z naslovom "Ex Ponto" in citatom iz Prešernove Glase "Mraz Ovida v Pontu tare" za motto je bil sonetni venec objavljen v Celjskem zborniku 1951, str. 192–198, Ma 83.

X

In kruto nam svobodo zlato vzeli,
vadjali še za skromno imovino,
oropane pognali v smrt, v tujino;
ta rod izgine naj, so se zakleli.

Ko zdaj samotno po kamenju tavaš,
domače ti zveni tu govorica,
a mrka so in nezaupna lica,
gorje na tujem bridko sam spoznaš.

Na ulici srečuješ bedno rajo,
cigani zagoreli so in goli,
beračev polno kot nikjer nikoli.

Ne veš, če kaj usmiljenja poznajo.
Kako vsem nam bo, ko so nas izdali,
kot sužnje nas na tuje odpeljali!

XI

Kot sužnje nas na tuje odpeljali,
a tudi tukaj greje sonce zlato,
na njivi žitni klas rodi bogato
še tistim, ki preplitko so orali.

Za mestom prašnim Brdo se dviguje,
na njem pa polne vinske so gorice;
in spomnim se na dom in na Konjice,
kjer zdaj ošabni tujec gospoduje.

Pogled v bleščeče sili mi dalje
za soncem, ki za Črni vrh zahaja,
in spet na vzhod, tja doli do Morave.

In misel tolažnica me obhaja
v zavesti, da še upov niso vzeli,
odkar smo zadnjič naše pesmi peli.

Vse mesto tiho, tiho v temi sniva

**Rudolf Dobivšek-
Ruč Kučejev,**
24–26-letni študent prava,
izgnan v Srbijo.
Besedilo je nastalo v letih
1941–1943 v Paraćinu,
kamor je bil avtor izgnan.
Opazna grafična
izoblikovanost je
verjetno iz povojnega
prepisovanja. Tipkopis
hrani avtor.
LC 47.

Vse mesto tiho, tiho v temi sniva,
v pomladni noči tiho spi –
samo korak,
grozeč
in krut, krepak
trdo odmeva v noč po tlaku.
Blešči se
zlobno in strupeno
v mraku
strahoten
nemški
bajonet –
ledeno, satansko se ves režeč.
Udarci zabobne ob vrata.
Strahota,
groza
in preplah!
Zamolkel ropot,
turoben topot.
Odušno
hiša vsa se
stresa:
»Aufmachen!
Aufmachen!
Verdammte Sauschweine!
Aufstehet!
Schnell nur!
Ihr geht mit!
No, also, schnell –
Rasch! Maaarsch!
Verfluchten windischen Hunde!« ...
V polnočni mir
zverinski krik
strahotno se razlega.
Prestrašen vik,
ropot in dir,
raztrgan jok
žena, otrok
se bolno
od zidov
odbija...

Domotožje

**Rudolf Dobivšek-
Ruč Kučejev,**

(glej spredaj).
Besedilo je nastalo v letih
1942–1943 v Paračinu v
Srbiji. Tipkopični zapis
hrani avtor.
LC 53.

Se v vetru priklanja rumena pšenica,
med klasjem pa mak se v škrlatu ves smeje,
martinček na kamnu prav mirno se greje,
zateglo zamuka na paši telica.

Ob starem razpotju tam dremlje vasica,
a hišice bele zakrivajo veje,
domača na gričku se cerkvica smeje,
na pragu se hišnem ozira kmetica.

O, kje si zdaj rodna, domača vasica?

Daljave preširne zdaj ločijo naju;
IZGNANEC,

BREZDOMEČ

zdaj v tujem sem kraju.

Tako me po tvojih ozarah vse miče;
v tujini, brez doma so čustva mi bolna;
strupene grenkobe mi usta so polna
in prst me domača bolestno v snu kliče.

Ples po plazu

Janko Liška,

33-letni gimnazijski
profesor.
Besedilo je nastalo aprila
1941 v Valjevu, kamor se
je avtor ob napadu na
Jugoslavijo zatekel pred
pričakovanim
preganjanjem. Posvečeno
je ženi Nežiki. Prvotni
rokopis je pozneje
pretipkal, tipkopični je
shranjen v njegovi
zapuščini pri svojcih.
Fe 179.

(Odlomek)

Izbrisali so nas iz narodov družine,
posmeh, prezir in strel v srce se nam deli,
zdaj teden, dan brez krutih ran ne mine,
s slastjo nenehno ljudstva suvajo v oči.

Lovimo vrtoglavo se po polzkem plazu,
rušijo se tla nam pod nogami,
omahujoči iščemo opore v sebi,
čeprav iz dneva v dan ne vemo, kaj bo z nami.

Izgnanci

Milena Kompare,
izgnanka v Srbijo.
Besedilo je nastalo
l. 1941 med transportom
v Srbijo.
SM 1538.

Številka štiristošest
v transportu našem zadnja
bila je naša mala,
ko so zvečer na vlak nas gnali,
je očku na rokah zaspala;

tako v transportu našem,
v transportih prejšnjih
in kasnejših
je spala oštevilčena
kopica preganjanih otrok –

le tisti nerojeni še,
ki so pod srcem matere se skrili,
le ti številke niso še dobili.

Le kam nas ženete!?
Nihče nam ne pove.
A če nas peljete v tak kot,
kjer stražil nas ne bo vaš bajonet,
ne bo predolga nam nobena pot.
In pomnite: Mi pridemo nazaj,
morda čez mesec, dva,
morda čez leto, tri –
in morda res ne vsi,
a prav gotovo pridemo nazaj
brez teh številk in ne pod vašo
stražo –
V SVOBODNI LJUBLJENI
DOMAČI KRAJ.

P
liveru...

! Triu križaj, Seme, Cihca v sp. knj.!

Kdo zna

Pijanost razjasnit' ki tare moža!

Kdo ve

*Mu mačka odgnati, ki kramplje srce
Od zra do mraka, od mraka do dne!*

Kdo uči

*Izbrisat' s spomina prekrožane dni,
Brezup prihodnjih odvzet' spred oči,
I raznoti vbežati, ki zdanie mori!*

Kako

*Bit' hočeš pijanec, in ti pretežko
Je v glavi nosit' al' pekel, al' nečo!*

Stanu

Se svojega spomni, pij brez miru!...

! B. Prešernu - Bliskarp. Zboudel!

Pivcu

**Andrej Debenak-
Polikarp Zbadè,**

pregnanec v Srbiji.

Travestija Prešernove pesmi

Pevcu je nastala julija ali avgusta 1941 v Kaoniku v Srbiji. S posvetilom "Triu Križaj, Samec, Čiuha v spominsko knjigo" je bila objavljena v rokopisnem glasilu *Pregnani Toti*, 20. 8. 1941, Kaonik pri Kruševcu v Srbiji. Ks 81, Se D 290.

Kdo zna
pijanost razjasnit', ki tare moža?

Kdo ve
mu mačka odgnati, ki kramplje srce
od zore do mraka, od mraka do dne?

Kdo uči
izbrisat' s spomina prekrokane dni,
brezup prihodnjih odvzet spred oči,
praznoti ubežati, ki zdanje mori!

Kako
bit' hočeš pijan'c in ti pretežko
je v glavi nosit al' pekel al' nebo!

Stanu
se svojega spomni, pij brez miru.

Pregnančeva gazela

**Andrej Debenak-
Polikarp Zbadè.**

Besedilo je travestija

Prešernove tretje Gazele,
nastalo julija ali avgusta
1941 v Kaoniku.

Objavljeno v špirografi-
ranem glasilu *Pregnani
Toti*, 20. 8. 1941, Kaonik
v Srbiji. Glasilo hrani
Muzej NO Maribor.
Ks 321.

Žalostna komú neznana je resnica, da sem lačen,
v mislih mojih vedna, sama govorica, da sem lačen.
Ve že noč, ki bolhe sliši, lačno kleti me brez spanja,
ve že svitla zarja, dneva porodnica, da sem lačen.
Ve že jutro, ve že poldan, ve že mračni hlad večera
glasno krulbo moj'ga vpadliga želodca, da sem lačen.
Prebival'sča mojga stenam, mirmi je samoti znano,
tudi nepokoju sela ni novica, da sem lačen.
Ve že roža, ki pri poti, koder medel hodim, raste,
ve že, ki nad potjo leta ptica, da sem lačen.
Ve že blatni prag kuhinje, vsaki kamen blizo njega,
ino ve, ki mémo vodi me stezica, da sem lačen.
Ve že vsaka stvar, kar vedet' in kar slišati od mene,
in verjeti noče draga kuharica, da sem lačen.

Domovina.

Uže o kje si domovina
Ljubki moj slovenski kraj
Le pa tebe srce bije

Al ta bom še videl kdaj
2.) Uže o kje si hiša bela
Kli meji drevjeam stojiš
Le bolj kakor lija bela
Mnogo ljuba se mi vidiš

3.) Uže o kje si porlato polje
Kli te slovenec je oral
Po njem stopa tvoj moga
Tujec je nič rito sejati

4.) Uže o kje si vinika trta
Kli slovenca bla ponos.
Ih obr tvoji rlahitni kaplji
Je užil našoj radost

5.) Uže smo slovenci in slovenke
Da nas videti več ni
Po tui zemlji razsejani
Oh hah nas srce boli

6.) Uže si lastavica mala
Da mi pesem razgoliš
Kdaj moja me obkroži
Jiskreni pozdrav vršiš.

16. März 1942

Domovini

Marija Richly,

55-letna kmečka
gospodinja, izseljena v
Šlezijo.
Besedilo je nastalo
16. marca 1942 v
taborišču Bad
Schwarzbach. Izvirni
rokpis, zapisan s črnilom v
medvojni dnevnik, hrani
avtoričin sin. Nekoliko
popravljeno in za kitico
krajše pa je besedilo, ki
so ga avtoričini otroci
razmnožili za njeno
petinsedemdesetletnico v
knjižici Zápiski iz
pregnansva l. 1962.
Gl. 7.

Kje, o kje si, domovina,
ljubi moj slovenski kraj,
le za tebe srce bije –
al' te bom še videl kdaj?

Kje, o kje si, hišca bela,
ki med drevjem mi stojiš?
Še bolj kakor lil'ja bela,
mnogo lepša se mi zdiš.

Kje, o kje si, zlato polje,
ki te Slovenec je oral? –
Po njem stopa tuja noga,
tujec je že žito sejal.

Kje, o kje si, vinska trta?
Si Slovenca b'la ponos,
ki ob tvoji žlahtni kaplji
je užil nebroj radost'.

Kje smo, Slovenci in Slovenke,
da nas videti več ni?
Po tuji zemlji razsejani –
oh, kak' nas srce boli.

Kje si, lastovica mala,
da mi pesem zažgoliš?
Hišo mojo mi obkrožiš,
ji iskren pozdrav 'zročiš.

Zemljo našo srce bo ljubilo

Josip Krapš,

43-letni učitelj, izgnanec
v Srbijo.

Besedilo je nastalo maja
1945 v Smederevski
Palanki. Tipkopišni prepis
besedila hrani Valentin
Razingar.
Su 109.

Štiri leta srbska zemlja
nas izgnance je redila.
Štiri dolga, težka leta
nam je krušna mati bila.

Zdaj, ko spet v slovensko zemljo
bomo srečno se vrnili,
vse tegobe, grenke ure
bomo kmalu pozabili.

Pozabili pa ne bomo
zemlje, ki nas je hranila,
zemlje, ki v najtežjih letih
nam Slovencem mati bila.

Vinotok na Hisaru

France Borko,

37-letni profesor
slovenščine na mariborski
klasični gimnaziji, tri
mesece po okupaciji
izgnan v Prokuplje v Srbiji.
Besedilo je nastalo
3. oktobra 1941 na hribu
Hisar nad Prokupljem.
Tipkopišni zapis hrani
gvtorjeva žena.
Su 93.

Odpusti, da ti nisem marsikdaj
v bližini bil ne led in niti krop –
a zdaj, ko straži sveti me Prokop,
izgnanega od doma v daljni kraj,

mi duša k tebi je en sam vzdihljaj:
tu sebi zdim zavržen se kot Job,
prepoln obžalovanja in tegob –
O, vpelji spet me v zemlje naročaj!...

Tja, kjer me kupica s klopotcem vred
že vabi, čuj, na vinske rože med,
tja, kamor s klicem moj srca golob

tako ljubeče koprni nazaj,
da jezik slajših nima nam besed,
ki opева v njem slovenski te poet.

Janez Hribar,

52–56-letni kmet s Pristave pri Krškem, l. 1941 z ženo in dvanajstimi otroki izseljen v Nemčijo. Besedilo je nastalo v letih 1941–1945 v taborišču Kuhlensdorf v Nemčiji. Izvirni rokopis je izgubljen, zapomnila si ga je avtorjeva svakinja Marija Hribar. Du 85.

Smo celo leto se trudili,
krvave žulje zadobili.

A ko smo let'no spravili,
selitev so objavili.

»Kar tu imate, vse pustite,
vse v rajhu zadobite.
Kočevjarji dobili so polje,
da nemštvo bo cvetelo bolje.

A vi pa v Šlezijo boste šli,
tam dom pripravljen vam stoji.
To terja novi nemški svet,
ki mora bit' povsod sprejet.«

Ko mi smo te besede čuli,
od bolečine smo zarjuli,
očem verjeli nismo svojim,
ušesom ne verjeli svojim.

Ko udarila bi strela z jasna,
nas strla je napoved strašna.
Polja mi svojega ne pustimo,
raje čez mejo vsi zbežimo.

A kdo nam bo streho dal,
nas k skledi toliko jemal?
Narasla Krka nam meji,
rešiti živeža moč ni.

Živino, živež bi rešili,
čez vodo čolne smo dobili.
Vrvi v kolo smo navezali,
na njih živino dobivali.

Zaklane svinje čez smo vlekli,
da Nemcem s plenom bi utekli.
Nas naši so ljudje izdali
in Nemci so za nam' streljali.

Med Nemci so Avstrijci bili,
ti pa z nami so čutili.
»Umikajte se šibki taki,
če ne bo z vami kot s Poljaki.«

Kadar so ti brez Prusov bili,
so marsikaj vzet' pustili.
»Ko so na mostu naše straže,
odnašajte stvari si vaše.«

Minili so že b'li Vsi sveti,
ko že težko se je ogreti.
Tod bil je že zapadel sneg,
pobelil polja bil in breg.

Da s čolnom ne bi se reš' vali,
so Prusi čolne vse pobrali.
Kdor se plavat je podal,
od mraza ves je trepetal.

Da bi še rešena b'la hrana,
služila nam je svinjska ban'a.
Po njej tud' marsikateri begun
se je iz stiske rešil vun.

V gorica zidanice, hrami
se bodo napolnili z nami.
Če postelje tam najti ni,
v stiskalnici se naredi.

Ve hiše vrh gore prijazne,
nič več ne boste stale prazne.
Tam bival bo Dolenj'c izgnan,
da le ne bo v rajh peljan.

Procesija naša že v Šentjanž' stoji

Marija Markovič,
23-letno kmečko dekle,
izgnana v Nemčijo.
Besedilo je odlomek
daljšega verzificiranega
pisma stricu, v resnici
sosedu, ki je zbežal na
italijansko stran in zato ni
bil izseljen. Nastalo je
9. 2. 1942 v taborišču v
Siessnu. Avtorica se
spominja, da jo je prav
zaradi tega pisma nekdo
založil taboriščnemu
vodstvu in so jo zaslili
SS-ovci.
Ko se je vrnila iz
pregnanstva, ji je sosed
vrnil izvorni rokopis, ki ga
zdaj hrani.
Gl 6.

(Odlomka)

... Procesija nam naša že v Šentjanž' stoji,
obkolijo jo gestapi vsi.

»Pripravljeno za vas je vse,
na avto hitro used'te se!«

Še nekaj znancev prihiti –
slovo spet žalostno sledi.

»Pozdravljeni bodite vsi,
le dobro naj se vam godi!«

Šentjanž zdaj zadnjič gledamo,
slovo od njega jemljemo!
Pogled mi na zvonik zdaj gre,
kazalci ure že stoje...!

Zvonjenja ni – že vse stoji –
in Jezusa več v cerkvi ni...!
Gospod kaplan so včeraj šli –
moj Bog – kaj se godi!

Zdaj avto zabrenči –
iz misli teh me prebudi.
Kar nemogoče se nam zdi,
to zdaj v resnici se godi!!

Začnemo se premikati,
v slovo z rokami mahati.
Iz src pozdrav Šentjanžu gre –
Pozdravljen in nasvidenje!!!

Po cesti z nami že drve,
Šentjanž pred nami skrije se.
Drugačni kraji tukaj so,
že blizu skor' Krmelja smo.

Pred mejo avto se ustavi,
italijanska straža pot pripravi!
Dolgo čakati' treba ni,
z nami že naprej drvi.

V dolini sevniški je mraz,
vsepovsod že zebe nas.
Za avtom se tako kadi,
da od prahu smo beli vsi.

V Sevnici se okrog oziram,
spomine zopet tu prebiram.
Tu enkrat tabor lep je bil,
k' mladino našo je bodril. –

Vlak se z nami že premika,
Slovenec pa na tihem vzdika:
Pozdravljen naš slovenski kraj,
saj pridemo mi še nazaj!!

Avto kar naprej drvi,
za mojo žalost mar mu ni.
Saj nima misli, človek ni.
On vozi, kot šofer veli.

Pozdrav še Sava naj dobi,
ki gleda z leve nas strani:
Pozdravljena, slovenski kras,
Kočevar pride k tebi v vas!

Tako se z nami tud' godi,
kot da življenja v nas več ni.
Kakor vladniki žele,
tako Slovenci se vrte!

Iz vlaka mi vsi gledamo,
se z nami kraji umikajo...

Se v Rajhenburgu avto ustavi,
gestap takoj nas doli spravi.
Že drugi avto čaka nas –
v barake gremo za en čas.

V hrib obrne avto se
in gori bolj počasi gre.
Pred nami samostan stoji,
naprej se peljemo še mi.

Kjer samostanska štala je,
tam naš promet ustavi se.
Barake tukaj so okrog,
tu čakal' bomo na odhod...

* * *

... Gestapi zdaj pregledajo,
če vse po vlaku v redu je.
Ko zdi se, da je dobro vse,
v kupé zaklenejo nas še.

V kupeju zdaj sedimo,
o vsem mogočem govorimo.
Kaj pa zdaj srce trpi –
povedati mogoče ni.

poročili. Tudi poroči smo
do zdaj stanovali, svojo zemljo obdelje-
vali, tam smo ravnali vasovale, veseli
pesmi prepevali, zdaj kloba smo se
okoli, ne enkrat oči smo uprli, v svoji
domači kraj, kjer kloba ga vidimo
ga zdaj. Hjudje so ob progi stali in
robcem so nas poročevali, mi pa
kloba tri nočej odročevali. Mene na
molu je rjau, kloba da bi kloba,
Vozili smo se tja čez celje, kjer je
ravnih biv veselje, oči nočej ga pa ni
bilo ko jemali smo slavo. Vlak je
kar naprej hitel, nič se ni nihje
mislil, Vmarilom utarili je samo tam
v večerjo dala so. Tudi usmilene
bile da večerjo so dalele gor na vlak
so nam dajale, nas ure so utarili
da večerjo nič biv, pa da velik sam
ga dala, pa večerjo pa da dala.

Andrej Čop,

38-letni kmet iz Zasavja, izseljen z družino v Nemčijo. Pričujoče besedilo je odlomek iz daljše verzificirane kronike, ki zajema čas od 24. 10. 1941, ko so zasavske vaščane s plakati obvestili o izselitvi, do 6. 12. 1941, ko je bil končan naporni štiridnevni transport z vlakom v nemško taborišče v Bruchsalu. Močno narečno in pogovorno obarvano besedilo je deloma jezikovno popravljeno in zapisano v obliki verzov, čeprav je avtor kljub ritmični organiziranosti in rimanju isto besedilo zapisal strnjeno. Izvirni rokopis, ki je nastal ob koncu I. 1941 v Rajhenburgu in Bruchsalu, hrani avtor. Vi 119–142.

.....
Na vlak smo vstopili,
s solzicami pokropili;
dan se je že nagibal,
kar na ur'co sem pogledal.
Ur'ca je b'la šla na šest,
to sem si zapomnil jaz.
Zdaj smo malo povprašali,
kedaj se bomo odpeljali.
Nam so tako povedali,
še pol ur'ce vlak stoji.
Te pol ur'ce tako je bilo,
malo se je govorilo,
vsak je tako zamišljen bil,
kot da bi Boga molil.
Te pol ur'ce je minilo,
od mašine se je zakadilo,
močno vlak zavriskal je,
ko začel' peljat' smo se.
Na Zidan' most se vozili,
prot' Mariboru jo zavili.
Takrat so tekle solzice
čez vsako ličece.
Domači kraj smo zapustili,
ko smo ga tako ljubili,
tam, kjer smo se rodili,
tam, kjer smo v zibki spali,
ko so nas mam'ca pestovali
in tudi kruha nam dajali;
v šolo tudi smo hodili,
nikdar ne bomo pozabili.
Tam, kjer smo do zdaj stan'vali,
svojo zemljo obdelovali,
tam smo včasih vasovali,
vesele pesmi prepevali.
Zdaj z vlaka smo se ozrli,
še enkrat oči smo uprli
v svoj domači kraj,
ker zadnjič vidimo ga zdaj.
Ljudje so ob progi stali,
z robcem so nas pozdravljali,
mi pa žalostni nazaj odzdravljali.
Mesec na nebu je sijal,
kakor da bi žaloval.

Vozili smo se tja čez Celje,
kjer je včasil bil' veselje,
ali nocoj ga pa ni b'lo,
ko jemali smo slovo.
Vlak je kar naprej hitel,
nič se ni nikjer mudil.
V Mariboru ustavil je samo,
tam večerjo dali so.
Tam usmiljenke so bile,
da večerjo so delile.
Gor na vlak so nam dajale,
nas vse so obtalale.
Za večerjo ričet bil,
prav velik' sem ga dobil,
po večerji pa še čaj –
prav presneto je bil fajn.
Zelo je okusen bil,
kot bi toplo vodo pil.
Tudi kruha so nam dal',
nato pa bil je že signal.
Vlak začne se premikati,
zmeraj bolj hitro peljati,
zmeraj bolj je tuji kraj,
že malo znano nam je zdaj.
Vozili smo se v temni noči
v vagonu kar brez luči.
Vagoni so bili tudi fajn,
vrata so b'la samo na kraj;
s tem smo zadovoljni b'li,
lepi mir smo imeli vsi.
Ko bi vrata s konca bila,
nikdar bi ne bilo mira,
otroci spali bi težko.
Skoz' Celov'c smo se peljali,
včas' pa včas' mal' zadremali,
nas bolele so oči,
ko močno zaspani smo bili.
Vlak je dirjal kar naprej,
na štacjonih se ustavljal nej.
Tako je naprej hitel,
kot bi ga z gajžlo podil.
Dan se delati začne,
notri med hribi smo že,
res visoke so te gore,
to so južni b'li Tirolji.

Mi smo pri oknih stali,
hribe smo opazovali.
Hribi bili so strmi,
s snegom pogrnjeni.
Vlak je vozil kar na šnel,
večkrat bil je kak tunel,
skoz tunele, čez mostove
videli smo tud' gozdove.
To vse smo prevozili,
veliko solz smo utmili.
Sam Bogve, al' še kedaj
bomo se vozil' nazaj.
Naša rajža velika je novina,
več sto let pisala bo zgodovina.
Nič mi nismo zagrešili,
sam Bog ve, zakaj so nas izselili.

.....

Tukaj imam murene
 en spis! kaj to je bilo v
 Fabrik pri Pis. Dejstvo so
 krtaci rajs Veliki mojnari
 in volene vrnejs. Dejstvo
 smo jih tolko sorte, so
 si mi sliti nemorte. Delo
 smo v Fabrik mas je bilo
 malo in velik, pač smo
 bili Ljutev od sorte, kumski
 bile so traji sorte, erro.
 Rusko Tugo Slovenko trije
 je pa bili Nemko.

Moje in fantje tudi tako
 so Slovci čutili bi se zelo
 Slovenci trije in Franci
 trije so pa bili Rusi.

Moje pa je pa Sloven
 bil na Lorenco sime

Bruchsal 1942. leta

Andrej Čop,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo

l. 1942 v taborišču

Bruchsal v Nemčiji.

Tu sta objavljena dva

zanimivejša odlomka iz

daljšega opisa razmer

na prisilnem delu v

tovarni krtač. Ker vsebuje

besedilo mnoge narečne

in pogovorne prvine, je

tu jezikovno nekoliko

prirejeno in zapisano po

rimajočih se verzih,

čeprav avtor v izvirniku

in v prepisih verzov ni

grafično ločil med seboj.

Izvirni rokopis in rokopisni

prepis hrani avtor.

Vi 143–152.

.....
Tukaj bom naredil en spis,

kako je b'lo v fabrik' pri Ris.

Delali smo krtače res,

velike, majhne in valjčne vmes.

Delali smo jih tol'ko sorte,

da si misliti ne mor'te.

Delali smo v fabrik',

nas je b'lo malo, ne velik',

pač smo b'li ljudje od sorte,

ženske b'le so troje sorte:

ena ruska, druga Slovenka,

tretja je pa bila Nemka.

Možje in fantje tud' tako,

da človek čudil bi se zelo.

Slovenci trije, en Francoz,

trije so pa bili Rusi.

Mojster je pa Nemec bil,

za Slovenca sem ga krstil,

čeprav zares je Janez bil.

Zato sem ga tako krstil,

ko je tako neumen bil.

Srednje velik, močno suh,

njega težil ni trebuh.

Na vsaki roki je imel en prst premal',

škobelj mu jih je pobral.

Če kaj naredil ni kdo prav,

je mojster s štirimi prsti odmigoval.

Hodil je pokonc' tako,

kot da bil bi bogzna kdo.

Čeprav je bil v kakšnem kot',

on je videl vsepovsod.

Gledal zmeraj je grdo

in sitnaril tud' močno.

Če nismo delati močno hitel',

pa ni zadovoljen bil.

.....
Kakšni so pa drug' ljudje,

po pravic povedal bom vse.

Francoz pa bil je kavelj

po imenu Pavel.

On je bil delal lepo počas' naprej,

mojstra se nič šajhal nej.

On je delal čist' drugač

kakor mojster od krtač.

On je bil učen mizar,

mojster naš pa sploh nikdar.

Lepo prijazno se je nasmejal
 in nam nikol' zamerit dal.
 Nemka je pa b'la gospa,
 je krtače vrtala,
 vrtala je na akord,
 štiri krtače na en' pot.
 Bila ženska je odlična,
 ne velika ne pritlična,
 bila srednje je postave
 in tudi precej brihtne glave.
 In prijazna b'la z vsem',
 drugega reči ji ne vem.
 Kakšni so pa bili Rusi,
 eden na šiht je hodil bos.
 Delal je v šlosarij',
 vid'li smo ga samo en par dni.
 Imel črne je noge
 od železa, ko ga pila je.
 Zdaj ga ni v fabriko več.
 Ne vem povedat' o njem več,
 al' je že umrl al še živi
 al kako se mu godi.
 Eden bil je velik možak,
 rad bi bil kadil tobak,
 on pa tobaka in kart ni dobil,
 vse čike rad je pokadil,
 cigaret bi mu dal,
 pa bi mojster godrnjal.
 Tretja pa je ženka b'la
 od ta velikega moža.
 Ona rada govorila,
 kar po svoje se menila,
 kar po svoje klepetala,
 ko drugače ni nič znala.
 Vsak govoril je drugače,
 ki smo delali krtače.
 Rus je rekel, »ponimaj'«,
 Slovenci rekli: »ne vem, kaj«.
 Francoz po svoje je dejal: »compris«,
 nobeden ga razumel ni.
 Mojstru smo se vsi smejal',
 »Nicht verstehen«, je godrnjal.
 Še po Madžara naj bi eden šel,
 da bi rekel: »nem tudom«.
 Vsak po svoje smo govoril',
 da eden drugega nismo zastopil'.

.....

Povest o izseljencih

Neža Šekoranja,

okrog 60-letna kmetica z Bizeljskega, med vojno izgnana v Nemčijo. Besedilo je nastalo v letih 1941–1945 v taborišču Lössnitz, Sachsen v Nemčiji. Izvirni zapis z odstriženo zadnjo kitico hrani njen vnuk dr. Adolf Bibič.
SM 2367.

Poslušajte me vi tovariši,
dragi mi prijatelji,
poslušajte moj mili glas,
ki važen je zame in za vas.

Drage moje tovarišice,
imele ste rudeče lice,
zdaj je blede vaš obraz,
bled in suh sem tudi jaz.

Kdo je tega kriv, preljubi,
da smo mi na taki zgubi,
da smo mogli se selit',
dom slovenski zapustit'?

So po svet' nas razkropili
in v lógar naselili,
tu nam pešajo moči,
naš rudeč obraz blede.

Nam v Sloveniji je zibel tekla,
ljuba mamka ste nam kruhek pekla,
zdaj ga nam ne pečete nič več,
ker ni ljubga doma več.

Tažko je za gospodarja,
ki ga tuji bič udarja,
ko njegova suha roka
preskrbuje še otroka.

Ljuba mamca milo joče,
za sinom in za hčerko stoče,
ki so ločeni od nas
morbit za večni čas.

Ljuba mamca zmir žaluje,
noč in dan si premišluje,
ker njeni vsi otroci zlati
drugje zdaj morajo spati.

Celo noč si postelj moči,
celo noč so vzdihli vroči:
Oh preljubi mili Bog,
reši nas iz teh nadlog.

Ko b' imeli perutnice,
kot jih imajo drobne ptice,
vsi zleteli bi nazaj
v mili naš slovenski kraj.

Tam bi šli vsi v prvi zori
k Materi na Sveti gori,
ki v tronu usmiljena sedi,
dete Jezuščka drži.

K Mariji mormo priti,
pod njen plašč se skriti,
da srce si ohladimo,
ko žalostni lôgar zapustimo.

Vsi v duhu si sklenimo,
Mater milosti prosimo,
da bi prišel skoraj tisti čas,
ko bo ljubi Jezus rešil nas.

Če se nas Bog ne usmili
v hudi, težki, strašni sili,
legli bomo vsi tako
v tujo mrzlo zemljico.

Kje je vaša zdaj ledinca
in kje vaša je živinca?
Vse je vzel nam tuji rod,
ki je zdaj čez nas gospod.

Časi bodo še drugačni,
ko ne bomo kruha lačni,
prišel bode naš pastir
in bo vsem naredil mir.

Ta pastir je ljubi Bog,
on bo rešil nas nadlog,
združil bo nas skupaj spet
še mogoče na tem svet.

Če pa Bog drugač obrne,
da nas tukaj smrt zagrne,
blagoslovi tisočkrat
nam življenja zadnjo pot.

Ko bo jama nam skopana,
smrtna postelj nam postlana,
daj nam Jezus, naš pastir,
takrat uživat večni mir.

Potem nas bojo v mir pustili
in nas ne bojo več selili,
kjer bo Bog naredil kraj,
vzel nas bode v sveti raj.

Na grob naš bojo pokleknili
naše sestre, dragi, mili
oče, mati in dragi
poškropit te s (...).

Breslauener u. Königsberger Nachrichten
1. April 1911

Prezados meus, aqui são postais
da Kroja, a capital da zona turística
e turística. Muito agradável e calmo
tomar o sol e a brisa do mar.

Kokoro karuine s o m a o t o m o
 to obijektiwne naslepije obli
 ba otmare bave tuzog u o t o m o
 o m a o t o m o s u j i b a v e h i t a s o t o m o

Nepopis nucholevis n. sp.
Nepopis fargaensis n. sp.
Nepopis hamneri n. sp.
Nepopis calathysae n. sp.

We understand that some of the
 old members of the same group
 are now working for the same
 or other groups in the same

Hinnis nad Hinnis se nasti
 bol. Kar so nasool oboma strati
 to melle tukaj smo jim ml
 4. monni pa postopajo kot a smrtu

Kojase a monni se te tu pitali
 kaj la tialas je da ni ne te monni
 a monni tialas se igrojo.
 la monni ne monni
 1/

Seolaj dno ubogi sašur levi moze
 kato pa sašur se tako gošti
 Prošica in ljubavne pa to samostojno
 kato pa sašur se tako sašur

1. *Amphiprion* *templetoni* *templetoni* *templetoni* *templetoni*
 2. *Amphiprion* *templetoni* *templetoni* *templetoni* *templetoni*
 3. *Amphiprion* *templetoni* *templetoni* *templetoni* *templetoni*

Trnetje letohinamo se v tuzini
Gnozna nasčina leta fide, stopani
Kaj vse hurslega smotke prazniti
tako liko po nepotabnem glasovni
/

Koliko je prije in strahom i tuzom, kako bi
 odmor se morao u domaću stogaru i u kupaonici
 od ugođaja principa i morao se ponašati
 Količ mrtvih i mrtvih i mrtvih i mrtvih
 4

To samo u lagune prespeli
 Njima misao nić imela
 Presel najstariji ljiljani
 To se misa mogla nas napredovati.

Kamisije wehwa naye tuma inshuri
 Isse nishuri shasha naye inshuri
 Isse naye naye naye naye naye

1.
K. k. p. n. k. m. n. y. a. l. o. g. i. j. e. p. r. i. s. p. i. l. a.
P. r. o. t. a. m. o. d. e. p. l. e. d. a. t. i. j. e. a. n. i. l. e. t. a.
K. k. p. n. k. m. n. y. a. l. o. g. i. j. e. p. r. i. s. p. i. l. a.
P. r. o. t. a. m. o. d. e. p. l. e. d. a. t. i. j. e. a. n. i. l. e. t. a.
K. k. p. n. k. m. n. y. a. l. o. g. i. j. e. p. r. i. s. p. i. l. a.

1. Amman ma wa ma sa li ma si li
 2. ma si li ma si li ma si li
 3. ma si li ma si li ma si li
 4. ma si li ma si li ma si li
 5. ma si li ma si li ma si li
 6. ma si li ma si li ma si li
 7. ma si li ma si li ma si li
 8. ma si li ma si li ma si li
 9. ma si li ma si li ma si li
 10. ma si li ma si li ma si li
 11. ma si li ma si li ma si li
 12. ma si li ma si li ma si li
 13. ma si li ma si li ma si li
 14. ma si li ma si li ma si li
 15. ma si li ma si li ma si li
 16. ma si li ma si li ma si li
 17. ma si li ma si li ma si li
 18. ma si li ma si li ma si li
 19. ma si li ma si li ma si li
 20. ma si li ma si li ma si li
 21. ma si li ma si li ma si li
 22. ma si li ma si li ma si li
 23. ma si li ma si li ma si li
 24. ma si li ma si li ma si li
 25. ma si li ma si li ma si li
 26. ma si li ma si li ma si li
 27. ma si li ma si li ma si li
 28. ma si li ma si li ma si li
 29. ma si li ma si li ma si li
 30. ma si li ma si li ma si li
 31. ma si li ma si li ma si li
 32. ma si li ma si li ma si li
 33. ma si li ma si li ma si li
 34. ma si li ma si li ma si li
 35. ma si li ma si li ma si li
 36. ma si li ma si li ma si li
 37. ma si li ma si li ma si li
 38. ma si li ma si li ma si li
 39. ma si li ma si li ma si li
 40. ma si li ma si li ma si li
 41. ma si li ma si li ma si li
 42. ma si li ma si li ma si li
 43. ma si li ma si li ma si li
 44. ma si li ma si li ma si li
 45. ma si li ma si li ma si li
 46. ma si li ma si li ma si li
 47. ma si li ma si li ma si li
 48. ma si li ma si li ma si li
 49. ma si li ma si li ma si li
 50. ma si li ma si li ma si li
 51. ma si li ma si li ma si li
 52. ma si li ma si li ma si li
 53. ma si li ma si li ma si li
 54. ma si li ma si li ma si li
 55. ma si li ma si li ma si li
 56. ma si li ma si li ma si li
 57. ma si li ma si li ma si li
 58. ma si li ma si li ma

[illegible]

1. Take a small amount of
 2. Take a small amount of
 3. Take a small amount of

4ta armata maki to ne pozvali
Hrvatske strazari se smetali
Lopati nova kamnoga prazila
Strah namomno niso obicni.

Treba to govoriti malo i malo stiti da pade
da otklonimo se sa puta da se samil bogu.
Kako razvijemo svoje stajališta po svemu
u svijetu da govorimo da govorimo. Ili samo volje.

Se nam kamijaja je enijata
Popisali pregledali so nas od uših do
stopal poročali spet na dele vse
Enig so reket mihi nam doli

1. *1871*
 2. *1872*
 3. *1873*
 4. *1874*
 5. *1875*
 6. *1876*
 7. *1877*
 8. *1878*
 9. *1879*
 10. *1880*
 11. *1881*
 12. *1882*
 13. *1883*
 14. *1884*
 15. *1885*
 16. *1886*
 17. *1887*
 18. *1888*
 19. *1889*
 20. *1890*
 21. *1891*
 22. *1892*
 23. *1893*
 24. *1894*
 25. *1895*
 26. *1896*
 27. *1897*
 28. *1898*
 29. *1899*
 30. *1900*
 31. *1901*
 32. *1902*
 33. *1903*
 34. *1904*
 35. *1905*
 36. *1906*
 37. *1907*
 38. *1908*
 39. *1909*
 40. *1910*
 41. *1911*
 42. *1912*
 43. *1913*
 44. *1914*
 45. *1915*
 46. *1916*
 47. *1917*
 48. *1918*
 49. *1919*
 50. *1920*
 51. *1921*
 52. *1922*
 53. *1923*
 54. *1924*
 55. *1925*
 56. *1926*
 57. *1927*
 58. *1928*
 59. *1929*
 60. *1930*
 61. *1931*
 62. *1932*
 63. *1933*
 64. *1934*
 65. *1935*
 66. *1936*
 67. *1937*
 68. *1938*
 69. *1939*
 70. *1940*
 71. *1941*
 72. *1942*
 73. *1943*
 74. *1944*
 75. *1945*
 76. *1946*
 77. *1947*
 78. *1948*
 79. *1949*
 80. *1950*
 81. *1951*
 82. *1952*
 83. *1953*
 84. *1954*
 85. *1955*
 86. *1956*
 87. *1957*
 88. *1958*
 89. *1959*
 90. *1960*
 91. *1961*
 92. *1962*
 93. *1963*
 94. *1964*
 95. *1965*
 96. *1966*
 97. *1967*
 98. *1968*
 99. *1969*
 100. *1970*
 101. *1971*
 102. *1972*
 103. *1973*
 104. *1974*
 105. *1975*
 106. *1976*
 107. *1977*
 108. *1978*
 109. *1979*
 110. *1980*
 111. *1981*
 112. *1982*
 113. *1983*
 114. *1984*
 115. *1985*
 116. *1986*
 117. *1987*
 118. *1988*
 119. *1989*
 120. *1990*
 121. *1991*
 122. *1992*
 123. *1993*
 124. *1994*
 125. *1995*
 126. *1996*
 127. *1997*
 128. *1998*
 129. *1999*
 130. *2000*
 131. *2001*
 132. *2002*
 133. *2003*
 134. *2004*
 135. *2005*
 136. *2006*
 137. *2007*
 138. *2008*
 139. *2009*
 140. *2010*
 141. *2011*
 142. *2012*
 143. *2013*
 144. *2014*
 145. *2015*
 146. *2016*
 147. *2017*
 148. *2018*
 149. *2019*
 150. *2020*
 151. *2021*
 152. *2022*
 153. *2023*
 154. *2024*
 155. *2025*
 156. *2026*
 157. *2027*
 158. *2028*
 159. *2029*
 160. *2030*
 161. *2031*
 162. *2032*
 163. *2033*
 164. *2034*
 165. *2035*
 166. *2036*
 167. *2037*
 168. *2038*
 169. *2039*
 170. *2040*
 171. *2041*
 172. *2042*
 173. *2043*
 174. *2044*
 175. *2045*
 176. *2046*
 177. *2047*
 178. *2048*
 179. *2049*
 180. *2050*
 181. *2051*
 182. *2052*
 183. *2053*
 184. *2054*
 185. *2055*
 186. *2056*
 187. *2057*
 188. *2058*
 189. *2059*
 190. *2060*
 191. *2061*
 192. *2062*
 193. *2063*
 194. *2064*
 195. *2065*
 196. *2066*
 197. *2067*
 198. *2068*
 199. *2069*
 200. *2070*
 201. *2071*
 202. *2072*
 203. *2073*
 204. *2074*
 205. *2075*
 206. *2076*
 207. *2077*
 208. *2078*
 209. *2079*
 210. *2080*
 211. *2081*
 212. *2082*
 213. *2083*
 214. *2084*
 215. *2085*
 216. *2086*
 217. *2087*
 218. *2088*
 219. *2089*
 220. *2090*
 221. *2091*

Sledov neobnavljanja v logu se postavi
 sled obnovitve ali snov tvorilnega
 On, kar je po obnovitvi splošno znano
 sledov snov tvorilni se zopet novih snov
 %

22. me vraso rega vras
 Kase papet nam je sporedo
 Kase sime nomaos lili colvama
 Sisti pres go podo leme apit podo
 23. me vraso rega vras
 Kase papet nam je sporedo
 Kase sime nomaos lili colvama
 Sisti pres go podo leme apit podo

Pa se adeli misma piti kaprici
 Na shenake sine bar
 Pa ga momeva prav sudi
 f.
 Shenake sine a vadih proch liza

1. *Thymus serpyllifolius* L.
 2. *Thymus serpyllifolius* L.

Brezdomci v tujini se nahajamo

Uršula Tomše,

41-letna delavka, iz
okolice Brežic preseljena
v Šlezijo.

Besedilo je nastalo

1. 4. 1944 v

Schreiberhau v Šleziji,
kamor so bili izseljeni in
na prisilno delo poslani
Šlovenci iz t.i. Spodnje
Štajerske. To je eno izmed
šestinšindesetih besedil, v
katerih je avtorica beležila
usodo na ponemčenje
obsojenih sotrpinov iz
taborišč Windelborn in
Oberschreiberhau.

Od 29. 10. 1941, ko
so jih iz zbirnega centra
v Rajhenburgu (Brestanica)
z vagoni odpeljali v
Šlezijo, do mučnega
večtedenskega vračanja
v domovino leta 1945 je
s podobnimi kronikalnimi,
prigodniškimi in
priprošnjiškimi besedili
popisala tri drobne
zvežčiče. Rokopise,
zapisane s svinčnikom,
hrani avtorica.

SM 1957-1959.

Brezdomci ubogi smo postali,
iz kraja rojstnega so nas pregnali.
V tujino mogli smo oditi,
domove ljube drage zapustiti.

Kakor kaznjence so nas odgnali,
z obljubami nas slepimi obdali,
da domove bomo tukaj vsi dobili,
domove svoje bomo hitro pozabili.

Z nepopisno bolečino v srcu smo domove zapustili,
z nepopisno tugo v srcu se od krova svojega ločili,
z nepopisno rano v srcu se od grude rodne poslovili,
z nepopisno žalostjo v srcu zvestobo domovini obljubili.

Mi ne vemo, kaj smo zakrivali,
mi ne vemo, s čim smo kazen zaslužili,
da brez vsake krivde mogli smo domove zapustiti
ter v obljubljeni deželi se potikati, stradati.

Krivica nad krivico se vrsti,
odkar so nas od doma stirali.
Za metlo tukaj smo jim mi,
z nami pa postopajo kot s smetmi.

Kaj vse z nami so že tu počeli,
saj le čudno je, da nismo še znoreli.
Z nami tukaj se igrajo,
za neumne nas imajo.

Sedaj smo ubogi sužnji brez moči,
zato pa z nami se tako godi.
Pravice in ljubezni pa ta narod ne pozna,
zato pa z nami se tako ravna.

Zgodovina grozna bo se enkrat brala,
ko že naša trupla bodo v grobu spala.
Zanamci naši bodo zgodovino brali,
kaj vse hudega so po nedolžnem predniki prestali.

Tretje leto bivamo že v tujini:
grozna, mučna leta, ljubi sotrpini.
Kaj vse hudega smo že prestali,
koliko po nepotrebnem gladovali!

Koliko gorja in straha smo že tu prestali,
odkar so nas iz domov strgali in v lagre odpeljali.
Pod vojaško disciplino moramo se pokorit,
hočeš nočeš moraš mus pokoren bit.

Ko smo v lagerje prispeli,
mira nismo več imeli
pred vojaškimi ljudmi,
ki se niso mogli nas nagledati.

Posebno od začetka so nas zaželeli,
komisije vedno nove smo imeli.
Še se nismo straha enega iznebili,
že so nov pogled nam obljubili.

Ko ta prva komisija v lager je prispela,
obrazе naše gledat si je zaželela.
Družina za družino stopa pred te škrice,
iz ubog'ga ljudstva brijejo kaprice.

Na mero in na vago morali smo it,
kot da mislijo mesarju nas zročit.
Obrazе in oči so nam pregledovali,
potem so svoj zapisnik osnovali.

Ko zapisnike gospodje so končali,
sporočila v lagre so poslali;
katere so gospodje zaznamvali,
tiste lagerfirarji so slikat dali.

V skupini dve so nas ločili,
da bi nas ja še bolj užalili.
Odbrane slikali so iz vseh strani –
tako Slovencem ubogim tukaj se godi.

Ko smo malo to že pozabili,
hudga straha se znebili,
zopet nova komisija pride,
strah na novo nas obide.

Pred to gospodo mogli smo se sleči do pasu,
radovednost so si pasli, da se smil Bogu.
Kakor kaznjenci smo stopali po vrsti kar naprej,
nagi od gospoda do gospoda šli smo zdej.

Ko se igra vražja je končala,
se nam komisija je smejala.
Popisali, pregledali so nas od vseh strani,
zdaj pa hajd spet na delo vsi.

En čas so zopet mir nam dali,
saj so dost nas že poniževali,
toda oni niso igre še končali,
družine spet nanovo so odbrali.

Sedaj zobozdravnika v lager so poslali,
pred zobozdravnika šli smo ta odbrani.
On nas je po zobovju vprašal ter za naš poklic,
zdaj smo troštali se zopet novih vic.

Res ni dolgo tega bilo,
ko se zopet nam je sporočilo,
kteri smo na novo bli odbrani,
tisti pred gospodo bomo spet poslani.

Spet so nam obraz pregledovali,
pa se zdeli nismo jim ta pravi,
ker slovenske smo krvi,
ta pa Nemcem prav smrdi.

Slovensko srce v naših prsih bije,
mi ne maramo za nemške hudobije.
Slovenci smo, Slovenci hočemo ostati
ter v svojo domovino ljubo se nazaj podati.

Felja Plavencev v Lujini!

I.

Kje prijazne ste visavi
ki obdajate moj dom
kje cvetoče ve planjave
vas li kedaj še videl droj
kje predraga si dolina
kje prerinel sem mladost
kje visina, kje planina
kjer vril sem tolik radost

II.

Kje si platga rosa, plati
blagi ljubimci kraj
kje so draga moja mati
dragi oče častni raj
črneje tam solnce raje
vetric bol hladan kihla
bol pelena ^{kito} ~~solnce~~ ^{klip} ~~raje~~
bol prijarno vir jurnla

Želja Slovencev v tujini

Anica Krošelj,

21. letna šivilja, internirana
v Šleziji.

Besedilo, ki se naslanja na
ritmično-skladenjske
obrazce ljudske pesmi, je
nastalo pozimi l. 1941 v
taborišču Wallisfûrth v
Šleziji. Ohranjeno je v
rokopisu na dveh straneh v
zvezku. Avtorica ga je po
vojni poslala zbiralcu in
uredniku partizanskega
pesništva Črtomiru
Sinkovcu, zdaj ga v
njegovi zapuščini hranijo
svojci.

Kl. 144.

Kje prijazne ste višave,
ki obdajate moj dom,
kje cvetoče ve planjave –
vas li kdaj še videl bom? –
Kje predraga si dolina,
kjer preživel sem mladost,
kje višina, kje planina,
kjer užil sem tol'k' radost'?

Kje si zlat' ga časa zlati,
blagi, ljubeznivi kraj,
kje so draga moja mati,
dragi oče, častni raj?
Žarneje tam sonce sije,
vetrič bolj hladan pihlja,
bolj zeleno žito klije,
bolj prijazno vir šumlja.

Toda gora vid ovira,
siva megla vmes stoji,
se zastonj oko ozira,
videt' dom zastonj želi.
Zgini megla, gora zbeži,
perutnice Bog mi daj,
me v tuje več ne veži,
da zletim prot' domu zdaj.

Ljuba ti domača zemlja,
tebe srčno rad imam,
le v tvojem objemu
rad zatisnil bi oči,
ker v tvojem objemu
tudno se telo naspi.

Voščilo za novo leto 1942

Jakob Virant,

43–46-letni kmet, občinski
tajnik v Veliki Dolini,
izseljen v Nemčijo.
Besedilo je nastalo
1. 1. 1942 v taborišču
Schönberg. Zapisano je s
črnilom v zvezek pesmi, ki
ga hrani avtorjeva sestra.
Du 73.

Predragi mi sorodniki,
sosedje in prijatelji,
jaz v duhu pridem k vam,
v pozdrav roko podam.

Voščim vsem za novo leto
zdravje, mir in sreč nešteto,
naj ljubi Bog deli,
kar vam srce želi.

Da srečno novo leto bo,
naj Bog izpolni željo to,
da zdravi prišli vsi
še v dom bi ljubljeni.

Ko prišla bo pomlad vesela,
da bi kukav'ca nam pela.
Mi pa da bi takrat
kopali vinograd.

Ko prišlo bo poletje vroče,
ko bo sonce bolj pekoče,
naj se srce hladi
v domači senčici.

Ko jesen bo nastopila,
naj nam bode sreča mila,
da doma bi vsi
grozdje trgali.

Ko pa spet zima prišla bo
in vetrič pihal bolj hladno,
pri peči greli vsi
se v rojstni hišici.

Ko prišel bode čas selitve,
od kod ne bo več povrnitve,
naj truplo nam trohni
v domači zemljici.

V spomin ženi

Jakob Virant,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo
29. 6. 1944 v taborišču
Schönberg v Nemčiji na
tretjo obletnico smrti
avtorjeve žene. Izvirni
rokopis, zapisan s črnilom
v zvezek pesmi, hrani
avtorjeva sestra Julijana.
Du 108.

Tri dolga leta že
le žalost spremlja me,
ker žene, oh predobre,
mi v grobu spi srce.

Čeprav že leta tri
ti truplo v grobu spi,
nekdanja tvoja ljubav
pozabljena še ni.

Se zdi mi, da mi še
pomagaš ti gorje
nositi tu v tujini,
ki me zadelo je.

Se zdi mi, kot da bi
ob post'ljji b'dela ti,
kjer sinček tvoj sirota
v tujini hladni spi.

Srečnejša se mi zdiš,
grozot teh ne trpiš
kot s sinčkom jaz v tujini,
vsaj v rojstni zemlji spiš.

Kjer truplo tvoje spi,
tud' moje si želi,
pri tebi, nepozabna,
v domači zemljici.

Marija, pomagaj nam v vojskinem čas

Cerkveno pesem sta l. 1942 v taborišču Leonberg priredila učiteljica **Julka Prijatelj** in **Franc Plazar** iz Šentjanža na Dolenjskem za taboriščni zborček, ki je pesem pel na božični večer. Rokopisni prepis hrani Anica Kramžar v Šentjanžu. Znanstveni inštitut v Celovcu hrani besedilo v tipkopisu, na katerem je opomba, da se je pesem pela na lisni gori na binkoštni ponedeljek l. 1944. (Primerjaj besedilo z enakim začetkom in refrenom Gr 56 iz Trsta in tržaškega zapora Caroneo.) SM 2490, 2379.

Marija, pomagaj nam v vojskinem čas,
na tebe ozira se vsak izmed nas.

Marija, vse ljudstvo ječi,
Marija, pomagaj nam ti.

Marija, pomagaj in reši nas ti
te vojske zdaj hude, da bomo prosti.

Marija, vse ljudstvo ječi,
Marija, pomagaj nam ti.

Marija, pomagaj rodovom zemlje,
ki v vojski tej strašni veliko trpe.

Marija, vse ljudstvo ječi,
Marija, pomagaj nam ti.

Marija, pomagaj, te prosijo vsi,
ki dom zapustili, v tujino so šli.

Marija, vse ljudstvo ječi,
Marija, pomagaj nam ti.

Marija, pomagaj, vse k tebi hiti,
kjer v sili veliki pomoč vsak dobi.

Marija, vse ljudstvo ječi,
Marija, pomagaj nam ti.

Še enkrat zakličem in prosim na glas,
nikar ne zapusti, Marija, ti nas.

Marija, vse ljudstvo ječi,
Marija, pomagaj nam ti.

Pismo partizanke

Evgen Cej,

34–37-letni cestni
nadzornik, izseljen v
Nemčijo.
Besedilo je nastalo
l. 1942 v taborišču
Bruchsal. Rokopisni prepis
hrani avtor.
Vi 48.

Ko iz domačega kraja na tujem
sem pismo od partizanke prejel,
s tresočo sem ga roko odprl
in iz očesa sem solzo otrl.

V njem našel sem cvetje rdeče
in zelen vršiček – rožmarin,
cvetje iz domače vasice,
iz prelepih zasavskih planin.

– »Ko mimo sem šla domačije,
s katere si ti bil pregnan,
na vrtu sem natrgala cvetje«,
mi piše dekle – partizan.

»Utrgala sem cvetko rdečo
in vršič zelen – rožmarin.
Zavila ga v pisemce belo
in tebi poslala v taborišče v spomin.« –

V izgnanstvo

Evgen Cej,

(glej spredaj).
Iz dolge kronike o
izseljevanju Slovencev
s Krškega polja in predelov
ob Savi, o njihovem
transportu v Nemčijo,
prisilnem delu v tovarnah
in na gradbiščih, o
pričakovanju svobode in
o vračanju v domovino je
izbranih šest odlomkov.
Kronika je nastajala
l. 1942 v taboriščih
Bruchsal in Unterkirnach,
Villingen (Schwarzwald)
ter poleti 1945 v domači
vasi Polšnik. Celotno
besedilo obsega 596
stihov, varianita z naslovom
Selitev pa 604 stihe.
Rokopis hrani avtor.
Vi 49-86, var. 825-844.

(Odlomki)

D drugega decembra
prihrumijo švabi v vas,
s puško, bajonetom
prišli so po nas.

Sredi vasi jih čakal
pomendrani švab župan
in jim vse pojasnil,
kdo bo sedaj izgnan.

Gestapi tej zeleni
izročil sedaj je nas
in rablji nepošteni
naskočili so vas.

V vsako hišo trije
stopili so možje
in s puško, bajonetom
so stali pred očetom.

Zdaj iz hiše vsake
razil se jok otrok
in klci stare mamke,
naj usmili se je Bog.

Vse prošnje, joki, vzdih
zaman, zaman so bili.
Kar hitro »paken«,
povelje se glasi.

Zavezan punkeljček v roki,
na obrazu solz potok,
poleg mene neznan vojak
straži me in čaka na odhod.

Po cesti mimo ropotajo
avtomobili polni vsi.
Kam ljudje se ti peljajo,
zakaj solzne so njih oči?

Kakor jaz so siromaki,
tudi njih srce boli,
Slovenci vsi so in poštenjaki,
zato jih tujec sedaj seli.

Pred hišo avto se je ustavil,
iz njega izstopi tujec zelen,
punkeljček sem svoj pograbil;
kam odšel bom sedaj, ne vem.

Zbogom, hiša ti domača,
ostani zdrava meni ti.
Še bo sreča meni mila,
kmalu spet boš moja ti.

Zabobnelo je pred mano,
da voz premika, se mi zdi.
Sinko vpraša svojo mamo,
kam se peljemo zdaj mi.

Še enkrat ozrem se tja
preko Savske te doline,
zadnjikrat pozdravljam vas,
slovenske moje ve planine.

Že v tirolskih smo gorah sneženih,
mimo njih hiti naš vlak,
vsi v vagonih ledenih,
od mraza trepeti zdaj vsak.

Oziramo se skozi okno
v te snežne bele velikane.
Noč je mrzla in meglena,
v temi mesta nepoznane.

Že noč je temna za nami
in več gora visokih ni,
dežela tuja naokoli,
naprej, naprej naš vlak hiti.

Sonce sije iz daljave,
megla vali se naokrog,
snežne bele so ravnine,
sliši se samo ropot koles.

Spomin se vrača nam nazaj
s te zemlje nepoznane.
Tuji svet še vedno nov –
in vlak hiti v daljave.

Zopet sonce nam zatone
daleč daleč tam v daljavi;
z nami vlak naprej hiti,
kje se z reveži ustavi?

Vsak zamišljen premišluje,
truden, lačen in zaspan,
vsak usodo premišluje,
kam tak daleč je prodan.

Še nekaj časa skozi temo
naš je vlak oral,
kmalu tam se je ustavil,
prišli smo v Bruchsal.

Vsi smo tukaj izstopili,
kar bilo je nas na vlaku.
Po tujem mestu smo krenili,
katero bilo je še v mraku.

V temi stala je palača
iz mesta gori v bregu.
V njo procesija se je vila,
Paulaueim se je ta kraj nazival.

Na velikem stali smo dvorišču,
kjer smo čakali do dne,
tu bilo je kot na tržišču,
kjer prodajalci in kupci kriče.

Nekoč iz domovine naše
prejeli smo novico,
da partizanska vojska
se že zbira pod Jelovico.

Takrat v otožna srca naša
je prišlo spet moči,
up in sreča nova
se v nas spet prebudi.

Pogovor sedaj pod lipo
spet smo obnovili,
kar v hodnik taborišča
smo novice skupaj nosili.

Iz pisem, ki od doma
poredko smo jih dobili,
previdno in točno iz njih
poročilo smo izluščili.

Vsak večer se naš pogovor
okoli vojne sukal,
glas vsakomur je zastal,
če je »kapo« k nam pokukal.

Slovenska pesem naša
se je v večerni mrak glasila,
in švabska čista rasa
se je pogosto na nas jezila.

Pomlad že prihaja v deželo
in že ptičev se petje glasi,
sneg beli od nas se poslavlja,
življenje se novo budi.

Tam v daljavi ob Renu
topovi zadnjo pesem pojo,
v zraku pa francoska letala
režejo modro nebo.

Vedno k nam bliže prihaja
grmenje topovskih granat,
švabska vojska se vdaja,
že bliža se njen preobrat.

Tanki francoski grmijo
in naprej hitijo v noč,
švabi v gozdove bežijo
in že so zajeti v obroč,

V zraku kot beli golobi
se oblački igrajo lepo.
V naših srcih veselje,
da nam zasolzi se oko.

Zdaj od veselja vsi zaživimo,
ki ga moči opisati ni,
kot pomlad prej nobeno
zdaj v srcih naših cveti.

Nekdo v taborišče prihaja,
zavriska in glasno zakriči,
vojna je danes končana,
dovolj je trpljenja, dovolj je krvi.

.....

Iz vlaka zastave vihrajo,
vlak v cvetju in zelenju hiti,
grenkih spominov na tujino
v življenju ne pozabimo mi.

Iz dolgega vlaka se petje
veselo razlega čez krov,
ko se trudni konec poletja
spet srečno vračamo domov.

Na Bodenskem jezeru nemiri
valčki tihi šumijo
in švicarski gorski velikani
se v večernem mraku smejiijo.

V noč naš vlak nas pelje zdaj
čez bavorske te ravnine.
Vasi in mesta ves ta kraj
so same razvaline.

Že vrh planine sonce žari,
ko naš se vlak ustavi,
bila postaja Podroščica je,
slovenska zemlja je pred nami.

Skozi prostor že naš vlak hiti
in že na zemlji smo svoji.
Domovina predraga, pozdravljena ti!
Trpini se vračamo tvoji.

.....

Je hiša domača požgana
in z žico bodečo obdana
okrog pa raste robida, osat,
ni strehe, ni oken, ni vrat.

V mraku večernem pod lipo
zeleno se uležem in zaspim
in jutraj kot ptička svobodna
se na zemlji domači zbudim.

Vseh mrtvih dan

Anica Slak
(por. Medja),

24-letna trgovska
pomočnica, izseljena v
Dingolfing.

Besedilo je nastalo jeseni
1942 pri delu v tovarni.

Kasnejši zapis po spominu
hrani avtorica.

Bo 380.

Vseh mrtvih dan,
ti dan, ko misli naše
hitijo iz tujine k vam,
k vam, o bratje, sestre.

Usahnilo vam je življenje
v borbah in na kolih,
zdaj rodna zemljica vas krije
po dolinah, holmih in vrhovih.

Ne moremo prižgati svečke,
ne priti na grobove,
predaleč smo, o bratje, sestre,
zasužnjeni v okove.

A v srcih naših vseh
vam velik plamen plapola,
ne bo ugasnil tudi v onih dneh,
ko svoboda zlata se nam prismehlja.

Ponos matere

Terezija Kunčič,

62-letna izseljenka.

Besedilo je nastalo

15. 5. 1944 v

Windsheimu v Nemčiji.

Tipkopis hrani J. Jakopičeva.

SM 1570-1571.

Mati velike sem družine
z Gorenjske, drage domovine.
Lepo pri nas doma je bilo,
pa vse en dan se spremenilo,
ko prišel je okupator k nam,
smo morali mi vsi drugam.

Štirje sinovi, hčerki dve
v partizane so odšli.
Koj drugi dan so sina en'ga zastrelili
in na Golnik ga odpeljali,
da tam bi lažje ga zasliševali.
Pa vendar ubogi revež tretji dan
po mukah groznih je preстал.

Tud' drug'ga sina so takrat ranili,
s tremi streli prestrelili,
pa vendar niso ga ubili.
V gozdu teden dni v krvi leži,
preden dobili so ga tovariši.
Potem v logor ga peljali,
lepo tam z njim so ravnali,
dokler niso bili vsi izdani.

Čez meseca dva pa Nemci logor so dobili,
takrat pa sina in še več so jih ubili,
veliko tudi ulovili.
Tud' hčerko so takrat ugrabili
in v Begunje odpeljali,
potem pa v Šlezijo - Auschwitz poslali,
kjer po mesecih več tud' hčerka ta
je v krematorij šla.

Srce mi miru ni dalo,
da vam pesem to
in trpljenje naše
v spomin' ostalo bo.

Trinajsti dan po odhodu
naj'nih dragih, prišel je tud' za naj'
z očetom usodni dan,
da morala sva od doma stran.
Iz domače hiše so naj' ugrabili
in v goričanski grad selili.
Tukaj nimamo počitka, trda naša so ležišča,
da nas bolijo vse kosti,
povrh pa bolh kar mrgoli.

Tu včasih smo se veselili,
največkrat tudi pa solzili.
Za okna večkrat se skrivali,
obiske milo pogled'vali.
Pa pride koj gestapo k nam,
»zgubite hitro se drugam.«
Če hitro stran se ne zgubiš,
jo s pendrekom dobiš.

Sprejemna škofova dvorana
zdaj lepa naša je sobana.
Čeprav je slik vse polno v nji,
slabo počutimo se mi.
Pa prišel spet drugačni dan,
da moramo od tukaj stran;
vsi na hodniku smo stali
in lepe pesmi prepevali.

Gestapa to zelo jezi,
ker nismo bili žalostni.
Peljali so nas v Medvode,
kjer čakalo mnogo je ljudi,
od nas so se poslavljali
in tako so nam dejali:
»Saj idete za kratek čas,
kmalu pridete spet med nas!«

V Lescah je težko b'lo slovo
in hčerki, zetu dat' roko.
Pa upajmo vsi v Boga,
saj On nazaj nas pripelja.
S strtim srcem zapustili
zemljo smo domačo,
kar s trpljenjem smo dobili,
to vse smo zapustili.

V tuje kraje nas pognali
uživat tuje zemlje kruh,
al' upanje gre z nami,
da enkrat bomo še med vami.
Vozili smo se dan in noč
od doma vedno proč in proč,
skoz mesta in doline,
vasi, šume in ravnine;
na Bavarsko v Windsheim
so nas pripeljali,
tam so nas že težko pričakovali,
ker manjkalo je tam ljudi,
da bi jim arbajtali.

Kje je druga hčerka ljubljena,
ki tud' je v partizane šla,
ki so ranjeno tovariši s seboj nosili,
da Nemci niso je dobili.
In sina dva, al' še živita,
ki sta oba na smrt bolana b'la?

Res težko to je zdaj življenje
in misel na sinove, hčere svoje,
ki toliko trpe, da domovino osvobode.
Ponosna sem na otroke svoje,
ki so toliko prestali
in trije že življenje dali.

Mati mlada.

I. Mati mlada,
nestovala,
Oči hudo vrgi je.
Kaj bi dala, pizni.
Nasmis gnila,
Oči suhi me bi jokal se.

II. Mati mlada
je čakala
Na dogovor dekleta.
Pa nemirna
je postala,
Ho oči, glj, razjelja.

III. Mati mlada
objemala,
Ljubica vrgi se.
Oči bi rada
Kotvala,
Le oči to miren bo.

IV. Mati mlada
postajala,
Kaj nek oči blebela.
Oči je lida
Rdaj spenjala,
Oči on kije, atela.

V. Mati mlada
opetubjala,
Spetih mletu lice:
Solza mala
pistrala,
Oči vrel je njemil se.

VI. Mati mlada
razjokala,
Se ob slutnji huti lj.
Oči voda
ne bi stoga
Kočila sebo vrgi.

VII. Mati mlada
spasovala:
Mati's moj, kaj nek ti je?
Oči solza
ne pomaga,
Kaj nek oči sluti le?

VIII. Mati mlada
v strahu čela,
Poročil iz bojni svet,
Kjer njen drži
T blitki vsaki,
Se ostal je porav in čela

mlada

brala.

vrgi vrgi piz go.

mlatna

stela,

je vrela ljubga.

IX. Mati mlada

rdaj ostala.

Sama je vrgi dektem.

Kotvala

in jokal

Z malikom sta se atekom.

+ Čini goi dne 25. II. 1943

F. Vg.

Mati mlada

Janko Ogris,
45–46-letni kmet iz
Bilčovsa na avstrijskem
Koroškem, izgnan na
Bavarsko.
Besedilo je nastalo
25. 2. 1943 v taborišču
Schwarzenberg na
Bavarskem. Izvirni zapis
v zvezek pesmi hrani
avtor.
SM 2435.

Mati mlada
pestovala
dete ljubo svoje je.
Kaj bi dala,
razmišljala,
da srček ne bi jokal se.

Mati mlada
objemala
ljubčka svojega srčno.
Vse bi rada
žrtvovala,
le da otrok miren bo.

Mati mlada
poljubljala
srčku mehko ličece.
Solza mala
prikazala
tud' v očeh je njenih se.

Mati mlada
spraševala:
Malček moj, kaj nek' ti je?
Vsa tolažba
ne pomaga.
Kaj nek otrok slutil je?

Mati mlada
je čakala
na odgovor deteta.
Pa nemirna
je postala,
ko otrok, glej, zajeclja.

Mati mlada
poslušala,
kaj nek otrok blebeta.
Vsa je bleda
zdaj spoznala,
da on kliče ateka.

Mati mlada
razjokala
se ob slutnji hudi tej.
Da usoda
ne bi stroga
uničila očeta njej.

Mati mlada
v strahu čaka
poročil iz bojnih vrst,
kjer njen dragi
v bitki vsaki
še ostal je zdrav in čvrst.

Mati mlada
pismo brala,
ki njej tujec piše ga.
Nezavestna
se opotekla:
Smrt je vzela ljubega.

Mati mlada
zdaj ostala
sama je z nje detetom.
Žalovala
in jokala
z malčkom sta za atekom.

Strelčevim za spomin

Janko Ogris,

[glej spredaj].

Besedilo, v začetku oprto na znamenito Sketovo povest iz turških časov Miklova Zala (1884), je posvečeno družini Janah, po domače Strelčevimi z Reke v Rožu. Nastalo je v taborišču Schwarzenberg na Bavarskem 21. 2. 1943. Na ta dan se je smela mati z edinim preživelim sinom Šimnom vrniti nazaj na Koroško. Rokopis, zapisan s črnilom, hrani avtor, SM 2444.

Že davno leta so minula,
ko četa turška je prihrula
po Rožu v Šentjakob k nam.
V bran se vzdignejo Rožani,
da bili Turki bi pregnani,
tudi z Reke Strelc se javi sam.

Je bitka huda se pričela,
stršno je noč in dan besnela
in zmagani skor bi bil Turčin.
Pa pride izdajalska duša,
prodati naše Turkom skuša,
zlato dobiti še za ta čin.

'Zdajalcu zloba se posreči,
Rožani bli so zdaj v ječi
in v sužnost mnog je moral zdaj.
Vseh s seboj ni Turk gnal ujetih,
le nekaj blo jih je vzetih;
na te pokaže Judež zdaj.

Ves Rož je žalost zdaj objela,
ko vest je tožna ta prispela,
da Zala je med ujetimi.
V daljno tujo so deželo
peljali ujeto trumo celo,
pa Zala še domov zbeži.

Od teh so dob prešla stoletja,
a sila ljudstva bla je večja
kot muk vseh teh koroških moč.
Je narod zemljo svojo držal,
nakane tuje vse prečrtal,
ostal je hraber kot nekoč.

Mikl, Strelc in pa Serajnik
ter drugih mnogo je vsak praznik
pod lipo tam se zbiral.
O davnih časih in težavah
ter novih čudnih vseh pripravah
v krogu tem se ugibalo.

Pa prišla spet so huda leta,
so v tugo srca bla objeta,
kot ni jih pomnil še nihče.
Od tega trpljenja hudega
je najhujše prizadeta bla
na Reki hiša Strelčeva.

Glej, zlomil nogo si je oče,
ob njem se mati hudo joče,
ko v bolnico ga peljejo.
Pa tje dobi on sporočilo,
ki hudo mu je res storilo,
v boj mu sina kličejo.

Pa ni še rane te pozabil,
že udarec nov srce mu ranil,
ki hujši bil je drugih vseh.
Ženo Nežo so zdaj pozvali,
da mora proč, raz dom nje dragi,
več bit ne sme na svetih tleh.

Vojaki strašno so rohneli,
naprej so hitro koj želeli,
naprej v nejasno temno noč!
Že z dvema sinoma zdaj mati
zadnjič stopa ob hišni trati,
povelje pa zveni: Le proč.

Srce se trgalo je v prsih,
hud gnev pa raste v srcih,
ko izgnance so prevažali.
Drvel je avto do Celovca,
a vožnja tu še nima konca,
na vlak so tam jih zbasali.

V deželo nemško pot jih vodi.
V srčni tej nezmerni boli
so v Schwarzenberg dospeli tja.
V taborišču tam je bilo
tudi sotrpinov še obilo,
enaka vsem je usoda bla.

Res čudno blo je to življenje,
prenašati tam vse trpljenje,
ko prišlo je nad rod ta naš.
Pa celo še tam ni blo miru:
tud v kraju temu tujemu
le trpel spet je človek naš.

S sinom Šimnom zdaj je mati
pričela že slovo jemati
od vseh, ki ostali so tam.
Vsem zalile so solze oči,
ko so želje te naročali:
Tamkaj dom pozdravite nam!

Spet mati Strelčeva tam joka,
ker vzeli so oba otroka,
v tovarno zdaj sta morala.
Tam delala sta in trpela,
nazaj si k materi želela,
tud tam je usoda grenka bla.

Le kdo bi izmeril to vse gorje
pregnane družine Strelčeve,
razbite in raztrgane.
V bolnici leži tam oče,
on noč in dan prav milo stoče:
kdaj videl spet bo svoje vse?

Spet pride žalno sporočilo,
da padel sin za domovino,
za tisto, ki preganja ga.
Še ni srce prebolelo to,
že sin mu drugi tja klican bo,
kjer smrt je našla prvega.

Tud mater vse je to potrlo,
vse njeno srečo ji je strlo,
ki Bog ji je naklonil jo.
A obupala ona le ni,
tja v cerkev še vsak dan hiti
v upanju na svobodo.

Ko mesecev že deset minulo,
pa je naenkrat, glej, o čudo,
k njej vest vesela le prišla.
Spet svobodno zdaj sme oditi
in taborišče zapustiti,
da vidi spet svojga moža.

Spev Koroške 1944

Janko Ogris,

[glej središ].
Besedilo je nastalo
25. 9. 1944 v
Grunzenhausnu v
pregnanstvu. Zapisano
je s črnilom v zvezek
pesmi, ki ga hrani avtor.
23. junija 1945 ga je
avtor deklamiral v
Dravogradu.
SM 2438.

Po koroških dolinah
spev lep nam doni,
odmev še v pečinah
veselo grmi.

Od Dobrača h Golici
že jek ta zveni,
Obirju in Peci
tudi glasno veli:

»Velikani vi mirni,
zganite se zdaj,
na Triglavu krasni
tam glejte sijaj!

Naš narod tam vstaja,
se s spanja budi,
si roke podaja,
k svobodi hiti.«

Zbiralno taborišče v Beljaku

Leopold Hladnik,

učitelj, ravnatelj meščanske
šole v Šentvidu, izgnan
l. 1943, interniran v
zbiirnem taborišču v
Beljaku in kasneje izseljen
v Nemčijo. Kronika je
verjetno nastajala v
letih 1944–1945 v
Beljaku in Ilertissnu.
Z naslovom Zbiralno
taborišče Beljak in
opombami, ki razlagajo
usode v kroniki omenjenih
ljudi, je bila objavljena
v Svobodi, mesečniku
slovenske Koroške, št. 1,
l. 1952, str. 68–70.
V Muzeju ljudske
revolucije v Ljubljani
hranijo avtorjev tipkopis.
Vi 222–225,
var. 861–863.

Ko pripelješ se v Beljak,
koj zagledaš več barak.
Naša, ena izmed teh,
razlikuje se od vseh.
Tabor se »banditov« imenuje,
kjer potrti Slovencev trop vzdihuje.
So iz koroških krajev ga prignali,
zraven pa še Hladnika dodali.
Prevalje, Mežica in še drugi kraji
so zastopani v tej ubogi raji.
Psinja ves, Ojstrica, Loče
Hitlerju se vdati noče.

Kako se nam godi, naj vam zapojem
v vezanem domačem glasu svojem.
Kar tu objavljam, je vse res,
čeprav ne manjka šale vmes.

Ko nesrečnega te semkaj priženo,
vrata se prostosti za teboj zapro.
Začne pa zdaj doba se križev in nadlog
dušnih in telesnih, da reši naj nas Bog.

Hrana je kaj ničeva,
niti ne prašičeva.
Neverjetno se nam zdi,
kaj se v »čorbi« vse dobi.
Najdeš čike, razne črve,
vmes pa raznovrstne mrve.
Smeti med gnilo šaro, en črn krompirček vmes,
vsakdanja tvoja hrana ta je jedilna zmes.
Kakšen je vsakdanji kruh?
Le kar jej ga, pa boš suh.
Če z doma kart bi ne dobili,
bi kmalu vsi se posušili.

Naj omenim tu moža,
Trost Matija bil je ta,
ki prinašal je skrbno
včasih kruh nam in meso.
S tem nam lajšal je gorje,
česar drug nihče ne ve.
Plačo so zato mu dali
špisi, ki so ga zmerjali.
Špisi tu, pečenke siti,
vpijejo nad nam' banditi,
ki z dostojnimi ljudmi
govor jim dovoljen ni.

Za ležišče malo slame
danes je zadosti zame.
Bolhe in stenice, uši,
grizejo nas vse noči.

Dnevno prileti nebroj
zrakoplovov, da je joj.
Ko nas njihov val obišče,
moramo vsi v zaklonišče.
Ko pa zadnji odleti,
čorba se šele deli.
Zmagoslavno vse grmenje
nam obeta odrešenje.

Luči že dalj časa ni.
Svetimo kar s trskami.

Kaj velike so skrbi,
ker se vode ne dobi.

Pisma dolgo ne dobiš,
če se še tako jeziš.

Paket se nikdar ne dobi,
ker se med potjo »izgubi«.

Naša ta dolžnost je prva,
da se za Hebla krađe drva.
Je večina stavbni les,
plohi so in deske vmes.
Drva vsa se za kurjavo
nabirajo že kar v zabavo.
Če pa te eses dobi,
se gorje s teboj zgodi.

Ker nerodna usoda hoče,
tu Brelihov zdaj biva oče.
Za njegovo zvesto ženko
je življenje dokaj grenko.
Zdrav zredila mi je rod,
imajo radi ga povsod.
Zale njiju hčere urno in smeje
po baraki borni sučejo metlé.
So živino jim in živež ves pobrali,
pa v zapore jih Celovca djali.
Prej so jim še dom požgali,
predno so jih proč pognali.
Vzeti se jim pa ne da,
shranjena je v dnu srca
pesem, ki s seboj so vzeli
in z občutkom jo zapeli.
Ta slovenska korenina
zvesta, verna je družina.
Partizanski glavni stan
bil pri njej je večkrat zbran.

Mlada mam'ca z Ojstrice gladuje,
nima obleke, čevljev, vsa zmrzuje.
Dete, staro mesce tri
v naročju bolno ji ječi.
Še plenice so ji vse pobrali,
predno so jo k nam prignali.
Reva uboga le molči,
trese solznih se oči.

Hebel Mihel, brihtna duša,
dete tolažiti skuša.
Cucelj iz lesa nar'di,
pa mu v usta ga tišči.

Marica iz Dravograda
prav pohlevno tukaj strada.
Mož v zaporu se suši,
v Celovcu je za mrežami.

Fant Karničar Cene s Korte
je tovariš naše sorte.
V kotu ždi pa se smeji,
ker delati mu treba ni.
Besede od njega čuti ni.
Če ga kaj vprašaš, le molči.
Rad posebno drva žaga
pa Potočnik mu pomaga.

Kotnikova in Janét
tudi morata trpet'.
Prav lepo je posestvo bila njihova last,
zato sovrag je sklenil mu zlobno ga ukrast'.
Jima vzeli so posest
in pognali ju v arest.
Bleda sta prišla kot smrt,
eden bolj kot drugi strt.
Brat Janetov in Angela
tudi mnogo sta trpela.
Bila sta v gozdu dolgo skrita,
slednjič pa oba ubita.

Štrumpfl, mama in njen sinko,
mladi, nadebudni Vinko,
z drugimi nam drv prinaša,
da manj prezeba družba naša.
Maks, njen sin, je bil pregnan,
v daljno Srbijo izgnan.
V Celovcu Ludvik je zaprt
in tam čaka svojo smrt.
Hčerka bolna je ostala,
noč in dan samo jokala:
»Vrni se preljuba mati
in s teboj vsi časi zlati!«

Pot je s trnjem ji posut
skrbni mami Delalut.
Več imela je otrok,
vsi so daleč naokrog.
Upravičen njen je stok
radi križev in nadlog.
Predno še domov dospe,
mož ji v Dachauu umre.

Pozabiti ni šivilje,
v naše spada zdaj okrilje:
Filke vdove mož je ubit,
ker se v gozd je šel borit.

Jóhana trebuh boli,
ker te »čorbe« vajen ni.
Ker resnico zinil je nekdej,
mora tu se pokoriti zdaj.

Zakaj so mene sem prignali,
tega še sami niso znali.
Na predvečer godu me aretira
orožnik in v beljaški tabor tira.
Sem starešina sobe,
precejšnje so skrbi.
Kadar je kaj narobe,
nad mano se rohni.

Ostale so barake
za druge siromake.
So prignali jih 'z Ljubljane
v umobolnici nabrane.
Prišli so iz arestov, policije,
nekaj tudi iz sodnije.

Stare, mlade, zdrave, bolne
vsak po svoje tarna, kolne.
Ženejo jih kar naprej
po deželi švabski vsej.

Kaj ta kruta garda bela
vse v Ljubljani je počela:
Brate je preganjala,
Nemcem jih naznanjala.
Zveste v Dachau tirajo,
kjer pa kmalu shirajo.
Med njimi tudi Francelj brat
moral je življenje dat'.
Srčno ljubil svojo je družino,
dal življenje je za domovino.

Vidši tukaj Italijane
in obraze vse neznane.
Dvajset jih je iz Kavkaza,
južnoruskega obraza.
Rusi in Poljaki
pravi siromaki
morali so dom pustiti
in se tukaj naseliti.

Za reveže bogate Ukrajine
je tukaj skromni košček domovine.
Njihov dom je zdaj baraka,
kjer vsakdo kaj težko čaka,
da nastopi doba zlata,
ki odpre prostosti vrata.

Mesto večkrat bombardirajo
in poslopja nam razdirajo.
Kolodvor in most, fabriko
vedno vzamejo na piko.
Njihov strašni se prihod obnese,
da ves svet se tukajšnji pretrese.
Vedno večje to grmenje
oznanjuje nam vstajenje.
V duhu gledamo domači kraj,
kjer bo kmalu naše sreče raj.

Ko sem drugim solze brisal,
sem na steno še napisal
prihodnjim žrtvam za spomin,
za lajšanje njih bolečin:
»Tu je čakav boljših časov,
stradav, pev pa fajfo basov.«

Šest tednov smo v Beljak' stradali,
potem pa v rajh so nas odgnali.
Illertissen kraj se imenuje,
kamor uboga raja zdaj potuje.
Pot je dolga nad tri dni,
premraženi smo, lačni vsi.
Skoz Monakovo smo se vozili,
strašno razdejanje zapazili,
kot ga najdeš tu pač marsikje.
Sami skuhalo so si gorje!

V Illertissen smo prispeli,
kjer pa niso nas prevzeli.
Več prostora v Buchu ni,
straža nas nazaj podi.
Ponuja nas na vse strani
in slednjič tabor nov dobi.

V taborišču Markt Rettenbach

Leopold Hladnik,

(glej spredaj).

Obsežna in bogato dokumentirana kronika o usodi številnih med vojno izseljenih koroških družin in posameznih aktivistov ter partizanov z obeh strani meje je verjetno nastajala v obdobju med koncem I. 1944 in majem 1945 v zbirnem taborišču v Beljaku ter v taboriščih Illertissen in Markt Rettenbach. V objavi v Svobodi, mesečniku slovenske Koroške, I. V, št. 1, 1952, str. 70–78 je besedilo organizirano v štirivrstične kitice, kar je bržkone poseg urednika Felacherja, ki mu je avtor izročil rokopise. Kronika Zbiralno taborišče v Beljaku istega avtorja in dogodki pred temi, ki jih našteva kronika iz Markt Rettenbacha, ima namreč kitično bolj ohlapno strukturo. Morda gre celo za eno samo besedilo, na kar kaže ponovitev zadnjih šestnajstih verzov prve kronike v prvih štirih kiticah druge. Besedilo s komentarji povzemamo po objavi v Svobodi. Izvirni rokopis je izgubljen, pretipkano besedilo je avtorjeva žena odstopila Muzeju ljudske revolucije v Ljubljani. Vi 188–196.

Šest tednov smo v Beljak' stradali,
potem pa v rajh so nas odgnali.
Illertissen kraj se imenuje,
kamor uboga raja zdaj potuje.

Pot je dolga nad tri dni.
Lačni smo in trudni vsi.
Skoz Monakovo smo se vozili,
strašno razdejanje opazili,

kot ga najdeš tu pač marsikje.
Sami skuhali so si gorje!
V Illertissen smo prispeli,
kjer pa niso nas prevzeli.

Več prostora v Bachu ni.
Straža nas nazaj podi.
Ponuja nas na vse strani
in slednjič tabor nov dobi.

V Rettenbacha ples-dvoran'
je sedaj naš novi stan.
Dvorana zbita, pusta, hladna.
Tu naj prezeba družba gladna!

Družbi toliko ljudi
tu živeti možno ni.
Trideset ljudi in sto
je s Koroške sem prišlo.

Ker na fronti trda gre,
nam je v taboru gorje.
Vodja tabora besni,
zmerja, rjove in kriči.

Med našimi Korošci,
pregnanimi ubožci
popevam že nad mesce tri
in razodevam, kar boli.

Pustiti imovino
je že precej hudo.
Zgubiti domovino
to je pa prebridko,

a kar je pa še huje,
to je pregon na tuje,
ločitev od družine
so srčne bolečine.

Kaj ti je družina,
v tujini se izve,
kjer skrita bolečina
razjeda ti srce.

Četudi vzeli so nam vse,
ostala pa ljubezen je
do mile domovine
in ljubljene družine.

Koj prvo nedeljo tu dali razglasiti,
da v tabor kmet naj pride, če hoče nas dobiti.
So kmetje prihrumeli
in zbirati začeli.

So mlajše vse pobrali,
starejši smo ostali.
Večino kmetom tu so dali,
jih naokoli razmetali.

V Memmingen so jih nagnali,
v bolnico na delo dali.
Zanje tam prostora ni,
Pavlo le se obdrži.

Pavla Vaserfal iz Mežiške doline

Tu suženjstvo moderno znak časov nemških je!
A vojna bo minila, spomin na njo pa ne.
Ko že nekaj tednov mine,
fantov naših par izgine.

Ker pri kmetih sta stradala,
sta jo kmalu popihala
Ambrož Franc in Uršič Tone,
predno sonce že zatone.

Zdrava mlada korenjaka
partizanska sta junaka,
vzela kmetom kolo,
odbrzela čez goro

med domače partizane,
dol' v koroških hribih zbrane.
Je bila nevarna vožnja to,
dolga kilometrov petkrat sto.

K partizanom srečno sta dospela,
pesem o svobodi sta zapela.
Drhtelo mamcam je srce,
kaj z njima bo, če ju ulove.

Prišla je nas sortirat
iz Augsburga eses,
za suženjstvo nabirat
je vzela vse v pretres.

Ambrož Roza iz Mostiča je bila izseljena s sinom Francetom, ki je zbežal iz taborišča in se pripeljal s kolesom 500 km daleč na Koroško, kjer se je takoj pridružil partizanom.

Tone Uršič st. iz Loč, obč. Bekštajn, je bil koroški partizan. Njegovo ženo Nežo s tremi otroki Tilko, Tonetom in Francetom so izselili. Sin Tone, roj. 23. 5. 1933 je zbežal iz taborišča Rettenbach, se s kolesom pripeljal 500 km daleč na Koroško in takoj odšel k partizanski enoti, pri kateri se je boril njegov oče. Najmlajši sin Franci, roj. 8. 6. 1939 je bil ob času selitve šele pet let star.

So mene povprašali,
kaj z nami se godi.
Kam naj bi mene dali,
odgovor jim sledi:

Ein Volk ist angekommen
in Elend, Jammer, Not,
man hat ihm weggenommen
den Hof, das Vieh und Brot.

Mrkačeva družina z dvanajstimi ljudmi
oropana posestev, potrta tu ječi.
Prehuda strašna bol je ta,
ker hčerki Lojzki ubili so moža.

Pred hišo so ga ustrelili
in v Kislo vodo zavalili
tja med druge mrtve
ustreljene žrtve.

Za Jugoslavijo, vstajenje,
za dom in rod je dal življenje.
Ema in Hilda imata moža,
v gozdu se hrabro borita oba.

Glejte Miho, pravega junaka,
iz dirjajoč'ga skoči vlaka!
Stražila ga je eses,
on izgine, uide v les.

Sekol Jože, p. d. Mrkač iz Stražišča pri Prevaljah, roj. 24. 2. 1873, je bil izseljen z ženo Franjo, ki je umrla stara 63 let v taborišču. Njuna hčerka Lojzka je bila poročena s Kuharjem, bratom Prežihovega Voranca. Tudi njo so z otroki Ivanom, Martinom, Nežo in Ano izselili. Ana je bila ob izselitvi komaj dve leti stara.

Ema Zdovc iz Lokavice pri Prevaljah in Hilda Razdevšek, obe poročeni hčerki Jožefa Sekola iz Stražišča pri Prevaljah; partizan Miha je mož ene imenovanih; na eskorti v koncentracijsko taborišče je pobegnil iz vlaka esesovski patrolji. Razdevškovo so izselili s tremi otroki, Leopoldom, Marijo in Alojzijem.

Vsa družina pomagala
partizanom je zvesto,
hrano in obleko dala,
zdaj pregnana je zato.

Pisari bratje v les so odšli,
Zofka zato se zdaj tu pokori.
Kruta eses jo je gnala v arest
in pretepava do nezavest'.

Ob Baškem jezeru sameva
prijazen domek Uršiča.
Spomine tukaj nanj ogreva
si mamca vsa obupana.

Vprašaj jo, kako se ji godi.
Bledo lice hipno zarudi.
Zdaj se v kuhinji poti
in za hrano nam skrbi,

ki Matilda jo deli
in prijazno se smeji.
Najmlajši Uršičeve sinček
zjutraj se kot petelinček

prvi dvigne in zapoje
tri koroške pesmi svoje.
Ljubi Franci, fantek zali!
Z materijo so te pregnali.

Zofija Pisar iz Stražišča pri Prevaljah.

Antonija Hafner, p. d. Lapšinja iz Vranjice, obč. Svetna ves. Mož je bil koroški partizan, zažgali so ga v bunkerju na Rutah, njo z otroki Julijano, Gidejem, Hildo in Neli pa so izselili. Zaposlena je bila v kuhinji v taborišču. Hčerko Julijano so odgnali v KZ Ravensbrück.

Za Hafnerjevo Toni oj težka je povest,
ker so naenkrat vzeli domačo ji posest.
Ko vzeli so ji imovino,
pognali so jo v tujino.

Več sina ni doma, nobene hčer'.
Moža človeška ubila ji je zver.
V kuhinji si leči težko bol,
ki daleč je ne najdeš naokol'.

Vsa družina pomagala
partizanom je zvesto.
Kaj je vse jim žrtvovala,
ve le ona in nebo.

Marija Velikonja iz Vrbe je doma.
V Celovcu v zaporu pretepana je bila.
Je partizanom pomagala,
postajo tujo poslušala.

To pač bil je nemški greh.
Danes se drži na smeh.
Tudi starši poslušali
tuje so postaje vse,

partizanom pomagali,
znašli so v zaporu se.
Mati mogla ni strpeti,
morala je tam umreti.

Velikonja Marija, p. d. Tunerle, iz Vrbe je bila s starši Jankom in Ivano Velikonja izseljena. Mati, stara 64 let, je v taborišču umrla. (Pisali so se Velikogne).

Pri Žlajhru na Sodraževi
prijazna hišica stoji,
kjer vije krasna se dolina,
slovenska njega domovina.

Bil kmetič tam je gospodar,
svoboden lovec in gozdar.
Sameva dom in čaka zdaj,
da vrne Krušič se nazaj.

Starejši sin je v lazaret'
na Dunaju že moral umret'.
Drug' sin je Hitlerju ušel
ter k partizanom v les odšel.

Tretji v Dachauu trpi,
ne vemo, ali še živi.
Pa za Žlajharjevo ženko
je življenje tudi grenko.

Partizanom kruh je pekla,
nikdar pomoči odrekla.
To plačilo je prejela:
dolgo je v zapor' sedela.

Ker med tem hudo zboli,
za transport sposobna ni.
Zdaj pohlevno, mirno tu sedi
z možem, Rozko čaka boljših dni.

Pavel Krušič, p. d. Žlajhar, iz Sodraževe, občina Bilčovs, je bil izseljen z ženo Katarino, hčerko Rozo in vnukinjo Frido. Ob času izselitve je bil že 62 let star. Sina Antona so odgnali v koncentracijsko taborišče Dachau. Sina Janka so prisilno mobilizirali v nemško vojsko in je v lazaretu na Dunaju umrl. Tretji sin Pavel pa se je pridružil koroškim partizanom.

Na Mokrijah "pri Hojnik", bliz' Dobrle vesi,
prijazna domačija tam Sienčnika leži.
Tu večkrat partizani doma so se sešli,
kjer bojni se načrt naj natanko naredi.

Očeta, ki z družino
je izgubil domovino,
nikjer več videt' ni.
V gozdu se bori.

Ogrisa posestvo, prijeten kmetski raj,
tam na Mali gori, se pravi pri Odraj.
Vse izropano in prazno je po izdajstvu zdaj,
kar hitro znal je izvesti kruti nemški policaj.

Kje lepa je živina,
bogata imovina?
Odvzeli in prodali
so vse jim kar na mah,

družino pa pogнали
v zapore, da je strah.
Oče z enim sinom zdaj v Dachauu trpi,
mati pa s hčerkami se tukaj pokori.

Družina vsa ljubila
slovensko je zemljo,
zato je izgubila
svoj dom in vse blago.

Francka Sienčnik, žena p. d. Hojnika, v Mokrijah je bila izseljena z dvema otrokoma Margareto in Cvetkom. Mož je bil koroški partizan.

Janko Ogris, p. d. Odraj, iz Male gore, obč. Bilčovs, in njegov sin Vinko sta bila v konc. taborišču Dachau. Drugi sin je bil koroški partizan. Ženo Lizo s hčerkami Lizo, Zofko in Marijo so izselili. Najmlajša Marija je bila stara komaj štiri leta.

Na Lomskem vrh' pri Kranjcu lep domek dviga se.
S težavami in žulji bil nekdam kupljen je.
Tam Jugova družina vsa srečna je bila.
Njih mati še nikoli po svetu ni odšla.

Očeta z doma so pregnali,
v zapore ga Celovca djali,
pretepali ga noč in dan,
obraz mu bil je razruvan.

Da bi še večje rane mu zadali,
so v Dachau strašni ga potem poslali,
kjer revež z drugimi tam hira
in mnog Slovenec strt umira.

Da moža bi uklonili,
rebra so mu polomili.
To njegova je povest,
da Sloven'c ostane zvest.

Breznik, Špilarjeva mati
tudi mora zlo prestati.
To njena je povest:
moža so dali ji v arest,

nato ga v Dachau gnali;
družino mu izgnali.
Domačija, s trdom pridobljena,
kar na mah je izgubljena.

Ivana Jug, p. d. Kranjčeva, iz Loma pri Mežici je bila izseljena s hčerkama Terezijo in Marijo; moža so ji odpeljali v Dachau.

Špilar Francka iz Šmartnega, obč. Ruda, je bila izseljena s štirimi otroki Marijo, Francetom, Markom in Terezijo; slednja je bila na dan izselitve komaj eno in pol leta stara. Moža Vida, posestnika p. d. Breznikove domačije so odgnali v Dachau.

Hintenberger iz Podpece tiho se solzi,
ker od njenih dragih nič sledu več ni.
Mož z zemljo je že pokrit,
sinova šla sta se borit.

Pri sveti Magdaleni, pri Kogler' je bilo,
tja nekaj partizanov je na obisk prišlo.
Tone, hrabri partizan,
od esesa je zabran.

Za kazen zdaj družina devetih se ljudi
izmučena v taborišču z nami pokori.
Njen oče je čevljar,
brez dela ni nikdar.

Tu v taboru pokorita
se Krivca še oba.
Sinova zvesta skrita
pri partizanih sta.

Hči je bila zaprta
v Begunjah najprej,
v Celovcu vsa potrta
za mrežami poslej.

En vojak med nami je,
Fajmut Ivan piše se.
Partizanski je služabnik
tukaj naš sedaj družabnik.

Marija Hintenberger iz Podpece, bila nad 54 let stara, bolehná. Sinova sta bila koroška partizana.

Švab Ivan, p. d. Kogler, iz Velke pri Dravogradu je bil izseljen z ženo Marijo, otrokoma Kristino in Rudolfom ter materjo Marijo. Sin Anton je bil koroški partizan. S Švabovimi so bili izseljeni še Ajtnik Barbara s sinom Simonom in hčerko Rozo ter vnukom Francetom, starim ob času izselitve komaj leto in pol – vsi iz Velke pri Dravogradu.

Krivec Gregor in Antonija iz Žerjava pri Črni.

Ivan Fajmut iz Črne pri Prevaljah je bil partizanski obveščevalec. Nemci so ga ujeli in selili v taborišče.

Štirje otročki Vogliča so tu.
Od očeta ubogih že davno ni glasu.
Mati v daljni bolnici leži,
kjer ji dete peto se rodi.

Mnoge še družine znane
v Rožu krasnem so vselej
hranile naše partizane,
da vzdržali bi naprej.

Habner, Žegar, Krušič in Brodnik,
ki čez Dravo bil je zvest vodnik.
Lapuš, Švajger in Premož,
vsak je bil na mestu mož.

Kdo naštel bi vse junake,
Smrekarje in strokovnjake,
ki so znali izvesti to,
da je koj vse v gozd prišlo.

Ves Šent Janž in Podsinja vas
čula notranji sta glas:
Treba se je žrtvovati!
Partizanom pomagati!

Voltin in Anton pa stari Ferjan
daleč okoli je svetu poznan.
Straža v Celovca zapor ga peljá,
v Dachau nato, kjer življenje konča.

Voglič Marjeta iz Globasnice je bila izseljena s štirimi otroki Marjeto, Valentiom, Erno in Rozo; slednja je bila ob času selitve stara komaj pol leta. Dne 31. 3. 1945 je rodila v taborišču sina Florjana.

V tej kitici in naslednjih so naštet deloma aktivisti OF, deloma izseljenci. P. d. Brodnik iz Velinje vasi, obč. Bilčovs. Lapuša Cvetka, kmetovalca iz Podsinje vasi, obč. Svetna vas, so izselili z ženo Marijo in osmimi otroki: Cvetko, Marijo, Rezi, Cilko, Jankom, Kristo, Nado in Tomažem. Slednji je bil šele 9 mesecev star. Sabina Švajger iz Št. Janža je bila 28 mesecev v KZ Ravensbrück, Andrej Permož iz Mač je bil v Dachau uničen.

Jože Ogris, blaga duša,
vzor duhovnik, duš pastir,
vsem pomagati skuša,
da doseže dušni mir.

Tudi njega so pregnali,
ker držal je s partizani.
Kdor ni klonil, bil je strt,
izropan, seljen al' zaprt.

Gašperja Julka iz Podsinje vasi
zvesto za vse partizane skrbi.
Gabrijel Cilko, Močilnik Zofijo
najdeš pri delu za domačijo.

Za Apolonijo se isto pove,
kot za Permoževe brhke hčere:
tiho, previdno vse rade store,
da partizanske družine dobe.

So pa še druga šentjanžka dekleta,
ki naj vam bodo sledeča našeta.
Ljudstvo ohrani jim trajni spomin,
najbolj pa še partizanski trpin.

Ljubka dekleta po Rožu so znana:
Nani, Jožefa, Klara in Ana,
Rezika in pa Waldhauserja hči,
zveste Slovenke so naše krvi.

Dr. Josip Ogris, župnik v Ločah, obč. Bekštanj.

Julka Hafner, p. d. pri Gašperju, v Podsinji vesi, Cilka Gabrijel, p. d. Radarjeva, in Zofka Müller, p. d. Močilnikova, iz Št. Janža, so bile v KZ Ravensbrücku.

Hčerke p. d. Činkovca na Rutah pri Št. Janžu.
Franc Waldhauser, p. d. Rutar iz Št. Kondolfa je bil izseljen z ženo Rezi in
dvema hčerkama Rezi in Martino v taborišče Hesselberg.

Pesem zahvalna naj bo še zapeta
tudi za vrla bilčovska dekleta!
Kar je v njih moči, prav vse so storila,
dom s partizani so skupno rešila.

Anici, Tildi, Lojzki in Mici
topla zahvala gre vsem po pravici.
Kakšno plačilo pa taka dobi?
Stepena v arestu gestapa sedi.

V Pliberku Slovenskem je Šašel gospodar,
vse imetje svoje dal partizanom v dar.
Da partizani bolni bi tu se odpočili
so v bolnico vso hišo njegovo spremenili.

Jo Gregor vestno oskrbuje,
a Šašel v suženjstvo potuje.
Pri Marku Janeza so v Dachau gnali,
njegovo ženo v tabor odpeljali.

Anica Safran iz Bilčovsa, Tilda in Lojzka Miškulnik iz Kazaz in Mici Zablatnik iz Potoka, obč. Bilčovs, so bile vsaka po eno leto zaprte.

Šašel je domače ime Janeza Wieserja, posestnika v Slovenjem Plajberku, ki se je že l. 1919 kot koroški borec bojeval pod generalom Smiljaničem za Slovenski Korotan. Nacisti so ga izselili z ženo Lucijo, hčerko Milko in sinovi Jurijem, Markom in Tevžijem. Trije sinovi Janez, Zdravko in Gregej pa so bili že pred izselitvijo nasilno mobilizirani v nemško vojsko. Prva dva sta dezertirala in se pridružila koroškim partizanom. Gregej pa je padel na murmanski fronti na severu. Po izselitvi so Nemci na hišo postavili "kmečkega vodjo", katerega pa so partizani kmalu pregnali in tako docela obvladali to okolico, imenovano Gornji konec, da so jo Nemci krstili za "Banditengau". V zapuščeni hiši, posebno na obširnem skednju, so partizani potem skrivali ranjene tovariše tako dolgo, da jih je kaka močna patrolja prenesla v partizansko bolnico pod Košuto (v Selah). Nemci so se v ta "Banditengau" upali samo ob največjih hajkah ne pa v manjših patroljah, katere so partizani sproti uničevali. Janez Wieser je kmalu po vrnitvi iz izseljenišтва za posledicami izselitve umrl na svojem domu v Slovenjem Plajberku.

Gregor je Gregor Kvančnik, p. d. Vovrè, sosed Šašelna, ki je Šašelnovo za silo oskrboval; posebno je nudil pomoč ranjencem, ko so "Bauernführerja" pregnali iz Šašelnovega.

Olip Gregor, zvesti Jaka
tudi dolgo več ne čaka.
Vso živino v gozd odda,
kar ima je še doma.

Še načrt si naredi,
k partizanom odbrzi.
To je zgledni mož družine,
vnete, zveste korenine.

O Krautovi družini sledeča je povest:
Ker zvesta je slovenska, naenkrat je na cest'.
Po duhu in telesu stasita rodovina
Slovcem vzor domačim je Poltnika družina.

»Vsaka sila do vremena«, poudarjal vedno je glasno
oče Poltnik, dokler zrušen ni slednjič vzel slovo.
V Echingen počiva izmučeno telo,
a duh njegov pa sniva, kristalni vzgled rodovom bo!

Janez Mark in Olip Gregor sta posestnika pri Strugarjih, tudi v Slovenjem Plajberku; oba sta vneta podpirala partizane. Med te pa se je vtihotapil belogardist, katerega je Mark večkrat in še na poti, ko je odšel na Bistrico v Rož izdajat, pogostil. Takoj so prišli gestapovci, odgnali njega in ženo. On je v Dachau umrl. Olip, njegov sosed, pa je z živino vred takoj zbežal k partizanom.

Iz Bistrice pri Pliberku sta bili izseljeni dve družini Kraut, in sicer: Alojzij Kraut, p. d. Poltnik, z ženo Alojzijo, tremi hčerkami Jožo, Reziko in Zoro ter sinom Alojzijem ter Janko Kraut, p. d. Klokár, z ženo Amalijo in štirimi hčerkami Ano, Doro, Iko in Drago. Vsi so bili odpeljani v taborišče Hesselberg, le Ana in Dora sta bili v Markt Rettenbachu. Alojzij Kraut je 14. 5. 1944 v taborišču Hesselberg zaradi posledic izselitve, star 48 let, umrl, pokopan je na pokopališču v Echingenu pri Wassertrüdingenu.

Ostalim vse se vzame.
Kar punkeljček na rame,
pa gredo križem svet
za dom in rod trpet.

Z grenkostjo so zadeta
hčerkam mlada leta,
ljubezen njih do domovine
v najtežjih časih jim ne mine.

Družina suženjevala
in tujcem hlapčevala
je dolga leta tri,
domov si zdaj želi.

Velik Slovenec je župnik Poljanec,
v Škocjanu, Podjuni deželni poslanec.
V zapore Celovca so ga napodili,
pretepenega kmalu nato zastrupili.

So pa tudi še rodbine,
znane blage korenine,
Mežiške ponos doline,
zgled ljubezni domovine.

Štern, Kotnik in Mrkač,
partizanski pomagači.
Če tu še koga sem izpustil,
mi blagohotno bo odpustil.

Vinko Poljanec, nazadnje župnik v Škocjanu, je bil po plebiscitu do leta 1927 slovenski deželni poslanec. Ko je odložil poslansko mesto, je postal leta 1927 predsednik Slovenske prosvetne zveze in svetnik Kmečke zbornice. Dne 13. marca 1938 so ga koroški šovinisti aretirali in v zaporu zastrupili. Umrli je 28. avgusta 1938 za posledicami zastrupitve.

V tej in naslednjih kiticah so navedeni aktivisti OF, KZ-erji iz Mežiške doline in partizani. (Glej: Ivan Petrov [Janko Messner], Morišče Dravograd, 1946.)

Pétrovič in Dóbrovnik,
znani tudi Maležnik,
iz Podgore Borovnik
in od tam še Išovnik

partizanom so pomoč
nudili vsak dan in noč.
Kotnik Benó in še drugi,
zdaj po vaši naj zaslugi

glasno, veselo v dolini doni:
večno Sloven'c naj v Mežici živi!
Hornbek Ivan, mežiški dekan,
bil mučeniško od tam je pregnan.

Pučev, Rakítnik, oh vaše trpljenje,
dali ste vse, tudi svoje življenje!
Čujte, strmite! Kar z živ'mi ljudmi
hiša naenkrat do tal pogori!

Vsa Ladínk, Ožbè družina,
koje večja imovina
daleč naokrog je znana,
je na mah bila pobrana.

Ko so dom ji razdejali,
so očeta v Dachau gnali.
Šli sinovi so v goščavo,
da bore se za državo.

Kralj Matevž je narodnjak,
ki pozna ga daleč vsak.
Vse žrtvuje,
hlev izpraznjuje,

Podgora pri Kotljah.

da se reši partizane,
z njim' nesrečni Korotan.
Žmavec, Ocvirk, Hudopisk in Rezar,
Zvonik, Obretan, Kavšak gospodar.

Šterban Jožefa in Flajmiš Marjeta.
Pa še na vas naj bo pesem zapeta!
Dvornik, Kobovec in Rifelj, Kovač,
vsak izmed njih je bil zvest pomagač.

Pristov na lešah in Škofa družina
pa tudi Pludrova vsa rodovina.
Ivan in Pavla sta s Črne doma,
zvesta, zavedna, ves kraj ju pozna.

Vsi tu naštetih so zvesti, zavedni,
vedno pomagajo raji vsej bedni.
Čast vam, zavedne mežiške vasi!
Vrli Šent Janž pa se najbolj drži!

Ivo Turk je bil župan,
blaga duša, dobro znan,
vzoren, trden narodnjak,
skozinskozi poštenjak.

So fašisti ga pregnali,
vse imetje mu pobrali.
V taboru je ves potr
našel mučeniško smrt.

Tam za Uršlo goro divna Jazbina leži.
Prvo mučeništvo strašno v vasi se zgodi.
Petriča družini so najprej hčer pobili,
hišo so z imetjem nato pa zapalili.

Št. Janž pri Dravogradu.

Pri Podboršnik, Ludranski vrh,
sledeča krutost se zgodi:
očeta, mater še povrh
policija zlobna pomori.

Ko delo strašno dovrši,
do tal še hiša pogori.
Zlobni, krut' sovražnik ti,
čutil naše boš pesti!

Kakšen esese je strašni program!
Tole storiti prav nič je ni sram!
Domača es-a je pobila jih pet
Pučelovih, ko so na njivo šli žet.

Prej so pri njih kar vso noč se gostili,
zjutraj nato pa so vse pomorili.
Kaj vse stori podivjan domačin!
Nikdar ne zabi se strašni zločin.

Kuhar s Kotelj je doma,
v Črni službo šolsko ima.
V Celovcu ga najprej zapro,
doma vse mu pobero.

Ko bil z družino je potem na cest',
se nadaljuje v Srbiji povest.
Kako se doli mu godi?
Glasu o njem več čuti ni.

Prislan Jože, ljudski učitelj,
bil slovenski je vzgojitelj.
Za slovenstvo se je trudil,
dokler ustreljen ni se zgrudil.

Munda, prošt iz Dravograda,
mučenik v zaporu strada.
Preganjan dolgo let tako,
da izgubil eno je roko.

Ves prostran mežiški svet
dal nam je junaški cvet:
Dušan, Iztok, Peter in Andrej,
Miha, Pajo, Vinko in Tadej.

Pepca, Anica in Metka,
Vida, Lojzka, blaga Gretka,
Aleks, Žagar, Vojko, Adi,
vse našteli tu bi radi.

Galeb, Rajko, Dudaš, Rudi,
Modras in Požarski tudi,
Viktor, Berti, Maks in drugi
starše zapustil' ste v tugi.

Dom slovenski ste rešili,
svojo srčno kri prelili.
Dali ste za dom življenje,
domovini odrešenje.

Dnevno čuje se na nebu val
velikanskih, tisočih letal,
ki brzijo na zapad,
da pospešijo razpad.

Kjer to strašno breme odlože,
v prah popolnoma tam vse zdrobe.
Kmalu sliši se topov grmenje,
znak, da bliža naše se rešenje.

Kjer pa se eses še v bran postavi,
grozni ves ostane sled krvavi.
Hiše se do tal podro,
kraji naokrog požgo.

Bedweg je esesar vnet,
šarže svoje ves prežet,
še govori o nemški zmagi.
Kaj le mislijo sovragi?

V ponedeljek še apel drži,
vpije in se togoti:
»Predno vas pa zapustim,
štiri moške postrelim!

Hribernik, Krušič in Hladnik, Čepin
so kolovodje, ti bodo »hin«!
Naenkrat prišlo pa povsem je drugače,
začele zato njemu so tresti se hlače.

Z motorjem šarfirar eses prihiti,
Budweg se strese in ves prebledi,
ves oborožen v motorju sedi.
Kmalu nato ga več videti ni.

Strgana se vojska nemška vrača,
ker se bítí več jim ne izplača.
Kmalu bo zdrobljen še zadnji nje teror.
Trudnega vojaka loteva se humor.

Budweg, komandant taborišča, doma iz Gdanska.

Hribernik Ivan, delovodja v Žerjavu pri Črni je bil z ženo Marijo izseljen
najprej v taborišče Buch, od koder je prišel v Mark Rettenbach.

Leopold Hladnik, avtor kronike.

Čepin Anton, lesni trgovec iz Prevalj.

Pancer–grenadir nazaj maršira,
se brez puške v palico opira.
Gleda nas, motri smeje,
govori besede te:

»Po svet' vihtel' smo strašni korobač,
jetzt hat man nun dafür erblebt den Quastsch.«
Jungdeutschland splavala je zdaj po vodi,
vojska nemška strta je, na tleh povsodi.

»Bratje, le k soncu, svobodi!«,
zdaj se po tab'rih glasi,
pesem slovenska povsodi
v rajhu tu nemškem doni.

Glasno, zmagoslavno se gibljejo naprej
pancerji zaveznih po švabski zemlji vsej.
Prihajajo Francozi al' njihov' Marokanci?
Se bližajo Angleži al' pa Amerikanci?

Na predvečer prihoda ves Sonntheim zagori.
To njega zdaj usoda je, ker so napast jih šli.
Kdor se zoperstavi,
kraj v nesrečo spravi.

Eses poskuša pancerje napast',
pognati s tem ves Rettenbach v propast.
Tega izvesti moči ni,
jo straža trga prepodi.

Skoraj bi bil Rettenbach
ves razsut, zdrobljen v prah.
Osem mož je nastopilo
in Markt Rettenbach rešilo.

Sonntheim, kraj zahodno od Markt Rettenbacha.

Kmalu, ko ura enajst odbije,
bela zastava povsod se razvije.
Rešen je Rettenbach strašnih skrbi,
rešeni, srečni pa tudi smo mi.

Zmaga prišla je, z njo doba miru.
Bratje, vstanite, hitimo domu!
Nam Jugoslavija se nova rodi,
v svoje naročje sprejeti želi.

Nacionalsocializem je delo končal,
Srednjo Evropo porušil do tal.
Prusi, gestapo, eses in es-a,
vi ste zadali neizmerna gorja!

Končana je prestrašna žaloigra.
Na tla podrli divjega so tigra.
Bratje, dvignite glave!
Konec je igre krvave.

Mrtvi kličejo: »Maščujte!
Enesdeape kaznujte!«
Kdor človeške pravice tepta,
kazen zadela ga bo iz neba.

Trinogi so že poskriti,
če že niso vsi pobiti,
razne zverine, gestapo, eses
in izdajalci domači tud' vmes.

Kličemo srečni iz puste daljave
vsej domovini iskrene pozdrave.
Konec je našega vsega trpljenja,
srečna prišla nam je ura rešenja.

Dvigni Primorje se, ves Korotan!
Tvoja pravica prihaja na dan!
Slovinci in Srbi so skupaj s Hrvati
svobodni, združeni, več se ni bati.

Življenje novo se rodi.
Sir Rich, major, za nas skrbi.
Rad nas sprejme, rad posluša,
nam nadloge lajšat' skuša.

Vedno nudi nam pomoč,
vse stori, vse, kar je moč.
Hvala prisrčna ti, dragi mecen!
Nam si naklonjen, dobrotnik iskren.

Toda naštete vse dane dobrote,
da bi pozabili strašne grozote,
ne utolažijo naših želja:
vlak naj domov nas čimprej odpelja!

Trudni vračamo se iz brlogov,
iz arestov in enakih krogov
Evrope širne vseh strani,
kjer sledovi so krvi...

Sir Rich, major ameriške vojske, ki je bil mestni komandant v
Rettenbachu.

Tam za poljem

Ančka Salmič, okrog 40-letna kmetica iz leskovca pri Krškem, izseljena v Nemčijo. Besedilo je nastalo med vojno v delovnem taborišču Weingarten-Ravensburg. Po vojni je bilo objavljeno v avtoričini zbirki Iz črnih dni pregnanstva, Krško 1967, str. 26, v priredbi Gitice Jakopini. Ma 323.

Tam za poljem, tam za poljem
trta zopet zeleni!
Tam na trati dom predragi
tih in zapuščen stoji.

Tam ob trati smrekov gaj
čudno je molčeč postal!
In utihnili na gmajni
je pastirčkova piščal.

Tam po naših vinogradih
žlahtna trta ne zori!
Vriska ni, ne pesmi, smeha,
preša nič ne zahrešči.

Tam na našem rodnem polju
žito več ne valovi,
ker marljivi rod slovenski
v suženjstvu pregnan ječi.

Slovo

Besedilo **Ančke Salmič** prevzemamo po objavi v TV-15, Partizanska ljudska pesem, št. 15, 16. 4. 1968, str. 7. Se 127.

Tako nekam čudno je danes
in že vse te dni.
Skozi vrtove in gaje
otožno proseče nekaj ječi.

Kot da bi mati nad detetom mrtvim jokala,
kot da ponoči bi mrtvega ženina deva klicala,
kot da otrok zapuščen za materjo tiplje in joka,
veter čez drevje podi se in žalostno stoka.

Čez prazno že polje zdaj vrane zateglo kriče,
domove zapuščajo bedni slovenski ljudje.
V neznano usodo okruten ukaz jih podi,
bol srca jim trga, od solz so otekle oči.

Zemljo poljubljajo in si jo v robcu na tuje neso,
še zadnjič jim domek in rodno vasico poboža oko.
Strti zapuščajo ljubi domači svoj kraj.
Kdo ve, ah, kdo ve, kdaj vrnejo spet se nazaj.

2.)

Karjotina v prejšnjem

1.) Kje ostal v dem. spremenili
Vsi okoli ne dobeje
Vlak v dolo dolo
v dnu pa je vedno toje

2.) Kje ostal v košček raja
maja ~~košček~~ domovina
vse v dolo dolo
domotorja v dolo?

3.) Kdo v dolo in pa julij
lebe domovina mati
v dolo dolo dolo
v dolo dolo dolo?

Ana
Slov

Procesija izgnancev

Ančka Salmič,

(glej spredaj).

Rokopis hrani Posavski muzej v Brežicah, za objavo v avtoričini zbirki Iz črnih dni pregnanstva, Krško 1967, str. 10, je besedilo priredila Gitica Jakopin.

Gl 8, var. Ma 310.

Kje ostal si, dom premili,
več oko te ne doseže!?
Vlak drvi vse dalje, dalje,
v duši pa je vedno teže!

Kje ostal si, košček raja,
biser moj, ti domovina?
Li-ne umori srca mi
domotožja bolečina?

Kdaj spet vidim in poljubim
tebe, domovina mati?
O, da vsaj telo bi moglo
mi v naročju tvojem spatii!

Kje ostal si

Ančka Salmič,

(glej spredaj).

Besedilo je bilo v priredbi Gitice Jakopin objavljeno v avtoričini zbirki Iz črnih dni pregnanstva, Krško 1967, str. 11 in v IV-15, Partizanska ljudska pesem, št. 16, 18. 4. 1967, str. 6.

Se 125, Ma 311.

Procesija dolga. Na smrt že utrujeni vsi.
Stradež jim sije iz motnih oči.
Vse svoje imetje so v culice male zmašili,
domove in drugo so lačnemu tujcu pustili.
Procesija dolga se z zadnjimi vleče močmi.
»Poglejte! Cigani slovenski!« jim tuja mladina kriči.

Preplašene matere stiskajo k prsim dojenčke si male,
ki menda le kri iz usahljlih jim prsi sesajo.
S čim naj jih nasitijo, kaj naj jim dajo?
Procesija žalostna z zadnjimi roma močmi.
Že pešajo trudni otroci in v strahu ihte,
že pešajo in omahujejo stari ljudje.

Ob poti pa psuje drhal in sovražno kriči:
»Počakaj, svojat ti uporna! Pokažemo ti!«
Na hribu stoji taborišče,
kot črna pošast se reži
in golta uboge pregnance –
brez doma so in brez moči.

Prva pomlad v pregnanstvu

Ančka Salmič,

(glej spredaj).
Besedilo, nastalo med
vojno v pregnanstvu, ima
v avtoričinem rokopisu
naslov Skoro. Za objavo v
zbirki Iz črnih dni
pregnanstva, Krško 1967,
str. 16, ga je priredila
Gitica Jakopin. Avtoričin
rokopis, zapisan s
svinčnikom, hrani sin
Stanko.
Se 126, Ma 313.

Skoro bodo zacvetele
jablane doma v ogradi,
skoro vesna bo odela
domovino v čar pomladi.

Kličejo nas plodne njive:
»Kmetje, čas je že orati!« –
»Vsej mi seme v rodne grude!«,
kliče v soncu zemlja mati.

Ali daleč kmet slovenski
zdaj uživa kruh pregnancev,
letos ne bo rezal brazde,
vriska ne bo čul škrajancev.

Ne bo letos v vinogradu
trto obrezoval spomladi,
ne z ljubeznijo ga kopal,
da jesen mu vrne v kadi.

Čaka zdaj zaslužnjen, beden,
da svobode dan zasije
in v naročju domovine
spet si srečen odpočije.

Vaši spevi so mi tuji

Ančka Salmič,

(glej spredaj).
Besedilo je nastalo med
vojno v Nemčiji.
Objavljeno je v zbirki
Iz črnih dni pregnanstva,
Krško 1967, str. 24, v
priredbi Gitice Jakopin.
Ma 321.

Kaj šepečete vi, temni bori,
vitke jelke, tu, v tujini mračni?
Ko posedam tožna zdaj med vami,
slušam speve vaše le s solzami,
saj so meni tuji, vse drugačni,
kot pojo jih naši bori
na domači gori.

Ti pojo mi mehko božajoče,
kot uspavanko bi mati pela.
Pesem njih je vedra in vesela,
z radostjo je srkala jo duša moja.

Vaši spevi pa so meni tuji,
čuden hlad iz njih v srce mi lega,
v dalje hrepeneč pogled mi bega,
išče željno naše ljube gore
in zelene, vdilj pojoče bore.

Me li čuješ mati

Ančka Salmič,

(glej spredaj).
Besedilo je nastalo v
letih 1943–1944 v
nemškem delovnem
taborišču Weingarten-
Ravensburg. Izvirnik,
zapisan v zvezek pesmi,
hrani avtorčin sin Stanko.
Po vojni je avtorica
besedilo še popravljala in
prepis izročila Posavskemu
muzeju v Brežicah.
Ma 351.

Tretjič je že beli snežek
grobek tvoj zapal.
Tretje leto, kar moj domek
je osamljen ostal.

Leti dve, že tretje leto
v večnost se gubi,
kar brezdomci smo postali
in na tuje šli.

Me li čuješ, draga mati,
v žalostnih nočeh,
kadar tonem v bolečini
tu na tujih tleh?

Da bi na tvoj grobek tihi
enkrat smela vsaj!
Oh, pa več ne smem jaz k tebi
ne domov nazaj...

Morava

Meta Rainer,

37–40-letna učiteljica v
Braslovčah, po dveh mese-
cih zapora v Starem piskru
v Celju izgnana v Srbijo.
Besedilo je nastalo v letu
1941 v Čepurah pri
Paračinu. Rokopisni prepis
izvirnika hrani avtorica.
Ma 144.

O Moráva, reka kalna!
Tvoja je obleka žalna,
val otožen gre v daljavo,
ko da sklanjaš trudno glavo.

O Moráva, tiho tečeš,
še pozdrava mi ne rečeš,
ko po bregu tvojem hodim,
sama v težkih mislih blodim.

Sonce utaplja se v valovih;
po puščobnih se bregovih
sence dolge, zle lovijo,
upati mi ne pustijo.

Srbski materi – slovenski izgnanci

Meta Rainer,

(glej spredaj).
Besedilo je nastalo v drugi polovici l. 1941 v Zaječarju. Rokopisni prepis v zvezku pesmi hrani avtorica. Ta se precej razlikuje od objavljenega v rubriki Partizanska ljudska pesem v TV-15, št. 32, 13. 8. 1969, str. 7, kjer je avtorica podpisana le s kratko M. R.
Ma 139, var. Se 97.

Kot preja ti življenja nit poteka,
krasi te dni preteklih veličina,
vsebina tvoja pristna je prvina,
ostala si enaka v vek iz veka.

Izbrala mlada sebi si človeka,
rodila hčere mu, sokola-sina,
dom sreča je, ponos tvoj domovina,
skrb tvoja – kruh vsakdanji in obleka.

Zdaj še za nas ti je odprta roka,
ki so pognali nas v naročje tvoje,
Sprejela si nas, revnega otroka.

Prinesli smo s seboj bridkosti svoje,
a naša skupna vera je globoka,
srce nam že svobode pesem poje!

Novorojenčku v izgnanstvu

Meta Rainer,

(glej spredaj).
Besedilo, posvečeno novorojenemu sinu tovariša Povha, je nastalo maja 1942 v Zaječarju. Z naslovom Dobrodošlica v pregnanstvu in napačnim podatkom o kraju nastanka (Čepure ob Moravi) je bilo precej spremenjeno objavljeno po vojni v TV-15, št. 51–52, 26. 12. 1967, str. 7. Prepis izvirnika hrani avtorica.
Ma 137, var. Se 106.

Dobrodošlica

Imaš že prav, da si se zdaj rodil,
ko nas vsak dan bolj pičlo je število!
Potrebovali bomo vas obilo:
prihodnost mladi rod nam bo krojil.

Navdaja želja nas, da bi krepil
se, nebogljenček, in ko bo minilo,
kar zdaj prenašamo pod tujo silo,
da bi se z nami sonca veselil!

V pleničke bomo, dete, te povili,
te negovali in skrbno pazili,
dokler ne bomo te domov spremili.

V domačem kraju mati, spet vesela,
s teboj se bo na bližnji grič povzpela,
ti čar slovenske zemlje razodela.

Pomladna elegija

Meta Rainer,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo
spomladi l. 1943 v
Zaječarju. Rokopisni
prepis hrani avtorica.
Ma 141.

Mlado se leto budi in prisojni oživljajo klanci,
veje po drevju kipe, preden dokončno vzbrste.
Travnica mlada zemljo že boječe obarva zeleno,
ptice neučakane že tu in tam pesem drobe.
Brazdo je kmet zaoral in poslednje semenje pripravil,
dež bo pomladni rosil, zorel v poletje bo klas.
Žarkom nastavlja se svet, saj želi se na soncu ogreti,
zdaj, ko toploto nam v led vojni uklenil je čas.

Zvončkov nekdo je nabral, jih nebrižno na cesto odvrigel,
tu zdaj steptani leže, ko da je umrl otrok.
Potok hiti svojo pot, da pridruži se reki v daljavi,
reka pa svoje vode dalje vali v veletok.
Zemlja je kruto dobrotna, sprejema zato, da nam vrne
lepše in več, kot dobi: svet je tako vedno nov.
Kakšno pa, bratje, povejte, prežalostno to bo Vstajenje,
ki ga rodilo bo nam toliko mladih grobov?

Malodušje

Meta Rainer,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo
l. 1944 v Zaječarju. Po
vojni je bilo najprej
objavljeno v Savinjskem
zborniku, Celje 1965,
str. 73, nato še v rubriki
Partizanska ljudska pesem,
ki jo je v TV-15 urejal
Črtomir Sinkovec. Prepis
izvirnika hrani avtorica.
Ma 149, var. Se 98.

Sonce zašlo je, ne vidim več krogle žareče;
rdeče nebo je kot moje srce krvaveče.

Sivi oblaki – umazane krpe visijo,
vzbujajo v meni prežalostno melanholijo.

Veter zavija, lovi se po temni goščavi;
misli moreče pode se po utrujeni glavi.

Mesec se bledi ozira na zbegano čredo.
Dneve bodoče obseva mi upanje blede,

ali iz gozda nespečna še sova skovika,
senca po tleh in po zidih strahove mi slika,

ura na steni počasi, brez volje, tiktaka.
Skrijem z rokami obraz. – Bog, kaj nas še čaka!

Kraljevica

Meta Rainer,

(glej spredaj).
Besedilo je nastalo
l. 1944 v Zaječarju.
Rokopisni prepis izvirnika
hrani avtorica.
Ma 142.

Na Kraljevici šepetajo lesi,
vsak bor od sreče žalostne ihti,
akacija razkošno zadiši,
ko se spomladi cvet na cvet obesi.

Ko dan se mučni v topli mrak prevesi,
vse mesto od življenja zakipi,
srce spomine v sebi zataji,
noge so lahke kakor dve peresi.

Na nebu so prižgane vse svetilke,
na zemlji trepetajo travne bilke,
ozračje se šibi pod težo vonjev.

Tam daleč daleč so kopita konjev,
neskončno daleč tanki so grmeči,
a blizu blizu grmi so dišeči...

Odprite mojo srčno stran

Alojzij Vuga,

ob nastanku pričujočega
besedila 40-letni primorski
učitelj, od l. 1930
premeščen oz. pregnan
v Bergamo v Italiji.
Besedilo je nastalo okrog
l. 1928 na Banjščicah,
ko je bila dokončno
prepovedana raba
slovenščine v šolah.
Rokopisni zapis v učiteljski
beležnici hrani avtor.
AV 82.

Odprite mojo srčno stran,
naj kri iz njega vre!
Pustite, da naj v beli dan
peneč razlije se...

Kako greni, kako teži,
kako gori ta srčna kri –
kak' valovi, kako kipi –
v prostost ne sme – trpi.

Odprite mojo srčno stran,
naj kri iz njega vre!
Pustite, da naj v beli dan
peneč izlije se.

Ah, cvetke nežne sestre mi,
ah, ptički, bratci ljubljeni!
ublažite, utešite to kri,
srce, ki z njim trpi!

Ob padlem partizanu

Alozij Vuga,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo
l. 1944 v Bergamu ob
misli na padle slovenske
borce.

Prepis izvirnika v učiteljsko
beležko hrani avtor.

AV 74.

Skrivnostno priplaval oblak je teman,
zagmil nebo je, zamračil je dan,
iz njega pa žalosti polne solzé
na tratico malo rose...

Na tratico malo, na malo ravan
s pečine skalnate se vije bršljan,
raz njega pa kapljice drobne polze,
oj kapljice – grenke solzé...

Na tratici mali je grob izkopen,
ob grobu odprtem leži partizan.
Krog njega tovariši nemo stoje –
v očeh jim bleste se solzé...

Od smrečic zelenih, od borov obdan
junak – partizan bo tu pokopan,
a v bajti samotni njegovo dekle
točilo bo grenke solzé...

Rudeče cvetice

Alozij Vuga,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo
l. 1945 v Bergamu v
Italiji ob misli na žrtve
fašizma v domovini.

Prepis izvirnika v učiteljsko
beležnico hrani avtor.

AV 95.

Cvetice tri rudeče,
rudeče kakor kri,
od rose vse blesteče
sem našel v gmajnici.

Cvetice tri rudeče,
rudeče kakor kri,
so zrle v me vabeče
kot skrivnostne oči.

Cvetice tri rudeče,
rudeče kakor kri,
sem utrgal si molčeče
v zeleni travici.

In tja na grob, ki speče
pokriva borce mi,
sem cvetke tri rudeče
položil s solzami.

Naj cvetje to rudeče,
rudeče kakor kri,
predragim v grob šepeče:
»Pozdrav, tovariši!«

Marička

Alojzij Vuga,

(glej spredajl).

Besedilo, ki ga je avtor
žanrsko označil za
šaljivko, je nastalo
l. 1943 ali 1944 v
Bergamu v Italiji. Izvirnik,
zapisan v zvezek pesmi,
hrani avtor.

AV 85, Če 58.

Ta šmentana Marička
tam doli sred vasi
je hujša od hudička,
ki duše v past lovi.

Ko Lahom vina toči,
slepari na oči –
ugovarjat' – ni pomoči
nobene ne molči.

Ko Švaba ji plačuje,
nikdar pravilno ni,
on vedno ji dolguje
najmanj še litre tri.

Se Švab jezi in fiksa
in Lah se je zaklel:
»Boš videla Marička,
da vrag bo tebe vzel!«

Ko gre za partizana,
tedaj je drug način –
postane kot smetana,
zanj najde boljših vin.

Pri tem se šali, smeje
kot ljubka, brhka stvar;
še d'narcev mu našteje
in šopek da mu v dar.

Naj dvojno Švaba plača
in Lah krtinči se –
za me je to igrača,
če prav mu ni – naj gre!

Oj šmentana Marička!
zaradi tvojih del
ne boj se ne hudička –
nikdar te ne bo vzel!

Od doma

Joža Vovk,

30–34-letni duhovnik,
zaprt v Šentvidu pri
Ljubljani in v Begunjah,
izseljen v Srbijo.
Besedilo je bilo objavljeno
v avtorjevi pesniški zbirki
Izgnanci v Beogradu
1945 pri Jugoslovanski
knjigarni. Verjetno je med
tistimi, ki so jih brali in
recitirali že po osvoboditvi
Beograda oktobra 1944.
Oc.

I

Polnoči.

Težko zastoka vlak
preko šentviške poljane,
v noč se potaplja in v mrak,
mimo so luči Ljubljane.

Sedem vagonov ljudi
nemo se v okna ozira,
z iskrami misel hiti
nazaj. Nekdo si solzo otira.

Trije vagoni bisag –
v nje so nam dali domove,
kar zraslo iz znojnih je srag,
še šole in cerkve, gozdove.

»Kam ženete narod, biriči?«
Joj, bratec, ne kriči!
Glej tam bajonet!
Kaj več ne poznaš me?
Številka sem tristo devet...

II

Zakril je sivi molk planine,
zapela kosa, padel cvet,
izgnani smo iz domovine
in tisoče požira svet.

Ostal je dom nekje v daljavi,
volcje se za kosti tepo,
ah, daleč tam ob Savi, Dravi
zdaj tujec orje nam zemljo.

Ni trava še grobov prekrila,
ubit še ni poslednji sin,
na večno bo krivica vpila,
vpila do nebes višin!

Izgnanci

Joža Vovk,

(glej spredaj).

Besedilo, ki je nastalo v času nosečnosti, je izšlo v avtorjevi zbirki Izgnanci, natisnjeni po osvoboditvi Beograda pri Jugoslovanski knjigarni, str. 9. Oc

Tavamo po mestih in vaseh
kot strganih beračev karavana.
Je mar na čelih nam zapisan greh,
da meče se kot psom nam hrana?

Povsod odganjajo nas kot druhal,
kdo ve od kod v nadlego pritepeno,
od vrat do vrat nas žene mrzli val,
nihče ne vidi v dušo nam pošteno.

Kako hladno nas sprejme tujčev dom
in košček kruha nam je že gostija,
vnaprej že plaha srca stiska dvom,
kje jutri spet bo naša ropotija.

Že stokrat v svoja nenasitna tla
tujina kruta bi nas že požrla,
a nam se je zarasla v dno srca
svoboda, ki ne bo umrla.

Tujina

Joža Vovk,

(glej spredaj).

Besedilo je izšlo v avtorjevi zbirki Izgnanci, ki je bila natisnjena po osvoboditvi Beograda pri Jugoslovanski knjigarni v Beogradu, str. 8.

Tujina je kot črna noč brez zvezd.
V temi zastonj si iščeš pota,
steza poznanih, belih cest,
in toplega nikjer ni kota.

Morda se včasih usmili te nebo,
da skozi oblak zagledaš zvezdo malo.
Utrujen ves se pogovarjaš z njo,
na dušo spet je domotožje palo.

Ta zvezda sije zdaj na daljno vas,
morda so v njej že davno vsi pospali,
morda so hiše prazne in v njih mraz,
morda še mater so ti kam odgnali.

Ne zveš od drobne zvezde nič,
spet črn jo oblak zakrije,
na plečih spet začutiš bič,
tujina z njim surovo bije.

Zapuščeni grobovi

Joža Vovk,

(glej spredaj).

Besedilo je bilo objavljeno v avtorjevi zbirki Izgnanci v Beogradu 1945 pri Jugoslovanski knjigarni. Oc.

Zamolκλο tone jok zvonov
v molitve tihe, pritajene,
iz belih cerkev sto glasov
hiti čez kraje zapuščene.

Nocoj zaprl bom oči,
krog mene vse bo utihnilo,
še veter več naj ne šušti,
nič misli mi ne bo motilo.

Od doma daleč čisto sam
zaslišal bom vse tri zvonove
in v črnem plašču preko ram
bom blagoslovil vse grobove...

Naš klic

Joža Vovk,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo v času avtorjevega pregnanstva v Srbiji. Kot sklepna pesem je bilo objavljeno v drobni avtorjevi zbirki z naslovom Izgnanci, ki je izšla pri Jugoslovanski knjigarni kmalu po osvoboditvi Beograda, vendar z letnico 1945.

Požgite hiše, vragi, polja pomendrajte,
planine skalnate v zemljo steptajte,
korakov naših zbrisite najmanjšo sled!
– Vrnili bomo se na pogorišča
in brez solza orali spet strnišča,
iz tal gora lepoto bomo priklicali.

V poslednji kot sveta nas poženite,
izrežite jezike nam, jih psom mečite!
– Ne bo uničil tujec nas, ne beda
in iz srca privrela nam bo spet beseda.

Otroke materam v naročju postrelite,
sinove pred kanone, strojnice ženite,
opijajte se z našo rožnato krvjo!
– Ljubezen naša pa bo spet rodila,
s sinovi, hčerami domove napolnila.

Med vaš strahoten grom bobneč
zaganjamo mi klic svoj sveti:

Živeti –

Živeti –

Živeti!

Domovina

Danilo Gorinšek,
36-letni igralec, režiser,
dramaturg in pisatelj,
izseljen v Užice v Srbijo,
kjer je deloval v
partizanskem dramskem
društvu.
Besedilo je nastalo
l. 1941 v osvobojenem
Užicu. Recitirali so ga
otroci slovenskih
izseljencev v Srbiji.
Tipkopis hrani avtor.
Oc 72.

Pod večer v spomin zajeta
sanja o domovini mati,
iz oči tedaj ji vidim
dvoje bridkih solz curljati.

Prva iz desnega očesa,
druga v levem se ji svita,
komaj porojeni solzi –
v bisera se spremenita...

In tako ti solzi bridki,
v bisera izpremenjeni,
vsak večer iz oči polzita
materi, vsej neboljeni.

Dneve, mesece in leta –
vsak večer dve dragotini,
iz srca globin izruti,
posvečeni domovini!

Biserov že tisočero
zdaj prežlahtnega je soja,
še le zdaj vem, domovina,
kolikšna je cena tvoja!

Rdeči nagelj

Danilo Gorinšek,
(glej spredaj).
Besedilo je nastalo na
osvobojenem ozemlju v
Užicu l. 1941. Tipkopisni
zapis hrani avtor.
Oc 75.

Za daljnim hribom tožen log,
tam lipa zeleni,
pod lipo to, to zêleno
samoten grob leži.

Pa to ni nagelj, to ni cvet,
kar iznad groba rdi,
neznanega junaka to
je – darovana kri...

Sred groba tam samotnega
trohni neznan junak,
svobodo našo branil je,
ubil ga je sovrag.

Na grobu, na samotnem tem
zdaj nagelj rdeč cvete,
ta nagelj znani, da spomin
junakom ne zamre.

Izseljena hiša

France Onič,

40–44-letni profesor biologije, pesnik, zaprt v Mariboru, nato že l. 1941 z družino izseljen v Aleksinac v Srbiji, tam tudi učitelj. Besedilo, objavljeno po vojni v avtorjevi zbirki *Luči na obali* (1959), str. 30, je verjetno nastalo v Aleksincu že leta 1941 ali 1942, ko so s Štajerske množično izseljevali slovenske rodoljube in v imenu "utrjevanja nemštva" zapečatili njihove domove. RS 28.

Zaprta hiša. Mrtva straža.
Na njej v jeziku tujem rdeč plakat:
Zaplenjena! ves dan kriči.
Zvečer nihče ne gre v njo vasovat.
Nikogar ni iz nje. Na zidu živ plakat.

Ta mrka hiša! Vas od nje beži.
V njej ni srca več, samo kamen.
A ko pod krovom nizkim črni čas
v polnoč vsa vrata na stežaj odpre,
votlih oči čez zapuščeni prag
vsi njeni mrtveci prihajajo molče.

Ta nema hiša! V njo sto let
prihajali so živi. Živih živa govorica!
V spremstvu zvonov so mrtvi šli iz nje
in legali mirno v domači svet.
Zdaj so vrnili se, ker v njej več živih ni,
turobni, davni, stari, brez moči.

Nenapisano pismo materi

France Onič,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo v letih 1941 do osvoboditve v Aleksincu v Srbiji ali že v osvobojenem Beogradu.

Objavljeno v avtorjevi po vojni izdani zbirki Luči na obali (1959), str. 42–43. Rš 25.

Rad pisal bi ti pismo, mati, a te ne doseže.
Ne da cenzura, veš, mi smo le muhe njene mreže:
ujameš se, zaganjaš in nazadnje obmolčiš –
in vsa razdalja je med nami kakor črni križ.

Tu zdaj zorijo breskve, ali jabolk je le malo.
A naše drevje je dišečih bobovcev kaj prida dalo?
Na noč jih vidim in potem se meni zdi,
ko da je v meni polno jabolk, rdečih kakor kri.

V polsanjah to mi pride in potem se prebudim –
te rdeče jabolke... ne vem, zakaj se jih bojim.
Najbrž bo to: ker mi potem je čudno in težko.
Bogve, s teboj je, mati, ta čas prav tako?

Vse je prestati treba zdaj, je toliko strahot,
da do srca v valovih črnih plivkajo na pot.
Kaj zdaj bi stari Lovro, bajtar, mi dejal,
on, ki z dežjem krvavim točo je prerokoval?

Zavidam ga, on je še pravi čas od nas odšel,
v nas je ostala bolečina kakor siv pepel.
Živimo, a razgnani smo in vsak premrzli dih
razpiha nas še bolj in vsak je še bolj tih.

Ne, mati, v pismu tega ne bi pravil,
preveč je zank trpljenja čas med nas postavil.
Zdaj hčerka je prišla: »Za staro mamó pišeš pismo?«
pa pravim: da! In glej, več tu mi sami nismo.

Militärmädchen

France Onič,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo v času avtorjevega izgnanstva med leti 1941 in 1945 v Aleksincu ali v osvobojenem Beogradu. Objavljeno po vojni v avtorjevi zbirki Luči na obali (1959), str. 39, Rš 27.

Večer ko da je iz betona zbit,
le od nekod reflektor skrit
se krade sam iskrih oči,
če kdo živi,
še tu živi:
na zemlji.

Na zemlji tukaj živih ni,
vsi so se skrili pod zemljo.
A kaj za vruga zdaj bi to,
saj je prišlo dvanajst deklet,
da dalo jim bo mladi cvet
tu pod zemljo.
Gloria! Victoria!
Juhe! Dvanajst deklet!

Vsi oni imajo srce iz jekla,
oči iz dima in dušo iz pekla.
A zdaj, ko jim dvanajst deklet
odprlo bo svoj temni cvet,
vse trdo so v sebi za hip odložili,
v tem peklu in dimu na kri pozabili.

In najmlajša izmed dvanajstih deklet
to noč darovala je prvič svoj cvet:
On bil je mlad, še golobrad,
in ko je v zakopu tu pod zemljo
ostal z njo sam, ves kruto vzravnan,
brez srca in duše, je stopil pred njo:

»Jaz sem vojak veličine
in naše velike domovine,
ljubezni ne iščem, le moško slast,
prej ko napademo tankovsko past.
In ti si dekle, da mi jo daš,
to zahteva vodja – kaj trepetaš?«

To noč so njene planine jokale,
to noč je pod Mrzlico veter vihral,
polja in njive in bajte ječale,
cvet se je sklonil in mrtev odpal.
A nekoč je vzbrstel,
nekoč je vzcvetel
za drugega tam pod našo goro.

Ko pa so nemimo kri utešili
in močno deklinsko vino popili,
spet vračali so se nazaj med jeklo.
Le nekaj iz duš se jim smrti je odreklo
in dalje sanjalo eno deklet,
te čudežne cvetke od tam, kjer je svet.

A dvanajst deklet, teh vojaških deklet,
je še mislilo na pokošeni svoj cvet ? –
Še misli na one divje oči,
ki za njimi hlepele so, da bi
nato nosile hladno smrt?

. . .

Večer molči v zemljo zabit,
le od nekod reflektor skrit
med protitankovske pasti
se krađe sam iskrih oči,
če kdo živi,
še tu živi:
na zemlji...

Pismo mali Daji

Anica Černejeva,
44-letna profesorica na
ljubljskem učiteljskišču,
internirana v ženskem
koncentrationskem taborišču
Neubrandenburg, kjer je
3. 5. 1944 tudi umrla.
Eno svojih zadnjih pesmi
je avtorica posvetila
deklci Daji, ki so jo že
l. 1941 izgnali v Srbijo.
Slovenski šolski muzej
v Ljubljani hrani tipkopis
besedila v fasc. 161/1–5
med osnutki za prvo
čítanko.
IS IA 81.

Daja, še veš,
kako sva čakali,
da bi te letos
v šolo peljali?

Tiho, na samem
sva govorili,
kje bova šolsko
torbo kupili.

Kakšno peresnico
bova izbrali,
kaj bova v prazno
peresnico dali.

Včasih sva že
začetnico vzeli,
skupaj sva v črke –
neznanke strmeli.

Zdaj, ko si daleč
v novi jeseni,
pišem ti, Daja,
v želji iskreni,

da bi spoznala
skrivnost abecede
in razumela
moje besede.

Fran Roš,

43-letni učitelj, pesnik in pisatelj, v pregnanstvu v Čupriji. Besedilo je nastalo julija 1941 v Čupriji po resničnem dogodku. Podobni prizori so se vrstili zlasti ob izseljevanju iz obsotelskega in posavskega pasu. Besedilo je bilo objavljeno aprila 1945 v Izboru pesmi in proze (I. Recitacije), izdal Prop. odd. GS za Slovenijo, kmalu po vojni pa še v zamejstvu – v Mladi svobodi, Tedenski prilogi Primorskega dnevnika za otroke, Trst, 8. julij 1945, str. 25. IS IA 211, Šu 101, Oc/Z.

Pet gestapovcev trdo motri
pred odhodom nas, stoječe v vrsti;
rok deset nam pretipava s prsti
kovčege in žepe sred noči.

»Kaj to blato?« V hipu mož vzkipi.
Tam iz cule košček prsti rjave
padel je na tla, na njem šop trave.
In kmetici dvigne srd oči:

»To je moje! Vzela sem na pot
od vsega le grudo zemlje drage,
ki pojile so jo naše srage
skoz vekove in iz roda v rod.

Tujcu to samo je blato, vem,
nam pa del je duše in telesa.
A če niso z vami že nebesa,
še pravice bo na svetu tem!«

In sklonila se solzna je k tlom,
grudo vzela je in poljubila,
v rožnat robec si jo je zavila
za spomin na vzeti rodni dom.

Noč nad vasjo

Fran Roš,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo
l. 1941 v Srbiji. Prevzeto
je iz poveljne objave v
Obzorniku, 1. VII, 1952,
št. 7, str. 398–399.
PI 415.

Zavija pes nekje z golotnih brd,
zavija tožno v mesec nad planino,
ko da izjokal rad bi bolečino,
v zlohotno noč iztulil divji srd.

Vsa vrata so zapahnjena to noč,
okoli hiš na straži so plotovi,
nobena ne utripa luč pod krovi.
Potrkala je smrt na okna koč.

Ob cesti v hrastovju tam za vasjo
seljaki mladi, vsi z glavami v zankah,
vsi v raševini, šubarah, opankah
pod vejami se zibljejo rahlo.

Upornikov visi tam mrtvih pet,
košati gozd jih skriva mesečini,
ječeči veter ziblje jih v temini,
ko bedni pes zavija v tožni svet.

Zdaj ni več sam! O čuj! Že tam in tod
budi se v brdih pasji gnev turobni
in se ječe zajeda v molk tesnobni,
v sveta strahoto vpije od povsod.

Ohej! Zalajajmo, ljudje, še mi,
ki živi smo v grobove poteptani!
In ti, gnev veliki, iz src nam plani,
razlij se, lajaj, bori se in bij!

Pod vejami se pet je mrtvih glav
zganilo kakor v radostnem drgetu.
In nad deželo v puntarskem šepetu
žari izza oblakov sij krvav.

Zimska pot

Fran Rož,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo med vojno v Srbiji. Tipkopis je avtor posredoval zbiralcu in uredniku partizanskega pesništva Črtomiru Šinkovcu.

Ohranjen je v Šinkovčevi zapuščini.

Kl 157.

Kot volk tam zunaj grize
z zobmi škripajočimi mraz,
ljudje so se skrili v hiše,
zasnežena k njim je gaz.

Ubogi so zajci in srne,
otrple ptice molče,
z neba se daljne zvezde
ledeno hladne blešče.

Pred burjo so vrata zaprta,
ko drva žarijo v pečeh.
Zavetje si še partizani
poiščejo v takih nočeh.

Le kdo bi zdaj hodil zunaj,
kjer kri zastaja in diha,
ko tudi kruti sovražnik
v tej stiski počiva tih.

A čujte! Kaj res potrkal
na okno nam je nekdo?
Nemara ob hišo veja
udarila je močno...

– Odprite! Zašel sem! – zasliši
iz vetra se glas mehak,
in kmalu z ivjem na plašču
fantič se prismehne čez prag.

– Saj vemo, da partizan si,
tu se odpočij in ogrej! –
Za pot čez goro je vprašal,
čaj spil in odšel naprej.

Kurir je, ki pošto nosi
in bombo, pripeto na pas.
Ni strah ga življenje dati
za ljubo svobodo vseh nas.

Fran Roš:

Božična pesem izgnancev 1944

Četrti božič daleč nam je domovina.

Četrti nam je dar božični - bolečina

izgnancev, ki ogriženi in stih smo tuji gosti
in mnogi nam tedaj grščaj namočeni je v bridkosti.

Tako smo razmetani: v Solju je oca,

ko sin se pastirski bori v dolini Loče,

da brata dva ubita v Bégarjal maščuje,

a sestro v Herziju glad v tabornišču tuje.

Oskrnjeni so dajni, vrati nam domovi.

Kdaj na domače okna nam potekajo zvonovi,

ki včrni v snežno noč božično so nam jeli,

pa sica mirna so nam verali in greli?

Ne čujete, pregnanci, - borci, - mušenihi,

kako pozvanje že nam novi čas veliki,

pravica zmagovita nas budi v svobodi,

da nas k osveti in v stajanje novo vredi!

Četrti božič daleč nam je domovina,

a ne boj tiba, sladka v nes je bolečina.

In kot da že uogaj nam sica brepnica

z domovi več stara zget-božična selča.

Krvava sled

Fran Roš,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo v Srbiji leta 1941. Tipkopis je avtor poslal zbiralcu partizanskega pesništva in uredniku Črtomiru Šinkovcu in je ohranjen v urednikovi zapuščini. Kl 223.

Srbija 1941

Po varoški kaldrmi voz ropoče,
za njim gre krvava sled,
po njej pa deček teče in joče,
obraz mu je v znoju bleđ.

Z voza vznak niha obrasla glava,
izbiti so zobje,
kopico trupel pokriva ponjava
in konji pred bičem beže.

Ob cesti, na oknih, temno zastrtih,
obraza videti ni
in dečku v očeh, na voz uprtih,
skoz strah sovrašтво gori.

Za konji in vozom uporno teče
in v drobne bose noge
krvava ga cestna kaldrma peče
in žge ga v kosti in srce.

Ob Moravi jama je tam izkopana
za talcev neznanih šest,
ki padli pod streli so davi zarana,
prestrašna o njih je povest.

Na trgu so pravkar še stali družno
objeti ko z bratom brat
in zrli uporno v to sonce tužno,
sijoče jim zadnjikrat.

Za vozom deček brez sape teče,
obraz mu spačen bleđi,
v noge do srca ga bednega peče
očetova zadnja kri.

Silvestrovo 1941

Alojzij Remec,

55-letni odvetnik, dramatik, pripovednik in pesnik, ptujski župan, izseljen v Srbijo.

Besedilo je nastalo konec I. 1941 v Vrnjački Banji v Srbiji. Na Silvestrovo 1941 ga je ob spremljavi Čajkovskega Molitve na Rusijo recitiral učitelj iz Mozirja Drago Predan v domu Sv. Djordja, kjer so slovenski izseljenci priredili svečanost. Besedilo se je razširilo med izseljenci od Pomoravja do Banata. Po vojni ga je objavil Koledar Mohorjeve družbe 1946, Celje, str. 95. Ma 152.

Silvestrovo... V samotni gluhi noči
zvezde trepečejo in svojo vekovito pot gredo.
Vse tiho... Toda čuj, kot da mu ni pomoči,
zajokal kakor beden otrok je nekdo.

In videl sem: Krog glave tmjeven venec,
čez lice blede so polzele grenke mu solzé.
To bil je Človek, to je bil Slovenec,
izgnan, iztrgan iz očetovske zemljé.
Kot da pod težkim križem je omagal, pal,
globoko skrušen je na grobu svojih nad klečal.
Za njim postaje križevega pota:
slovo od doma, ječa, udarci, taborišče,
steptana v tla pravica in dobrotá,
verige suženjstva, pot na morišče.

Umrla naša je svoboda, ugasnilo veselje,
ostale so nam samo grenke bolečine.
Krvava pot križevega pota pelje
v tujino iz osirotele domovine.

Tam v daljni Poljski, v Šleziji, v Sudetih,
med brati Srbi in med sosedi Hrvati –
povsod vas slišim bridko žalovati
Slovence kakor dečico po umrlih materah, očetih.

Kje naše ljube, sončne ste vasice,
kje naša polja, gozdi, njive in gorice,
kje naši trgi, naših mest veselje:
naš Bled, naš Kranj, Ptuj, Maribor in Celje?

Do vas beseda naša več ne more,
ne do palače mestne, ne do gorske kočé,
le Mati božja z Brezij, s Ptuijske gore
kot mamica nad mrtvo deco joče.

* * *

A čudo! Človek je z dna groba vstal,
visoko k zvezdam razprostrl roké,
odtrgal se od mrzlih tujih tal,
usahnile so pekoče mu solzé.
Pod krono zlato poveličano obličje
obliva mu bodočnosti odsev,
prestan je križev pot in zlomljen bič je,
ki je pod njim veliki teden pretrpel.

Velika noč bo domovini zasijala,
ki bo vstajenja v zarji jutranji pričakovala
vso svojo deco kakor mati, da od vseh strani
v naročje njeno toplo prihiti.
In v cvetju bodo naša polja in gorice,
v zastavah pestrih naša mesta, trgi in vasi,

besede naše sladke melodije bodo pele
vstajenja, zmagoslavja himne prevesele.
In Mati božja plašč bo svoj razpela
in v svoje varstvo ves slovenski rod sprejela.

* * *

Silvestrovo... Dvanajst udarcev v gluho noč brni
in v nepovratnost tone leto bolečine,
zapisano v anale zgodovine
slovenske s črtami krvavimi.

A novo leto vstaja... Kakor v zibki spi
v njem dan vstajenja naših težkih dni,
ko v zlato krono bo prelil se trnjev venec
in vstal bo novi človek – naš Slovenec.

V grobnici

Josip Vandot,

58-letni mladinski
pripovednik, preganjan v
Srbijo, ubit ob bombnem
napadu l. 1944.
Besedilo je nastalo
25. 8. 1942 v Turbetu
pod Suvoborom (Gornji
Milanovac). Podatke in
besedilo prevzemamo po
objavi v TV-15, Partizanska
ljudska pesem, št. 10,
14. 3. 1967, str. 4.
Se 162.

V sramoto zdaj žarite, gore bele,
v sramoto našo gledate z višav,
ko božji se večer v ljubezni vroči
ovija okrog vaših snežnih glav.

Kot črvi beli rijemo po blatu,
kot sužnji nemo stiskamo pesti,
verige pesem nam pojo pokončno
in kletev glad in žejo nam gasi.

Ve sijete, gorite v zarjah rožnih,
dehtite v ravšja vonju v beli mrak,
kot straža zadnja domovine mrtve
tam daleč čuvate njen zadnji prag.

Jaz sem umrl v grobnico sem legel
izdan, ponižan, bičan, opljuvan,
in Kajn in Juda grob sta zastražila,
da v zarjo več ne vstanem tretji dan.

Ve klijete v brezkončnost daljno, modro,
cvetite kakor lilije v nebo,
ljubezen vam rose, pojo potoki,
ki vam iz grudi toplih vro.

Umrli je Bog in Alah in Jehova,
umrli v ognju so stotisoč ran,
v krvi človeštva in v solza potokih
utonil je njih zadnji, blede dan...

Moj duh izlil se v vas je, gore bele,
izlil se v pravljic vaših je šepet,
zveličan krožil bo ob skalah vaših
in v večnost vašo živel nem, zavzet...

V tujini

Fran Ksaver Meško,

67-letni duhovnik, pesnik, pisatelj, dramatik in kritik, izseljen na Hrvaško.

Pod naslovom besedila je zapisal Na Palah v Bosni 1941, ki morda kaže na kraj in čas nastanka besedila ali na doživetje, ko so avtorja 11. decembra tam zajeli četniki.

Objavljeno je v avtorjevi zbirki Iz srca in sveta, 1945, str. 37.

Ma 74.

Ob tihih večerih vse misli
v domače mi kraje hite;
na nebu smehlja se luna,
a v meni joka srce.

Kdor nikdar ni živel v tujini
samote, od vseh zapuščen,
ne ve, kaj je hrepenenje,
v nočeh kako težek je sen.

Šumljajo pod hišo gozdovi,
ob hiši studenec šumlja –
a lepše šumljajo lesovi,
mehkeje studenec doma.

Mir božji nad širnim svetom,
vsa tiha počiva vas,
le jaz brez miru bedim še,
solze mi rosijo obraz.

Pozdrav v daljavo.

Dravice & mesecina je oblito,
pred oknom veda žubori & korito.

Na tina ki je daleč, misli mati,
nicoli posluša in ne more spati.

Tveskobi jarki domatija cela:
orh, hlev in hiša, orh, izabelca,
plošvi svetli vrche vse srabene —
se, kot da tala: Kolaj spal on si vrne?

A on je daleč. Joga kje nočuje
v tej mesecini srečni zemlji tuje...

Pred kosa, kakor krepeneje okrito
pred oknom veda žubori & korito.

Kar curak živi ocrni v molčanju,
kot da prestregel ga popotnik & dlan je
in žepu piše, piše in krepí se —
kotaj nad maki sen bladesi spusti se.

Te: to je on, ki se za hip ustavil
pred hišo je domato, go pozdravil
in vse pregledal: orh, izabelca,
hlev, orh, drevesa — domatijo celo...

Se nebrzdno drga & nos spočito
pred oknom veda žubori & korito.

Pozdrav v daljavo

Janko Glazer,

48–52-letni pesnik, literarni zgodovinar in bibliotekar, izgnan z družino 4. julija 1941 v Srbijo. Od

začetka novembra 1944 do začetka avgusta 1945 je bil v poverjeništvu prosvete v Beogradu, kot član (za Slovenijo) v zvezni komisiji za ugotavljanje kulturne škode; tja ga je poklical takratni poverjenik Edvard Kocbek.

Besedilo je nastalo poleti l. 1942 v Arandelovcu in bilo poslano v pismu materi (v Ruše).

V tipkopisu ima naslov Pozdrav v domovino in podnaslov Materi iz pregnanstva 1942.

Prvotne kitice so strnjene v večje vsebinske enote. Rokopis hranijo avtorjevi svojci.

Ks 48, var. 48 b.

Dvorišče z mesečino je oblito,
pred oknom voda žubori v korito.

Na sina, ki je daleč, misli mati,
misli, poslušaj in ne more spati.

V svetlobi jarki domačija cela:
vrt, hlev in hiša, oreh, izabela,

plotovi svetli, strehe vse srebrne –
vse, kot da čaka: Kdaj spet on se vrne?

A on je daleč. Bogve kje nočuje
v tej mesečini sredi zemlje tuje...

Brez konca, kakor hrepenenje skrito
pred oknom voda žubori v korito.

Kar curek živi onemí v molčanje,
kot da prestregel ga popotnik v dlan je

in žejen pije, pije in krepi se –
tedaj nad mater sen hladeč spusti se.

Ve: to je on, ki se za hip ustavil
pred hišo je domačo, jo pozdravil

in vse pregledal: oreh, izabelo,
hlev, vrt, drevesa – domačijo celo...

In neutrudno dalje v noč spočito
pred oknom voda žubori v korito.

V spominsko knjigo izgnanki

Janko Glazer,

[glej spredaj].

Besedilo je nastalo 21. februarja 1943 v Arandelovcu in je posvečeno Alenki Natek, takrat nižjegimnazijki v Arandelovcu.

Tipkopis besedila hranijo avtorjevi svojci.

Ks 67.

Alenki N.

Kaj, kralj Matjaž, kaj, kralj Matjaž,
tako si počasi vranca sedlaš?
Alenčica v Turčiji čaka težkó –
zajahaj, zajahaj in pridi po njo!

Boru pred našim oknom

Janko Glazer,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo
kot dnevniški zapis
novembra 1942 v
Arandelovcu, ko je
nenadoma zapadel sneg.
Tipkopis besedila hranijo
avtorjevi svojci.
Ks 206.

Ko mu je sneg odlomil vrh

Prezgodnja zima, ko še poln zelenja
bil svet je ves, prevarila je nas;
čez noč zasul nas sneg je kakor plaz –
in boru, ki pred oknom mlad se vzpenja,
strli so vrh vihar in sneg in mraz.

Tovariš dragi, iste sva usode:
še živel boš, kot jaz živim – a star,
z zlomljenim vrhom pričal boš vsekdar,
da v tuj, trd svet si vržen od nezgode:
v svet košave, prezgodnjih zim, prevar!

Pomladni veter

Janko Glazer,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo
20. junija 1943 v
Arandelovcu.
Tipkopis hranijo avtorjevi
svojci.
Ks 216.

Sedaj pri nas, za našimi gorami,
za Pohorjem, se prvi veter drami:
med drevjem, ki še golo je, v goščavah
za hip se zganil je nekje v daljavah,
in kot da išče, sklonjen v sé, sam zase,
še komaj slišno s tipkami igra se,
rahlo, ki v njih so, glase preizkuša –
in spet umolkne, kot da v sé posluša ...

Tako od zime, ko še sneg je, zbira
polagoma v gorah se, poln nemira,
in čaka, sklonjen v sé – dokler nazadnje
nenadoma neke noči pomladne
ne vrže vznok si kodrov – grivo mlado –
in razigran, z objestnosti naslado
se vzdigne, poln moči razposajene,
in zviška v svet pod sabo se zažene.

In se zresni in zabuči nad nami
in raste in narašča in z vodami
pomladnimi se druži, meša vanje
in v eno samo spaja se bučanje.
Kakor igraje trga listje velo
z dreves in vej, da novo bo vzbrstelo.
In v veličastnem poje zmagoslavju
nam pesem o pomladi, moči, zdravju!

Janko Glazer,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo
28. junija 1943 v
Arandelovcu in je
posvečeno pesnikovi ženi
Mariji, ki je, skupaj s
sinom Matijo, obdelovala
najeto zemljo in tako
omogočala preživetje
družine.

Tipkopis besedila hranijo
pesnikovi svojci. Pesem je
bila objavljena postumno,
v jubilejni zbirki *Pesmi,*
Maribor 1993, str. 122
(iz slovenske kulturne
zakladnice 26).

Ženi v pregnanstvu 1943

Zbudil sem se. Z menoj ležiš –
in vidim, ljuba: ti bediš.

Bolé izmučene roké
od dela, dolgega te dne;

boli srce te od skrbi,
miru mu najti moči ni.

Bediš, ko spita sin in hči –
tebi skrb spati ne pusti.

Obračaš misli sem in tje,
na tihem, zase in molče –

na tihem, kot da se bojiš,
da svojih ljubih ne zbudiš.

Ne – še mirmó ležita v snu –:
mati bedi, skrbi za nju...

Le mene tih se dih je tvoj
dotaknil, da bedim s teboj.

Izgnanec Šket

Janko Glazer,

(glej spredaj).

Koncept za besedilo (a samo v mislih) je nastal v aprilu 1942, ko je Glazerju, prvo leto predsedniku organizacije izgnancev v Arandelovcu, na njegovo prošnjo uprava občine Gornja Šatornja sporočila, da je Ignacij Šket padel kot partizan v septembru 1941.

Napisana pa je pesem bila v oktobru 1944, po krvavih septembrskih bojih med partizani in četniki v Arandelovcu. Prvi natis pesmi: v tedniku Domovina (Beograd), 1945.

Tipkopis pesmi hranijo avtorjevi svojci.
Ks 257.

Izgnan 1941 v Srbijo, še istega leta padel kot partizan pri Šatornji

Še vidim ga, kako je hodil z nami,
ko šli smo v svet: resnoben, brez besed,
v obleki bedni, s culico na rami –
izgnanec Šket.

Morda spominjal zemlje se je rodne:
domačih polj in potov, trat in gred;
morda na čase mislil je prihodnje –
brezdomec Šket.

Kot da nikjer ničesar ni njegovo,
kot da se zrušil vseokrog je svet!
Kdaj našel svet boš drug, življenje novo,
tovariš Šket? ...

In šli smo, vsak drugam. On v vas Šatornjo.
In jaz pozabil nanj sem. Kar paket
prišel je zdoma, naslovljen okorno:
Ignacij Šket.

Nemara mati je, dekle nemara,
ki mu pozdrav pošilja v tuji svet,
da bo imel spomin na pota stara
izgnanec Šket.

Sporočil sem novico mu nenadno,
a on – kot da zabrisan mu je sled ...
Nazadnje pismo je prišlo uradno,
besed devet:

»Ignacij Šket je pal pred mesci tremi
kot partizan.« Je pal? In v hipu spet
uzrl sem ga, kako gre z nami vsemi,
resnoben, bled.

Počasi, v srčno stran zadet, koraka,
vendar mu miren, veren je pogled:
za boljše čase svet s krvjo namaka
tovariš Šket.

Janko Glazer,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo
2. januarja 1944 v
Arandelovcu in bilo
poslano materi v pismu.
Objavljeno v lističu
Cerkveni zvon 1945, št. 1,
ki ga je v Kragujevcu
izdajal Alojzij Trontelj od
jeseni 1944 do 1945.
Objava v listu je
podpisana s šifro J. K.,
kar pomeni Janko Kovač
(domače hišno ime, po
obrti prednikov).
Tipkopis hranijo pesnikovi
svojci.
Ks 75.

Domačim iz pregnanstva za novo leto 1944

Kakor veter v naših goščavah,
v naših dobravah
bi hotel biti:
nekje v samoti, nekje v daljavah
iz zimske noči se zbuditi
in prisluhni vase, v svoje drhtenje,
v svoje skrito šumenje –
in ga zbrati –
in vstati –
in iti!

Kakor veter bi hotel biti.
In preko planine bi prišel nenadno
z novico pomladno:
»Še malo, predragi, in zime bo kraj!«
In šel bi čez lehe,
čez vrt, čez vinograd, odtajal bi strehe
in z dihom utehe
dotaknil bi src se in v upu jih novem
odprl na stežaj:
»Zdaj grem, da pozovem
še nje, ki brez doma so, daleč, nazaj!«

In sklical na delo
družino bi celo:
pomlad je pred vrati,
orati bo treba, saditi, sejati –
in spet se bo delalo kakor nekdanj.
Po hribih domačih spet črešnje cvetijo,
vse bele po njih kakor šopki stojijo
in verno šumijo:
Pomlad je, predragi, in zime je kraj! ...

O, da mogel bi veter biti
in iz zemlje pomlad prebuditi!

Darko Lesjak

Janko Glazer,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo

15. januarja 1945

v Beogradu.

Pesem je posvečena

spominu Darka Lesjaka,

sina ruškega učitelja

Davorina Lesjaka.

Tipkopis hranijo avtorjevi

svojci.

Ks 152.

Ustreljen kot partizan 1941 v Valjevu

star osemnajst let

Ne vemo, kje s tovariši počiva,
da mu napišemo na grob: Naš Darko.
A vemo: zemlja bratska ga pokriva,
ki ljubil jo z ljubeznijo je žarko,
z ljubeznijo, ki, živa, se ne skriva
in ne pozna pridržkov, preudarkov.
Cvet, pokošen – a ne požgan od slane:
mlad je umrl, da večno mlad ostane.

K novemu letu 1945

Janko Glazer,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo

januarja 1945 v

Beogradu, kot uvodna

pesem za »Zidne novine«,

ki so jih v začetku l. 1945

začeli izdajati v

poverjeništvu prosvete.

Tipkopis hranijo avtorjevi

svojci.

Ks 243.

Srečo dobro v novem letu
vsakemu in vsem!
Naj se vrne fant dekletu,
majki sin, oče detetu,
naj po celem božjem svetu
spet se vrne mir ljudem!

Kar začeli smo, končano
naj bo v letu tem:
naj bo zadoščenje dano
za vsaktero smrt in rano,
za vsekdar izbojevano
naj bo mesto nam in vsem:
tam, kjer pot gre k lepšim dnevem!

Padlemu sinu

Janko Glazer,

(glej spredaj).

Besedilo je nastalo na dan zmage, 9. maja 1945 v Beogradu. Dober mesec pred tem (6. aprila 1945) je sin kot partizan padel pri Brčkem v Bosni.

Tipkopis hranijo avtorjevi svojci.

Ks 23.

*Na praznik zmage, 9. maja 1945, tik pred
vrnitvijo iz pregnanstva*

Ali čuješ, moj dragi,
to daljno, zamolklo grmenje topóv,
to pesem, ki čakal si nanjo, o zmagi –
ta klic domov?

Že zbiramo se za na pot, pred pragi
pripravljeni že na odhod stojimo –
in samo še tebe čakamo, dragi,
o, samo še tebe, da z nami greš:
da gremo, da temelje nove zgradimo,
da nanovo – v svobodi, ljudje – zaživimo!
In kar je biló, vse bo daleč in mimo ...
Ali čuješ? In veš?

Ti bolj od nas vseh si čakal težkó,
ti bolj od nas vseh si véroval v to –
in ako nas dvom kdaj prevzel je v boli,
ti dvomil nisi nikoli:
tako enostavno si videl vse,
tako kot nekdó, ki v dan jutrišnji zre,
in rekel si samo: "Bo!"
In kakor si rekel, tako zdaj je:
zdaj čas je, da gremo, in čas je, da greš!
Ali čuješ? In veš?

– Vem in čujem. In vémo mi vsi.
(Kajti mnogo nas je, nisem sam.)
O, mi smo jo čuli že davno,
to pesem zmagoslavno,
to pesem bodočih dni –
mi prvi za njo smo šli
in prvim, še komaj zaznavno,
se iz dalj razodela je nam.

– Mi šli smo, borci, pred vami,
da s svojimi prsmi prebijemo pot,
mi šli smo, da zrušimo pregraje,
da nove zavzamemo položaje –
in kjer greste zdaj vi, vsi greste za nami:
mi, mrtvi borci, hodimo z vami –
mi tu smo in tam – povsod!

– Mi tu smo in v Trstu, pri Gospe Sveti,
vsi v eni smo četi,
vsi borci za pravdo in borci za čast,
za našo last in za našo rast,
namenjeno nam izdavna.
In grožnje nasilja (od koder koli:
vseeno je nam – zjekleneli smo v boli!) –
mi zremo jih z zaničevanjem, prezirno
in čakamo mirno:
mi – pest in vest maščevalna!

– Mi tu – in povsod – smo na straži ostali,
na straži mrtvi, na straži življenja –
in dokler se straža zadnja ne menja
in dokler ne bo izvršen ukaz,
ki smo ga prejeli
in vam smo ga dali,
še tu mi bedimo
in bomo bedeli
v pripravnosti strogi – vse do tačas,
da prsti brezstidni, prihuljeni bedno
odmaknejo z zemlje se naše za vedno,
ki mi v svojih mrtvih (a večno živih
in neodjenljivih)
jo rokah držimo!

– Takrät bode mimo
vse, kar nas bolelo je, mučilo nas,
takrät se sprostimo
in vedeli bomo: naš prišel je čas,
in vedeli: vredno biló je živeti
in vredno umreti,
kjer koli: tu, v Trstu, pri Gospe Sveti –
takrät se šumenju vetróv prepustimo
in kakor v uspavanki tihi zaspimo –
mi, borci za vas!